

BİR ŐİR GİBİ SEVİLEN KADINLAR

*Nadir
AVŞAROĞLU*

BİR ŐİR GİBİ SEVİLEN KADINLAR

EDEBİYATIMIZIN AŞIK OLUNAN KADINLARI

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No	
1	SUNUŞ	6
2	GİRİŞ	7
3	TOMRİS UYAR	9
4	NAHİT FIRATLI	29
5	SEVGİ SOYSAL	36
6	MEVHİBE MEZİYET BEYAT	51
7	ŞÜKUFİ NİHAL BAŞAR	60
8	LEYLA ERBİL	79
9	AYŞE CELİLE HİKMET	90
10	MİNA URGAN	103
11	MUAZZEZ AKKAYA	112
12	ADALET CİMCOZ	125
13	PERİDE CELAL	134
14	SEVİM BURAK	144
15	EDİBE	153
16	SONUÇ YERİNE	158
17	KAYNAKÇA	161

SUNUŞ

Türk edebiyatının tarihi biraz da karşılıksız bakışların, gecikmiş mektupların, yanlış zamanda söylenmiş aşkların ve rakı masalarında büyütülmüş sevdaların tarihidir. Bu toprakların şairleri yalnızca şiir yazmamış, âşık olmuş, terk edilmiş, kıskanmış, darılmış, geceleri kentin sokaklarında dolaşmış, bazen bir mendile bazen bir sigara dumanına bir kadının adını gizlemiştir. Hatta bazıları öyle büyük sevdalanmıştır ki, bir kadının gülüşü koskoca bir şiir akımını etkilemiştir desek abartmış olmayız.

Bu çalışma, işte biraz da o "edebiyatın kalp çarpıntıları"nı anlatıyor.

Çünkü bizim edebiyat tarihimiz yalnızca kitaplardan, dergilerden ibaret değildir. O tarihin içinde balkon altında bekleyen şairler, aynı kadına âşık olup birbirine küsen dostlar, bir şiirin içine saklanmış kadın isimleri ve yıllarca unutulamayan bakışlar vardır. Kimi zaman bir kadın, bir şairin hayatını kurtarmış, kimi zaman da onu ömrü boyunca yazmaya mahkûm etmiştir. Zaten bazı büyük şiirlerin arkasında büyük yalnızlıklar kadar, biraz "imkânsız kadınlar" da vardır.

Üstelik edebiyatımızdaki kadınlar yalnızca "ilham perisi" değildi. Onlar çoğu zaman şairlerden daha zeki, yazarlardan daha cesur, sanatçılardan daha dirençliydi. Erkek egemen edebiyat çevrelerinde bazen güzellikleriyle, bazen zekâlarıyla, bazen de yalnızca bir cümleleriyle bütün masanın havasını değiştiren kadınlardı bunlar. Kimisi bir romanın kahramanı oldu, kimisi bir şiirin gizli adı, kimisi de yıllarca unutulamayan bir kırgınlık...

Bu kitabı yazarken fark ettim ki Türk edebiyatında aşk çoğu zaman iki kişinin meselesi değildir. Bir aşk başladığında bütün dergi çevresi öğrenmiş, kahveler yorum yapmış, şairler taraf tutmuş, meyhaneler meseleye karışmıştır. Bizde aşk biraz kamusal bir iştir. Hele işin içinde şair varsa, ayrılık bile şiirle yapılır. Normal insanlar "beni bıraktın" der geçer; bizim şairler otuz sayfa şiir yazıp bir de üstüne edebiyat tarihine girer.

Bu kitap, biraz dedikodunun, biraz tarihin, biraz şiirin ve biraz da insan ruhunun kitabıdır. Burada anlatılan kadınlar yalnızca sevilen kadınlar değil, bir dönemin sanat anlayışını, aşk biçimini ve ruh hâlini değiştiren insanlardır. Çünkü bazen bir şairin hayatını anlamak için yalnızca şiirini değil, kime baktığını da bilmek gerekir.

Belki de edebiyat tarihimizin en güzel tarafı budur, şiirler unutulsa bile bazı aşklar dizelerin arasında yaşamaya devam eder.

Nadir AVŞAROĞLU
Mayıs - 2026

GİRİŞ

Türk edebiyatının tarihi yalnızca kitapların, dergilerin, şiir akımlarının ve edebi tartışmaların tarihi değildir. O tarih biraz da bakışların, mektupların, yarım kalmış sevdaların, kıskançlıkların, gecikmiş buluşmaların ve bir türlü unutulamayan kadınların tarihidir. Çünkü bizim edebiyatımızda aşk çoğu zaman yalnızca iki insan arasında yaşanmaz, şiirin içine karışır, rakı masalarına oturur, meyhane sohbetlerine sızar, bir derginin kenarında dedikodu olur, sonra da yıllarca unutulmayan dizelere dönüşür.

Bu kitap, işte biraz da o görünmeyen tarihin izini sürüyor.

Çünkü Türk edebiyatında bazı kadınlar vardır ki yalnızca güzel değil, aynı zamanda güçlü, zeki, kültürlü, özgür ve etkileyicidirler. Onlar bir şairin hayatına girdiklerinde yalnızca bir ilişki başlamaz, bir şiir dili değişir, bir romanın ruhu dönüşür, bir sanatçının yalnızlığı başka bir biçim alır. Kimi zaman bir bakış, bir kahkaha ya da bir suskunluk bile koskoca bir şiir kitabının başlangıcı olabilir. Ve bazen bir kadın, farkında bile olmadan bir dönemin edebiyat iklimini etkiler.

Ama bu hikâyelerin en ilginç yanı şudur:

Şairler ve sanatçılar çoğu zaman bir kadına değil, aşkın kendisine âşıktır.

Çünkü sanatçı ruhu, tamamlanmış mutluluktan çok eksiklikten beslenir. Sıradan hayat insanı huzura çağırır, şiir ise çoğu zaman huzursuzluktan doğar. Bu yüzden birçok şair için sevilen kadın gerçek bir kişiden çok, aşk duygusunun taşıyıcısına dönüşür. Kadın bazen ulaşılmaz bir hayal, bazen kaybedilme korkusu, bazen de insanın içindeki yalnızlığı görünür kılan bir aynadır. Şair sevdiğini anlatırken aslında biraz da kendi eksikliğini, kendi kırılmasını ve kendi arayışını anlatır.

Belki de bu yüzden edebiyatımızdaki büyük aşkların çoğu tam anlamıyla mutlu değildir. Çünkü mutlu sonlar genellikle romanları bitirir, oysa şiir biraz yarım kalmışlık ister. Kavuşulamayan kadınlar, geciken mektuplar, yanlış zamanlar ve imkânsız aşklar bizim şiirimizin en güçlü damarlarından birini oluşturur. Hatta bazen bir aşkın kendisinden çok, onun hatırası yaşar. Şairler sevdikleri kadınları değil, onlarda bıraktığı duyguyu ömür boyu taşırlar.

Üstelik bu kadınlar yalnızca "ilham perisi" değildir. Çoğu zaman masadaki erkeklerden daha güçlü, daha dirençli ve daha zekidirler. Kendi hayatlarını kurmuş, yazmış, düşünmüş, mücadele etmiş kadınlardır bunlar. Erkek egemen sanat çevrelerinde yalnızca güzellikleriyle değil, tavırları, özgüvenleri ve ruhlarıyla dikkat çekerler. Ve belki de tam bu yüzden unutulmaz olurlar. Çünkü şairler bazen güzel kadınlara değil, kendilerini aşabilecek kadar güçlü kadınlara âşık olurlar.

Türk edebiyatının kahvelerinde, meyhanelerinde, küçük dergi bürolarında ve sigara dumanı altındaki uzun gecelerinde aşk daima biraz dolaşmıştır. Aynı kadına âşık olan dostlar, birbirine küsüp yeniden barışan şairler, bir şiirin içine gizlenmiş kadın isimleri, yıllarca saklanan mektuplar... Bizim edebiyatımızın görünmeyen tarafı biraz da budur. Ve çoğu zaman okur, bir şiirin neden bu kadar iç yaktığını ancak arkasındaki kadını öğrenince anlar.

Fakat bu kitap bir magazin merakıyla yazılmadı. Çünkü burada anlatılan kadınlar yalnızca "kim kimi sevdi" sorusunun öznesi değildir. Onlar Türk edebiyatının duygusal haritasını değiştiren insanlardır. Bir şairin kelimelerini, bir ressamın renklerini, bir romancının karakterlerini etkileyen görünmez güçlerdir. Bazıları bir şiirin adı olmuştur, bazıları bir roman kahramanına dönüşmüş, bazılarıysa yalnızca birkaç dizede yaşamaya devam etmiştir.

Bu kitabın sayfalarında dolaşırken bazen büyük aşklara, bazen kırgınlıklara, bazen de komik insan hâllerine rastlayacaksınız. Çünkü şairler sandığımız kadar vakur insanlar değildir. Onlar da kıskanır, küser, yanlış kişilere âşık olur, gece yarısı mektup yazar, sonra pişman olur, bazen de sırf acı çekmek için aşkın peşinden giderler. Hatta bazıları için aşk biraz da iyi şiir yazabilmenin bahanesidir. Normal insanlar ayrılık yaşar, şairler ise bunu kitap yapar.

Belki de bu yüzden Türk edebiyatındaki kadınlar yalnızca bir insan değil, bir dönemin ruhu hâline gelir. Onlara bakınca yalnızca bir aşk hikâyesi değil, bir kültür, bir yalnızlık biçimi, bir şehir melankolisi ve bir şiir atmosferi görünür.

Ve galiba edebiyatın en eski sırrı hâlâ değişmemiştir:

Bazı insanlar bir kişiyi sever.

Bazı şairler ise aşkın kendisini...

İKİNCİ YENİNİN GELİNİ; TOMRİS UYAR

Tomris Uyar, Türk edebiyatının yalnızca en güçlü öykücülerinden biri değil, aynı zamanda bir dönemin şiirini, aşk anlayışını ve bohem edebiyat çevresini derinden etkileyen en özel kadın figürlerinden biridir. Onun hayatı, edebiyat ile aşkın birbirine karıştığı, şiirin gündelik yaşamın içine sızdığı, tutkunun, yalnızlığın ve kırgınlığın bir arada yaşandığı uzun bir iç yolculuk gibidir. Tomris Uyar'ın adı bugün hâlâ yalnızca yazdığı öykülerle değil, Türk şiirinin üç büyük şairi olan Ülkü Tamer, Cemal Süreya ve Turgut Uyar ile yaşadığı ilişkiler, ayrıca yakın dostluk ve duygusal bağ kurduğu Edip Cansever ile birlikte anılır. Ancak Tomris Uyar'ı yalnızca büyük aşkların kadını olarak görmek, onun edebiyatımıza yaptığı büyük katkıyı eksik okumak olur.

1950 sonrası Türk edebiyatının en önemli dönüşüm dönemlerinden birinde ortaya çıkan Tomris Uyar, özellikle modern kısa öykünün gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmiştir. Dili ekonomik ama yoğun, duyguları ise incelikli ve derindir. Onun öykülerinde büyük olaylardan çok, insan ruhunun sessiz kırılmaları, şehir yalnızlığı, kadınların iç dünyası, gündelik hayatın görünmez hüznüleri vardır. Bu yönüyle Tomris Uyar, erkek egemen bir edebiyat ortamında kendi sesini kurabilmiş ender kadın yazarlardan biri olmuştur.

Fakat Tomris Uyar'ın hayatı ile edebiyatı birbirinden tamamen ayrı düşünülemez. Çünkü onun yaşadığı aşklar, yalnızca kişisel ilişkiler değil, aynı zamanda Türk şiir tarihinin de bir parçasıdır. İlk önemli ilişkilerinden biri Ülkü Tamer ile yaşadığı evlilikti. Genç yaşta başlayan bu birliktelik, İkinci Yeni çevresinin şiirsel atmosferi içinde şekillendi. Ancak zamanla farklılaşan hayatlar ve duygusal uzaklıklar bu evliliği sona erdirdi.

Ardından Cemal Süreya ile yaşadığı ilişki, Türk edebiyatının en çok konuşulan aşk hikâyelerinden biri hâline geldi. Cemal Süreya'nın şiirlerinde Tomris Uyar'ın izleri açık biçimde hissedilir. Şairin aşkı neredeyse şiire dönüştüren tutkusu, Tomris Uyar'ı edebiyat tarihinin unutulmaz kadın figürlerinden birine çevirdi. Ancak bu ilişki yalnızca romantik bir yakınlık değil, aynı zamanda iki güçlü edebi kişiliğin birbirini beslediği karmaşık bir bağdı.

Tomris Uyar'ın hayatındaki en derin ve en uzun ilişki ise Turgut Uyar ile yaşadığı evlilik oldu. Bu birliktelik, Türk şiirinin en önemli dönemlerinden biriyle iç içe geçti. Turgut Uyar'ın şiirindeki melankoli, kırılma ve insan yalnızlığı ile Tomris Uyar'ın öykülerindeki sessiz iç dünya arasında dikkat çekici bir ruh akrabalığı vardır. Birbirlerinin yalnızca hayat arkadaşı değil, aynı zamanda edebi tanıdığı oldular.

Bu büyük aşkların gölgesinde çoğu zaman adı geçen bir diğer isim ise Edip Cansever'dir. Tomris Uyar ile Edip Cansever arasındaki bağ, kimi zaman romantik çağrışımlarla anılsa da, esas olarak yoğun bir dostluk, hayranlık ve şiirsel yakınlık üzerinden değerlendirilir. Edip Cansever'in şiirlerinde Tomris Uyar'a duyulan hayranlığın izleri bulunduğu sık sık dile getirilmiştir.

Bütün bu ilişkiler, Tomris Uyar'ın hayatını magazinsel bir hikâyeye dönüştürmek için değil, bir dönemin edebiyat atmosferini anlamak için önemlidir. Çünkü o yıllarda aşk,

şiiir ve dostluk birbirinden ayrılmıyordu. Şairler birbirlerinin şiirlerine, yalnızlıklarına ve hayatlarına karışıyordu. Ve bu dünyanın tam merkezinde, zarafeti, zekâsı, kırılğanlığı ve güçlü edebi kimliğiyle Tomris Uyar duruyordu.

Tomris Uyar denilince yazdığı hikâyeler, çeviriler, günlükler değil de İkinci Yeni akımı etrafında buluşan şairlerle yaşadığı evlilikler ve ilişkiler geliyor akla öncelikle. Tomris Uyar'ın yalnızca büyük şairlerin hayatındaki kadın değil, kendi başına güçlü bir öykücü, çevirmen ve modern Türk edebiyatının en özgün seslerinden biri olduğunu ortaya koymaya çalışırken, onun Ülkü Tamer, Cemal Süreya, Turgut Uyar ve Edip Cansever ile kurduğu duygusal ve edebi ilişkilerin Türk edebiyat tarihindeki yerini de anlamaya çalışmak gerekir.

Şair Ülkü Tamer'in ilk sevdası olan Tomris, Cemal Süreya'yı aşkıyla delirten kadın, Turgut Uyar'ın sevgili eşi ve Edip Cansever'in asla ulaşamayacağı platonik aşkıydı. Böylesine çekici bir kadın olan Tomris, kalemiyle ve edebiyatıyla da diğerlerinden sıyrılmayı başarıyordu.

Yaşamı

Tomris Uyar, İstanbul'da, iki avukatın kızı ve Cumhuriyet Halk Partisi siyasetçisi Süleyman Sırrı Gedik'in torunu olarak dünyaya geldi. İngiliz Kız Lisesi ve Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde (şimdiki adıyla Robert Koleji, 1961) eğitim gördü. İstanbul Üniversitesi İktisadi Fakültesi'ne bağlı Gazetecilik Enstitüsü'nden mezun oldu (1963).¹

¹ ARSLANBENZER Hakan, "Tomris Uyar: Minimalist ve hümanist bir yazar", <https://www.dailysabah.com/>, 23 OCAK 2016,

Tomris, daha küçük yaşta dünya klasiklerini okuyup bitirmiştir. Dünya Edebiyatına olan sevgisi ortaokul yıllarında başlar. Yazmaya ilk önce çeviri yaparak başlaması dilini geliştirmek ve henüz kendi yazısını yazmaya cesaret edemediği içindir. Yaptığı çeviriler sayıca fazladır, bu çeviriler kitap olarak yayımlanmıştır. Çevirmenliği hafife alan bir kitlede çevirinin değerini herkese göstermiş, işini ustaca yapmayı başarmıştır. Zira Uyar'a göre çeviri yapmak kelimeyi çevirmek değil, "yazarın sesini keşfetmektir". Virginia Woolf'u, Agatha Christie'yi ve daha nice büyük yazarı Türkçeye en iyi şekilde çevirmiştir. İlk çeviri kitabı 1969 yılında "Altın Böcek" ismiyle yayımlanmıştır.²

Cemal Süreya ve Ülkü Tamer ile birlikte Papirüs dergisinin kurucularından olan Uyar, Yeni Dergi ve Varlık gibi dergilerde deneme, eleştiri ve kitap tanıtımları yayımladı. On öykü derlemesinden biri olan Yürekte Bukağı ile 1979'da ve Yaz Yolculuğu ile 1986'da Sait Faik Öykü Ödülü'nü kazandı. Uyar'ın 60'tan fazla çevirisi yayımlanan günlükleri, "Gündökümü" genel başlığı altında yayımlandı.³

İstanbul Üniversitesi Gazetecilik Bölümü'nde lisans eğitimini tamamladıktan sonra, çeşitli dergilerde çeviri, öykü ve makalelerle yazarlık kariyerine devam etti. Kendi yazılarında Tomris Uyar, "iç monolog-diyalog" ve "bilinç akışı" tekniklerini kullandı ve deneysel yenilikler yaptı. Bilinç akışı tekniğini kullanarak, karakterlerinin iç dünyalarını yansıtmakla kalmadı, aynı zamanda okuyucularının dikkatini çekmek için bazı noktalamaya işaretlerini atlayarak akıcılık üzerinde de çalıştı.

Uyar, on bir ciltlik eseri yayımlanmış, üretken bir öykü yazarıydı. Virginia Woolf, Edgar Allan Poe, Jorge Luis Borges, Lewis Carroll, Antoine de Saint-Exupéry ve Gabriel García Márquez gibi yazarların eserlerini Türkçeye çevirdi.

Metinlerinde kullandığı dil oldukça yalındır. Ancak bu yalın görünen yazıların ardında gizli anlamlar vardır. Hemingway'in "buzdağı metodunu" kullanır. Okura hayal gücüyle bulabileceği, düşündürücü şeyler bırakır. Bu açıdan onun metinleri zordur, anlamak için gayret etmek gerekir. Konu olarak hayatın çirkin, karanlık taraflarını anlatır. Nitekim bu davranışını "Güzel şeyler de anlatmak istiyorum ancak kötülüklerin hepsi bilindikten sonra." diyerek açıklamıştır.

Sorgulayıcı ve araştırmacı bir bakış açısına sahiptir. Kolejdeyken gazetenin başyazarı olarak görev yapmıştır. Cesur ve asi yazılar kaleme almıştır. Birçok olayı incelemiş, soruşturmaların içinde bulunmuş ve destek vermiştir. Yazar olmasının yanı sıra aynı zamanda çevirmendir. Editörlük de yapmıştır. Türk edebiyatına büyük katkıları olmuştur. Edebiyat hayatı boyunca birçok ödül almıştır.⁴

1975 yılında eşi Turgut Uyar ile birlikte Lucretius'un doğa ansiklopedisi De rerum natura'nın (Evrenin yapısı) çevirisiyle Türk Dil Kurumu ödülünü kazandı. 1980 ve 1987 yıllarında Sait Faik Öykü Ödülü'ne layık görülen iki Türk yazardan biri oldu. 1987 yılında oyuncu Avni Dilligil anısına verilen Tiyatro Sanatları Geliştirme Vakfı'nın yıllık

² ŞAHİN Gamze, "Tomris Uyar Kimdir: A'dan Z'ye Tomris Uyar", <https://www.soylentidergi.com/>, 12.07.2024.

³ "Tomris Uyar", <https://tees.yesevi.edu.tr>, Er. Tar. 01.05.2026.

⁴ ŞAHİN Gamze, age.

ödülünü, 2002 yılında ise yılın en iyi anlatı kitabı dalında Dünya ödülünü aldı. Aynı yıl Sedat Simavi Edebiyat Ödülü'ne de layık görüldü.

İlk evliliğini 1963 yılında şair Ülkü Tamer'le yapan Tomris Uyar'ın evliliği, 1964 yılında kızları Ekin'in sütte boğulmasının ardından sona erdi. Tomris Uyar, 1969 yılında şair Turgut Uyar ile evlendi ve Hayri Turgut Uyar adında bir oğulları oldu. Hayri Turgut Uyar şu anda İTÜ'de öğretim görevlisi olarak görev yapmaktadır.

Edip Cansever, evliyken Cemal Süreya'ya aşık olan Tomris Uyar'a da aşıktır. Hatta Cansever, Tomris ile yalnız başına oturduğu bir rakı masasında peçeteye "Tomris rakıyı severdi, ben de onu severdim..." yazmıştır.⁵

Tomris Uyar'ın kendisinin de üyesi olduğu 'İkinci Yeni' akımı, herkesin birbiriyle arkadaş olduğu, rakı sofraları ve şiirlerle dolu bir topluluktur. Akımın şairlerini tek tek anlatır Tomris Uyar. En çok Edip Cansever'i sevdiğini söyler. O en kadim dostudur. Turgut Uyar Ankara'daki Seka'dan emekli olup İstanbul'a taşındıklarında en çok görüştükleri isim şair dostları Edip Cansever'dir. Tomris Uyar'ın söyleşide en eleştirel davrandığı isim Cemal Süreya. İnsan olarak Turgut Uyar ve Edip Cansever kadar hakiki bulmaz onu.

"Hayatın akışı içinde hiçbir zaman ayrı bir odam olmadığı için, kalabalık içinde yazmaya alıştım. Dışarıda olup biten beni pek fazla ilgilendirmez."

Tomris Uyar, özgür bir kişiliğe sahip olması bakımından, yazarken hiç zorlanmıyor ve kendine özel bir ortam aramıyor her şekilde yazabiliyormuş. Edebiyat hayatına öyküyle başlamış ve öyküyle bitirmiş nadir yazarlardandır. Onun sanatının en önemli yanı edebi titizliğidir. Birçok türü denemek yerine tek bir türe sadık kalmış ve onda da en iyisi olmuştur. Kendi eserlerinde tekrara düşmemek için daima özenle çalışmış, tam bir kelime işçisidir. Kelimelerini ve yazdıklarını özenle işlemiştir adeta.

⁵ "Tomris Uyar", <https://tees.yesevi.edu.tr>, Er. Tar. 01.05.2026.

Öykülerinde toplumsal konuları işlemiş, insan ilişkilerini, eşitsizliği konuşmuştur. İnsanların kendinden uzak oluşunu, gerçek kişilikleri ve toplumdaki kişilikleri arasındaki farklılıktan bahsetmiştir. Feminizmi önemsemıştır. Kadınları ve toplumdaki konumunu eleştirmiştir. Kadın haklarını savunmuştur. Evlilik ve aile konularından bahsetmiştir. Ne yaşarsa yaşasın, özel hayatının onu etkilemesine izin vermemiştir. Her zaman özgürlükten ve çalışkanlıktan yana olmuştur. Türk edebiyatında iz bırakmış, unutulmayan kadınlardan biridir.⁶

Tomris Uyar ve Ülkü Tamer

Tomris Uyar ile Ülkü Tamer arasındaki ilişki, 1950 sonrası Türk edebiyatının en dikkat çekici birlikteliklerinden biri olarak kabul edilir. Bu evlilik yalnızca iki genç insanın duygusal yakınlığı değil; aynı zamanda İkinci Yeni kuşağının şiirle, dostlukla ve bohem yaşamla örülü atmosferinin de bir parçasıydı. Her ikisi de henüz genç yaşlarında edebiyat dünyasında dikkat çekmeye başlamış; şiir, çeviri ve edebiyat çevreleri içinde birbirlerine yaklaşmışlardı.

Tomris Uyar, İstanbul edebiyat çevresine çok genç yaşta giren, öykücülüğü kadar çevirmenliğiyle de iz bırakan bir isimdir. Ülkü Tamer ise aynı kuşağın güçlü şairlerinden biri olarak, 1960'ların edebiyat ikliminde kendine özgü bir yer edinmiştir. İkisini bir araya getiren başlangıç noktası, eğitim gördükleri çevredir. Tomris Uyar, Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'nde okurken Ülkü Tamer'le tanışır, arkadaşlıkları bu yıllarda başlar. Kolej yıllarının ardından bağları güçlenir ve 1963'te evlenirler.

Tomris Uyar ve Ülkü Tamer genç yaşta evlendiler. Bu evlilik, dönemin edebiyat çevrelerinde romantik ve şiirsel bir birliktelik olarak görülüyordu. Aynı çevrelerde bulunan genç şairler, yazarlar ve çevirmenler arasında kurulan dostluklar, çoğu

⁶ ŞAHİN Gamze, age.

zaman gündelik hayatla edebiyatı birbirine karıştıran yoğun ilişkiler yaratıyordu. Kahveler, meyhaneler, küçük yayınevleri ve dergiler bu kuşağın yaşam alanlarıydı. Tomris Uyar ile Ülkü Tamer'in ilişkisi de tam olarak bu bohem edebiyat dünyasının içinde şekillendi.

Bu dönem, Tomris Uyar'ın çeviri çalışmaları açısından da üretken yıllardır. Rabindranath Tagore'dan çevirdiği "Şekerden Bebek" adlı kitabı bu yıllarda tamamlar, bazı baskılarda ve kayıtlarda çevirmen adı olarak "Tomris Tamer" imzası görülür. Bu imza, o dönemin soyadı kullanımına işaret eder.

Ülkü Tamer, İkinci Yeni şiirinin en zarif ve en içe dönük şairlerinden biri olarak görülüyordu. Çocukluk duyarlığı, yalnızlık hissi ve masalsi imgelerle kurduğu şiir dili onu kuşağının özel isimlerinden biri hâline getirmişti. Tomris Uyar ise henüz öykücülüğünün ilk yıllarında olsa da, zekâsı, kültürel birikimi ve güçlü kişiliğiyle edebiyat çevrelerinde dikkat çekiyordu. İkili arasındaki yakınlık da bu ortak kültürel atmosfer içinde gelişti.

Ülkü Tamer'le olan evliliği, onun profesyonel bir yazar olması için büyük bir öneme sahipti. Çünkü Ülkü Tamer onun için sadece bir eş değil, aynı zamanda en değerli öğretmeniydi. Böylece evliliği süresince yazar olmak adına büyük bir yol katetmiş oldu. Ülkü'yle beraber geliştiler.

Her şey çok yolunda giderken -en azından öyle gözükürken- Ülkü Tamer'le olan evliliği birden son buldu. İkilinin hiçbir sorunu yoktu. Ancak birkaç aylıkken anne sütüyle boğulan kızları Ekin'in ölmesi, ikisini de psikolojik olarak yıpratmıştı. Birbirlerinden uzaklaşmaya başladılar.⁷

⁷ GÜLBAHAR Aleyna, "Huysuz Ama Çekici Halleriyle Edebiyat Dünyasının Dört Şairini Aşk Ateşine Atmış Bir Kadın: Tomris Uyar", <https://onedio.com/haber/>, 07.05.2020.

Bu evlilik uzun sürmedi. Kaynaklarda, iki ismin birbirine büyük sevgi ve saygı duymasına rağmen zamanla duygusal olarak uzaklaştıkları anlatılır. Özellikle Tomris Uyar'ın daha hareketli sosyal çevresi, edebiyat dünyasının yoğun ilişkileri ve iki tarafın da genç yaşta kimliklerini arıyor olmaları evlilik üzerinde etkili oldu. Bu süreçte İkinci Yeni çevresindeki yakın dostluklar ve duygusal karmaşalar da ilişkilerini zorlaştırdı.

Boşanmalarının ardından en çok konuşulan konu ise Cemal Süreya ile Tomris Uyar arasında başlayan yakınlık oldu. Bu durum, yalnızca özel hayat açısından değil; İkinci Yeni şairleri arasındaki ilişkiler bakımından da uzun süre konuşuldu. Hatta edebiyat tarihine geçen meşhur anlatıya göre, Cemal Süreya bir iddia sonucu soyadındaki ikinci "y" harfini kaybetmiştir. Bu hikâye doğrudan Tomris Uyar etrafında şekillenen edebiyat çevresi anlatılarının bir parçası hâline gelmiştir. Ancak araştırmacılar bu tür hikâyelerin zamanla efsaneleştirildiğini de belirtir.

Buna rağmen Tomris Uyar ile Ülkü Tamer arasındaki ilişki tamamen kırılganlıkla bitmiş değildir. Sonraki yıllarda birbirlerine karşı saygılarını korudukları, ortak dost çevrelerinde bağlarını sürdürdükleri anlaşılır. Ülkü Tamer'in röportajlarında Tomris Uyar'dan daima zarafet ve sevgiyle söz ettiği görülür. Tomris Uyar da geçmiş ilişkilerini kamuoyu önünde sert biçimde konuşmayan, daha mesafeli ve incelikli bir tavır benimsemiştir.

Bu evlilik, Türk edebiyatında aşk ile sanatın birbirinden ayrılmadığı bir dönemin simgelerinden biri hâline gelmiştir. Çünkü Tomris Uyar ve Ülkü Tamer yalnızca bir çift değil; aynı zamanda aynı şiirsel iklimin iki önemli ismiydi. Onların ilişkisi, gençlik heyecanı, edebiyat tutkusu, dostluklar ve kırılğan duyguların iç içe geçtiği bir dönemin ruhunu taşır.

Tomris Uyar, ilerleyen yıllarda öykü kitaplarıyla edebiyatımızın en güçlü anlatıcılarından biri hâline gelir; çevirileriyle de geniş bir okur kitlesinin dünya edebiyatına açılan kapılarından biri olur. Ülkü Tamer ise şiiri, çevirileri ve edebiyat diliyle kuşağının önemli isimleri arasında anılmayı sürdürür.

Tomris Uyar ve Cemal Süreya

Tomris Uyar ile Cemal Süreya arasındaki ilişki, edebiyat tarihimizin en çok konuşulan, en çok romantize edilen ve şiirle en fazla iç içe geçmiş aşk hikâyelerinden biridir. Ancak bu ilişkiyi yalnızca magazinsel bir aşk anlatısı olarak görmek eksik olur, çünkü bu birliktelik aynı zamanda İkinci Yeni kuşağının duygusal atmosferini, şiir anlayışını ve bohem yaşam biçimini de yansıtır.

Tomris'in durgun suları ve Cemal'in fırtınalı denizi Türk edebiyatının en romantik ikililerinden olarak bilinir. Tomris Uyar'ın melankolik mizacı eserlerine de yansıyan derin duygularla buluşur. İç dünyasını ustalıklı yansıttığı dizelerinde aşkın ve hüznün derin izlerine rastlarız. Cemal Süreya ise mısralarında adeta aşkın, umudun ve özlemin dansını yansıtır ve bu iki büyük şairin buluşması edebiyat dünyamıza unutulmaz, eşsiz eserler sunar. İkilin bu camiadaki serüveni birbirine kenetlenmiş kelimelerin hikayesidir. Tomris'in ince ruhu ile Süreya'nın cesur kalemi bir araya geldiğinde ortaya çıkan eserler edebiyatın en değerli hazineleri olmuştur.

Öncelikle önemli bir noktayı belirtmek gerekir: Tomris Uyar ile Cemal Süreya arasında büyük bir aşk yaşanmış olsa da, ikili resmî olarak evlenmemiştir. Kamuoyunda zaman zaman "evlilik" gibi anlatılsa da, tarihsel kaynaklar onların duygusal birliktelik yaşadığını, fakat nikâhlı bir evlilik yapmadığını gösterir.

Ankara'daki Sanatseverler Derneği Lokali'nde tesadüfen aynı masaya düşen Tomris ve Cemal Süreya rakı içerken tanıştılar. Tomris, Cemal Süreya'nın arkadaşı Ülkü Tamer'le olan ilişkisini resmi olarak bitirmemişti henüz. Cemal Süreya ise Seniha Hanım'la halihazırda zaten evliydi. Cemal Süreya, Tomris'i 'yakın arkadaşının genç edebiyatçı karısı' olarak gördüğü için o gece herhangi bir şekilde ilgi göstermemiştir.

İlişkileri, Tomris Uyar'ın Ülkü Tamer ile yaptığı evliliğin sona erdiği dönemde başladı. O yıllarda İkinci Yeni şairleri yalnızca şiir çevresi değil, aynı zamanda çok yakın dostlukların, yoğun sohbetlerin ve karmaşık duygusal ilişkilerin yaşandığı bir dünyaydı. Kahveler, meyhaneler, dergi büroları ve uzun gece sohbetleri bu kuşağın gündelik hayatını oluşturuyordu. Cemal Süreya da bu dünyanın en karizmatik, en tutkulu ve en duygusal figürlerinden biriydi.

Tomris Uyar bir röportajında Cemal Süreya ile tanışıklıklarını şu şekilde anlatıyor:

"Kendisini tanıdığım da ben evliydim, o da evliydi. Ankara'da tanıştık, Sanatseverler Derneği'nde -hiç unutmuyorum-... O bana herhalde bir arkadaşıyla, yani Ülkü Tamer'le evli ve edebiyata düşkün genç bir kız olarak ilgi gösterdi ama çok sıradan bir ilgi gösterdi. Ben de onun, sandığımdan çok daha -nasıl söylesem- daha derin demeyeyim de, daha keşfedilmeye değer bir insan olduğunu düşündüm."

Cemal Süreya ile olan ilişkisi hem enteresan, hem dillere destandı. Yakınları ikisi de bu dünyadan ayrıldıktan sonra anlattılar şu hikâyeyi:

"Her akşam işten çıkıp şıp diye eve damlıyordu Cemal Süreya. Bir gün Tomris Uyar,

'Biraz gez dolaş, arkadaşlarınla falan buluş' dedi. Ertesi gün geç geldi Cemal Süreya, daha ertesi gün de, hep geç geldi. Bu akşamlardan birinde, örtü silkelemek için pencereyi açan Tomris, apartmanın girişinde oturan Cemal'i gördü ve gerçek ortaya çıktı. Her akşam iş çıkışı eve geliyor ama aşağıda oturup 'gecikiyordu' Cemal Süreya... Tomris Uyar tarafından durumun adı derhal kondu: Şahsiyet Rötarı...'⁸

Aydınca düşünmeyi iyi biliyorsun eksik olma
Yatakta yatmayı bildiğin kadar
Sayın Tanrıya kalırsa seninle yatmak günah, daha neler
Boşunaymış gibi bunca uzaması saçlarının
Ben böyle canlı saç görmedim ömrümde
Her telinin içinde ayrı bir kalp çarpıyor
Bütün kara parçaları için
Afrika dahil

Tomris Uyar ile tanışmasının ardından Cemal Süreya'nın hayatında büyük bir değişim yaşandığı sık sık anlatılır. Şairin Tomris Uyar'a duyduğu yoğun hayranlık ve aşk, şiirlerine de güçlü biçimde yansımıştır. Pek çok eleştirmen, Cemal Süreya'nın en etkileyici aşk şiirlerinin arkasında Tomris Uyar'ın bulunduğunu düşünür. Özellikle kadın imgesinin şiirlerinde daha somut, daha sıcak ve daha kırılgan hâle geldiği dönem bu ilişkiyle ilişkilendirilir.

İlişkileri son derece tutkulu ama aynı zamanda kırılgan bir yapı taşır. Cemal Süreya'nın duygusal yoğunluğu, kıskançlıkları ve bohem yaşam tarzı zaman zaman ilişkilerini zorlaştırmıştır. Tomris Uyar ise daha dengeli, daha kontrollü ve duygularını dışarıya daha az gösteren bir karaktere sahipti. Bu farklılık, ilişkilerine hem çekim hem de gerilim katmıştır.

Tomris Uyar'ın günlüklerinde ve sonradan yayımlanan bazı söyleşilerinde, Cemal Süreya'nın hayatındaki önemini tamamen reddetmeyen ama ilişkilerini de romantik bir efsaneye dönüştürmeyen bir tavır görülür. O, ilişkilerini çoğu zaman sakin ve ölçülü biçimde anlatmıştır. Buna karşılık Cemal Süreya'nın şiirlerinde aşk daha taşkın, daha açık ve daha şiirseldir.

Bu ilişkinin bir başka önemli yönü de, iki tarafın birbirinin edebi üretimini beslemiş olmasıdır. Tomris Uyar yalnızca "şairlerin ilham perisi" değildi, güçlü bir öykücü ve çevirmen olarak kendi edebi kimliğini kurmuştu. Cemal Süreya da onun zekâsına, dil duyarlığına ve kültürel birikimine büyük hayranlık duyuyordu. Bu nedenle ilişkileri yalnızca romantik değil, aynı zamanda entelektüel bir birliktelikti.

Ancak bu büyük aşk uzun ömürlü olmadı. Ayrılıklarından sonra da Tomris Uyar, Cemal Süreya'nın hayatındaki en önemli kadın figürlerinden biri olarak kaldı. Şairin sonraki yıllarda bile Tomris Uyar'a yönelik duygusal izler taşıdığı çeşitli şiirlerde ve anılarda hissedilir.

Tomris Uyar bir röportajında Cemal Süreya ile ilişkilerinin bitimini şu şekilde anlatıyor:

⁸ <https://www.bilgipesinde.com/detay/tomris-uyar> Er. Tar. 01.05.2026.

“Beni bıraktı ama rahat edemedi. Ona göre bana sahip olunamazdı. ‘Senden ayrıldığımda, senin hakkında, hikayen hakkında sevdiğimi belirtecek hiçbir şey söylemeyeceğim, benim ağızdan kimse duymayacak’ dedi ve doğrusu hiç yazmadı.”

Tomris Uyar ile Cemal Süreya bir süre birlikte yaşamaya başlar. Tutku ve kırılganlıkların iç içe geçtiği bu ilişki, inişli çıkışlı bir şekilde yaklaşık üç yıl sürer. Bu yoğun duygusal bağ, Cemal Süreya’nın şiirlerine de güçlü bir biçimde yansır. Şairin Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan Üvercinka ve Beni Öp Sonra Doğur Beni gibi etkileyici şiirleri de bu aşkın izlerini taşır.⁹

Cemal Süreya aşk dolu, cinsellik yüklü en güzel şiirlerini onun için yazdı. Yaşadıkları şeyin ne kadar derin olduğunu anlamak için, Süreya’nın şu dizeleri yeterli olur sanırım:

Ayışığında oturduk
Bileğinden öptüm seni

Sonra ayakta öptüm
Dudağından öptüm seni

Kapı aralığında öptüm
Soluğunda öptüm seni

Bahçede çocuklar vardı
Çocuğundan öptüm seni

Evime götürdüm yatağımda
Kasığından öptüm seni

⁹ RAMAZANOĞLU , “Dört şair bir ilham: Tomris Uyar”, <https://www.indyturk.com/>, 29 Mart 2026.

Başka evlerde karşılaştık
İliğinden öptüm seni

En sonunda caddelere çıkardım
Kaynağından öptüm seni...

Türk şiirinde erotizmi en etkileyici biçimde dile getiren dizelerden biri kuşkusuz *"kasığından öptüm seni"* sözüdür.

Cemal Süreya'nın Tomris Uyar için kaleme aldığı bu dize, şiirimizde bedensel tutkunun en cesur ama aynı zamanda en estetik ifadelerinden biri olarak da görülebilir.

Üç yılın sonunda tükendi Cemal Süreya ile Tomris'in aşkı ve güzel bir dostluk kaldı geriye...

Biliyorum sana giden yollar kapalı
Üstelik sen de hiçbir zaman sevmedin beni

Ne kadar yakından ve arada uçurum;
İnsanlar, evler, aramızda duvarlar gibi

Uyandım uyandım, hep seni düşündüm
Yalnız seni, yalnız senin gözlerini

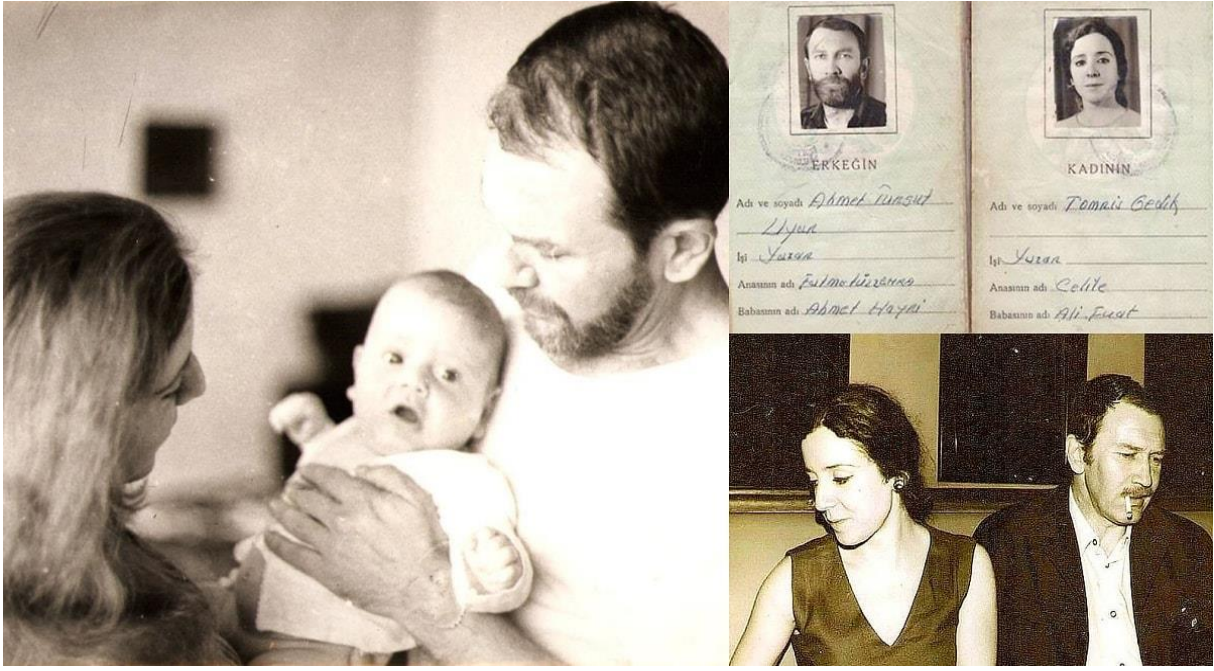
Sen Bayan Nihayet, sen ölümüm kalımım
Ben artık adam olamam bu derde düşeli

Bugün Tomris Uyar ile Cemal Süreya ilişkisi, Türk edebiyatında aşk ile şiirin birbirine en çok yaklaştığı hikâyelerden biri olarak görülür. Fakat bu ilişkiyi yalnızca romantik bir dedikodu olarak değil, bir dönemin şiir anlayışını, dostluklarını ve duygusal atmosferini anlamanın anahtarlarından biri olarak değerlendirmek gerekir.

Tomris Uyar ve Turgut Uyar

Tomris Uyar ile Turgut Uyar arasındaki ilişki, Türk edebiyat tarihinin en derin, en uzun soluklu ve en üretken birlikteliklerinden biri olarak kabul edilir. Bu ilişki yalnızca bir aşk ya da evlilik değil, aynı zamanda iki güçlü edebi kişiliğin birbirinin hayatına, diline ve yalnızlığına temas ettiği özel bir ortaklıktır. Türk şiiri ve öykücülüğü açısından bakıldığında da, bu birliktelik bir dönemin kültürel atmosferini anlamak için önemli örneklerden biridir.

Turgut Uyar, İkinci Yeni şiirinin en önemli isimlerinden biriydi. Şiirinde bireyin yalnızlığı, kent hayatı, iç sıkıntısı, aşk ve varoluşsal huzursuzluk büyük yer tutuyordu. Özellikle Dünyanın En Güzel Arabistanı ve Tütünler Islak gibi eserleriyle Türk şiirinin yönünü değiştiren şairlerden biri hâline gelmişti. Tomris Uyar ise modern Türk öykücülüğünün en önemli kadın yazarlarından biri olarak, insan ilişkilerindeki sessiz

kırılmaları ve gündelik hayatın görünmeyen yalnızlıklarını anlatıyordu. Bu nedenle ikili arasında yalnızca romantik değil, güçlü bir ruh ve dil yakınlığı da vardı.

İlişkileri 1960'lı yılların başlarında gelişmeye başladı. O dönemde Tomris Uyar, daha önce Ülkü Tamer ile bir evlilik yaşamış, ardından Cemal Süreya ile yoğun bir ilişki geçirmişti. Turgut Uyar ise daha önce evlenmiş ve çocuk sahibi olmuştu. İki isim de hayatlarının belirli kırılmalarından geçmiş, edebiyat çevresinde tanınmış kişilerdi. Bu ortak yalnızlık ve olgunluk hâli, ilişkilerini derinleştiren unsurlardan biri oldu.

Tomris Uyar, Turgut Uyar ile Cemal Süreya'dan ayrılmak üzereyken tanıştı. Şiir üzerine mektuplaşarak başladıkları bu ilişki Turgut Uyar'ın da eşinden ayrılmasıyla evlenerek devam etti. Tomris Uyar "Bir ara ben onun dünyaya açılan penceresi olmaktan da öte bir şeydim. Bir parçası gibiydim. Ve kendimi bir parçası gibi hissettiğim için de sıkılıyordum tabii." der. Aralarındaki ilişkiyi şöyle özetler: "Turgut, beni her an elinden kaçıracaktı gibi gereksiz bir kaygıyla yıpranacak, ben de hiçbir rekabetin olmadığı bir alanda boyuna birinci seçilmekten yorulacaktım."

Turgut Uyar ile tanışmasını şöyle anlatıyordu Tomris Uyar: "1966 yılında ben zaten Cemal Süreya'dan ayrılmak üzereydim. O da eşinden ayrılmıştı. İstanbula gelmişti çocuklarıyla. Burada tanıştık. Asıl tanışmamız herhalde o, çünkü o zaman daha bir yakın oturup konuşma fırsatını bulduk ve mektuplaşmaya başladık. Bu mektuplar önce sadece şiir üzerine mektuplardı. Hala duruyor bende. Genellikle onun şiir üzerine düşünceleri, benim onun şiirleri üzerine düşüncelerim... Ve anladığım kadarıyla çok sıkışık bir dönem geçiriyordu. Yani evlilik hayatında bir süredir yaşadığı tedirginlik ve uyumsuzluk şiirini de etkilemişti, yedi yıldır şiir yazmıyordu. Esin periliği olarak ifade etmek istemiyorum ama herhalde çok konuştuğum, çok dürttüğüm, yazmasını çok rica ettiğim için diyeyim, yavaş yavaş şiir yazma isteği yeniden doğdu".¹⁰

¹⁰ "Tomris Uyar'ı Ne Kadar Tanıyoruz?", <https://wannart.com/Kubbb>, 02.06.2021.

Senin bu ellerinde ne var bilmiyorum göğe bakalım
Tuttukça güçleniyorum kalabalık oluyorum
Bu senin eski zaman gözlerin yalnız gibi ağaçlar gibi
Sularım ısınsın diye bakıyorum ısınıyor
Seni aldım bu sunturlu yere getirdim
Sayısız penceren vardı bir bir kapattım
Bana dönesin diye bir bir kapattım
Şimdi otobüs gelir biner gideriz
Dönmeyeceğimiz bir yer beğen başka türlü güç
Bir ellerin bir ellerim yeter belleylim yetsin
Seni aldım bana ayırdım durma kendini hatırlat
Durma kendini hatırlat
Durma göğe bakalım

Tomris Uyar ile Turgut Uyar'ın birlikteliği zamanla evliliğe dönüştü ve uzun yıllar sürdü. Bu evlilik, İkinci Yeni çevresindeki diğer ilişkilerden daha sakin, daha derin ve daha dayanıklı bir yapı gösterdi. Turgut Uyar'ın şiirindeki melankolik erkek sesi ile Tomris Uyar'ın öykülerindeki kırılğan ama güçlü kadın anlatımı arasında belirgin bir ruh akrabalığı vardır.

Birçok araştırmacıya göre Tomris Uyar, Turgut Uyar'ın şiirinde önemli bir dönüşüm yaratmıştır. Şairin özellikle sonraki dönem şiirlerinde görülen daha içsel, daha dingin ama daha derin aşk duygusunun arkasında Tomris Uyar'ın etkisi olduğu düşünülür. Turgut Uyar'ın şiirlerinde aşk artık yalnızca büyük bir tutku değil, aynı zamanda birlikte yaşamının, yorgunluğun, gündelik hayatın ve sessiz bağlılığın duygusuna dönüşür.

Edebiyatımızın kilometre taşlarından "*Göğe Bakma Durağı*"nın şairi Turgut Uyar, yaratıcılık sancıları çektiği ve ilhamının tıkanıp hissettiği bir dönemde Tomris Uyar ile tanışır. Bu karşılaşma, yalnızca bir aşkın filizlenmesi değil, Turgut Uyar için adeta yeni bir edebi soluk, sarsılmaz bir destek ve hayatının ikinci baharında tutunacağı en güçlü dal olur.

Turgut Uyar, Tomris Uyar olmadan eksik kalacağını duyumsayarak bu ilişkiye tüm varlığıyla bağlanır. Her ne kadar Tomris Uyar'ın bağımsızlığına düşkün, özgürlükçü ruhu zaman zaman bu yoğun bağlılıkla çatışsa da çiftin ilişkisindeki temel düstur her zaman birbirini yüceltmek ve edebi anlamda beslemek olmuştur.

Şiir estetiği ve edebi tartışmalarla temellenen bu bağ, zamanla derin bir aşka evrilir. 1969 yılında hayatlarını birleştiren çiftin bu evlilikten Hayri Turgut adını verdikleri bir oğulları dünyaya gelir. Tomris Uyar'ın hayatına giren İkinci Yeni şairlerinin, onun için şiirlerinin en etkileyici örneklerini kaleme aldıklarını söylemek abartı olmaz. Bu güçlü edebiyat çevresinde Tomris Uyar, yalnızca bir yazar değil, aynı zamanda birçok şiire ilham veren bir figür hâline gelir.

Turgut Uyar da bu ilhamın en güçlü örneklerinden birini verir. Şair, Tomris Uyar için Bozuk Saat, Dünyanın En Güzel Arabistanı ve Sevgi gibi şiirleri kaleme alır. Bu şiirlerde Turgut Uyar'ın dili, tutkunun yanı sıra dingin ve derin bir bağlılığın izlerini

taşır; Tomris Uyar ise şairin dizelerinde hem bir sevgili hem de şiirin ilham kaynağı olarak belirir.

Gelin, Turgut Uyar'ın yedi yıllık suskunluğunu bozan, ona yeniden şiir yazdıran kadına; Tomris Uyar'a yazdığı *"Bozuk Bir Saattir Yüreğim, Hep Sende Durur"* şiirine kulak verelim.¹¹

Herkes seni sen zanneder.
Senin sen olmadığını bile bilmeden,
Sen bile..
Seni ben geçerken,
Derim ki,
Saati sorduklarında;
Onu "O" geçiyordur.
Kimse anlam veremez.
Tamir ettirmedin gitti derler şu saati.
Ettirmek istiyor musun demezler.
Bir bozuk saattir yüreğim, hep sende durur.

Zamanı durdururum yüreğimde,
Sensiz geçtiği için,
Akrep yelkovana küskündür.
Şu bozuk saat çalışsa benim için ölümdür.
Bil ki akrep yelkovanı geçerse,
Atan bu yüreğim durur.
Bırak bozuk kalsın, hiç değilse;
Bir bozuk saattir yüreğim, hep sende durur.

¹¹ RAMAZANOĞLU S., "Dört şair bir ilham: Tomris Uyar", <https://www.indyturk.com/>, 29 Mart 2026.

Tomris Uyar'ın günlükleri ve anılarında da Turgut Uyar'ın önemli bir yeri vardır. Ancak Tomris Uyar, özel hayatını aşırı romantize eden anlatılardan özellikle uzak durmuş, ilişkilerini daha sade ve gerçekçi bir yerden anlatmayı tercih etmiştir. Onun yazılarında Turgut Uyar yalnızca "büyük şair" değil, gündelik hayatın içinde yaşayan, kırılğan, zaman zaman içine kapanan ama derin bir sevgi taşıyan bir insandır.

İkilinin ilişkisi aynı zamanda edebiyat üretimiyle de iç içeydi. Evlerinde sürekli şairler, çevirmenler, yazarlar bulunuyor, uzun edebiyat sohbetleri yapılıyordu. Edip Cansever, Cemal Süreya ve dönemin diğer önemli isimleri bu çevrenin parçasıydı. Ancak Turgut Uyar ile Tomris Uyar ilişkisi, bu hareketli çevrenin içinde bile daha içe dönük ve daha sahici bir bağ olarak görülmüştür.

Bu evliliğin en dikkat çekici yönlerinden biri de, iki tarafın birbirinin sanatını gölgelememiş olmasıdır. Tomris Uyar hiçbir zaman yalnızca "şair eşi" olarak kalmadı, kendi başına güçlü bir öykücü kimliği kurdu. Aynı şekilde Turgut Uyar da Tomris Uyar'ın edebi kişiliğine büyük saygı duydu. Bu karşılıklı saygı, ilişkilerinin uzun ömürlü olmasında önemli rol oynadı.

Turgut Uyar'ın ölümüne kadar süren bu birliktelik, Türk edebiyatında aşkın yalnızca tutkulu başlangıçlardan değil, birlikte yaşanan yıllardan, dostluktan, sessizlikten ve ortak yalnızlıklardan da oluşabileceğini gösteren özel ilişkilerden biri olarak kabul edilir.

Yaşamında en uzun soluklu sevdası Turgut Uyar olur. Turgut Uyar için, "Bir ara ben onun dünyaya açılan penceresi olmaktan da öte bir şeydim, bir parçası gibiydim. Ve kendimi bir parçası gibi hissettiğim için de sıkılıyordum tabii...' demiştir.

Tomris Uyar ve Edip Cansever

Tomris Uyar ile Edip Cansever arasındaki ilişki, edebiyat tarihimizin en incelikli, en hüznü ve en çok konuşulan duygusal yakınlıklarından biridir. Ancak bu ilişkiyi değerlendirirken önemli bir ayrımı baştan yapmak gerekir. Elde bulunan güvenilir kaynaklar, ikili arasında açık biçimde yaşanmış uzun süreli bir aşk ilişkisinden çok, yoğun bir hayranlık, derin dostluk, güçlü duygusal bağ ve büyük ölçüde platonik kalan bir yakınlığa işaret eder.

İkinci Yeni çevresi yalnızca şiirin değil, dostlukların, kırgınlıkların, yalnızlıkların ve karmaşık duygusal ilişkilerin de dünyasıydı. Tomris Uyar bu çevrenin merkezindeki en dikkat çekici figürlerden biriydi. Zekâsı, kültürel birikimi, sakin ama etkileyici tavrı ve güçlü edebi kişiliği, dönemin birçok şairini derinden etkilemişti. Edip Cansever de bu isimlerin başında gelir.

Edip Cansever'in Tomris Uyar'a duyduğu yakınlık, edebiyat çevrelerinde uzun yıllar boyunca konuşulmuştur. Araştırmacıların büyük bölümü, bu ilişkinin daha çok Edip Cansever tarafında yoğunlaşan duygusal bir bağlılık taşıdığı görüşündedir. Şairin Tomris Uyar'a büyük bir hayranlık duyduğu, onu yalnızca güzel ya da çekici bir kadın olarak değil, aynı zamanda çok güçlü bir ruh ve zihin olarak gördüğü sık sık dile getirilir.

Bu duygusal yakınlığın şiirlere yansıdığı da düşünülür. Özellikle Ben Ruhi Bey Nasılım ve sonraki dönem şiirlerinde görülen yalnızlık, ulaşamama, iç sıkıntısı ve kırılğan aşk duygularının arka planında Tomris Uyar'ın bulunduğunu söyleyen eleştirmenler vardır. Ancak Edip Cansever, Cemal Süreya gibi doğrudan aşkını dışa vuran bir şair değildir. Onun şiirindeki aşk daha parçalanmış, daha sessiz ve daha imkânsız bir duygu hâlinde görünür.

Tomris Uyar ise Edip Cansever'e karşı her zaman sıcak, dostça ve yakın bir tavır sergilese de, ilişkinin merkezinde daha çok dostluk ve entelektüel bağ olduğu anlaşılır.

Tomris Uyar'ın günlükleri ve çevresindeki tanıklıklar incelendiğinde, Edip Cansever'in onun hayatındaki önemli dostlardan biri olduğu görülür. Ancak Tomris Uyar'ın bu ilişkiyi büyük bir romantik aşka dönüştürdüğüne dair açık ifadeler bulunmaz.

İlişkinin "platonik" olarak tanımlanmasının temel nedeni de budur. Edip Cansever'in Tomris Uyar'a duyduğu yoğun duygusal ilgi daha belirgin görünürken, Tomris Uyar tarafında daha kontrollü, daha dostça ve daha mesafeli bir yaklaşım hissedilir. Bu durum, Edip Cansever'in şiirindeki hüznü aşk atmosferiyle de örtüşür.

Bir başka önemli nokta da şudur: Tomris Uyar o dönemde yalnızca bir "şairlerin ilham perisi" değildi. Kendisi güçlü bir öykücü ve çevirmen olarak edebiyat dünyasında bağımsız bir yer edinmişti. Edip Cansever'in ona duyduğu hayranlık da yalnızca duygusal değil, edebi ve entelektüel bir hayranlıktı.

Edebiyat çevrelerinde sık anlatılan bir ayrıntıya göre, Edip Cansever Tomris Uyar'ın bulunduğu ortamlarda daha dikkatli, daha kırılğan ve daha duygusal bir ruh hâline bürünürdü. Bu durum, onların ilişkisinin zamanla edebiyat tarihinin romantik anlatılarından birine dönüşmesine neden oldu. Ancak tarihsel açıdan bakıldığında, bu ilişkinin büyük ölçüde: yoğun dostluk, tek taraflı derin duygusal bağlılık, şiirsel hayranlık ve platonik aşk ekseninde değerlendirilmesi daha doğru görünmektedir.

Edip Cansever'in Tomris Uyar'a olan aşkı, edebiyat çevrelerinde efsaneleşmiş bir *platonik sevgi* hikayesidir. Bu karşılıksız aşk yalnızca bir dostluk olarak kalmış ancak Cansever'in yazacağı şiirlere engel olamamıştır. Onun için yazdığı dizelerde "*Seni görünce dünyayı dolaşiyor insan sanki*" diyerek Tomris'e olan hayranlığını dile getirmiştir. Tomris Uyar'a duyduğu bu yoğun sevgi, onun şiirlerinde sadece hayranlık dolu dizelerde değil, Tomris'in yaşamına dair küçük ama anlamlı ayrıntılarda da kendini göstermiştir. Tomris'in kişisel alışkanlıkları ve beğenileri bile

Cansever'in gözünde birer sembol haline gelmiştir. Tomris Uyar, rakıya olan düşkünlüğü ile bilinir. Cansever, bu sevgiyi bile şiirlerine taşımış ve "*Tomris rakıyı çok severdi, bense onu...*" diyerek, onu nasıl derin bir dikkatle ve hayranlıkla izlediğini ifade etmiştir.

Edip Cansever, platonik aşkı Tomris Uyar'a her yıl 15 Mart'ta doğum günü için birer şiir yazmıştır. Bu şiirler, karşılıksız sevgisinin, derin hayranlığının ve adanmışlığının en güzel yansımalarıdır. Edip Cansever, her yıl şiir yazma ritüelini gerçekleştirebilecek kadar bağlıdır Tomris Uyar'a.

Tomris Uyar ise Cansever'in bu platonik sevgisine büyük bir saygı ve dostlukla karşılık vermiş; bu özel bağa zarar vermemeye özen göstermiştir. Onun için yazılan her dizeyi büyük bir içtenlikle okuyup, Edip Cansever'i bir şair olarak takdir etmiştir. Onun şiirlerini ne kadar beğendiğini de sık sık dile getirmiştir. Ancak aralarındaki ilişki hiçbir zaman duygusal bir yakınlığa dönüşmemiştir. Tomris, Edip'in şiirlerinde kendisine ithaf edilen bu özel alanı korumuş ve onun *ilham perisi* olmaya devam etmiştir.

Tomris Uyar, Edip Cansever'in şiirsel dünyasında özel bir yer edinmiştir. Cansever şiirlerinin kaynağı olan bir ilham perisine dönüşmüştür. Uyar'ın entelektüel birikimi, güçlü kişiliği ve hayatındaki zarif detaylar, Edip Cansever'in dizelerinde birer sembol haline gelmiştir. Cansever'in onun için yazdığı her dize, Uyar'ın ruhunu ve yaşamını ölümsüzleştirirken, aynı zamanda şairin kendi duygusal derinliğini de gözler önüne sermiştir. Edip Cansever, Tomris Uyar ile olan dostluğu ve edebi paylaşımları, Cansever'in şiirlerinde Uyar'ın sürekli var olmasını sağlamıştır.

Tomris Uyar, Edip Cansever'e göre, hayatı anlamlandıran, ona derinlik kazandıran ve şairin kelimelerine ruh üfleyen bir figür olmuştur. Bu yüzden, Uyar Cansever'in şiir dünyasında *ilham perisi* olarak yerini almış ve sonsuza dek onun dizelerinde yaşamıştır.

Edip Cansever, bu umutsuz aşkı derin bir tutkuyla ifade etmiştir. Onun bu yoğun duyguları kelimelere döküldüğünde bir şiire, bir ölümsüzlüğe dönüşmüştür. Cansever'in Tomris'e yazdığı bütün şiirler bugüne kadar edebiyat severlerin kalplerinde yankı bulmuştur.

Doğum günü için yazılan şiirlerin arasında *Mavi Uçlu Kaptan, Tomris'in Ruhbilimsel Saati* ve *Yaş Değiştirme Törenine Yetişen Öyle Bir Şiir* öne çıkmıştır. *Yaş Değiştirme Törenine Yetişen Öyle Bir Şiir* ise benim yüreğime en çok dokunanı olmuştur. Cansever, bu şiirinde Tomris'in hayatındaki küçük ayrıntıları bile şiirsel bir güzelliğe dönüştürmüş, aşkının en derin ifadesini bu dizelerle anlatmıştır.

*"Öyle kısaydı ki adımların
Şöyle bir bardak yıkayışının vaktiyle
Öçülür ve denk düşerdi ancak
Ben seni uzun bir yolda yürürken görmedim ki hiç"*

Edip Cansever'in tek ihanetinin ölmesi olduğunu düşünen Tomris Uyar, onun için; "*Sevgililik ya da aşk duygusu zamanla yara alabiliyor, örselenebiliyor, bitebiliyor.*

Bitmeyen tek aşkın gerçek ve lirik bir dostluk olduğunu Edip Cansever öğretti bana,” demiştir. Edip Cansever’e bakışı, onun şiirine ve zekâsına duyduğu büyük bir hayranlık ve şükran ile şekillenmiştir, ancak romantik bir karşılık içermemiştir. Cansever’in karşılıksız aşkı Tomris Uyar için bir saygı, hayranlık ve dostlukla karşılık bulmuştur. Edip Cansever ise bu karşılıksız aşkı ölünceye dek göğsünde parıltı veren bir yıldız gibi taşımıştır.¹²

Ölümünden kısa bir süre önce, Edip Cansever’in kendisini daha çok etkilediğini söyleyecektir ama eleştirmen tavrından vazgeçmeyerek: “Daha çok anlatan, daha süslü ve imgesi bol. Tekrarı seven bir şair...”

O zamanlar Boğaz’da denizle öpüşen meyhanelerde, Tomris Uyar’la Edip Cansever’i baş başa rakı içerken gören çok oldu. Onları öyle görüp ellerini sıkma şansına erişmiş, edebiyata ve şiire meraklı bir gazeteci, Tomris Uyar’ın bir an evvel sevdiklerinin yanına gitmek için bu kadar çok içtiğini düşündü. Cansever’in bir peçeteye yazdığı dize ise dilden dile dolaştı:

“Tomris rakıyı çok severdi, bense onu...”

diyor Edip Cansever. Belki de diğer şairler arasında en şanssızıydı. Turgut Uyar’ın en samimi arkadaşlarından biriydi. Tomris Uyar ile de her zaman güzel bir dostluk içindeler fakat ona karşı başlarda dışa vurılmaktan çekindiği, sonrasında ise saklayamadığı bir sevgi ve hayranlık besliyor. Turgut Uyar’ın, Tomris’e duyduğu sevgisindeki kaygının en büyük sebebi belki de Edip Cansever’di. Her 15 Mart’ta, yani Tomris Uyar’ın doğum gününde, onun için bir şiir yazıyor ve yayımlıyordu.

¹² ERGÜL Sıla. “Tomris Uyar ve Edip Cansever: Kaşık Bırakın Şiir”, <https://www.soylentidergi.com/>, 28.09.2024.

" Bir adın vardı senin, Tomris Uyar'dı
Adını yenile bu yıl, ama bak Tomris Uyar olsun gene
Ben bu kış öyle üşüdüm ki sorma
Oysa güneş pek batmadı senin evinde
Söyle
Ben seni uzun bir yolda yürürken gördüm müydü hiç?"

Tomris Uyar daha sonra Edip Cansever hakkındaki düşüncelerini şu sözleriyle özetliyor: "Sevgililik ya da aşk duygusu zamanla yara alabiliyor, örselenebiliyor, bitebiliyor. Bitmeyen tek aşkın, gerçek ve lirik bir dostluk olduğunu Edip Cansever öğretti bana."

Edip Cansever ise ona şöyle diyordu:

Görüyorsun ya bir sevdayı büyütüyoruz seninle
Sana değiniyorum, sana ısınıyorum, bu o değil
Bak nasıl, beyaza keser gibisine yedi renk
Birleşiyoruz sessizce

Edip Cansever'in deyimiyile Tomris rakıyı severdi, Edip de onu. Tomris senelerce sessizliğini korumuştı fakat ölümünden kısa bir süre önce Edip'in kendisini etkilediğini itiraf etmişti. Bugün Edip Cansever ile Tomris Uyar arasındaki bağ, edebiyat tarihimizde karşılıksız ya da tam anlamıyla yaşanmamış aşkın en şiirsel örneklerinden biri olarak görülür. Bu ilişki aynı zamanda İkinci Yeni kuşağının duygusal atmosferini anlamak için de önemli bir pencere sunar.

Son Olarak

Tomris Uyar, edebiyat tarihimizde yalnızca büyük şairlerin hayatına dokunan bir kadın değil, kendi başına güçlü bir edebi dünya kurabilmiş, modern Türk öykücülüğünün en özgün seslerinden biri olmuştur. Onun hayatı ile edebiyatı birbirinden tamamen ayrılmaz görünür, çünkü yaşadığı aşklar, dostluklar ve duygusal kırılmalar yalnızca özel yaşamının değil, aynı zamanda yazı dünyasının da parçası hâline gelmiştir. Fakat Tomris Uyar'ı yalnızca aşklarla anmak, onu eksik okumak olur. Çünkü o, erkek egemen bir edebiyat ortamında kendi dilini kurabilmiş, sessizliği, yalnızlığı, şehir hayatının yorgunluğunu ve insan ilişkilerindeki görünmez çatlakları büyük bir incelikte anlatmayı başarmıştır.

Ülkü Tamer ile yaşadığı gençlik evliliği, İkinci Yeni kuşağının şiirle iç içe geçmiş romantik atmosferini taşıırken, Cemal Süreya ile ilişkisi, tutkuyla şiirin birbirine karıştığı unutulmaz bir edebiyat hikâyesine dönüşmüştür. Turgut Uyar ile kurduğu uzun soluklu birliktelik ise aşkın yalnızca tutkulu başlangıçlardan değil, birlikte yaşanan yıllardan, dostluktan, suskunluktan ve ortak yalnızlıklardan da oluşabileceğini göstermiştir. Edip Cansever ile arasındaki bağ ise, tam anlamıyla yaşanmamış olsa bile, Türk şiirinin en hüznü ve en şiirsel yakınlıklarından biri olarak hafızalarda yer etmiştir.

Ancak bütün bu ilişkilerin ötesinde Tomris Uyar'ın asıl kalıcılığı, edebiyatımıza kattığı insan derinliğidir. O, aşkı yalnızca romantik bir duygu olarak değil, insanın kendini tanıma, kırılma, yalnızlaşma ve değişme biçimi olarak ele aldı. Öykülerinde büyük olaylardan çok, küçük suskunlukların ve gündelik hayatın görünmez acılarının izini sürdürdü. Bu yüzden Tomris Uyar'ın metinlerinde aşk, çoğu zaman tamamlanmamış bir cümle, yarım kalmış bir bakış ya da birlikte yaşanmış sessiz bir akşam gibi hissedilir.

Düşünün... Bir masa etrafında Türk şiirinin güçlü sesleri: Ülkü Tamer, Cemal Süreya, Turgut Uyar ve Edip Cansever. Masanın diğer yanında ise öykücülüğümüzün cesur ve özgür sesi Tomris Uyar. Bu isimleri bir araya getiren ortak nokta ise aynı kadına duyulan sevgi: Tomris'e duyulan sevgi. Ne var ki her biri Tomris Uyar'ı bambaşka biçimde sever...

Ülkü Tamer'in sevgisinde gençliğin heyecanı ve biraz da acemiliği vardır, daha kolejden mezun olur olmaz evlenmişlerdir. Cemal Süreya'nın sevgisi ise tutku yüklü bir tren gibi ağır, gürültülü ve sarsıcıdır. Turgut Uyar'ınki daha derinden gelen, sakin ama kalıcı bir bağlılığa dönüşür; sanki ömür boyu sürecek bir yoldaşlık gibidir. Edip Cansever'in sevgisi ise biraz uzaktan bakan, kırılğan ve sessiz bir hayranlık taşır.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, Tomris Uyar yalnızca dört büyük şairin hayatına dokunan bir kadın değil, Türk edebiyatında kendi sesiyle kalıcı olmuş büyük bir yazar olarak görülmektedir. Onun çevresinde oluşan aşk hikâyeleri zamanla efsaneleşmiş olsa da, asıl önemli olan bu ilişkilerin Türk şiiri ve öykücülüğü üzerinde bıraktığı kültürel ve duygusal izdir. Çünkü Tomris Uyar'ın hayatında aşk ile edebiyat birbirinden ayrılmaz iki nehirdi, biri diğerini besledi, derinleştirdi ve dönüştürdü.

Ve belki de bu yüzden, Tomris Uyar'ın adı bugün hâlâ yalnızca bir dönemin büyük şairleriyle değil, şehir yalnızlığını, kırılğan sevgileri ve insan ruhunun sessiz acılarını en zarif biçimde anlatan güçlü bir edebiyat diliyle birlikte anılmaktadır.

Tomris Uyar, hiç şiir yazmamış olmasına rağmen sadece varlığıyla bile Türk şiirinde büyük bir etki yaratmıştı. Tomris Uyar bir ömürde dört şair doğurmuştur... En güzel aşk şiirleri ona yazılmıştır ama gel gör ki Tomris Uyar kendini öyküde bulmuştur.

O "göğe bakma durağı"dır, o "fotoğraf"tır, o "üvercinka"dır, o "bakış"tır...

Evet, her kadın biraz Tomris olmak ister, becerebilirse olmalıdır da... Lakin dört güzel adamın aşkı olduğu için değil, hepsine yetecek şiirler yazdırabilecek kocaman bir kalbi ve derinliği olduğu için her kadın Tomris olmalı...

Turgut Uyar'ın "Senin için alışılmış şeyler söyleyemem sana yaraşmaz..." dediği gibi ya da Cemal Süreya'nın "Ama daha neyin olayım isterdin, onursuzunum senin..." dediği gibi ya da

Edip Cansever'in "Seni görünce dünyayı dolaşiyor insan sanki..." dediği gibi...

İyi ki varoldun Tomris Uyar...

İyi ki sevdin, iyi ki bu kadar sevildin...

İyi ki tanıştırdın bu güzel adamları bizimle...

İyi ki söz oldun şiir oldun, şiir oldu...

ŞAİRLERİ BÜYÜLEYEN, CUMHURİYET GİBİ KADIN: NAHİT (FIRATLI) HANIM

Orhan Veli'nin adını vermediği, kim olduğunu bulma işini edebiyat tarihçisine bıraktığı "sevgilisi" Nahit Hanım'dır.

*"Bir de sevgilim vardır, pek muteber,
İsmi söyleyemem,
Edebiyat tarihçisi bulsun"*

Okuduğum en hınzır dizelerden biridir bu, en romantiği de bir yandan... 1909'da Girit'te doğdu, Nahit Gelenbevi. Özgür, hoşgörülü bir ortamda büyüdü. İlk ve ortaokulu İstanbul'un Kandilli semtinde okudu. Erenköy Kız Lisesi'nde tamamladığı orta öğreniminin ardından İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Felsefe Bölümü'nü bitirdi.

Kadro sıkıntısı nedeniyle öğretmenlik hayatına felsefe öğretmeni olarak değil, Ankara Kız Lisesi'nde edebiyat öğretmeni olarak başladı. Öğretmenliğe Edirne Lisesi ve Haydarpaşa Erkek Lisesi'nde devam etti. Çok sayıda öğrenciye edebiyat tutkusu aşıladı. İlk eşi milli eğitim müfettişliği ve Devlet Güzel Sanatlar Müdürlüğü gibi görevlerde bulunmuş eğitimci Halil Vedat Fıratlı idi. İlk eşinden ayrıldıktan sonra ikinci evliliğini (1955) yılında şair Arif Damar ile yaptı. "Fıratlı" soyadını kullanmaya devam etti.

Orhan Veli'nin Nahit Hanım'la tanışıklığını da Cemal Süreya'dan öğreniyoruz: "İlk eşi Halil Vedat Fıratlı, Yahya Kemal'in öğrencisiydi. Orhan Veli de o eşinin öğrencisi. Gülten Akın ise kendisinin öğrencisi. Ve kendisi sonradan Arif Damar'la evlendi."

Nahit Hanım tam anlamıyla bir cumhuriyet çocuğu. Hatta genci. Kurtuluş Savaşı yıllarını yaşamış. Cumhuriyetin kuruluş yıllarında Ankara'da öğretmen olarak görev yapmış. 1930-40'ların Ankara'sında yaşamış. Atatürk'ün sofrasında bulunmuş, onunla dans etmiş. Demokrat Parti iktidarında ise kendisiyle dans etmek isteyen maarif vekilinin teklifini kabul etmeyince Ankara'dan Edirne'ye sürülmüş. Sanat ve edebiyat ortamlarında "Nahit Hanım" olarak bilinen Nahit Gelenbevi, Ankara, Edirne ve İstanbul'da öğretmenlikle geçirmiş ömrünü (1909-2002).¹³

¹³ TÜRKELİ Özgün, "Orhan Veli'nin Ankara'daki izlerinin peşinde bir yazar: Tolga Aydoğan", <https://lavarla.com/>, 15/08/2023.

Nahit Hanım'ın evi ömrünün son günlerine kadar yazar ve şairlerin toplantı mekanı olmuştur. Edebiyatçılar, onun *cuma sofralarında* bir araya geldiler. Nahit Hanım'ın evi ise önemli bir edebiyat durağıdır. Her cuma akşamı evinde edebiyat sohbetleri düzenlerken Orhan Veli, Melih Cevdet, Oktay Rifat, Nurullah Ataç, Necati Cumalı, Cahit Külebi, Ahmet Hamdi Tanpınar, Rifat Ilgaz, Sabahattin Eyüboğlu, Sabahattin Ali, Hasan Ali Yücel ve daha birçok ünlü isim katılır. Orhan Veli bu sohbetlerde yer alırken Nahit Hanım'ın onun hayatında en önemli kişi olduğunu görürüz. Çünkü Orhan Veli'yi şair olması için desteklemiş, maddi ve manevi olarak tüm desteği vermiş bir kimsedir. O nedenle Orhan Veli için hem Ankara'da hem de yaşamındaki en önemli kişi Nahit Hanım'dır diyebiliriz. Öyle ki *Aşk Resmi Geçidi* şiirinde Nahit Hanım'ı

"Ona bağlandığım kadar
Hiçbirine bağlanmadım.
Sade kadın değil, insan.
Ne kibarlık budalası,
Ne malda, mülkte gözü var.
Eşit olsak, der, Hür olsak, der.
İnsanları sevmesini de bilir,
Yaşamayı sevdiği kadar" diye betimleyecektir.¹⁴

Nahit hanıma ithafen yazdığı bu satırlarda açık bir hayranlık var... Sadece kendi duyduğu hayranlık değil, onunla bu hayranlığı paylaşanlar Cahit Sıtkı Tarancı, Sabahattin Ali, Arif Damar, Samet Ağaoğlu, Halil Vedat Fıratlı, Necip Fazıl Kısakürek, Nurullah Ataç, Nihal Atsız, Ahmet Muhip Dıranas, Cahit Külebi, Peyami Safa, Edip Cansever, Metin Eloğlu... diye uzar gider.

Bu hayranlık halesini ilk cümlesinde şöyle ifade ediyor Süreya: "Samet Ağaoğlu anılarında Nahit Hanım için "Rönesans gibi kadın" sözlerini kullanır. "Bin dokuz yüz yirmi üç gibi kadın" da diyebiliriz. Ya da "Cumhuriyet gibi kadın". Bu onun mistik kişilerden hoşlanmasına hiçbir zaman engel olmamıştır. Sözelimi ilk kavalyelerinden biri Necip Fazıl."

Nahit Hanım'ın edebiyat sofraları, o sofralarda yapılan sohbetler çok konuşuldu. Sanıyorum ülkemizde pek benzeri olmayan toplantılardı bunlar. *17 Mayıs 2002 günü, 93 yaşında vefat edene kadar da şairlere, yazarlara kapılarını açık tuttuğunu biliyoruz. 1990'larda arkadaş çevremden Seyhan Erözçelik'in, küçük İskender'in bu sofraların son konuklarından olduğunu anımsıyorum.*¹⁵

Hilmi Yavuz "Edebiyat ve Sofra" adlı denemesinde şöyle anlatıyor; "Halil Vedat Fıratlı'nın eşi (ve Orhan Veli'nin büyük aşkı), Felsefe öğretmeni Nahit Hanım (Nahit Tendar), tıpkı XVII. yüzyıl Fransa'sının "Salon"sahibi soylu hanımefendileri (Madame de Tencin, Madame de Deffrand, Madame Geoffrin vd) gibi, Taksim'deki apartman dairesini, haftada bir, cumartesi günleri bir entelektüel 'salon'a dönüştürür, daha sonra, 'salon'dan 'sofra'ya geçilirdi. Yine XVII. yüzyılda da, Paris'te, Rambouillet

¹⁴ TÜRKELİ Özgün, "Orhan Veli'nin Ankara'daki izlerinin peşinde bir yazar: Tolga Aydoğan", <https://lavarla.com/>, 15/08/2023.

¹⁵ CELÂL Metin, "Cumhuriyet Gibi Kadın" Aslında Kimdi?, <https://www.edebiyathaber.net/>, 9 Temmuz 2025.

Markizi'nin,Hotel de Rambouillet'deki 'Mavi Oda'da, görkemli koltuğunda, çevresine dönemin seçkin edebiyat adamlarını nasıl topladı idiyse, Nahit Hanım da, sofranın başında oturur ve içkiler içilip yemekler yenirken, edebiyatçıların sohbetini dinlerdi."¹⁶

Usta kalem Osman Balcıgil'in Destek Yayınları'ndan çıkan yeni kitabı "Cumhuriyet gibi bir kadın Nahit Hanım" adlı eserinde; esas olarak Nahit Hanım'ın aşklarından üçünü kendine konu edinmiş. İlki Sabahattin Ali'nin karşılıksız aşkı. Bu vesileyle Sabahattin Ali'nin yaşam öyküsünü de yeniden uzun uzun anlatmış oluyor. Araya şiir alıntıları da girince romanın üçte biri Sabahattin Ali'ye vakfedilmiş oluyor. Nahit Hanım'ın bu ısrarcı âşığa karşılık vermediğini, yolladığı mektupları açmadığını öğreniyoruz ki bu da kaynaklarla doğrulanabilen, bilinen bir olay.

Eserde; Nahit hanım denince, aklıma daha çok Sabahattin Ali geliyor. Nahit hanım, Sabahattin Ali'nin de en büyük aşkıymış. Ali, "kıyamadığım" adlı şiirini ve pek çok güzel aşk şiirini onun için yazmış. Bir de kendisine Sabahattin Ali'nin gönderdiği aşk mektubunu açmadan geri gönderişi... Aşk insanı bazen yerden yere çarpıyor, bu olay da bu gerçeğin apaçık bir kanıtı...

Sabahattin Ali'nin kızı Filiz Ali, "Yok Bişey, Acımadı ki..." adlı anı kitabında şu sözlerle betimliyor Nahit Hanım'ı; "yandan ayırdığı ve Veronica Lake adlı hollywood yıldızı gibi bir gözünü kapatan açık renk saçlarını başının şuh bir hareketiyle geriye atan, daima dekoltesi iki göğsünün arasını gösteren 'v' yakalı elbiseler giyen bir kadın olarak hatırlıyorum Nahit hanım'ı."¹⁷

İkinci ısrarcı âşık Necip Fazıl. Romanın neredeyse üçte birini kaplayan Necip Fazıl bölümlerinde de kaynak Murat Bardakçı'nın gazetede yayınladığı Necip Fazıl'ın mektupları olmuş. Osman Balcıgil'e göre Nahit Hanım bu aşkı da karşılıksız bırakmış. Ama bazı anılara bakarsak Necip Fazıl'la hayata geçmiş bir aşk ilişkileri olduğu kanısı hakim. Sanırım Balcıgil bu kaynakları güvenilir bulmamış.

Gerçek aşk ise Orhan Veli ile yaşanıyor. Ama Nahit hanımın yakın arkadaşları ve yazarın röportaj yaptığı Nimet ya da Nermin Hanım, Nahit'le kendisinden beş yaş küçük şair Orhan Veli arasındaki aşkı tam olarak yorumlayamıyor. Platonik mi, değil

mi anlayamıyor. Çünkü tek bilgi kaynağı Nahit Hanım'ın kendisi, Nahit Hanım da bilindiği gibi çok ketum, sır saklıyor. Nimet/Nermin Hanım, yakından tanıdığı Orhan Veli'yle ise bu konuyu hiç konuşmuyor, nedense. Oysa Orhan Veli'nin yazdıklarından oluşan mektup derlemesi "Yalnız Seni Arıyorum" el altında, somut bir kaynak olarak Balcıgil onu

¹⁶ "Cumhuriyet Gibi Bir Kadın – Nahit Hanım", Osman Balcıgil, Nisan 2025, Destek yay., edebiyathaber.net, 9 Temmuz 2025.

¹⁷ ALİ Filiz, "Yok Bişey, Acımadı ki", Yapı Kredi Yayınları, Say. 41-42, 2017.

neden daha geniş kullanmamış anlamadım. Belki de Nahit Hanım için oluşturmak istediği kimliğe uymayacaktı anlatacakları. Tıpkı Necip Fazıl'ı platonik, reddedilmiş bir âşik olarak tanımlaması gibi yine bir tercih yapmış sanırım.¹⁸

Orhan Veli ile Nahit Hanım'ın ilişkisinde bir başka kaynak, Tolga Aydoğan'ın "Orhan Veli'nin Ankara'daki İzleri". Aydoğan, Orhan Veli'nin Nahit Hanım'a yakın olmak için kaldığı müstemilat ve kulübeleri tek tek, ayrıntılı olarak anlatmış. Orhan Veli. Nahit Hanım'ın oturduğu apartmanların müstemilatlarında yaşamış ve anlaşılan evinden de çıkmamış. Balcıgil, anlatıcısını da Nahit Hanımlarla aynı apartmanda oturtuyor ama nedense bu yakınlık onun gözünden kaçıyor. Sanırım Balcıgil, Orhan Veli-Nahit Hanım yasak aşkının platonik kalmasını yeğlemiş, oraları pek deşmemiş. Yoksa iyi bir araştırmacı olarak bu yakınlık gözünden kaçmazdı.¹⁹

Osman Balcıgil, Nisan 2025 yılında yayınladığı "Cumhuriyet Gibi Bir Kadın - Nahit Hanım" adlı eserinde bu aşkın detaylarını ve mektuplaşmalarında yer alan aşkı detayları ile anlıyoruz. Mektupların bu kadar geç yayınlanmasının nedeni ise Nahit Hanım'ın sır tutan kişiliği. Cemal Süreya şöyle anlatıyor bunu: "Anılar? Anlatmaz anılarını. O konuda bütün girişimleri boşa çıkarır, hiçbir tuzağa düşmez, çok şeyi incelikle geçiştirmeyi bilir. Kimi zaman da öfkelenir. Ama kısa sürer bu. 'Geliyorum' yerine 'geliyom' dediği anda bunalım atlatılmıştır. (...) Bir törendir Nahit Hanım'a gitmek."

Bedri Rahmi Eyüboğlu, yıllar sonra yayınlanacak Mahmut Dikerdem'e yazdığı mektupta şöyle der: "Orhan'ı şimdi İstanbul'da arayıp da bulamamak mümkün mü Mahmut? Sahiden hiçbir yerde bulunmaz mı dersin? Lambo'da? Balık Pazarı'nda? Öyleyse Sarıyer'e gitmiştir... Yahut Edirne'ye, Nahit Hanım'a..." Nahit Hanım o sıralar (1950) Edirne'ye sürgün edilmiştir. Sürgün nedenini Nahit Hanım'ı komşusu olarak yakından tanıyan Mehmet Barlas şöyle aktarır: "Dönemin Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri ile dans etmeyi reddettiği için"...

Ve devam ediyor satırlarına Cemal Süreya "Ankara Kız Lisesi'nde, sürgün edildiği Edirne Lisesi'ndeki edebiyat öğretmenini arıyorum. Öğretmen değil komşu. Dev bir bardağa su, yüksek kadar bir ayaklı kadehe rakı koyuyor. Benzersiz biri Nahit Hanım. Eşi, karşılığı yok."

"Nahit Hanım aslında kimdi?" sorusunun cevabını vermeye yarayacak bilgi ya da anılar ise pek yok. Nahit

¹⁸ BALCIGİL Osman, age.

¹⁹ TÜRKELİ Özgün, agm.

Hanım yaşarken ketum davranmış, aşkları bir yana yaşadıkları hakkında da pek konuşmamış. Orhan Veli'den öncesi de sonrası da pek bilinmiyor. Orhan Veli ile aşklarının şairin erken ölümü ile noktalandığını ise biliyoruz. Sonrasında Nahit Hanım yine bir genç şairle Arif Damar'la evlenmiş. Evlendiklerinde Nahit Hanım 46, Arif Damar 30 yaşındaymış. Bu da büyük bir aşk öyküsü olabilir ama iki taraf da ketum davrandığı için pek bilgimiz yok.²⁰

Yıllar sonra kendisinin de aralarında bulunduğu birçok şairin aşık olduğu Nahit hanım için kaleme aldığı yazısını Cemal Süreya, Orhan Veli ile bitirir. Çünkü o da bilir Nahit Hanım için "garip" Orhan Veli'nin özel bir anlamı vardır: "Nedense Orhan Veli'nin, ölümünden sonra müsveddesi dış fırçasına sarılı bir kâğıtta bulunan tamamlanmamış 'Aşk Resmigeçiti' adlı şiiri, bende her zaman Nahit Hanım'ın yüzünü çağrıştırmıştır.

Orhan Veli mektuplarında ona şiirler de göndermiş, zaten Nahit Hanım hayatı boyunca "şiirlerin ilk okuyucusu" olarak bilinmiş... Bu şiirler onu Orhan Veli yapan şiirleri; "Tren Sesi", "Denizi Özliyenler İçin", "Gün Olur", "Sizin İçin", "İstanbul'u Dinliyorum", "Hürriyete Doğru", "Galata Köprüsü", "İçkiye Benzer Bir Şey"... Ve hepsi ilk yazıldığı haliyle duruyor mektuplarda; Orhan Veli'nin daha sonra yaptığı düzeltmelerden önceki ham halleriyle...²¹

Orhan Veli, Nahit Hanıma olan aşkı ve ilgisi ölümüne kadar devam etmiş, şiirlerine ve mektuplarına yansımış;

21.8.1942, Keşan

Cumhuriyet Hanı'nda geceledim. Ne güzel bir geceydi. Bir de sabaha karşı yağmur yağmasın mı? Yağmur üstüme üstüme, niye yağmasın Nahit Hanım, ben yağmurdan yaştan değil, aşkımdan... Hem sırlısklamım, hem divaneye döndüm, hem de kendime geldim. Sizin için Cumhuriyet Hanı'nda geceledim, "Alnımdaki bıçak yarası/Senin yüzünden" diyemem tabii, ama o handa gecelemem ikinizin yüzünden. Cumhuriyete ve size olan sevgimden.

2.9.1942, İstanbul

Nahit Hanım'la Veliefendi Hipodromundan dönüyoruz, günlerden Pazar. Beni sevdiği için mi yoksa üzölmeyeyim diye mi, artık o kadarını bilemem, benimle at yarışlarını seyretmeye geliyor. Ben de Nahit Hanım da eğlen sin diye favori atlara değil de adı güzel atlara oynuyorum. Gerçi adı

²⁰ CELÂL Metin, agm.

²¹ KALAFAT Haluk, "Orhan Veli'den "Sonuncu Aşkına" Mektuplar", <https://bianet.org/>, 15 Şubat 2019.

güzel olmayan da yok. Atı güzel adı güzel! Sen bugün tut, "Kız Kulesi" adlı bir ata oynayalım, de. Önce gülesim geldi, ama gücenir diye tuttum kendimi. İlk kez duyuyorum. Oynadık, sondan birinci geldi bizimki. Üstelik bütün paramızı da yatırmıştık. At da bizi yatırdı! Olsun, Nahit Hanım için canımı veririm. Yürüye yürüye Aksaray'a kadar geldik. Nahit Hanım 'Benim yüzümden bütün paramızı da kaybettik' deyince, 'hiç olur mu' dedim, 'yine kazandık Nahit Hanım, yine kazandık!' Nahit Hanım 'delinin zoruna bak' der gibi öyle bir baktı ki... Diyemedim "At koşar, baht kazanır Nahit Hanım" diye.

Türk edebiyatının ulaşamayan kadını
Unvanını Tomris Uyar'dan daha çok
Hak eden birisi; Nahit Hanım.

Dönemin yazar ve şairlerinin ya hayranlık duyduğu ya da aşık olduğu bir kadın Nahit hanım. Kimler şiirler yazmamıştır ki onun için. Cemal süreya'nın "cumhuriyet döneminin küçük burjuva duyarlılığının anası" olarak tanımladığı Nahit Fıratlı'nın 93 yıllık yaşamına pek çok şairle yaşadığı aşkı sığmış. Cahit Sıtkı Tarancı, Sabahattin Ali, Necip Fazıl Kısakürek, Can Yücel, Edip Cansever, Arif Damar, Melih Cevdet Anday ve diğerleri... Aşklarını yazılarına, dizelerine dökmüşler. Bacağındaki bene bile şiir yazmış Can Yücel. Ama o hayatında tek bir kişiyi sevmiş. Kendi tabiriyle "cebi delikti, ama insandı" dediği Orhan Veli'yi. "Fevkalade bir insandı. Onun kadar nazik ve terbiyeli birini görmedim" diye anlatıyor Orhan Veli'yi...

*Ben de ondan-bundan değil.
Nahit Hanım'la Orhan Veli'den
Başladım şiire ve sevişmeye
Sırf Orhan'ın başlattığı o
Aşk Resmi Geçit'i
Yarım kalmasın diye...*

Can Yücel

Zeki, kültürlü, başarılı, çağdaş ve güzel bir kadın olan Nahit tabiatıyla birçok erkeğin ilgisini de çekiyor. Bu erkeklerin ortak özelliği ise yazın dünyasından olmaları. Nahit'e olan aşkı uzun yıllar devam eden Sabahattin Ali'nin mektupları ve Nahit'in bu aşka tepkisi, kitapta anlatılıyor. Necip Fazıl Kısakürek de Nahit'e aşık olanlardan biri olarak dikkat çekiyor. Kısakürek'in ısrarlı yaklaşımı, Nahit'in evli olduğu dönemlerde de sürüyor. Nahit hanıma kalbini kaptıranlar, nedense kendilerini çekim gücünden bir türlü kurtaramıyorlar.

Cumhuriyet'in kadınlara seçme ve seçilme hakkı vermesi, ekonomik bunalımlar, İkinci Dünya Savaşı, Tercüme Bürosu'nun kuruluşu, şairlerin ve edebiyatçıların özgürlüğüne ket vurulması, Köy Enstitüleri, kapatılan yayınlar, artan baskılar... Bir kentin yoktan var edilmesine tanık olanların ve bu çabaya omuz verenlerin hikâyesi, "Cumhuriyet gibi kadın" olan Nahit Hanım'ın macera dolu yaşamı.²²

²² TÜTÜNCÜ GÜNGÖR Zeynep, "Nahit Hanım · Şairleri Büyüleyen, Cumhuriyet'i Yeşerten Kadın", KalemKahveKlavye.

Atatürk'le dans eden nişanlı kız.
Orhan Veli'nin yanında mahzun duruş
Cahit Sıtkı'nın alt kat komşusu.
Nurullah Ataç'ın sonsuz çocuksu ve sonuna kadar duygulusu
Nihal Atsız'ın sessizi, Muvaffak Şeref'in neşelisi.
Dıranas'ın hüznü, Cahit Külebi'nin Ankara'ya atanma sebebi.

İlk eşi Halil Vedat Fıratlı, Yahya Kemal'in öğrencisiydi.
Orhan Veli de onun öğrencisi
Gülten Akın, Nahit Hanım'ın öğrencisiydi
Ve sonradan Arif Damar ile evlendi

Türk edebiyatının unutulmaz kadını;
Nahit Hanım.

TANTE ROSA; SEVGİ SOYSAL

Sevgi Soysal, Türk edebiyatının yalnızca güçlü kadın yazarlarından biri değil, aynı zamanda yaşadığı dönemin siyasal, toplumsal ve duygusal çalkantılarını kendi hayatında derinden taşıyan sıra dışı bir aydıdı. Onun yaşamına bakıldığında, edebiyat ile hayat arasındaki sınırların neredeyse tamamen silindiği görülür. Yazdıkları kadar yaşadıklarıyla da dikkat çeken Sevgi Soysal; aşkları, evlilikleri, dostlukları, siyasal mücadeleleri ve özgürlük arayışıyla Cumhuriyet dönemi kültür hayatında unutulmaz bir iz bırakmıştır.

1960'lı ve 1970'li yılların Ankara'sında şekillenen entelektüel çevreler içinde yetişen Soysal, kadın kimliğini, bireysel özgürlüğü ve toplum baskısını cesurca ele alan diliyle dönemin erkek egemen edebiyat anlayışına güçlü bir itiraz getirmiştir. Onun romanlarında kadınlar yalnızca sevilen ya da terk edilen kişiler değildir, düşünen, sorgulayan, isyan eden ve kendi hayatını kurmaya çalışan bireylerdir. Bu yönüyle Sevgi Soysal, Türk edebiyatında modern kadın karakterin en gerçekçi ve en kırılğan yüzlerinden birini yaratmıştır.

Ancak Sevgi Soysal'ın hikâyesi yalnızca edebiyatla sınırlı değildir. Siyasal görüşleri nedeniyle gözaltına alınmış, sürgün edilmiş, baskılar yaşamış, bütün bunları ise edebiyatına dönüştürmeyi başarmıştır. Onun eserlerinde aşk ile politika, yalnızlık ile dayanışma, kadınlık ile özgürlük arayışı iç içe geçer. Yaşadığı evlilikler ve ilişkiler de bu karmaşık ruh hâlinin bir parçası olarak görülmelidir. Çünkü Sevgi Soysal için aşk, yalnızca duygusal bir yakınlık değil; aynı zamanda düşünsel ve varoluşsal bir paylaşım alanıdır.

Sevgi Soysal'ın edebiyatımıza yaptığı katkıları, kendine özgü anlatım dünyasını, siyasal yaklaşımını ve özel hayatındaki kırılmaları birlikte ele alarak, onun neden hâlâ

Türkiye'nin en etkileyici kadın yazarlarından biri olarak anıldığını anlamaya çalışmak gerekir.

Yaşamı

Sevgi Soysal, 1936 yılında İstanbul'da doğdu. Babası, Selanik göçmeni bir aileden gelen Mithat Yenen, annesi Alman bir hanım olan Anneliese Rup'tur (evlendikten sonra Aliye adını aldı). Sevgi Soysal, ailenin altı çocuğundan üçüncüsü idi. Ağabeyi Kaya Yenen, ablası Gönül Öney ve kardeşleri Duygu Aykal, İzzet Yenen ve Mine Kazmaoğlu'dur.²³

Babasının 1935'te Stuttgart Teknik Üniversitesi Mimarî ve Şehircilik Bölümü'nden mezun olmasından sonra ailesi Türkiye'ye yerleşmişti. Çocukluğu Ankara'da Selanik Caddesi ile Yenışehir semtinde geçti. İki yaşından itibaren yaşamaya başladığı Ankara ve annesinin Alman kimliği onun yazarlık serüveni üzerinde çok büyük etkiler bıraktı.

Liseyi Ankara Kız Lisesinde okudu. Lisans eğitimini Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi (DTCF) Arkeoloji bölümünde okumaya başladı ve burada tanıştığı Özdemir Nutku ile DTCF'den mezun olmadan önce 1955'te evlendi.

Özdemir Nutku'nun Göttingen Üniversitesi'nde bir burs alması üzerine eşi ile Almanya'ya gitti. 1957'de Göttingen Georg-August Üniversitesi'nde arkeoloji ve tiyatro derslerini takip etti. Bu arada Dost dergisine sanat haberleri yazdı. Hamileliği nedeniyle Türkiye'ye döndü ve Korkut isimli bir oğlu oldu. Otizmlili bir çocuk olan Korkut'u annesinin yardımıyla büyüttü.

Soysal, Almanya'dan döndükten sonra Dost dergisine sayfa hazırlamaya devam etti. Ataç ve Sinema-Tiyatro dergilerine de yazılar yazdı. Bir yandan da Türk Dili dergisindeki "Alman Dergileri" köşesini hazırladı. 1961'de Ankara Radyosu'nda çalıştı. O yıl bir süre Devlet Konservatuvarı Tiyatro Bölümüne devam etti. Ankara Meydan Sahnesi'nde sahnelenen, Haldun Dormen'in yönettiği Zafer Madalyası adlı oyundaki tek kadın rolünü canlandırdı.²⁴

Soysal'ın ilk kitabı, Değişim dergisinde yayımlanan metinlerini bir araya getirdiği Tutkulu Perçem'dir. Kitap, 1962'de basıldı. İlk baskısının kapak resmi, Meydan Sahnesi'nde tanıştığı ve Zafer Madalyası oyununda beraber rol aldığı yazar Fuat Başar Sabuncu'ya aitti.

Soysal, Alman Büyükelçiliğinde kültürel etkinliklerin duyurulmasında, TRT'de yayımlanan Arkası Yarın ve Çocuk Bahçesi adlı programlar için edebiyat uyarlamaları yapılmasında ve çeşitli dergilerde çalıştı. Ankara Radyosu'nda "Günümüz Sorunlarımız" saatinde sohbetler yaptı.²⁵

²³ YÜCE Sefa, (2007), "Sevgi Soysal'ın hayatı ve edebi eserleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, doktora tezi, 14 Haziran 2022.

²⁴ YILDIZ Meltem, (2024), "A'dan Z'ye Sevgi Soysal", Söylenti Dergi, 12 Temmuz 2024.

²⁵ ŞAHİN Seval, (2019), "Sevgi Soysal", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, 16 Ocak 2026.

1965 yılında Özdemir Nutku'yla boşandılar. Soysal, Fuat Başar Sabuncu ile ikinci evliliğini yaptı. Sabuncu ile evliliği 1970 yılında Sevgi Soysal'ın arzusu ile son buldu. Soysal, Almanya'daki teyzesi Rosel'in kişiliğinden yola çıkarak yazdığı, birbirine bağlı öykülerden oluşan ikinci kitabı Tante Rosa'yı Mart 1967'den itibaren Dost dergisinde tefrika etti. Eseri, 1968'de kendi imkanları doğrultusunda Dost Kitabevi'nde bastırıldı. Ankara Üniversitesi Dil, Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki eğitimini 1969 yılında tamamladı.²⁶

İlk romanı Yürümek 1970'te basıldı. Yazar, kadın-erkek ilişkileri ve evlilik temasını işlediği bu eserle TRT Sanat Ödülleri Yarışması Başarı Ödülü'nü kazandı.

Ülkede 12 Mart Muhtırası'nın gerçekleşmesinin ardından, sokakta bir kimlik kontrolü sırasında, yanında iki kimlik olmasına rağmen "kimliksiz dolaşmaktan" ötürü tutuklandı ve yirmi yedi gün hapis yattı. Serbest kaldıktan sonra TRT'deki işine son verildi. Yürümek romanı müstehcenlik gerekçesiyle toplatıldı.

Şikayet üzerine "muhalefet ve komünizm propagandası yaptığı" gerekçesiyle kısa bir süre sonra yeniden tutuklanarak Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'na gönderildi. Buradan merkez cezaevine nakledildi. Sekiz ay tutukluluktan sonra sürgün cezası ile üç aylığına Adana'ya gönderildi. O yıl, çevirisini yaptığı Bertolt Brecht'in Beş Paralık Roman adlı eserini yayımladı.

Cezaevinde iken yazdığı Yenişehir'de Bir Öğle Vakti adlı romanını 1974'te yayımlandı. Bu romanla Orhan Kemal Roman Armağanı'na değer görüldü. Adana'da sürgünde bulunan bir kadının başından geçenler etrafında 12 Mart dönemini eleştiren Şafak adlı romanı yayımlandı.

Şafak romanını tamamlamaya çalıştığı dönemde Oluşum balesini yazdı. Koreografisini

²⁶ YILDIZ Meltem, age.

kardeşi Duygu Aykal'ın, müziğini İlhan Usmanbaş'ın yaptığı Oluşum; insanın doğa ile savaşını, giderek onu değiştiren, kendileri için yararlı kılan yaratıcılar haline gelişini konu alır.

Soysal bu dönemde Anka Haber Ajansı'nın ve İşçi Kültür Derneği'nin kuruluşunda rol aldı. Cezaevi anılarını Politika gazetesinde tefrika etti. Bu anılar, Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu başlığıyla kitaplaştırıldı.

Soysal'a 1975 yılında meme kanseri tanısı kondu; bir memesi alındı. Eylül 1976'da yeniden bir ameliyat geçirdikten sonra daha iyi bir tedavi için eşi ile birlikte Londra'ya gitti. İngiltere gözlemlerini BBC için hazırladığı ve seslendirdiği sohbet yazılarında aktardı. Hastalık izlenimleri ve 12 Mart sonrası değişimi anlatan öykülerden oluşan Barış Adlı Çocuk adlı öykü kitabını 1976'da yayımladı; son romanı Hoşgeldin Ölüm'ü ise tamamlayamadı. İngiltere'deki tedavinin ardından Türkiye'ye döndü. 22 Kasım 1976'da İstanbul'da özel bir klinikte öldü.²⁷

2022'de Taksim'de açılan İstanbul Büyükşehir Belediyesi'ne bağlı kütüphaneye adı verilmiştir. Yaşamı, Boğaziçi Gösteri Sanatları Topluluğu tarafından Sevgi Soysal Yaşamakta Israr Ediyor adıyla oyunlaştırılmış ve 31 Ekim 2023'ten itibaren sahnelenmiştir. Ankara'da bir zaman yaşadığı ve ilk kitabı olan 'Yürümek'i yazdığı binada açılan bir kafeye onun anısına Tante Rosa adı verilmiştir.²⁸

Sevgi Soysal'ın Evlilikleri

Genç yaşında meme kanseri nedeniyle yaşamını yitiren yazar Sevgi Soysal'ın hareketli yaşamı, Everest Yayınları'nın biyografi dizisinden çıktı. Erdal Doğan'ın yazdığı "Yaşasaydı Âşık Olurdum" adlı kitapta Sevgi Soysal'ın, ilk kocası Özdemir Nutku'yu, Başar Sabuncu için; ikinci kocası Başar Sabuncu'yu da Mümtaz Soysal için terk ettiği anlatılıyor.

Kitaba göre, Sevgi Soysal, ailesinin muhalefetine rağmen yazar Özdemir Nutku'yla ilk evliliğini yaptı. Hatta evlenebilmek için iki kutu aspirin içerek intihara bile kalkıştı. Bir çocukları oldu. Ancak Nutku askerdeyken kendisinden yedi yaş küçük Başar Sabuncu'ya âşık oldu ve ilişkileri kocası askerdeyken başladı. Bir gün, izin alarak eve gelen Nutku, Sabuncu'nun özel eşyalarını ve aşk mektuplarını bulunca, boşandılar. Soysal, Başar Sabuncu'yla evlendi. Ve Sabuncu'nun askerlik zamanı geldi. Bu kez Sabuncu askerdeyken Mümtaz Soysal'ı tanıdı Sevgi. Kocası askerdeyken başladı ilişkileri. Sabuncu'dan boşandı ve Mümtaz Soysal'la evlendi.

Sevgi, yakında ikinci kocası olacak olan, ancak henüz evlenmediği Başar Sabuncu'dan hamileydi. Sabuncu'ya haber vermeden yasadışı yollardan bu işi yapan bir doktora gitti ve kürtaj oldu. Kürtaj sırasında yanında Sevim Özakman vardı.

Başar Sabuncu, Sevgi'nin oğlunu kendi oğlu gibi sevmiştir. Ancak askere gittiğinde Sevgi'nin yalnızlığa tahammülsüzlüğü, aynı sonu getirdi. Bir röportaj yapmak için

²⁷ "Sevgi Soysal: "Hayatı sevdim. İnsanları sevdim. Ama yenildim...", Roman Kahramanları", 19 Şubat 2018.

²⁸ YALÇIN Zehra, "Tante Rosa Coffee Garden", Medya Çuvalı - Sanat, Düşünce ve Bilim Dünyası, 21 Mart 2025.

tanıştığı Anayasa Profesörü Soysal, Sevgi'yi çok etkilemişti. Karısının Mümtaz Soysal'la ilişkisini öğrenen Başar Sabuncu evden ayrılarak Sultan Otel'e yerleşti.

Başar Sabuncu'nun otel borçları birikmişti. Örsan Öymen, arkadaşının borçlarını kapamak için otelcinin irikiyım oğlunu bilek güreşine davet etti. Yenersen borçlar silinecekti. İki kez kazandı, ancak borçlar silinmedi.

Mümtaz Soysal, Sevgi'nin oğlu Korkut'la, Başar Sabuncu'nun gösterdiği uyumu yakalayamayınca çocuk, babası Özdemir Nutku'nun yanına gönderildi. Oradan da babaanne ve dedesine... Annesinden de ayrı kalan Korkut, otistik bir çocuktur. Bir süre sonra hastalığı kronik şizofreniye dönüştü.²⁹

Sevgi Soysal ile Özdemir Nutku

Sevgi Soysal ile Özdemir Nutku arasındaki ilişki, gençlik yıllarında başlayan ve her iki ismin de sanatla iç içe yaşadığı bir dönemin izlerini taşıyan önemli birlikteliklerden biridir. Bu evlilik, Sevgi Soysal'ın henüz edebiyat dünyasında yeni yeni tanınmaya başladığı yıllarda gerçekleşmiş, onun düşünsel gelişiminde ve kültürel çevrelerle kurduğu ilişkilerde etkili olmuştur.

Sevgi Soysal, 1952'de liseyi bitirir. Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesinde arkeoloji okumaya karar verir. Bu kararında lise mezuniyetinin hemen öncesinde tanıştığı, kendisinden beş yaş büyük yakışıklı, iyi dans eden, piyano çalan Özdemir Nutku'nun aynı üniversitede öğrenci olmasının da payı vardır. İki genç tanıdıkça birbirlerinden etkilenirler. Nutku'nun çevresindeki arkadaşları daha çok genç edebiyatçılardır. Kendisi de şiirler yazar, yazdıkları dergilerde yayımlanır, dönemin genç şairleri arasında adı geçer. Nutku'nun arkadaşları (Güner Sümer, Orhan Duru, Ferit Edgü, Demir Özlü, Ahmet Oktay, Erdal Öz...) artık Sevgi'nin de arkadaşlarıdır.

Kızılay'da Tuna Caddesi'nin girişinde yer alan Piknik, gençlerin birlikte olmaktan en çok hoşlandıkları mekândır. Bu, ayakta bira içilebilecek tezgahları da olan bir şarküteri büfesidir. Üç dört masası, camlı vitrin terasıyla Paris kahvelerine benzer. Sevgi'nin, yıllar sonra kaleme alacağı *Yenişehir'de Bir Öğle Vakti* romanında yer vereceği mekanlardan biri de Piknik olacaktır. Kitabın tek simgesi devrilen kavak da bu mekanın hemen yanında, onun gölgesinde büyüyen bir ağaçtır.

İsmet Bey, kardeşi Mithat Bey'i "Senin kız çok fazla dolaşıyor, üstelik yalnız da değil." diye uyarınca evde bir gürültü kopar. Üniversiteye yeni başlayan Sevgi, babasının karşısına "Ben evlenmek istiyorum." diye dikilir. Sevgi 19, Özdemir 24 yaşındadır. İki ailenin de bu evliliğe rızası yoktur. Bunu erken alınan bir karar olarak görürler.

Sevgi, çareyi bir intihar oyunu oynamakta bulur. Bir kutu aspirin içerek eve birilerinin gelmesini bekler. Ateşi yükselip mide bulantısı da başlayınca telaşlanır. Gelen giden yoktur. Soluğu karşı apartmanda oturan arkadaşının yanında alır. Hastaneye kaldırılır, midesi yıkanır. Aileler, gençlerin nişanlanmasına razı olur. Ardından evlilik gelir.

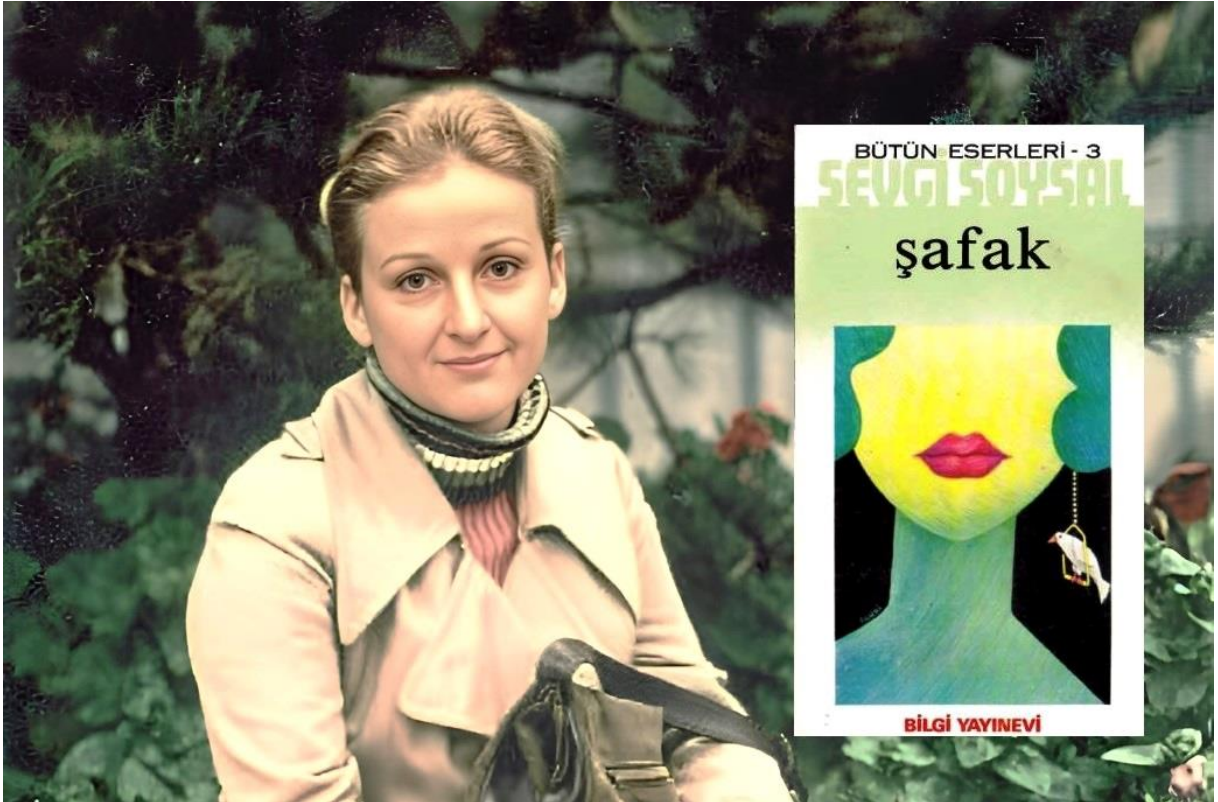
²⁹ "Yalnızlığa tahammül edemeyen bir kadın", <https://www.milliyet.com.tr/pembenar/yalnizliga-tahammul-edemeyen-bir-kadin-5188248>, 28.02.2003.

İlk evlerini fakülteye yakın olması isteğiyle Sıhhiye’de tutarlar. Sevgi, yaşadığı evlere kendi kişiliğini katmayı bilen bir kadındır. Hiçbir lüksü olmayan bu evde en önemli yeri kitaplar ve plaklar tutar. Bir yıl sonra Almanya’da bir üniversite, tiyatro eğitimi alması için Özdemir’i davet eder. Sevgi ve Özdemir, Almanya’ya birlikte gitmeye karar veririler. Bu, Sevgi’nin üniversite eğitiminin yarım kalması demektir.

Üniversitenin onlara verdiği bir yurt odası, genç çiftin yeni evi olur. Eşini yalnız bırakmak istemeyen Sevgi’nin onunla birlikte derslere girmesi, tiyatroya ilgisini artırır. Sevgi’nin hamile kalması, hamilelikle birlikte birtakım sıkıntılar yaşaması onu Türkiye’ye dönmek zorunda bırakır. Aliye Hanım, kızına kol kanat gerer. Sevgi, 1958 yılında anne olur. Oğlunun doğum sırasında ters gelmesinin, bu nedenle bir süre oksijensiz kalmasının neye yol açacağını henüz bilmese de bu durum genç anneyi kaygılandırır.

Bir yıl sonra Almanya’dan dönen Özdemir, Ankara Üniversitesi Tiyatro Enstitüsünde asistan olarak çalışmaya başlar. Sevgi ise Alman Büyükelçiliğinde sıkıcı bir iş ortamında bulur kendisini. Evleri yine Sıhhiye’dedir. Sanatçıların, edebiyatçıların sık sık gidip geldikleri evlerden biridir. İlk gençlik yıllarında yazar olmayı aklından bile geçirmeyen Sevgi bu ortamda edebiyata yönelir. O yıllar varoluşçuluk üzerine sıkı okumalar yaptığı yıllardır. Eliyle yazdığı öyküleri, Özdemir daktiloya çeker, dolayısıyla eşinin yazdıklarının ilk okuru olur. Sevgi zaman zaman yazdığı öyküleri arkadaşlarıyla da paylaşır.

Bir akşam Erdal Öz ve bir matbaanın sahibi Ümit Serdaroğlu evlerine konuk olur. Kafalarında bir edebiyat dergisi çıkarma projesi vardır: Değişim. Özdemir Nutku’yu da aralarına davet ederler. 20 Kasım 1961’de Değişim dergisinde "*Ne güzel suçluyuz biz*

hepimiz' adlı kısa öyküsüyle Sevgi Nutku da yerini alır. Aynı sayıda Rilke'den yaptığı bir çeviri de (Salome'ye yazılmış bir mektup) yayımlanır. Yayımlanan ilk yazısını yeni yazılar ve kitaplar izleyecek, Sevgi Soysal edebiyat dünyasında kendisine sağlam bir yer edinecektir.³⁰

Bu evlilik döneminde Sevgi Soysal henüz "Soysal" soyadını taşııyordu ve daha çok kültür-sanat çevrelerinde tanınan genç bir entelektüel olarak biliniyordu. Özdemir Nutku ile ilişkisi, özellikle tiyatro, çeviri ve Batılı edebiyat anlayışıyla daha yoğun temas kurmasına katkı sağladı. İkilinin ortak yönlerinden biri, dönemin geleneksel aile yapısından uzak, daha özgür ve entelektüel bir yaşam biçimine yakın olmalarıydı.

Ancak bu birliktelik uzun ömürlü olmadı. Sevgi Soysal'ın giderek daha bağımsız bir kişilik geliştirmesi, edebiyat çevrelerinde daha aktif hâle gelmesi ve hayatı daha özgür yaşama isteği, evlilikte uzaklaşmalara neden oldu. Özdemir Nutku daha disiplinli ve akademik bir çizgide ilerlerken, Sevgi Soysal duygusal ve toplumsal olarak daha hareketli bir yaşamın içine yöneliyordu. Bu farklılıklar zamanla ilişkinin sona ermesine yol açtı.

Buna rağmen, Özdemir Nutku ile yaptığı evlilik, Sevgi Soysal'ın hayatındaki önemli eşiklerden biri olarak kabul edilir. Çünkü bu dönem, onun sanat çevrelerini daha yakından tanıdığı, tiyatro estetiğiyle ilişki kurduğu ve ileride geliştireceği edebi dilin ilk temellerini attığı yıllardır.

Sevgi Soysal'ın sonraki yıllarda yaşadığı ilişkiler ve evlilikleri, özellikle Başar Sabuncu ve Mümtaz Soysal ile olan birliktelikleri, onun hayatında daha görünür izler bırakmış olsa da, Özdemir Nutku ile yaşadığı ilk evlilik gençlik döneminin kültürel ve duygusal şekillenmesinde önemli rol oynamıştır.

Sevgi Soysal ile Başar Sabuncu

Sevgi Soysal ile Başar Sabuncu arasındaki ilişki, 1960'lı yılların Ankara sanat çevresinin en dikkat çekici birlikteliklerinden biri olarak görülür. Bu ilişki yalnızca bir evlilik değil, tiyatro, edebiyat, özgürlük arayışı ve dönemin bohem kültürüyle şekillenmiş yoğun bir duygusal yakınlıktı. Aynı zamanda Sevgi Soysal'ın kadın kimliği, bireysel özgürlük ve aşk anlayışının hayatındaki en belirgin kırılma noktalarından biri olarak değerlendirilir.

Sevgi Soysal, ilk eşi Özdemir Nutku ile evliyken tiyatro çevrelerinin içine daha yoğun biçimde girmeye başladı. Ankara'daki sanat ortamı o yıllarda oldukça canlıydı, tiyatrocular, şairler, çevirmenler ve genç yazarlar aynı çevrelerde buluşuyordu. Sevgi Soysal da Ankara Meydan Sahnesi'nde çalışırken, kendisinden yaşça küçük olan Başar Sabuncu ile tanıştı. Kaynaklarda, Sabuncu'nun Soysal üzerinde güçlü bir duygusal etki bıraktığı belirtilir.³¹

³⁰ MÜJGAN Sevda, "Sevgi Soysal'ın Çocukluk ve İlk Gençlik Yılları", <https://bizimcagedebiyat.com/sevgi-soysalin-cocukluk-ve-ilk-genclik-yillari/>, 19 Ekim 2023.

³¹ https://www.bilgipesinde.com/detay/sevgi-soysal?utm_source=chatgpt.com, Er. Tar. 01.05.2026.

Bazı biyografik anlatımlarda, ilişkinin Özdemir Nutku askerdeyken başladığı aktarılır. Hatta Sevgi Soysal ile Başar Sabuncu arasındaki mektupların ve kişisel eşyaların Özdemir Nutku tarafından bulunmasının, ilk evliliğin sona ermesinde etkili olduğu belirtilir. Bu dönem, Sevgi Soysal'ın hayatında hem duygusal hem de düşünsel olarak büyük değişimlerin yaşandığı yıllardır. Evlilik kurumunu sorgulamaya başlaması, daha bağımsız bir yaşam istemesi ve sanat çevreleriyle kurduğu yoğun ilişki, özel hayatını da doğrudan etkilemiştir.

Sevgi Soysal ile Başar Sabuncu 1965 yılında evlendi. Bu dönemde Sevgi Soysal, "Sevgi Sabuncu" soyadını kullanmaya başladı; bazı yazıları ve metinleri de bu imzayla yayımlandı. Evlilikleri sırasında tiyatro ve sanat çevreleriyle ilişkileri sürdü. Sevgi Soysal TRT'de çalışıyor, öykü ve romanlarını yayımlıyor, Başar Sabuncu ise tiyatro ve sinema alanında üretim yapıyordu.

Bu yıllar aynı zamanda Sevgi Soysal'ın edebi açıdan en önemli dönüşüm dönemlerinden biridir. Özellikle kadınlık hâllerini, bireysel sıkışmışlığı, evlilik kurumunu ve özgürleşme arzusunu anlattığı eserlerinin temelinde bu dönemde yaşadığı duygusal deneyimlerin izleri görülür. Eleştirmenler, Yürümek ve Tante Rosa gibi eserlerdeki kadın karakterlerin iç çatışmalarında, Soysal'ın kendi hayatından güçlü yansımalar bulunduğunu sık sık vurgular.³²

Ancak bu evlilik de uzun sürmedi. Kaynaklar, ilişkilerinin zamanla yıprandığını ve 1970 yılında ayrıldıklarını belirtir. Sevgi Soysal'ın giderek daha politik bir çizgiye yönelmesi, iç dünyasındaki yalnızlık hissi ve duygusal arayışları, bu dönemde ilişkiyi zorlayan unsurlar arasında gösterilir. Başar Sabuncu'nun askerlik dönemleri ve Sevgi Soysal'ın yalnızlık duygusu da biyografilerde dikkat çeken ayrıntılar arasındadır. Erdal Doğan'ın Sevgi Soysal biyografisinde, Soysal'ın aşkı "yalnızlığın labirentinden çıkış" gibi gördüğüne dair yorumlar aktarılır.³³

Bu ilişkinin önemli yanlarından biri de, Sevgi Soysal'ın kadın özgürlüğü anlayışını doğrudan yaşamına taşımış olmasıdır. O dönemin toplumsal yapısında kadınların evlilik dışındaki duygusal tercihleri ağır biçimde yargılanırken, Sevgi Soysal kendi seçimlerini saklamayan, ilişkilerini hayatının doğal bir parçası olarak yaşayan bir figür hâline geldi. Bu nedenle hem hayranlık uyandırmış hem de yoğun eleştirilerle karşılaşmıştır.

Bugün edebiyat tarihçileri açısından Başar Sabuncu ile yaşadığı evlilik, yalnızca magazinsel bir ilişki değil, Sevgi Soysal'ın edebi ve düşünsel dönüşümünü anlamak açısından önemli bir dönem olarak değerlendirilir. Çünkü onun aşkları ve evlilikleri, eserlerindeki kadın karakterlerden bağımsız düşünülemez. Sevgi Soysal, yaşadığı duygusal kırılmaları edebiyatına dönüştüren yazarlardan biri olmuş, bu yüzden özel hayatı da edebi kimliğinin bir parçası hâline gelmiştir.

³² https://www.fembio.org/english/biography.php/woman/biography/sevgi-soysal/?utm_source=chatgpt.com, Er.tar. 01.05.2026.

³³ https://www.bilgipesinde.com/detay/sevgi-soysal?utm_source=chatgpt.com, Er. Tar. 01.05.2026.

Bu evliliği Sevgi Soysal'ın yakın arkadaşı ve yazar Oya Baydar anılarında şu şekilde aktarıyor; *"İkinci eşi Başar Sabuncu çok ince, zarif ama zor bir adam. İnsanı uğraştıran, manen yük olan türden. Mümtaz Soysal da zordu ama Sevgi'ye daha denkti belki... Başar'dan ayrılırken de çok gelgitler yaşadı Sevgi. Zor bir karardı; hani kolunu kesip atar gibi. Bir bedel ödedi hep... Başkalarından çok kendisine acı verdi en çok. Kanseri de başka türlü izah edemeyiz..."*

Sevgi Soysal ile Mümtaz Soysal

1969 sonu 1970 başı zor günlerle gelir Sevgi Soysal'ın yaşamına. Başar Sabuncu askerdedir. 30'lu yaşlarının başında genç bir kadın, otistik oğluyula yaklaşan 12 Mart'ın iş yerlerinden evlere kadar sızan ağırlığıyla birlikte.

Sevgi Soysal ile Mümtaz Soysal arasındaki ilişki, yalnızca bir evlilik değil, aynı zamanda Türkiye'nin 1960'lı ve 1970'li yıllardaki siyasal, entelektüel ve duygusal atmosferini yansıtan önemli birlikteliklerden biri olarak görülür. Bu evlilik, iki güçlü entelektüelin ortak düşünsel zeminde buluşmasının yanı sıra, baskılar, sürgünler, hastalıklar ve siyasi mücadelelerle örülü bir hayat arkadaşlığına dönüşmüştür.

Sevgi Soysal ile Mümtaz Soysal'ın tanışmaları Ankara'daki akademik ve entelektüel çevreler aracılığıyla gerçekleşti. Mümtaz Soysal, o yıllarda anayasa hukuku alanında tanınan genç bir akademisyen ve siyasal düşünür olarak dikkat çekiyordu. Ankara Üniversitesi çevresi, dönemin pek çok yazar, gazeteci ve siyasetçisinin buluşma alanıydı. Sevgi Soysal ise TRT'de çalışıyor, öyküleriyle adını duyurmaya başlıyor ve giderek daha politik bir edebi çizgiye yöneliyordu.

Sevgi Soysal'ın TRT'de çalıştığı yıllarda program sorumlusu Sevgi Soysal, o günlerde Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde Anayasa profesörü Mümtaz Soysal ile bir röportaj yapar. Birbirlerinden etkilenirler. Sevgi Soysal'ın o günlerdeki durumunu, adını "Yaşasaydı

“Âşık Olurdum” koyduğu Everest Yayınları’ndan çıkan biyografide şöyle anlatıyor Erdal Doğan: “O da oğlu Korkut gibi Başar’ın yokluğuna tahammül edemiyor, arkadaşlarıyla ve daktilosunun başında daha çok zaman geçiriyordu. Çünkü son beş-altı yılda hayli şey birikmişti. Ama bunlar da yetmiyordu yalnızlığın labirentinden kurtulmak için. Her aşk böylesi bir labirentten kurtulmanın biricik yoluydu. Sevgi, labirente, askere giden aşkı Başar’ın yokluğunda girmişti, ama çıkmak için onun gelmesini bekleyecek sabrı gösteremeyecekti.”

Başar Sabuncu ile evliliğinin sona ermesinden sonra Sevgi Soysal ile Mümtaz Soysal arasındaki yakınlık arttı. Çeşitli biyografik kaynaklarda, ilişkilerinin ortak düşünsel ilgiler ve siyasi duyarlılıklar üzerinden geliştiği belirtilir. İkili 1970 yılında evlendi ve Sevgi Soysal bu evlilikten sonra “Soysal” soyadını kullanmaya başladı.³⁴

Bu evlilik döneminde Türkiye ciddi siyasi çalkantılar yaşamaktaydı. 12 Mart 1971 Muhtırası sonrasında hem Sevgi Soysal hem de Mümtaz Soysal siyasi baskılara maruz kaldı. Mümtaz Soysal tutuklandı, Sevgi Soysal da politik görüşleri nedeniyle gözaltına alındı ve daha sonra cezaevine gönderildi. Sevgi Soysal’ın cezaevi deneyimleri, daha sonra Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu adlı eserine dönüştü. Bu kitap yalnızca bir anı kitabı değil, aynı zamanda dönemin siyasal baskılarını kadın mahkûmlar üzerinden anlatan önemli bir tanıklıktır.³⁵

1972 yılında Sevgi Soysal sürgün cezasıyla Adana’ya gönderildi. Mümtaz Soysal da benzer biçimde siyasi baskılarla karşı karşıyaydı. Bu süreçte ilişkileri yalnızca romantik bir evlilik olmaktan çıkıp, birlikte direnen iki insanın ortak yaşamına dönüştü. Mektuplar, ziyaretler ve ayrılıklar, ilişkilerinin temel duygusal tonunu belirledi. Sevgi Soysal’ın günlüklerinde ve çeşitli mektuplarında Mümtaz Soysal’a duyduğu bağlılığın izleri görülür.

Kaynaklarda Mümtaz Soysal’ın Sevgi Soysal üzerinde sakinleştirici ve dengeleyici bir etkisi olduğu sık sık belirtilir. Sevgi Soysal’ın daha hareketli, duygusal ve kırılğan yapısına karşılık, Mümtaz Soysal daha disiplinli, düşünsel ve siyasal yönü ağır basan bir karakterdi. Buna rağmen ilişkileri yalnızca fikir ortaklığına dayanmıyordu. Yakın çevre anlatılarında, aralarında güçlü bir sevgi bağı bulunduğu aktarılır.

Bu evlilikten iki kız çocukları oldu: Defne ve Funda. Aile yaşamı, Sevgi Soysal’ın yazılarında doğrudan görünmese de, özellikle kadınlık, annelik ve özgürlük arasındaki gerilimlerde hissedilir. Sevgi Soysal, geleneksel aile yapısına mesafeli duran bir yazar olmasına rağmen çocuklarına bağlı bir anne olarak da anlatılır.

Ancak bu birliktelik uzun ve huzurlu bir hayat süremedi. Sevgi Soysal’a 1975 yılında meme kanseri teşhisi konuldu. Tedavi için bir süre Londra’da bulundu. Hastalık dönemi hem fiziksel hem duygusal açıdan oldukça ağır geçti. Mümtaz Soysal bu süreçte yanında oldu. Sevgi Soysal, 22 Kasım 1976’da henüz 40 yaşındayken

³⁴ en.wikipedia.org, Er. Tar. 01.05.2026.

³⁵ https://www.fembio.org/english/biography.php/woman/biography/sevgi-soysal/?utm_source=chatgpt.com, Er.tar. 01.05.2026.

yaşamını yitirdi. Ölümü, Türkiye edebiyat ve düşünce dünyasında büyük yankı uyandırdı.

Bugün Sevgi Soysal ile Mümtaz Soysal ilişkisi, aşk, siyaset ve edebiyatın iç içe geçtiği özel bir birliktelik olarak değerlendirilir. Onların evliliği yalnızca özel hayat hikâyesi değil, aynı zamanda Türkiye'nin sancılı bir döneminde aydın olmanın bedelini gösteren tarihsel bir örnek olarak da önem taşır.

Sevgi Soysal ile Murat Belge

Sevgi Soysal ve Murat Belge arasındaki ilişki, Türk edebiyat ve düşünce tarihinin en karakteristik, entelektüel derinliği yüksek ve siyasi bedellerle yoğrulmuş beraberliklerinden biri olarak kabul edilir. Bu birliktelik, 12 Mart Muhtırası'nın yarattığı baskıcı iklimde, her iki ismin de siyasi nedenlerle tutuklu bulunduğu cezaevi koşullarında filizlenmiştir.

Sevgi Soysal, TRT'deki görevinden alınması ve ardından gelen sürgün ile hapis süreçlerinde, Murat Belge ile ortak bir dünya görüşü ve entelektüel merak ekseninde yakınlaşmıştır. Bu dönemin en somut ve edebi dışavurumu, Soysal'ın Mamak ve Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu'ndaki gözlemlerini aktardığı, Türk edebiyatının başyapıtlarından biri sayılan "Yıldırım Bölge Kadınlar Koğuşu" adlı eseridir. Bu anıromanda Soysal, yalnızca koğuş hayatını değil, dönemin aydınlarının üzerindeki baskıyı ve bu baskı içinde yeşeren insani bağları kendi has ironik diliyle kağıda dökmüştür.

1960'lı ve 1970'li yılların Ankara-İstanbul entelektüel çevresi oldukça iç içe geçmiş bir yapıya sahipti. Sevgi Soysal, dönemin sol düşünce çevreleri, tiyatro insanları, akademisyenleri ve edebiyatçılarıyla yoğun ilişki içerisindeydi. Murat Belge de aynı dönemde Türkiye sol entelektüel hareketinin önemli isimlerinden biri olarak benzer çevrelerde bulunuyordu.

Sevgi Soysal'ın özellikle aşk, kadın-erkek ilişkileri, evlilik kurumunun baskıcı yönleri ve kadın özgürlüğü üzerine yazdıkları, onun özel yaşamıyla birlikte sık sık yorumlanmıştır. "Yürümek", "Yenişehir'de Bir Öğle Vakti" ve "Tante Rosa" gibi eserlerinde kadın kimliği ile özgürlük arayışı arasında güçlü bağlar kurulmuştur. Bu nedenle, dönemin erkek entelektüelleriyle adı zaman zaman magazinsel ya da dedikodu düzeyinde anılmıştır.³⁶

İkilinin birlikteliği, Sevgi Soysal'ın Başar Sabuncu'dan ayrılmasının ardından gerçekleşmiştir. Bu dönem, Sevgi Soysal'ın yazınsal anlamda en olgun ve üretken evrelerinden birine tekabül eder. Murat Belge, Soysal'ın eserlerindeki estetik ve siyasi katmanları en iyi çözümleyen eleştirmenlerden biri olmuştur.

³⁶ https://turkikipedia.com/Sevgi_Soysal?utm_source=chatgpt.com, Er. Tar. 01.05.2026.

Murat Belge'nin "Edebiyat Üstüne Yazılar" isimli kitabında yer alan analizler, Soysal'ın özellikle "Şafak" romanındaki Marksist yaklaşımını ve kadın kimliğini ele alış biçimini anlamak için temel bir referans kaynağıdır. İlişkileri, Sevgi Soysal'ın 1976 yılında henüz 40 yaşındayken kanser nedeniyle aramızdan ayrılmasına kadar süren, karşılıklı saygı ve entelektüel üretimle beslenen bir yol arkadaşlığı niteliğindedir.

Bu ilişkinin insani ve gündelik detaylarına dair en samimi tanıklıklar ise dönemin yakın dostlarının kaleminden çıkmıştır. Adalet Ağaolu'nun "Damla Damla Günler" adlı günlüklerinde, çiftin hem siyasi mücadele içindeki duruşları hem de Sevgi Soysal'ın hastalık sürecindeki vakur tavırları ile Murat Belge'nin ona olan desteği geniş yer bulur. Ayrıca Erdal Öz'ün "Gülünün Solduğu

Akşam" eseri, o dönemin aydınlar çevresindeki dayanışma ruhunu ve ikilinin bu atmosferdeki yerini kavramak açısından yardımcı bir kaynaktır.

Murat Belge ile yapılan bir söyleşide Sevgi Soysal'ın eserlerinde 12 Mart'ı objektif değerlendirdiği belirtmiştir. Murat Belge "68 Kuşağı ve 12 Mart'ta Edebiyat" başlıklı konuşmasında 12 Mart'ın bir felaket olarak edebiyatta yerini bulduğunu ve bu edebi söylemde taşların yerine oturmadığını söyledi.

"İşkencenin, sadizmin bile rasyonelini en objektif şekilde edebiyata yansıtan isme gelince o Sevgi Soysaldır. Çünkü toplumsal hesaplaşmaları iyimser bir gözle değerlendirir. 12 Eylül sinemacıları da Soysal gibi objektif gerçeklikleri estese eden tutum yerine diğerlerini örnek aldılar."

Soysal'ın son öykülerini içeren "Barış Adlı Çocuk" ve yarım kalan romanı "Hoş Geldin Ölüm" metinlerinde, Murat Belge ile kurduğu ilişkinin ve çocuklarına duyduğu derin sevginin yarattığı umut dolu esintileri görmek mümkündür. Özetle, Sevgi Soysal ve Murat Belge'nin hikayesi, zorlu bir dönemin içinde filizlenmiş, ideallerle ve edebiyatla harmanlanmış onurlu bir hayat ortaklığıdır.

Sevgi Soysal'ın Aşkları

Sevgi Soysal, Türk edebiyatında yalnızca romanları ve öyküleriyle değil, yaşama biçimi, duygusal ilişkileri ve özgür tavrıyla da çok konuşulan bir isim oldu. Özellikle 1960'lı ve 1970'li yılların Ankara-İstanbul entelektüel çevrelerinde, onun adı pek çok yazar, gazeteci, tiyatroc ve düşünürle birlikte anıldı. Ancak Sevgi Soysal'ın özel hayatına dair anlatılar ele alınırken, doğrulanmış biyografik bilgiler ile dönemin dedikodu kültürünü birbirinden ayırmak gerekir.

Kaynakların kesin biçimde doğruladığı ilişkiler ve evlilikler; Özdemir Nutku, Başar Sabuncu ve Mümtaz Soysal ile yaşadığı birlikteliklerdir. Bunun dışındaki isimler çoğu zaman aynı kültürel çevrede bulunmaktan doğan yakınlıklar, dostluklar ya da söylenti düzeyinde kalan anlatılarla gündeme gelmiştir.³⁷

Sevgi Soysal'ın aşk hayatı neden bu kadar konuşuluyordu? Bunun temel nedeni, onun dönemin kadın kalıplarını kıran tavrıydı. O yıllarda Türkiye'de kadın yazarların özel hayatı çoğu zaman erkek yazarlardan daha sert biçimde tartışılıyor, özgür ilişkiler yaşayan kadınlar "bohem", "uçarı" ya da "tehlikeli" olarak etiketleniyordu. Sevgi Soysal ise aşkı saklamayan, ilişkilerini hayatın doğal bir parçası olarak gören ve bunu eserlerine de taşıyan bir yazardı.

İlk büyük ilişkisi genç yaşta evlendiği Özdemir Nutku ileydi. Üniversite yıllarında başlayan bu ilişki, ortak sanat ilgileri sayesinde derinleşmişti. Sevgi Soysal'ın ailesinin bu evliliğe sıcak bakmadığı, hatta evlenebilmek için dramatik girişimlerde bulunduğu çeşitli biyografilerde anlatılır. Almanya yılları, gençlik heyecanı ve ilk annelik deneyimi bu evliliğin merkezindeydi. Ancak zamanla Sevgi Soysal'ın daha özgür bir hayat arayışı ve sanat çevreleriyle yoğun ilişkisi evlilikte çatlaklar yarattı.³⁸

Daha sonra hayatına giren Başar Sabuncu ise Sevgi Soysal'ın duygusal dünyasında daha tutkulu bir dönemi temsil eder. Ankara Meydan Sahnesi çevresinde başlayan yakınlık, dönemin kültür çevrelerinde dikkat çekmişti. Başar Sabuncu'nun kendisinden yaşça küçük olması bile o yıllarda magazinsel bir unsur gibi görülmüş; ilişkileri hakkında çok konuşulmuştu. Kaynaklarda, Özdemir Nutku'nun Sabuncu'ya ait mektupları bulmasının boşanma sürecini hızlandırdığı anlatılır.

³⁷ en.wikipedia.org, Er. Tar. 01.05.2026.

³⁸ bilgipesinde.com, Er. Tar. 01.05.2026.

Sevgi Soysal'ın adı daha sonra pek çok erkek yazar ve düşünürle birlikte anıldı. Bunlardan biri Fethi Naci idi. Fethi Naci, Sevgi Soysal'ın eserlerini önemseyen eleştirmenlerden biriydi. Özellikle kadınlık, toplum ve birey ilişkisini ele alış biçimini dikkat çekici bulduğu bilinir. Ancak güvenilir kaynaklarda ikili arasında yaşanmış doğrulanmış bir aşk ilişkisine dair açık bilgi yoktur. Daha çok aynı düşünsel çevrede bulunmaları ve Sevgi Soysal'ın dikkat çekici kişiliği nedeniyle ortaya çıkan söylentiler söz konusudur.

Benzer biçimde Doğan Özgüden ile ilgili anlatılar da çoğunlukla politik yakınlık çevresinde şekillenir. 1960'lı yılların sol yayıncılık ortamında, özellikle dergi çevrelerinde yollarının kesiştiği bilinir. Ancak mevcut biyografik kaynaklar, bu ilişkinin romantik boyutunu doğrulamaz. Aynı durum Vedat Türkali için de geçerlidir. Vedat Türkali ile Sevgi Soysal, aynı politik-edebi dünyanın insanlarıydı, ikisi de aşkı, özgürlüğü ve politik mücadeleyi edebiyatın merkezine koyuyordu. Bu ortak atmosfer, sonraki yıllarda haklarında çeşitli söylentilerin doğmasına neden oldu. Fakat elde somut biyografik doğrulamalar bulunmaz.³⁹

Aslında Sevgi Soysal'ın adı etrafında oluşan "gönül hikâyeleri", biraz da onun edebiyatındaki kadın karakterlerden kaynaklanıyordu. Çünkü onun romanlarında kadınlar edilgen değil, arzulayan, seçim yapan, sıkılan, terk eden, geri dönen, özgürleşmek isteyen karakterlerdi. Özellikle Yürümek ve Yenişehir'de Bir Öğle Vakti gibi eserlerde aşk ile özgürlük arasındaki gerilim çok belirgindir. Okurlar ve edebiyat çevresi de çoğu zaman bu roman kahramanlarıyla Sevgi Soysal'ın gerçek hayatı arasında doğrudan bağ kurmaya çalıştı.

Onun son ve en önemli ilişkisi ise Mümtaz Soysal ile yaşadığı evlilik oldu. Bu birliktelik, önceki ilişkilerinden daha farklı bir zemine oturuyordu. Artık yalnızca duygusal değil, siyasal mücadele, baskılar, hapisane deneyimleri ve ortak bir hayat direnişi söz konusuydu. 12 Mart döneminde yaşadıkları baskılar, bu ilişkiyi daha derin bir dayanışmaya dönüştürdü. Sevgi Soysal'ın hastalık döneminde de Mümtaz Soysal yanında kaldı.

Bugün Sevgi Soysal'ın aşk hayatı hâlâ konuşuluyor çünkü o, Türkiye'de kadınların yalnızca "eş" ya da "anne" kimliğiyle tanımlandığı bir dönemde kendi duygusal hayatını saklamadan yaşayan nadir kadın yazarlardan biriydi. Ancak son yıllarda bazı araştırmacılar ve özellikle ailesi, Sevgi Soysal'ın yalnızca aşkları üzerinden okunmasına itiraz etmektedir. Kızı Funda Soysal'ın da belirttiği gibi, onu sadece "aşklar yaşayan bir kadın" olarak görmek, güçlü edebi ve düşünsel kimliğini gölgede bırakma riski taşır.⁴⁰

Bu nedenle Sevgi Soysal'ın gönül ilişkilerini değerlendirirken, onları magazinsel ayrıntılar olarak değil, onun özgürlük arayışı, kadınlık deneyimi ve edebiyatıyla iç içe geçmiş yaşamının bir parçası olarak görmek daha doğru olacaktır.

³⁹ "VEDAT TÜRKALİ Biyografisi", https://www.brt.com.tr/biyografiler/vedat-turkali-953?utm_source=chatgpt.com, Er. Tar. 01.05.2026.

⁴⁰ Edebiyat polemigi: Sevgi Soysal... "Annemi bu kitapla tanıdığınızı sanmayın", https://www.odatv.com/kultur-sanat/edebiyat-polemigi-sevgi-soysal-276111?utm_source=chatgpt.com, 21 Mart 2023.

Son olarak

Yapıtlarında kadın sorununu, kadın-erkek ilişkilerini, ağırlıklı da Türkiye'de 1960'lar ve sonrası yaşanan toplumsal siyasi olayları ele aldı. Yazı ve kitaplarını Özdemir Nutku ile evliken Sevgi Nutku, Başar Sabuncu ile evliken Sevgi Sabuncu, son olarak Mümtaz Soysal ile evliken Sevgi Soysal imzaları ile yayımladı. Almancadan çeviriler yaptı. Öykülerinden bazıları örneğin Tante Rosa Almancaya çevrildi.

Sevgi Soysal, yalnızca romanlarıyla değil, yaşam biçimi, düşünsel cesareti ve çağının kalıplarına karşı geliştirdiği tavırla da Türk edebiyatında özel bir yere sahip olmuştur. O, kadınların susturulduğu, aşkın bile çoğu zaman toplumsal kurullarla sınırlandırıldığı bir dönemde, hem hayatında hem yazılarında özgürlüğü savunmuş bir yazardır. Bu yüzden onun eserleri yalnızca edebî metinler değil, aynı zamanda bir dönemin ruhunu taşıyan tanıklıklardır.

Sevgi Soysal'ın edebiyatında aşk, romantik bir masaldan çok, insanın kendini arayışının bir parçasıdır. Evlilikleri, ilişkileri ve duygusal yakınlıkları da bu arayışın izlerini taşır. Yaşadığı kırgınlıklar, tutkular, hayal kırıklıkları ve yalnızlıklar, eserlerindeki kadın karakterlere derin bir gerçeklik kazandırmıştır. Çünkü o, kadın ruhunu dışarıdan gözlemleyen değil, onu bütün sancılılarıyla yaşayan bir yazardır.

Siyasi baskılar, sürgün yılları ve hastalıklarla geçen kısa ömrüne rağmen, Sevgi Soysal ardında güçlü bir düşünce mirası bırakmıştır. Kadınların toplum içindeki yerini sorgulayan dili, bireyin özgürlüğünü merkeze alan yaklaşımı ve ironik anlatımı, kendisinden sonra gelen pek çok yazarı etkilemiştir. Bugün hâlâ onun romanlarında, öykülerinde ve günlüklerinde yalnızca geçmişin Türkiye'sini değil, modern insanın yalnızlığını, sıkışmışlığını ve özgürlük özlemini görmek mümkündür.

Belki de Sevgi Soysal'ı unutulmaz yapan şey, hayatı ile edebiyatı arasında kurduğu o samimi ve cesur bağıdır. O, yaşadığını yazmış, yazdığını ise yaşamaktan korkmamıştır. Bu nedenle Türk edebiyatında yalnızca önemli bir kadın yazar olarak değil, düşünceleri ve yaşamıyla bir döneme meydan okuyan güçlü bir entelektüel olarak anılmaya devam edecektir.

LAVİNİA; MEVHİBE MEZİYET BEYAT

Bir kadının adı bazen bir şiirin içine saklıdır. Gerçek adı unutulur da, şairin ona verdiği isim kalır zamanın hafızasında. İşte Mevhibe Meziyet Beyat da Türk edebiyatında böyle bir gölge gibi dolaşır, görünmeden görünen, konuşmadan anlatılan, bir dönemin şairlerini, gazetecilerini, oyuncularını ve bohem ruhlarını sessizce kendine çeken bir kadın olarak...

Onu en çok, Özdemir Asaf'ın dizelerinde tanıdı edebiyat dünyası. "Lavinia" adıyla ölümsüzleşen bu kadın, yalnızca bir şairin karşılıksız aşkı değildi, aynı zamanda Cumhuriyet sonrası İstanbul'un edebiyat çevrelerinde dolaşan, güzelliği kadar zekâsı, zarafeti kadar ulaşılmazlığıyla da iz bırakan bir figürdü. Kimi zaman bir meyhanenin loş masasında, kimi zaman Beyoğlu'nun kalabalığında, kimi zaman da bir derginin çevresinde adı fısıltıyla anıldı.

İlhan Selçuk'tan Oktay Akbal'a, Öztürk Serengil'den dönemin başka sanat ve fikir insanlarına kadar uzanan ilişkiler ağı içinde Mevhibe Meziyet Beyat, yalnızca bir "güzel kadın" değil, adeta bir dönemin ruhunu üzerinde taşıyan gizemli bir merkez gibiydi. Çünkü bazı insanlar bir hayat yaşamaz, bir dönemin duygusunu temsil eder. Lavinia da biraz böyleydi.

Bu hikayede, bir kadının peşinden sürüklenen büyük aşkların magazinel hikâyesini değil; Türk edebiyatının ve kültür hayatının içinde büyüyen o kırılğan, tutkulu ve melankolik dünyanın izlerini anlatmayı amaçlıyor. Şairlerin mısralarında, gazetecilerin anılarında, eski İstanbul gecelerinde ve yarım kalmış sevdalarda dolaşan Lavinia'nın hikâyesi, aslında biraz da bir kuşağın aşk anlayışının hikâyesidir.

1925 doğumlu Mevhibe, vali Tahsin Bey'in kızıydı. Babası, tek partili bürokratlardan biriydi ve muhtemelen ona İsmet İnönü'nün eşinin adını vermişti. Baba tarafından Niğdeli idi. Güzel Sanatlar Akademisi mezunuydu. Sonra da Olgunlaşma Enstitüsü'ne gitti. Uzun yıllar resim öğretmenliği ve Neyir Triko şirketinin baş stilisti olarak çalıştı. Bu yüzden sık sık Avrupa'ya gidiyor, moda defilelerini izliyor ve butikleri ziyaret ediyordu. Orada mankenleri görüyor, beğendiklerini alıyor, sonra onları bir kenara bırakıp kendi tasarımlarını yaratıyordu. Ülkeye, koşullara, ruhumuza uyum sağlayarak...

Hatta uzak akrabası Oktay Akbal bile ona aşıkta ve yazdığı bir güzelin öyküsündeki "Hisya"nın Mevhibe'den başkası olmadığı

söylenirdi. Şair dünyasıyla tanışması da böyle oldu. Bir dönem Servet-i Fünun dergisinin editörlüğünü yapan Oktay Akbal sayesinde İlhan Berk, Naim Tıralı, Cavit Yamaç, Özdemir Asaf gibi genç şairlerle tanıştı.

Mevhibe Beyat, Güzel Sanatlar Akademisi'nde okuduğu dönemde zamanının en güzel kadınlarından biriydi. Ressamlar, şairler, yazarlar, gazeteciler, sevgililerinin listesi uzundu. Ardında birçok kırık kalp bırakmış olsa da, en ölümsüz olanıydı, hepimizin kalbine dokunan kişiydi. Mevhibe Beyat çok güzel, çekici, sıcakkanlı ve zeki bir kadındı. Onlarca kişi onun peşinden koşardı. Güzel Sanatlar Akademisi'ndeki arkadaşları için Gilda, Adalet Cimzoz'un Marilyn Monroe'su ve Oktay Akbal'ın öyküsündeki Hisya'ydı...

İri dalgalı, parlak, kahverengi saçları, aşırı girişkenliği ve güzelliği ile kaç kalbe girdiğini, hangi mısralara ilham verdiğini kendisi de bil(e)miyordu. Hayatı hep hızlı yaşadı: Resim yaptı; sergiler açtı; edebiyat matinelere katıldı; çevresinin cazibe/çekim merkeziydi.

Akademi öğretmeni Edip Hakkı Köseoğlu, İlhan Selçuk, Öztürk Serengil ve Muhlis Hasa ile evlendi. Ölmeden önce çok yakın arkadaşları Melda Kaptana ve Ahmet Koman'a yazdığı mektupta iki büyük aşkı olarak Edip Hakkı Bey ve İlhan Selçuk'tan bahsetmişti.

Hayattaki en yakın arkadaşı Melda Kaptan'a, "Bizans bahçesinde büyüdüm" adlı anılarının bir bölümünde Lavinia'dan şöyle bahsediyor: "Adı Hisya'ydı. Laleli'deki Harikzadegan Apartmanları'nın kapısında buluşup konuşan genç erkeklerin Violetta'sıydı. O zamanlar ünlü bir tangonun adıydı ve Mevhibe yanlarından geçerken çocuklar bu melodiyi ısıklıla çalar, gülümserlerdi. Güzel Sanatlar Akademisi'nde okurken, mimar arkadaşları ona Gilda derlerdi. O yıllarda gösterime giren ve büyük beğeni toplayan Rita Hayworth'un "Gilda" filminden esinlenmişlerdi... Kızıl kahverengi, büyük dalgalı, parlak ve güzel saçları vardı. Yargıç Cimcoz da Marilyn Monroe'ya benzediği için ona "Marlin" derdi. Güzelliğine hiç önem vermezdi. İnsani sıcaklığı, anlayışı ve sezgisi güzelliğinin üstündeydi."

Öte yandan, herkesin hayran olduğu Mevhibe Beyat, son günlerinde sadece iki kişiyi çok sevdiğini söylemişti. Ayrıca Melda Kaptana'nın oğlu Ahmet Koman'a yazdığı bir mektupta da şöyle deniyordu: "Hayatımın iki büyük aşkından biri ressam Edib Hakkı Köseoğlu, diğeri İlhan Selçuk!"

"Niçin bu kadar aşığı vardı?" sorusuna ise şöyle cevap vermiş Melda Kaptan: "Korkunç bir sezgi gücü vardı Mevhibe'nin. Yüzünüze bakar bakmaz sizi tanır, anlar, ruhunuzun en derin köşelerine kadar kavradı. Küçücük bir bakıştan, mimikten, jestten tüm karakter haritanızı çıkarabilirdi. Özdemir Asaf bu yüzden bir keresinde ona "Öldürmekten daha beter anlıyorsun insanı." demişti. Çok keskin gözleri vardı." Bu kadar aşığı olan Mevhibe Beyat ise son günlerinde, sadece iki kişiyi çok sevdiğini söylemiş bir mektubunda: "Hayatımın iki büyük aşkından biri ressam Edib Hakkı Köseoğlu, diğeri malumunuz İlhan Selçuk." İlhan Selçuk, Lavinia'nın ilk eşi; Asaf için bu bile yetmiyormuş gibi, daha sonraları iki evlilik daha geçiriyor Beyat.⁴¹

Mevhibe Beyat, 11 Eylül 2007'de öldüğünde, kendi ismiyle değilse de başka isimlerle edebiyat tarihinde yerini almıştı bile. İlham verdiği şiirleri ve hikâyeleri düşünerek, ondan kalan hoş sadâ, sadece kendisine ait değildi, diyebiliriz herhalde...

Mevhibe Beyat ve Özdemir Asaf Aşkı

Şiirlerin ortaya çıkışı, onu yaratan şairlerin yaşamla kurdukları ilişkiyle doğrudan ilişkilidir. Ne yaşamdan ne de onu yaratan insanın varlığından bağımsız olmayan bu eserler, aslında edebiyat metninin yaratımındaki sonsuzluğu perçinleyen, ilerleten, ayakta tutan temel düzlemlerdir. Edebiyatımızda öyle metinler vardır ki yazılma hikâyeleri de en az kendileri kadar önemli ve kıymetlidir. Yaşanmışlık taşıyan ve bu yaşanmışlığın etrafında hayat bulan eserler, edebiyat tarihimizin de en kıymetli hatıraları olarak var olmaktadır.

Özdemir Asaf, içine kapanık, hafif peltek konuşan, "R" harfini söylemekte zorlanan, ama şiirde "şah mısralar" dökebilen şairdi. O'nun da kalbinin bir köşesinde Mevhibe Beyat vardı. Lavinia rüzgârı esince, bütün başlar o yöne dönerdi, bütün kalpler aynı doğrultuda atardı.

Asaf; içli, keyfine düşkün, marifetli, olağanüstü kabiliyetli bir insandı. Sırf kendisi için, Bebek'te adını verdiği meyhaneye açmıştı, istediği içkiyi, dilediği mezeyi ve aklındaki şiiri beraber etmişti. Müsveddeleri çöp kovaşına atar, sonra sabah elden geçirir ve beğendiklerine son şeklini verirdi. Özdemir Asaf; Yeşilçam'da, Uçan Daireler İstanbul'da adlı bir filmde de oynamıştı.⁴²

Özdemir Asaf, düzenlenen şiir gecelerinde assolist gibi en son o çıkar sahneye, kalabalığı sevmemesine rağmen, kalabalık şiir matinerinin vazgeçilmez şairidir o. Ülkü Tamer, Milliyet'teki 20 Nisan 2001 tarihli yazısında, genellikle Attila İlhan'dan sonra sahneye çıkan Özdemir Asaf için şunları yazmıştır: "Özdemir Asaf mikrofona çağrıldığında gülüşmeler başlardı. Bir güldürü oyuncusu gibiydi Özdemir Asaf. Uzun

⁴¹ "Kim Bu Lavinia?", Perspektif Dergisi İTÜ – 2020.

⁴² "Lavinia: Şairini Tanıyamayan Şiir", <http://www.alihikmetince.com/>, 27 August 2019.

uzun mikrofonu ayarlar, sessizce seyircileri süzer, tam şiirini okumaya başlayacakken susar, yine seyircilere bakardı sessizce. Kahkahalar dinince aynı şeyleri yineler, sonunda "r"leri "ğ" gibi söyleyerek okurdu: "Bütün ğenkleğ aynı hızla kiğleniyogdu / Biğinciliği..." Seyirciler bir ağızdan tamamlardı: "... beyazaveğdileğ".

Memet Fuat, makalelerinden birinde Özdemir Asaf ve Lavinia şiiri hakkında şunları yazmıştır: "Özdemir Asaf'ın unutulmaz bir yönü, 1960'ların ünlü edebiyat matinerindeki unutulmaz tavırlarıydı. Çok tatlı bir havayla gelir, kendine özgü peltekliliğiyle şiirlerini okur, alkış tufanına kapılır, ellerini başının iki yanına kaldırır, çift taraflı askeri selam verir, büyük bıyığıyla gülümser ve genel istek üzerine gösterisini "Lavinia" adlı bir şiirle bitirirdi".

Özdemir Asaf, yaşadığı aşkı Mevhibe Beyat'a hiçbir zaman anlatamamıştı. Birincilik ödülünü kazandıktan sonra, Özdemir Asaf kürsüde onlarca kişinin önünde şiirini okumuştı, ama Lavinia'ya asla anlatamamıştı...

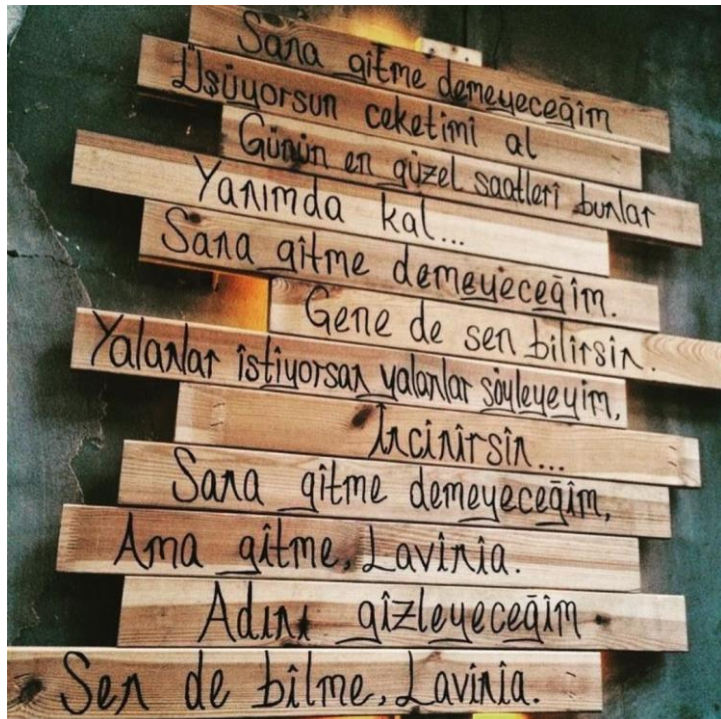
Lavinia başkasını seviyordu, bu yüzden Özdemir Asaf gitmemesini söyleyemezdi, ama Lavinia ceketini al dediğinde gideceğinden emindi. Mevhibe Beyat bu yüce aşkı hiç tanımadı ve bu büyük aşk Lavinia'nın satırlarında ve Özdemir Asaf'ın kalbinde yer etmişti... Onun kızıl kahverengi, iri dalgalı, parlak saçlarını dahi betimlemeyi ihmal etmemiştir Asaf:

Bilmiyorum ne vardı saçlarında,
Rüzgar delice mi eserdi,
Gözlerim mi öyle görürdü yoksa?
Saçlarının her hali hoşuma giderdi.

ve Lavinia

Lavinia, Truva şehri düştükten sonra şehirden kaçanlara önderlik eden ve Hector'dan sonra şehrin en önemli kahramanı olarak bilinen Aeneas'ın eşinin ismidir. Truva'dan sağ kurtulup kendilerine bir yurt arayanlarla birlikte Kaz Dağları'nın güneyindeki Altandros'a (Altınoluk) gelen Aeneas buradan gemiyle denize açılır, deniz onu ve diğer Truvalıları önce Kartaca'ya, oradan da orta İtalya kıyılarına götürür.

Roma mitolojisine göre İtalya'ya varan Aeneas, Tiber nehrinin yanında kolonisini kurar. Kral

Latinus ile dost olur ve daha sonra Latinus'un kızı Lavinia ile evlenir. Aeneas, eşi Lavinia'ya olan aşkı nedeniyle Lavinium kentini kurar. Sonrasında Alba Longa adını alacak bu kentin nihayetinde Roma'nın temeli olduğu söylenir. Nitekim Roma'nın kurucusu olarak anılan Remus ve Romulus da Aeneas'ın soyundan gelir.⁴³

Bazı şiirler vardır, yazıldığı anda değil, okunduğu her anda yeniden doğar. Özdemir Asaf'ın Lavinia'sı tam da böyle bir şiir. Bir salonda, bir kürsüde, bir bakışın titrek çizgisinde başlayan ve yıllar boyunca dillerde kalan bir sızı, karşılıksız bir aşkın, incelikle saklanan bir ismin ve bir şairin ondan eksilen kaderinin hikâyesi; Lavinia.

1940'ların genç, ateşli iklimi. Özdemir Asaf, okul yıllarında kalbinin en derin yerine sakladığı bir duyguyu kaleme alıyor: Lavinia.

Şiir, bir yarışmaya gönderiliyor ve birincilik alıyor. Sonuçlar açıklandığında şairden şiiri kürsüde okuması isteniyor. O, kendine özgü sesiyle dizelere can verirken salonda bir hareketlilik... "Lavinia" diye seslendiği o isim, rivayete göre, koltuktan kalkıp sessizce salonu terk ediyor. Kalabalığın ortasında büyüyen bir yalnızlık: Özdemir Asaf, o andan sonra sevgisini asla söylemiyor, söyleyeceği her şeyi şiirde bırakıyor.

Sana gitme demeyeceğim.
Üşüyorsun ceketimi al.
Günün en güzel saatleri bunlar.
Yanımda kal.

Hikâyenin merkezindeki isim Mevhibe Meziyet Beyat. Güzel Sanatların çevresinde, yalnızca yüzüyle değil sezgisiyle de iz bırakan bir kadın. Mevhibe Hanım'ın gönlünde ise başka hikâyeler yazılıdır: ressam hocası Edip Hakkı Köseoğlu, bir dönemin hareketli genci İlhan Selçuk ve Aktör Öztürk Serengil. Bu üç kişi girer hanımefendinin hayatına.

Lavinia, yalnızca bir hitap değil, saklanan bir isim, korunmak istenen bir mahrem. Şair bu yüzden "Adını gizleyeceğim, sen de bilme Lavinia" der. Aşkın taraf değiştirdiği o yerde, söz korunak olur. Lavinia artık bir kişi olmaktan çıkar; erişilemeyenin, "gitme" diyememenin, "kal" diyemeyecek kadar nazik bir kalbin simgesi olur.

Sana gitme demeyeceğim.
Üşüyorsun ceketimi al.
Günün en güzel saatleri bunlar.
Yanımda kal.

Sana gitme demeyeceğim.
Gene de sen bilirsin.
Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim,
İncinirsin.

Sana gitme demeyeceğim,

⁴³ "Film gibi bir aşk hikayesi", <https://www.milliyet.com.tr/>, 23.10.2012.

Ama gitme, Lavinia.
Adını gizleyeceğim
Sen de bilme, Lavinia.

Özdemir Asaf - Lavinia (1957)

Mevhibe Meziyet Beyat. Nam-ı değer Lavinia... Tabi bu şiir ona yazıldığında bundan bihaberdi. Bu yüzden Özdemir Asaf asla açılmaz Mevhibe hanıma. Her ne kadar "R"leri söyleyemese de Asaf'ın düzgün diksiyonu onu en iyi şiir okuyanların içinde yer almasını sağlar. Ve en çok sevilen şiiri de her zaman Lavinia olmuştur. Ne zaman bir yerde şiir okusa bu şiiri her zaman çok istek alır ve her zaman da Asaf bu şiirini sona saklamıştır.

Bu karşılıksızlık, şiirin ahengini bozmamış, tam tersine ona zarafet katmıştır. "Yalanlar istiyorsan yalanlar söyleyeyim" dizesi, sevilene yük olmamak, onu incitmemek için kendini geri çeken bir nezaketi fısıldar. Aşk, burada talepkâr değil, zariftir. Ve bu zarafet, Lavinia'yı bir gençlik ezberi olmaktan çıkarıp yetişkinliğin hüznüne, olgunluğun suskunluğuna taşır.

Alkışlarla büyüyen bir boşluk, salondan usulca çekilen bir gölge, şiirde saklı kalan bir isim. Lavinia, böylece bir kişiden bir simgeye, bir hikâyeden bir hafızaya dönüşür. Her okunuşunda başka bir kalpte yeniden bulunur; hiçbirinde tam olarak yakalanmaz.

Kader, şairle Lavinia'yı bir araya getirmede onları yalnızca şiirde buluşturdu. Belki de bu yüzden Lavinia hâlâ genç. Çünkü buluşmalar yaşlandırır, yarım kalan hikâyeler genç kalır. Özdemir Asaf'ın dizeleri, bir aşkın değil, bir inceliğin hatırası olarak dolaşır dilimizde. Gitme demeden "kal" demenin, ısrar etmeden sevmenin, incitmeden vazgeçmenin şiiri olarak...⁴⁴

Yaşamlar sona erse de Lavinia hep yaşamıştır. Birçok kadın Asaf'ın Lavinia'sı olmak istemiştir. Kim bilir belki bir gün yine çıkar bir şairin gönlünden bir Lavinia ve dizelere dökülür... Kim bilir...

Mevhibe Beyat ve İlhan Selçuk Aşkı

İlhan Selçuk, 1952 yılında Tokatlıyan Otelindeki bir düğünde Mevhibe Beyat'a ilk görüşte âşık olur. O dönem güzelliğiyle akilları başlardan alan ressamın resimlerine, şairlerin şiirlerine konu olan Mevhibe, Özdemir Asaf'ın ünlü "Lavinia" adlı şiirine de ilham kaynağı olur. İki tutkulu âşık 1956 yılında evlenirler. İki yıl süren bu tutkulu aşk 1958 yılında sona erer. Ancak Selçuk ile Mevhibe'nin dostluğu ölünceye kadar devam eder.

Aşkları ölene kadar sürse de evlilikleri kısa olur. Gönüllerde dolaşmanın dayanılmaz cazibesinden mi, yoksa başka sebepten mi, yurt dışına çıkmayı planladı. Tek celsede boşandılar. Beyat; yurt dışında modayı izledi, sinema ve tiyatrolara gitti, kendisini

⁴⁴ ERTAN Yeşim, "Bir Şiirin Gölgesinde Kalan Büyük Aşk" Lavinya", <https://mobil.hitmagazin.com.tr/>, 12.09.2025.

yenilemeye çalıştı. Dönüşünde ise, Mücap Ofluoğlu'nun kurduğu İstanbul Oda Tiyatrosu'nda mesaiye başladı.⁴⁵

Mevhibe'nin İlhan Selçuk'la evliliği, aydınlık bir gün ortasında patlayan beklenmedik bir fırtına gibi gelip geçer ve 14 Şubat 1999 da 74 yaşına gelmiş İlhan Selçuk aynı yaştaki Mevhibe'ye "Lavinia" başlığı ile seslenir gazetesinin Pencere isimli köşesinden. Mevhibe Hanım ise 50 yıl sonra İlhan Selçuk'a aşağıdaki mektubu yazar.

"SEVGİLİ İlhan!

Bir serencamın sonuna 5 mi, 10 mu kaldı, bilemeyeceğim. Kulağımda kalan şu mısralar bana bazı şeyleri açıklamamanın zamanı geldi de geçiyor diye düşündürüyor. Sakın dudaklarında hapis hisler kalmasın demiş şair.

Bende pek laf durmaz. Aklıma gelen her şeyi sana söylüyorum. Ama bazı şeyleri sana söylememiş olabilirim. Dile kolay, 50 yıl geçmiş ve ben hâlâ laf üretiyorum. Çok yanlışlar yaptım İlhan (bütün insanlar gibi) ama doğruları söylemenin zamanı geldi. Hayatımda önem verdiğim 2 insandan biri sensin. Özdemir'in kitabının adı gibi ('Sen, Sen, Sen')...

İkincisi elimdeki sanatı bana armağan eden hocam Edip Hakkı Köseoğlu.

O beni genç yaşına rağmen sevdi ve saydı.

Senin için aynı şeyi söyleyemeyeceğim. Benimle neredeyse polis marifetiyle evlendin. İlk geceyi geçirdiğimiz Piyer Loti Oteli'nde gözyaşlarımı hatırlıyorum.

İşte bu bakımdan sana kırgınım. Ama artık her şey bitti...

Ne öfke ne kin ne kırgınlık...

50 sene ewel ne hissediyorsam hâlâ sana karşı aynı duyguları besliyorum. 80 yaşındaki bir kadının ağzına yakışmıyor bu sözler. Ama senin anlayacağından eminim!

Özdemir Asaf'ın dediği gibi...

(Sen her şeyi anlarsın) mışım.

50 yıl sonra bunları konuşmak bir saplantı...

Ama şunu bilir, şunu söylerim

SENİ HEP SEVDİM, HEP SEVECEĞİM...

İLHAN, AH İLHAN...

Mevhibe"

⁴⁵ "Lavinia: Şairini Tanıyamayan Şiir", <http://www.alihikmetince.com/>, 27 Ağustos 2019.

Mevhibe Beyat ve Öztürk Serengil

Lavinia, İlhan Selçuk'tan belki de gönüllerde dolaşmanın çekiminden vazgeçemediği için ayrılacaktı ve çok şaşırtıcı bir evlilik daha yapacaktı. O günlerde dublaj da yapan Mücap Ofluoğlu, Öztürk Serengil'in filmlerini seslendirirken bir ara "Yeşşeee" demiş, bu laf Serengil'i ününe ün katmıştı. "Yeşşee"nin mucidi Ofluoğlu bir gün Öztürk Serengil'i Mevhibe Beyat ile tanıştırmıştı.

Mücap Ofluoğlu ondan bahsederken "Mevhibe, güzelliğiyle çevresini etkilemiş, sevgilileriyle, şiirlere yansıyan çekiciliğiyle ünlü bir şairimizin "Lavinia"sı olmuştu." der. Mücap Ofluoğlu'nun kurduğu oda tiyatrosunda kostüm tasarımcı olarak çalışan Mevhibe yine orada çalışan Öztürk Serengil ile evlenir.

Mevhibe Beyat'ın Diğer Aşkları

Özdemir Asaf ile Mevhibe Beyat'ın tanışması ise, o dönemlerde Servet-i Fünun dergisinin yöneticiliğini yapan Oktay Akbal sayesinde olur. Mevhibe'nin öyle bir çekiciliği vardır ki, uzaktan akrabası olan Oktay Akbal dahi ona aşıktır. Hatta o da öykülerinde "Hisya" diye seslenir Mevhibe'ye. Özdemir Asaf ise, Mevhibe'nin bu vesileyle tanıştığı İlhan Berk, Cavit Yamaç, Naim Tiralı gibi şairlerden biridir. Her gören aşıktır ona.

Yalnızca Lavinia ve Hisya değildir yani Mevhibe, aynı zamanda köşe başında oturan mahalle delikanlılarının "Violetta"sı, mimarlık öğrencilerinin "Gilda"sı, bir başkasının "Marilyn"idir. Yine Mevhibe'nin "ilk aşkı" dediği, Edip Hakkı Köseoğlu fırçasını konuşturmuş tuvalinde Mevhibe için. İkinci aşkı olarak nitelediği isim yine tanıdık bir sima, İlhan Selçuk. Ayrıca ikinci evliliğini yaptığı Öztürk Serengil de bu aşka mağlup olanların listesinde yerini almış. Edebiyata kendi eserleriyle değil ama ilham verdikleriyle girmeyi başarmış bir kadın Mevhibe Meziyet Beyat.⁴⁶

Mevhibe Hanım daha sonra İlhan Selçuk'un avukatı Gülçin Çaylıgil'in kardeşi olan fotoğraf sanatçısı, kameraman Muhlis Hasa ile evlenmiştir.

Son Olarak

Ve zaman geçti...

Şiirler sarardı, mektuplar kayboldu, Beyoğlu'nun o uzun geceleri eski bir filmin buğulu sahneleri gibi hafızalara çekildi. Bir zamanlar aynı masalarda oturan şairler, gazeteciler, oyuncular birer birer bu dünyadan ayrıldı. Geriye ise birkaç fotoğraf, birkaç anı ve en çok da yarım kalmış duygular kaldı.

Mevhibe Meziyet Beyat belki hiçbir zaman yalnızca bir kadın değildi. O, biraz ulaşılmazlığın adydii biraz geç kalınmış bir aşkın, biraz söylenememiş sözlerin... Kim bilir, belki de Özdemir Asaf'ın dizelerinde ölümsüzleşmesinin nedeni buydu. Çünkü bazı insanlar hayatımıza girmez, içimizde eksik kalan bir duygunun yerine yerleşir.

⁴⁶ BURHAN Ülkü, "Şiir hikayeleri", <http://blog.milliyet.com.tr/ulkuburhan>, 18.02.2009.

Onu seven erkeklerin her biri başka bir hikâye taşıyordu. İlhan Selçuk fikirlerin sert dünyasında yürüyen yalnız bir adamdı. Öztürk Serengil kalabalıkların arasında bile hüznün taşıyan bir yüzdü. Oktay Akbal ise geçmişe bakarken daima biraz kırgın konuşan bir edebiyatçıyı andırıyordu. Hepsinin ortak noktasında ise aynı gölge vardı: Lavinia...

Belki de bu yüzden onun hikâyesi bir aşk hikâyesinden çok daha fazlasıdır. Bu hikâye; eski İstanbul'un kaybolan zarafetinin, edebiyat masalarının, sigara dumanına karışan şiirlerin ve artık yaşanmayan büyük duyguların hikâyesidir. O yıllarda insanlar birbirine bugünkü gibi hızlıca dokunup geçmiyordu; bir bakış yıllarca unutulmuyor, bir reddediliş bir ömür şiire dönüşebiliyordu.

Şimdi geriye dönüp bakınca insan şunu hissediyor. Bazı kadınlar yaşarken değil, hatırlandıkça güzelleşir. Bazı aşklar kavuşunca değil, eksik kalınca büyür. Ve bazı isimler vardır ki gerçek hayattan çıkar, edebiyatın içine yerleşir. Lavinia da artık böyle bir isimdir. Bir kadından çok, Türk edebiyatının en hüznü suskunluklarından biri gibi...

Mevhibe Beyat 2007 yılında vefat ettiğinde çok az insan onun Lavinia olduğunu biliyordu. Haluk Oral, 2008 yılında "Şiir Hikâyeleri" kitabını yayınladığında ortaya çıktı gerçek kimliği. Kitabın Lavinia bölümünü okuyan ve çok etkilenen İlhan Selçuk, Mevhibe Beyat'ın 80 yaşında kendisine yazdığı ve bu aşkın en önemli belgesi olan mektubu Haluk Oral'a emanet etti. Edebiyat tarihine platonik bir aşkı anlatan en güzey şiirin kahramanı olarak geçse de kendisi de bir şair ve akademili bir ressamdı Mevhibe Beyat. Şimdi onun gerçek hikâyesi, şiirleri ve resimleri Everest Yayınları tarafından ayrı bir kitap olarak yayımlandı. Kitabın en önemli sürprizi ise 80'li yaşlarında İlhan Selçuk'a yazdığı ve ölümsüz aşkının belgesi olan mektubu.

EDEBİYATIN AŞIK OLUNAN KADINLARI III DALGALI DENİZLERİN YOLCUSU; ŞÜKUFE NİHAL

Şükufe Nihal Başar, Türk edebiyatında yalnızca bir şair ve romancı olarak değil, aynı zamanda öncü bir kadın aydın olarak da önemli bir yere sahiptir. Onun adı, şiirle fikrin, duyguyla mücadele ruhunun birleştiği bir çizgide anılır. Cumhuriyet'e uzanan değişim yıllarında kalemini yalnız estetik için değil, kadınların toplum içindeki yerini savunmak için de kullanmıştır.

Şükufe Nihal'in şiiri, bireysel duyarlık ile toplumsal bilinç arasında kurulan zarif bir köprüdür. İlk dönem şiirlerinde Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti sonrasının lirizmi hissedilir. Tabiat, aşk, yalnızlık, hasret, kadın ruhunun kırılabilirliği gibi temalar öne çıkar. Ancak onun şiiri yalnız romantik duygularla sınırlı kalmaz. zamanla daha güçlü, daha bilinçli ve daha memleketçi bir tona ulaşır.

Dilinde içtenlik vardır. Şatafatlı söyleyişten çok samimi lirizmi tercih eder. Kadın ruhunu kadın bakışıyla anlatması, onu döneminin birçok şairinden ayırır. Çünkü o yıllarda kadın çoğu zaman şiirde anlatılan kişidir, Şükufe Nihal ise anlatan kişi. Roman ve hikâyelerinde de psikolojik çözümlenmeler, kadınların iç dünyası, aşk, toplumsal baskılar ve modernleşme sancıları belirgin biçimde görülür.

Şükufe Nihal, Türk edebiyatında kadın yazarların görünürlüğünü artıran isimlerden biridir. Erkek egemen edebiyat ortamında kendi sesiyle var olmuş, kadınların da güçlü bir edebi özne olabileceğini göstermiştir. Cumhuriyet'in eğitilmiş, düşünen, yazan, gezen, üreten kadın idealinin kültürel temsilcilerinden biri sayılır. Yazıları ve yaşam tarzı ile yeni kadın kimliğini somutlaştırmıştır. Anadolu'ya yaptığı yolculuklar, dağcılık merakı ve gezi yazılarıyla da dikkat çeker. O dönemde bir kadının tek başına seyahat etmesi bile sıra dışıyken, bunu yazıya dönüştürmesi ayrıca önemlidir. Aşk, özlemi, kırgınlığı ve umutları kadın merkezli bir duyguyla dile getirmiştir. Bu yönüyle sonraki kuşak kadın şairlere zemin hazırlamıştır.

Şükufe Nihal'in hayatında aşk, yalnızca biyografik bir olay değil, eserlerine sinmiş bir duygusal iklimdir. Onun şiirlerinde hissedilen kırgınlık, bekleyiş, içli sevinç ve hayal kırıklıkları yaşanmış duyguların izini taşır. Hayatında evlilikler yaşamış, duygusal ilişkiler kurmuş, fakat aşkı çoğu zaman huzurdan çok iç çatışma halinde yaşamış bir sanatçı izlenimi bırakır. Dönemin toplumsal yapısı içinde, eğitilmiş ve bağımsız bir kadının duygusal hayatı her zaman kolay

olmamıştır. Onun şiirlerinde sevda çoğu zaman kavuşmanın değil, arayışın adıdır.

Şükufe Nihal'de aşk, teslimiyet değil bilinçli bir duygudur. Seven ama kendini kaybetmeyen, incinen ama susmayan, özleyen ama boyun eğmeyen bir kadın sesi duyulur. Bu yüzden onun aşk şiirleri yalnız romantik değil, aynı zamanda onurludur.

Şükufe Nihal Başar, şiir yazan bir kadın olmanın ötesinde, hayatını da şiir gibi yaşayan bir isimdir. Dağlara çıkan, Anadolu'yu gezen, kürsülerde konuşan, kalemını mücadele için kullanan, severken de yazarken de kendi olmaktan vazgeçmeyen bir aydın... Onun edebiyattaki yeri, sadece yazdıklarıyla değil; kadınlara "siz de konuşabilirsiniz, yazabilirsiniz, var olabilirsiniz" demesiyle büyüktür.

Şükufe Nihal Başar, Türkiye'nin önemli toplumsal değişimler geçirdiği bir dönem olan 1919-1960 yılları arasında şiir, öykü ve romanlar yayımlamış bir edebiyatçıdır. Bazı şairler büyük akımlar kurar, bazıları çağları değiştirir. Şükufe Nihal ise başka bir şey yaptı. Türk edebiyatında kadın kalbinin sesini meşru ve görünür kıldı. Bu bile tek başına kalıcı bir mirastır.

1919'da Darülfünun'un Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü'nü bitirerek "*Türkiye'de Darülfünun'dan mezun ilk kadın*" unvanının sahibi olmuştur.⁴⁷ 15 Haziran 1923'te Nezihe Muhittin ile birlikte Kadınlar Halk Fırkası'nın kuruluşuna katılan Şükufe Nihal, ilk kadın partisinin genel sekreterliği görevini yürütmüş ve kadınların seçme ve seçilme hakları konusunda verdikleri mücadelenin başında yer alan ilk isimlerden olmuştur. Ancak kadınların bu hakkı kullanmaları konusunda Anayasa'da değişiklik yapılması ihtiyacı ve Cumhuriyet Halk Fırkası gibi hemen hemen aynı ismi taşıyan bir partinin kurulma çalışmaları gerekçe gösterilerek Kadınlar Halk Fırkası'nın talepleri geri çevrilmiş ve Fırka Türk Kadınlar Birliği adıyla bir dernek haline getirilmiştir. Yazar Süs dergisinde yayımlanan "Firkamızın Mefkuresi" başlıklı yazısında Kadınlar Halk Fırkası'nın amaçları hakkında bilgi verir.⁴⁸ Müdafaa-yı Hukuk-ı Nisvan ve Asri Kadınlar Derneği gibi Birçok kadın derneğinde aktif görev alan sanatçı, Türkiye'de kadın özgürlüğünün ilk temsilcileri ve savunucularından birisidir.

1896 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Miralay Ahmet Bey, annesi Nazire Hanım'dır. Eğitimine özel hocalardan ders alarak başladı. Babasının memuriyeti nedeniyle ilk ve orta öğrenimine Osmanlı İmparatorluğu'nun değişik şehirlerinde devam etti. Ortaokulu Şam'da okudu, Selanik'te özel bir okula gitti.⁴⁹ Arapça, Farsça, Fransızca öğrendi. Babasının evde düzenlediği toplantılarda tanıdığı devlet adamları, şairler, yazarlardan aldığı ilhamla memleket meselelerin küçük yaşta ilgi duydu. Şiir yazmaya da çok küçük yaşlarda başladı. İlk yazısı 13 yaşında iken *Mehasin* gazetesinde yayınlandı.⁵⁰

1912'de ailesinin etkisiyle Mithat Sadullah Bey ile evlendi. 1916'da İnas Darülfünunu'na (Kadın Üniversitesi) girdi. Darülfünun'da eğitimi devam etmekte iken

⁴⁷ Şükufe Nihal, <https://web.archive.org>, Er. Tar. 01.05.2026.

⁴⁸ ARGUNŞAH Hülya, "Bir Cumhuriyet Kadını: Şükufe Nihal", İstanbul, Timaş Yay., 2011 (ikinci baskı), s. 72-78.

⁴⁹ YEŞİLYURT KAYHAN Türkan, "Kadın Şairde Kadın:Şükufe Nihal'in Şiirleri", thesis.bilkent.edu.tr. 19 Eylül 2011.

⁵⁰ *Domanıç Dağlarının Yolcusu. İstanbul: Timaş Yayınları. Şubat 2009. s. 5.*

ilk eşi ile birlikte "*Mekteb-i Ümit*" adında bir okul kurdu ve eğitimciliğe başladı. Mithat Sadullah Bey ile evliliğinden bir oğlu oldu. Oğlunun dünyaya gelişinden kısa bir süre sonra eşinden ayrıldı.

İnas Darülfünunu'nda üç yıl edebiyat şubesine devam ettikten sonra son sınıfı coğrafya şubesinde okudu. Son sınıf öğrencisi olduğu 1919'da İnas Darülfünunu ile Zükur Darülfünunu'nun (Erkek Üniversitesi) birleşmesi gündeme gelmiş, kadınlara eğitimlerini isterlerse İnas Darülfünunu sınavlarına girerek tamamlama ya da erkeklerin aldığı ek dersleri vererek Zükur Darülfünunu mezunu sayılma imkânı verilmişti. Öğrencilerin çoğu İnas Darülfünunu' olmayı seçerken Şükufe Nihal Hanım, o sene bölüm değiştirmiş olmasına rağmen erkeklerin aldığı ek derslerin sınavlarını da verdi. Böylece "*Darülfünun mezunu ilk kadın*" unvanını elde etti.⁵¹

Mezun olduğu yıl ilk şiir kitabı "*Yıldızlar ve Gölgeleler*" yayımlandı. Kitapta yer alan şiirleri Servet-i Fünun etkisinde, aruz vezninde idi. Son sınıfta iken tanıştığı Coğrafya bölümünde okuyan politikacı Ahmet Hamdi Başar ile ikinci evliliğini yaptı. Bu evlilikten bir kızı dünyaya geldi.

Kurtuluş Savaşı sırasında eşi ile birlikte Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin önde gelen isimlerinden birisi oldu. Evinde yaptığı toplantılarda kadınları milli mücadeleye destek olmaları için teşvik etti. Sultanahmet Mitingi'nde Halide Edip Hanım'ın yanında durdu, Fatih Mitingi'nde konuşmasıyla kalabalığı ateşledi.⁵²

Cumhuriyetin ilanından sonra, kadınların siyasi haklarını kazanması için mücadele eden Türk Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasında yer aldı. 1924'te kurulan dernek, 1935'te kendini feshedene kadar faaliyetlerini sürdürdü. Şükufe Nihal derneğin 1925-1927 yılları arasında yayımlanan Türk Kadın Yolu adlı dergisinin yazarları arasındaydı. Şükufe Nihal Hanım, 1953'e kadar İstanbul'da çeşitli okullarda çalıştı. Darülmuallimat'ta, Bezmiâlem İnas Sultanisi'nde ve Sultani'nde coğrafya öğretmenliği ve Nişantaşı, Kandilli ve Kadıköy Kız liselerinde edebiyat öğretmenliği görevlerini sürdürdü.⁵³

Yıllar boyunca onu besleyen en önemli kaynak, evinde düzenlediği ve devrin önemli edebiyatçılarını bir araya getiren toplantılar oldu. Bu arda devrin şairlerinin aşkları ile tanındı. Ona aşık edebiyatçılar arasında Nazım

⁵¹ BASKIN Bahar, "II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitimine Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu", journals.istanbul.edu.tr., 17 Eylül 2016.

⁵² ÖZGÜREL Avni, "Bir Şükufe Nihal vardı..." Radikal, 30 Mayıs 2016.

⁵³ KOÇ Duygu, "Öcü Geçmiş, Yüceltilen Bugün Ve Umutlu Gelecek: Türk Kadın Yolu Dergisinde Siyasi Söylem". Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD). 39 (67). s. 592. 10 Nisan 2020.

Hikmet, Ahmet Kutsi Tecer, ve Faruk Nafiz Çamlıbel'in adları sayılmaktadır. Ayrıca Servet-i Fünun'un ünlü öğretici metin yazarı Cenap Şahabettin'in kardeşi şair Osman Fahri Şukufe Nihal'e âşık olan sanatçılar arasındaydı. Devrinin neredeyse tüm önde gelen gazete ve dergilerinde şiirlerini ve özellikle kadın sorunları üzerine makaleler yayımladı. Hayatının son yıllarına kadar Türk Kadını dergisinin yazarları arasında yer aldı.⁵⁴

Názım Hikmet ona âşıkta. Faruk Nafiz Çamlıbel, ona olan sevdasını dizelere döktü. Cenab Şahabeddin'in kardeşi şair Osman Fahri, ona olan aşkına karşılık bulamayıp canına kıydı. Şair Ahmet Kutsi Tecer, ona tutkundu. Edebiyatçı Mithat Sadullah Sander ve politikacı Ahmet Hamdi Başar ile evlendi. Yaşamı köşkte başlayıp huzurevinde biten şair, yazar, öğretmen Şukufe Nihal'in ruhunun derinliklerinde yaralar açan aşk hikâyeleri..

Yazar Pınar Kür'ün annesi ve şair, öğretmen Halide Nusret Zorlutuna'nın da kardeşi olan İsmet Kür Şukufe Nihal için şunları yazar:

"Şukufe Nihal hemen her görenin âşık ya da hayran olduğu kadınlardandı. Güzel denemezdi, gözleri çukurdu ve ufaktı. Boyu uzun değildi. Beden hatlarıysa dikkati çekmekten uzaktı. Ne var ki, zarifti, her zaman bakımlı ve çok şıktı. Dünyaya metelik vermeyen, kendine güvenen bir havası vardı. Onu bu kadar çekici yapan da işte bu dünyaya metelik vermeyen haliydi."⁵⁵

Abla Halide Nusret Zorlutuna da kardeşi İsmet Kür'ün söylediklerinden çok da farklı olmayan şu cümleleri yazar Bir Devrin Romanı'nda:

"Şukufe Nihal bu dünyanın insanı değildi, onun için devamlı muhitini yadırgıyordu. Küçümsediği ya da küçümser gibi görüldüğü insanlar Ayşe, Fatma, Ahmet, Mehmet değildi, tümüyle bu çamurdan dünyaya mensup olan insanlardı. O, büyük şair Ahmed Haşim'in yarı semâvi yaratıklarındandı muhakkak, ne çevresi onu anlayabiliyordu, ne de o çevresini. Bununla beraber etrafında bir hayranlar halkası vardı. Onun güzelliğine, onun zarafetine, onun şairliğine meftun olan bu hayranlar halkası uzun yıllar etrafında mevcut olmuştur."⁵⁶

Edebi Kimliği, Mücadelesi ve Kadın Hakları

Onu çok etkileyen Tevkif Fikret'in etkisiyle başlangıçta aruz ölçüsüyle şiirler yazan Şukufe hanım, dönemindeki edebiyat-ı cedide, fecr-i ati ve milli edebiyat ekolleri arasındaki seçimlerinde epey zorlandıktan sonra kararını milli edebiyat akımının ölçülerine uygun olan hece ölçüsü yönünde kullanmış ve şiirlerini bu ekolde yazmaya devam etmiştir.

⁵⁴ YALÇIN Soner, "Hep ideal aşkı arayan bir şair: Şükûfe Nihal", Hürriyet. 20 Kasım 2015.

⁵⁵ KARA Mesut, "Onu çekici yapan bu dünyaya metelik vermeme haliydi: Şukûfe Nihal Başar (2)", <https://www.evrensel.net/>, 8 Ağustos 2021.

⁵⁶ AY Taner, "Bir Devrin Romanı", s. 278, 1978.

Eserlerinde, kadının çalışmasının önemini ekonomik açıdan, üretkenliğini insan yaşamına olumlu etkileri açısından sık sık vurgular. Yaşamındaki çok yönlülük, edebiyat alanında da görülür. Şiirlerinin yanı sıra lirik bir anlatım kullandığı öyküler ve romanlar yazmıştır.

1928 yılında "Tevekkülün Cezası" adlı öykü kitabı ve ilk romanı "Renksiz İstirap" yayımlanır. Bunları, "Çöl Güneşi" (1933), "Yalnız Dönüyorum" (1938), "Domanıç Dağlarının Yolcusu" (1946), "Çölde Sabah Oluyor" (1951) adlı romanları izler. 1935 yılında "Finlandiya" adlı gezi notları yayımlanır. 1910 yılından itibaren "Kadın", "Tan", "Cumhuriyet" gazetelerinde, "Ayda Bir", "Her Ay" gibi dergilerde köşe yazarlığı yapmıştır. Bu eserlerinden "Yalnız Dönüyorum" okunmaya değer bir eserdir.

Üniversiteyi bitirdiği yıl, ilk şiir kitabı "Yıldızlar ve Gölgele" yayımlanır. Aruzla yazılan bu şiirleri hece ölçüsü ile yazdığı şiirler izler. 1928 yılında "Hazan Rüzgârları", 1930 yılında ise "Gayya" adlı şiir kitabı yayınlanır. Güçlü romantizmini düşünce gücüyle birleştirerek, sık sık toplumsal konularda yazmıştır. Ancak, kendisinden önceki ya da o dönemdeki kadın şairlerden farklı olarak, bir erkek edasıyla ve kadın olduğunu unutturcasına yazmamıştır. O, belki de kadın sorunlarını ve yaşantısını ilk dile getiren kadın şair ve yazarımızdır.⁵⁷

Şükufe Nihal, edebi kişiliğinin yanında eylemci kişiliğiyle de tanınır. Cumhuriyetin kurulması aşamasında, ikinci eşi Ahmet Hamdi Başar'la Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nde önemli çalışmalar yapmışlardır. Şişli'deki evlerinde toplantılar düzenlenmiş, kurtuluş mücadelesinin kararları alınmıştır. Halide Edip, Sultanahmet'te tarihi demecini verirken, Şükufe Nihal de, Fatih Mitingi'nde dinleyenleri oldukça etkileyen tarihi konuşmasını yapıyordu. "Ey aziz vatan beşiğimiz sendin, mezarımız yine sen olacaksın."

Bununla da kalmayıp Anadolu'ya çıkmış, sonraki yıllarda da Anadolu'yu gezmiş, gördüklerinden etkilenen Nihal, eserlerinde Anadolu sorunlarına yer vermiş, gördüğü, tanıdığı köyleri ve köy kadınlarını anlatmıştır. Tarihimize kadın özgürlüğünün ilk temsilcileri ve savunucularından biri olan Nihal, aynı zamanda Türk Kadınlar Birliği'nin de kurucularındandır. Kurtuluş Savaşı sonrasında da, ülkeyi yönlendiren kararlarda etkili olan Atatürk sofralarının vazgeçilmez konusudur.⁵⁸

Şükufe Nihal şiirleriyle, gazete ve dergi yazılarıyla kadının sesi olmayı önemser, kadının toplumun her alanında görünür kılınması için çaba gösterir. Ancak onun feminist bir bakış açısına sahip olduğu söylenemez. O, cumhuriyetin değerlerini ve kazanımlarını önemseyen, toplumun bu kazanımları benimsemesi için çabalayan bir

⁵⁷ AYDOĞAN Osman, "Türk edebiyatının açmamış bir çiçeği; Şükufe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

⁵⁸ AYDOĞAN Osman, age.

Cumhuriyet aydını, dönemin yeni kadınıdır. Cesur aşk şiirleri yazar, romanlarında kadın kahramanları ön plana çıkarır, Anadolu kadınına över. Kadının özgürleşmesini, yaşamın içinde olmasını, çalışmasını savunur. Kadının siyasi haklarını alabilmesi için mücadele eden Türk Kadınlar Birliği'nin kurucuları arasında yer alır ama bir yandan da kadına annelik ve ev kadınlığını, "eşine ve çocuklarına saadet sağlama"yı en önemli görev olarak verir. Dönem hızla değişse de geleneksel ataerkil yapıdan ve yaygın aydın anlayışından kendini kurtaramaz. Bu da tam anlamıyla feminist bir kimlik oluşturmasına izin vermez. O, içinde bulunduğu toplumsal ve siyasal koşullar, idealist aydın anlayışı ne kadar feminist olmasına izin vermişse o kadar feministtir.

Şükufe Nihal cesur bir kadındır. Geleneksel yapının sarmaladığı toplumda kendini var etme savaşımı verir, yaşamıyla ilgili korkusuzca kararlar alır ve bunları uygulama yürekliliğini gösterir. Şiirlerinde ve romanlarında yaşadığı aşkların izleri vardır. Toplumsal baskıya aldırmadan, geleneksel bakış açısının yargılarını umursamadan eserlerinde duygularını, düşüncelerini çekinmeden yansıtır ve erkek egemen edebiyat dünyasında kendine bir yer açmayı başarır.⁵⁹

Mizacıyla ve entellektüel kimliğiyle her zaman edebi ve sosyal konularda aktif yaşantısını devam ettirebilmiş olan Şükufe Nihal, Kurtuluş Savaşı sonrasında da, ülkeyi yönlendiren kararlarda etkili olan Atatürk sofralarının da vazgeçilmez konusudur. 1941 yılında Mevhibe İnönü'nün daveti üzerine aydın kadınlar tarafından teşekkül edilen "İstanbul Hayırsevenler Derneği"nin neşriyat kolu üyeliğine Halide Edip, Meliha Avni ve İffet Halim (Oruz) ile birlikte seçilir.

Şükufe Nihal ve Osman Fahri Aşkı

İlk eşi biraz da ailesinin ısrârı ile çok genç yaşta evlendiği Türkçe öğretmeni Mithat Sadullah (Sander) Beydi. Aralarında büyük yaş farkı vardı. Babasının zoruyla evlenmiş, evlenmemek için bileklerini keserek intihara teşebbüs etmişti. Bu evliliğinden oğlu Necdet (Sander) dünyaya gelmişti. Zorla evlendirildiği eşinden iki sene sonra ayrılmıştı. Şükufe Nihal'in bu zor günlerindeki dert ortağı Osman Fahri'ydi. Genç şair, yıllardır sakladığı hislerini o günlerde açığa çıkardı.

Bu ayrılık günlerindeki sıkıntılara teselli olan ve ona aruzu öğreten biri vardı. Şükufe hanımın eşi Mithat Sadullah ile birlikte Arkadaş adlı edebiyat dergisini çıkaran Osman Fahri. Cenap Şahabettin'in ana bir baba ayrı üvey küçük kardeşi edebiyatçı, şair ve ressam olan otuz yaş civarında genç adam; Osman Fahri. Osman Fahri Şükufe Nihal'e çılginca âşikti. Bu ayrılık onu cesaretlendirmiş, hislerini sevdiği kadına açıklamıştı. Ama aldığı cevap olumsuzdu.

Osman Fahri, bir arkadaşının karısına âşık olmayı kendisine yakıştıramadığı için İstanbul'dan uzaklaşmak ister. Tayinini çıkartarak Elazığ'a gider. Anadolu, Osman Fahri'ye İstanbul'daki sevgiliyi unutturmaz. Derin buhran anları yaşar, oradan da yalvarmıştı;

⁵⁹ AYDOĞDU Aygül, "Bir Suskun Kadın Şükufe Nihal", <https://bizimcagedebiyat.com/>, 1 Aralık 2023.

*"Sen benim hem dem-i hayalâtım,
Ben senin yârı tesellikârın
Olacakken; fakat nedense, Nihal
Sen benim gözlerimde dert aradın..."*

Osman Fahri karşılıksız aşkı yüzünden mecnun olur. İstanbul'u terk edip öğretmenlik yapmaya başladığı Elazığ'da da huzur bulamaz ve platonik aşkını unutamaz. Şiirler gönderir karasevdasına karşılık alabilmek için:

*"Ah madem ki sen de bir şair,
Ben de şairim, bu kâfidir"*

Hepsi boşunadır. Sevdiği kadından tamamen ümidini kestiği günlerde kararını verir. Yaşadığı ruh acılarına ve belirsiz bir arada kalmışlığa dayanamadığından olsa gerek, bir bunalım anında tabancası ile intihara kalkışır. Beynine saplanan kurşun onu bitkisel hayata sokar. İstanbul La Paix Hastanesi'ne getirilir ve buradaki tedavisi sürecinde akli dengesini yitiren Osman Fahri, dört ay sonunda, 1920 yılında vefat eder. İntiharından önce, Elazığlı yakın arkadaşı Mehmet Mevlüt Bey'e hatıra defterini, Şükufe Hanım iletmesi için yazdığı şiirleri ve mektupları bırakır.

Mevlüt Bey, bunları elden geldiğince muhafaza etmeye çalışır, evrakın bir kısmı çıkan bir yangında yanar ve nihayetinde kadirşinas dost, bu vesikaları Şükufe Hanım'a bir mektupla gönderir. Hayali kurulan ideal aşk, yitirilen bir ideale dönüşür ve bu, Şükufe Nihal'in en büyük dramı olur. Bu hatıranın Şükufe Nihal'de çok derin izler bıraktığı, hatta onun da dengesini sarstığını söyleyebiliriz. Özellikle mutsuz evlilikler ve sonuçsuz aşklardan sonra, Osman Fahri'nin sevgisi onun için sığınılacak ve tekrar tekrar dönülecek bir liman hâline gelir.⁶⁰

Şükufe Nihal'in, karşılıksız aşkı yüzünden intihar eden Osman Fahri'yi yaşamı boyunca hiç unutmadı, unutamadı. Şükufe Nihal, Osman Fahri'ye karşı o günlerde bir şeyler hissetmiş miydi? Bilinmiyor. Bilinen Şükufe Nihal'in, karasevda yüzünden intihar eden Osman Fahri'yi yaşamı boyunca unutmadığı...

⁶⁰ "Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şükufe Nihal ve Yakut Kayalar", <https://www.siiirparki.com/>.

Pek çok kişi sevdalanmıştı, güzel, zarif, şık, bakımlı ve zamanın en gözde şairi olan bu cıvıl cıvıl kadına. Bu kişilerden sadece Osman Fahri'yi unutmadı, unutamadı Şükufe Nihal... Aşkı sadece ruhunda yaşıyordu. "Yakut Kayalar" adlı romanının kahramanıydı Osman Fahri. Kaldığı huzur evinde ölene kadar düşüncesinde, dilinde, kaleminde, şiirlerinde hep Osman Fahri vardı...

Adile Ayda ile yaptığı konuşmasında o tarihten sonra bir daha mutlu olamadığını, onun ölümünden kendini mesul tuttuğunu, yazdığı bütün şiirleri ona yazdığını, hayatında sadece bir tek Osman Fahri'yi sevdiğini anlatacaktır.

"Zaten insan hayatında bir kez sever. Gerisi kapılış aldanış. Ben bütün şiirlerimi bir tek şahıs için yazdım. Hep onu anlattım, ona seslendim".

Hatta "Yakut Kayalar" romanında adeta bu trajediyi anlatır gibi, pişmanlığını dile getirir gibi şu ifadelere yer verir:

"Seneler... Kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz seneler... Onun ve benim arama girdiniz, aramıza yığın yığın küller yığdınız. Ve siz, kaba, bayağı, ruhsuz, şuursuz insanlar! Ben ondan sizin için ayrıldım. O, sizin yüzünüzden öldü. Onu ben öldürdüm, onu bana siz öldürttünüz. Seni kime feda ettim? Seni, beni et ve kemikten başka hiçbir şey zannetmeyen et ve kemik yığını insanlara mı?"

Zeynep Kerman'ın "Osman Fahri: Hayatı ve Şiirleri" isimli kitabında yazdığına göre Elazığ'da Osman Fahri'nin yaşadığı eve gider ve saçından kestiği bir tutamı onun evinin bulunduğu bahçeye gömer. Şükufe Nihal bu bahçeyi "Mermer Kapı"da şöyle anlatır:

*"Yolunmuş sarmaşıklar,
Söndürülmüş ışıklar,
Bir türbe şimdi balkon...
Diyorlar: 'Orda en son,
Seni sormuştu bize,
Sarılıp elimize...
Seni beklemiştik hep...
Gelmedin neydi sebep?"*

Osman Fahri yaşarken Elazığ'a gitmediği için suçluluk duyan Şükufe Nihal, yine "Mermer Kapı"da ondan af diler:

"O gurbet illerinde hep anmışsın adımlı...
Gelemedim, affeyle, kırdılar kanadımı!.."

Âdile Ayda "Böyle İdiler Yaşarken" (Edebi Hatıralar, Ankara, 1984) adlı kitabında Şükufe Nihal'in Osman Fahri için kendisine şu ifadeyi kullandığını yazar; "Ben ona layık değildim. O mütekâmil insandı. Bir dâhi idi. Bana yazdığı mektupları, bıraktığı hâtıra defterini, karaladığı şiirleri her gören aynı fikirde..." Yakın dostlarına da Osman Fahri için; "Tek aşkım odur. Beni tek seven de odur. Nasıl ziyan ettim bu büyük aşkı" diye dert yanar.

Huzur evinin o kasvetli havasında her vesile ile kendisi için intihar eden o genç adamın bahsini açmakta, yazdığı şiirleri okumakta, yenilerini yazmaktadır. Âdile Ayda bu şiirler için "Türk edebiyatı ölçüsünde değil, dünya edebiyatı ölçüsünde, bir ölmüş sevgili için yazılan en orijinal, en güzel mısralardır." demektedir.⁶¹

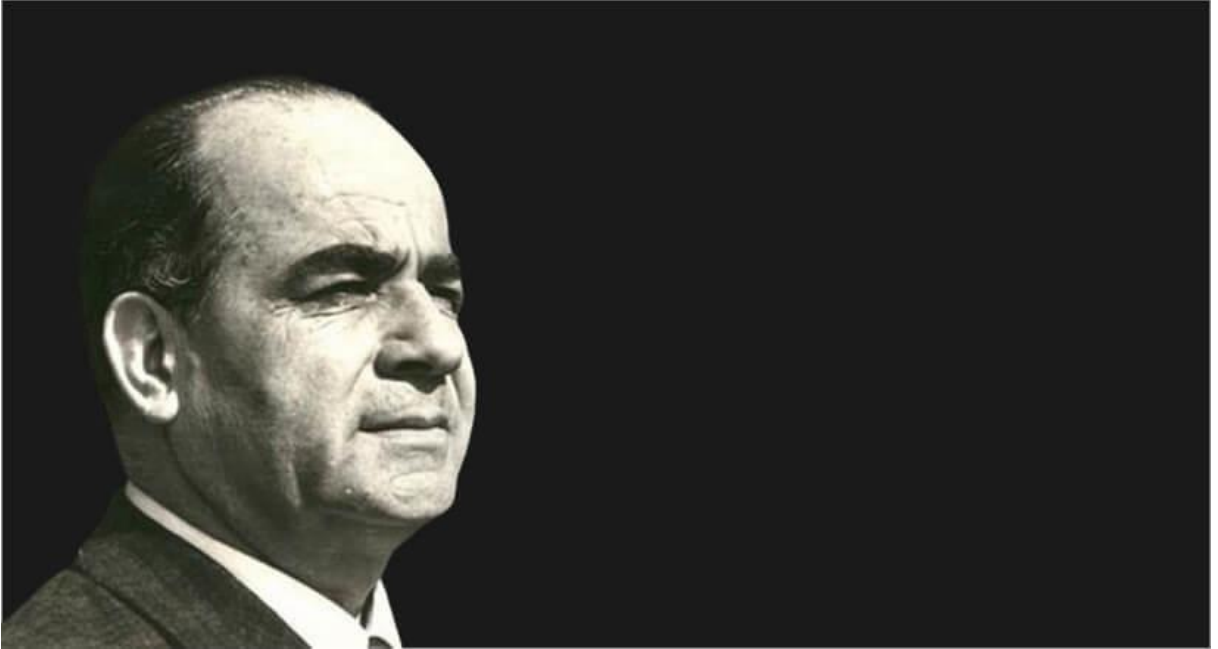
*"Nerdesin? Toprakta mı, havada mı suda mı?
Nasıl buldun bu vahşi gecelerde odamı?
Hasretim şefkat, şiir, aşk dolu ellerine..
Gelsen de boş gönlüme bir hayat gibi dolsan.
Sen uyansan, ben yatsam biraz senin yerine..."*

Evli bir kadının yaşadığı gönül macerası, sosyal hayatta hoş karşılanabilecek bir durum değildir. Ancak, istemediği bir evlilik hayatı geçirmesine rağmen Şükufe Nihal'in direnci, eşinden ayrılana kadar Osman Fahri'nin hayatıyla ilgilenmeyişi bu durumu hafifletir görünmektedir. Hatta belki de mükemmellik arayışı, bu aşkı değerli kılmıştır. Çünkü Osman Fahri ölmüştür ve asla geri dönmeyecektir. Kavga edemeyecek, kalp kıramayacak, yaşlanmayacak, hep öldüğü hâl üzere kalacak ve sevecektir. Bunun için idealdir, bunun için onca şiirin kahramanıdır... Belki de bunun için Yakut Kayalar kaleme alınmıştır.⁶²

Şükufe Nihal ve Fazıl Hüsnü Dağlarca

Edebiyat çevrelerinde Şükufe Nihal adı anılınca, ünlü şairlerimizden Faruk Nafiz'in adı da anımsanır. Faruk Nafiz adı geçince de Şükufe Nihal anılır ve bir duygu iklimi oluşur.

Faruk Nafiz Çamlıbel, 1928 yılında Erenköy'de halasının köşkünde, o günlerin tanınmış kadın şairlerinden Şukufe Nihal ile tanışmıştı. Şukufe Nihal, bu köşkün

⁶¹ AYDOĞAN Osman, age.

⁶² "Hüzünlü Bir Aşkın Biyografik Okuması: Şükufe Nihal ve Yakut Kayalar", <https://www.siiirparki.com/>.

karşısında, sahile yakın bir köşkte oturmaktaydı. Faruk Nafiz'in halasının kızı olan İffet Halim Oruz'la arkadaştı. Üçü yazdıkları şiirleri bir birlerine okumaktaydı. Aralarına bazen Celal Sahir, Halide Nusret Zorlutuna, Behçet Kemal Çağlar ve Nazım Hikmet de katılır, İffet Halim Oruz'un şarkvare düzenlenen odasında toplanırlardı. Faruk Nafiz, aruzdan heceye geçişi bu grup içinde başlamıştı.

Fâruk Nâfiz'in 1928'de yayınladığı "Suda Halkalar" kitabının "Macera ve Gençlik" bölümünde yazmış olduğu şiirde geçen kızın adı da "Nihal"dir. Aynı kitapta bulunan "Gurbet" şiirini de "Şükufe Nihal Hanımefendi'ye" diyerek Nihal'e ithaf etmiştir.

*"Sen, Ra'nın göl gibi durgun bir ucunda
Ben böyle atılmış gibi yurdun bir ucunda
Sen benden uzak, ben sana hasret..
Sarmış beni gurbet
Sarmış beni mecnun diye zencir gibi dağlar
Bir türbe ki ruhum gelen ağlar giden ağla"*

Bir süre sonra İffet Halim Oruz Diyarbakır'a gidince, toplantıları Şukufe Nihal kendi evinde devam ettirmek istedi. Faruk Nafiz'le aralarında duygusal yaklaşım olmuştu.⁶³

*"İnce bir kızdı bu solgun sarı heykel gibi lal
Sanki ruhumdan uzak sisli bir akşamdı Nihal
Ben küreklerde Nihal'in gözü enginlerde
Gizli sevdalar için yol soruyorduk nerde."*

Faruk Nafiz "Yıldız Yağmuru"nda, Şükufe Nihal "Yalnız Dönüyorum" adlı romanda aşklarını dile getirdiler. Faruk Nafiz'in birçok şiirinin kahramanı Şükufe Nihal'di.

Sakin bir söz söyleme... Yüzüme bakma sakın!
Sesini duyan olur, sana göz koyan olur.
Düşmanımdır seni kim bulursa cana yakın,
Anan bile okşarsa benim bağrım kan olur...

Dilerim Tanrı'dan ki, sana açık kucaklar
Bir daha kapanmadan kara toprakla dolsun,
Kan tükürsün adını candan anan dudaklar,
Sana benim gözümle bakan gözler kör olsun!

Faruk Nafiz, Şükufe Nihal'i çok kıskanıyordu. O güzel değildi. Bir kızgınlık anında şunları yazmıştı:

*"Sana çirkin dediler, düşmanı oldum güzelin
Sana kâfir dediler, dış biledim Hakk'a bile
Topladın saçtığı altınları yüzlerce elin
Kahpelendin de gazez bağladım ahlaka bile."*

⁶³ ÖZDEMİR Ahmet, "Faruk Nafiz ve Şukufe Nihal"

Edebiyat öğretmeni olan Faruk Nafiz Çamlıbel evlilik teklifine Şükufe Nihal'den hep olumsuz yanıt alması üzerine sinirlenerek tayinini Ankara'ya çıkardı. Duygularını "Allahaismarladık" şiirinde dile getirmişti:⁶⁴

Elimi beş yerinden dağladı beş parmağın,
Bağrımda da yanmadık bir yer bırakmadan git...
Bir yarın göçtüğünü, çöktüğünü bir dağın
Görmemek istiyorsan ardına bakmadan git!

Yavrusunun yoluna dalan bir dul bakışı
Andırıyor ışısız evinde pencereler.
Biraz yeşermek için beklesin artık kışı
Çağlayansız yamaçlar, suyu dinmiş dereler.

Faruk Nafiz, Ankara Lisesi'nde coğrafya öğretmenliği yapan Aziziye Hanım'la ani bir evlilik yaptı. Yıl 1931'di. Bir zamanlar;

"Yalnız kalmaktansa Nihal'imden uzakta
Kalsam diyorum, dar-ü diyarımdan uzakta"

diyen şairin bu ansızın evlenmesi edebiyat çevrelerini çok şaşırttı. En çok da Şükufe Nihal'i. Gerçi kavga ettikleri için bir süredir görüşmüyorlardı ama o da anlam verememişti bu ani evliliğe. Şöyle yazmıştı:

"Dalgalar sürükleyin beni de enginlere
Kumların arasında ben de bir parça taşım
Ayrılmayız, beraber dalarız derinlere!
Derken, bırakıp gitti elimi arkadaşım"

Yine bu ayrılığın şiirlerinden biri "Kimbilir"
adını taşıyordu. Yalnız üç dörtlük yazmakla
yetineyim:

Karanlıklar gölgemi sildikçe gözlerinden
Sesim bir sızı gibi ardından sürüklendi
Bir can damarı kopmuş gibi ta içerimden
Kalbimde son damla kan boşalarak tükendi

Yalvarmadım gitme kal bile demedim sana
Bu yalvarışı sende bekledin mi kim bilir
Yarı yoldan dönerken hiç baktın mı arkana
Adımı son bir defa söyledin mi kimbilir

Aşkları üzerine roman yazdılar. Faruk Nafiz
Çamlıbel "Yıldız Yağmuru"nda, Şükufe

⁶⁴ ÖZDEMİR Ahmet, age.

Nihal ise "Yalnız Dönüyorum" adlı romanda sevdalarını dile getirdiler. Yazar Selim İleri de, "Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın" adlı romanında edebiyat çevrelerinin çok konuştuğu bu aşkı anlattı.

Aynı zamanda edebiyat öğretmeni olan Faruk Nafiz Çamlıbel evlilik teklifine hep olumsuz yanıt alması üzerine sinirlenerek tayinini Ankara'ya çıkardı. Ve burada; Ankara Lisesi'nde coğrafya öğretmenliği yapan Azize Hanım ile ani bir evlilik yaptı. Yıl 1931'di.

Şairin bu ansızın evlenmesi edebiyat çevrelerini çok şaşırttı. En çok da Şükufe Nihal'i, gerçi kavga ettikleri için bir süredir görüşmüyorlardı ama o da anlam verememişti bu ani evliliğe...

Çamlıbel yanıtını beş yıl sonra, 1936'da çıkan "Yıldız Yağmuru" adlı romanında verdi. Romanın kadın kahramanı ayrılığı, aşkı ölümsüzleştirmek için istemişti. Romanın erkek kahramanı ise bu ayrılık nedeniyle gidip sade bir kadınla evlenmişti. Roman ne kadar gerçeği yansıtır bilinmez! Yıllar sonra 1954 yılında Cumhuriyet Gazetesi muhabiri Sermet Sami Uysal, Faruk Nafiz Çamlıbel'e sordu: Eşinizle aşk evliliği mi yaptınız? Yanıt ilginçti: "Hayır. Birbirimizi beğenip evlendik; duygudan çok kafa izdivacı oldu daha doğrusu."

Azize Hanım'ın bir amansız hastalıktan ani ölümü ile perişan olan Fâruk Nâfiz, Azize'sinin arkasından o zor günlerini dile getiren bir şiir yazar ve "Bunu senin bestelemeni ve ölümsüzleştirmeni istiyorum" diyerek yakın dostu üstad Alâeddin Yavaşca'ya verir. Bu güzel güfte Alâeddin Yavaşca tarafından hicaz makamında bestelenince gönül tellerini titreten bir şarkı oluşur:

*"Artık bu solan bahçede bülbüllere yer yok
Bir yer ki, sevenler, sevilenlerden haber yok
Bezminde kadeh kırdığımız sevgililer yok
Bir yer ki, sevenler, sevilenlerden haber yok"*

Kim bilebilir; belki de Faruk Nafiz Çamlıbel ölümsüz aşkını hiç unutamadı. Faruk Nafiz Çamlıbel'in ani evliliği ardından Şükufe Nihal de evlilik kararı aldı. Ahmet Hamdi Başar'la evlendi. Fakat evliliği sürdüremedi. Faruk Nafiz Çamlıbel ölümsüz aşkını hiç unutamadı. Sadece rastlantı mıdır, Şükufe Nihal'in ölümünden bir buçuk ay sonra vefat etti!⁶⁵

Şükufe Nihal ve Nazım Hikmet

Şukufe Nihal'e âşık olan, hayranlık besleyen sadece Osman Fahri ve Fazıl Hüsni Dağlarca değildir. Nâzım Hikmet de hayranlığını gizlemeyenlerdendir. "Halide Nusret Zorlutuna Bir Devrin Romanı'nda isim vermez, ama Nâzım Hikmet olduğu söylenir. Sekiz on sanatkar arkadaşı edebiyat sohbetleri yaparak sıra sıra şairlerden biri kâğıda bir şeyler yazar ve Halide Nusret'in dizlerinin üzerinden Şükufe Nihal'e uzatır:

⁶⁵ ÖZDEMİR Ahmet, age.

"O da okuduktan sonra, gülerek, kâğıdı bana verdi. Bu gün gibi kâğıdını çizen yazarların o delişmen yazılarıyla aynen şu kelimeler yazılmıştı."⁶⁶

Ben sizin için çıldırıyorum,
Sizse bana aldırış bile
etmiyorsunuz

yazılı bir kâğıt uzatıp vermiştir. Bu şahsın Nâzım Hikmet olduğunu ilk defa Emine Işınso telaffuz etmiştir. Emine Işınso Halide Nusret'in kızıdır. İsmet Kür'ün Yarısı Roman isimli anı kitabına (Everest Yayınları, 2006) nazaran da, ablası Halide Nusret ona Nâzım'ın "Bir Ayrılış Hikâyesi" şiirini Şukufe Nihal için yazdığını söylemiştir."⁶⁷

"Erkek kadına dedi ki:

*- Seni seviyorum,
ama nasıl?*

*Avuçlarımda camdan bir parça gibi kalbimi sıkıp
parmaklarımı kanatarak
kırasiya,
çıldırasiya...*

Erkek kadına dedi ki:

*- Seni seviyorum,
ama nasıl?*

*Kilometrelerce derin, kilometrelerce dümdüz,
yüzde yüz, yüzde bin beşyüz
yüzde hudutsuz kere yüz... "*

Hikmet Çiçek'in yazdığı "Nazım Hikmet'i Çıldırtan Kadın" adlı eserinde;

"Biz sokağın uç kısmına yakındık ve köşedeki şahnişli ve cumbalı ahşap evde de, Nâzım Hikmet'in eşi ve annesi Celile hanım oturuyordu. Buna ev demek doğru değildi; baharda erguvanların cumbasına kadar tırmandığı, belki de Kadıköy'ün en güzel yapısıydı. Sonradan düşünmüşümdür: Burada ya büyük bir şair oturabilir ya da oturan şair olur. O kadar güzel bir evdi. Celile Hanım, sanırım Memet'i her sabah Moda İlkokuluna götürürken bizim evin karşısında bekleyen MAH yani Milli Emniyet

⁶⁶ ZORLUTUNA Halide Nusret, Bir Devrin Romanı, Ankara: KB, 1978, s.280.

⁶⁷ KARA Mesut, "Onu çekici yapan bu dünyaya metelik vermeme haliydi: Şukûfe Nihal Başar (2)", <https://www.evrensel.net/>, 8 Ağustos 2021.

memurları da onu takip ederlerdi. Ama asıl takip ettikleri eşi Münevver Hanım'dı, çünkü şair çoktan yuvadan uçmuştu.

Bu evin karşısında da küçük bir apartman dairesinin penceresinde bana göre yaşlı bir hanım oturur, bu evi seyredemiş, tabii benim bu seyirden ve hanımdan haberim bile yok. Kendileri de bir şekilde edebiyat muhitlerini bilen anneannem ve dedemin konuşmalarından bu hanımın büyük edibelerden Şükufe Nihal olduğunu, Şaire büyük aşk beslediğini ve sırf ona yakın olmak için bu evi tuttuğunu öğrenmiştim. Burada tabii, bu büyük aşktan şair mi yoksa Şükufe Hanım mı çıldırıyordu, orasını bilemem.” ifadelerine yer vermiştir.

ve Ahmet Kutsi Tecer

Şükufe Nihal Başar ile Ahmet Kutsi Tecer arasında yaşandığı söylenen yakınlık, Türk edebiyat çevrelerinde zaman zaman anılan, ancak ayrıntıları bütünüyle belgelenmiş, açık ve kesin bir aşk hikâyesi olarak kayıt altına alınmış bir ilişki değildir. Bu konu daha çok dönemin edebi çevrelerinde anlatılan hatıralar, mektuplar, dostluk ilişkileri ve yorumlar üzerinden şekillenmiştir. Bu nedenle meseleye kesin hükümle değil, edebiyat tarihinin ihtiyatlı diliyle yaklaşmak gerekir.

Şükufe Nihal'in kendisi her zaman çok yakın bulunduğu Halide Nusret kendisi ile yapılan söyleşide, bir başka şairin, Ahmet Kutsi Tecer'in de ona olan ilgisinden “...ve zannederim ki Ahmet Kutsi de Nihal'e bir miktar tutkundu” ifadesini kullanır.⁶⁸

Şükufe Nihal'in Son Yılları ve Vefatı

Şükufe Nihal, ikinci eşi olan Ahmet Hamdi Başar'la İstiklal Savaşı yıllarında onun sosyal meselelerine duyduğu ilginin kendisinde uyandırdığı etki üzerine evlenir. Ahmet Hamdi Başar, mütareke yıllarında vatan savunmasıyla ilgili bazı gizli cemiyetlerin üyesidir. Buralarda etkin rol alır.

Ahmet Hamdi Başar, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nden sınıf arkadaşıydı. Okul arkadaşının zaman içinde ülkenin sosyal sorunlarına ilgi göstermesi çok hoşuna gidiyordu. Ayrıca oğlu Necdet'e yakın ilgisi de bu evliliğe zemin oluşturdu, evlendiler. Şükufe Nihal, kızı Günay'ı bu evliliğinden dünyaya getirdi. Ancak aradığı huzuru bulamadı, eşi sürekli politik beklentiler, arzular peşindeydi. 1960'ta Şükufe Nihal, iki çocuğunu alıp kimseye haber vermeden evden ayrıldı, boşandılar.

⁶⁸ Halide Nusret'le Şükufe Nihal arasında yakın bir arkadaşlık ilişkisi vardır. Şükufe Nihal, Çöl Güneşi (1933) romanını Halide Nusret'e ithaf etmiştir. Buna karşılık olarak Halide Nusret'in Beyaz Selvi (1944) romanını Şükufe Nihal'e ithaf ettiğini görürüz.

Ahmet Hamdi Başar'ın m¼cadelecilerinden etkilenen Şukufe Nihal, bir s¼re sonra bu evlilikte istediklerinizin sesini duyamazsınız. Yalnızca bir sanatçıyla birlikte olabileceği, çevresinde Edebiyat, resim, m¼zik sanat olmadan yaşayamayacağını d¼ř¼nen yazar, hayat gerçekleriyle ilgilenen belki de sanata hiç ilgi duymayan Ahmet Hamdi Bey'den, 1950'lerin sonlarına doğru b¼l¼nd¼. Ahmet Hamdi Beyin evini terk eder, kendine bir ev kiralar. Şukufe Nihal'in bu evlilikten Kızı G¼nay da annesi gibi ilk evliliğinde ayrılık olur, ikinci evliliğini yapar. İkinci evliliğinden kısa bir s¼re sonra çocuğun d¼nyaya gelmesiyle gerçekleşir.⁶⁹

Etrafında çok sevilen ve bakımlı olmaya ¼zen g¼steren bir insan olan Şukufe Nihal'in, g¼n¼n modasını çok yakından takip ettiği de çeşitli gazete ve dergilerdeki fotoğraflarından anlaşılmaktadır. Kadınlı erkekli toplantılarda, "Geldikçe Şukufe sahn-ı meclis, P¼rzemzeme g¼listana d¼nd¼" diye ¼v¼len bir kadındı. Şukufe Nihal'in eldeki resimlerine baktığımızda ilk dikkati çeken nokta, ağlamakla g¼lmek arasında kararsız gibi duran Monalizavari dudaklarıdır. Kısa saçlarının yanında ince burun ve kaşları onun s¼sl¼ olduğunu s¼yleyen Necip Fazıl'ı haklı çıkarır. Abd¼lhak Hamit'in bazen dalga geçtiğini Necip Fazıl, Bab-ı Ali'de Öyle aktarır: "Eşi Limancı Hamdi Bey'le gelen, ok s¼sl¼ ve Şık olan Şukufe Nihal'e Öyle dedi, "Şukufe Nihal; ne bu hal, ne hal."

Selim İleri, "Mavi Kanatlarında Yalnız Benim Olsaydın" adlı romanında Şukufe Nihal'in bu huzursuzluğundan bahseder;

"Renksiz İstirap romanının yazarı asri yaşayışın bize ¼zg¼ uyarsızlıkları ortasında yasak bir aşkın kurbanı oluyordu. Galiba ikinci izdivacında da mutluluğa kavuşamıyor, galiba evli bir beyle, kendisi de evliyken bir g¼n¼l macerası geçiriyor.

Onu artık salonlarda, edebi toplantılarda, ay saatlerinde, Şiir g¼nlerinde ¼yle Şuh, azametli, g¼remiyormuřsunuz. Gitgide zayıflıyor, s¼zleri azalıyor, neşesi soluyor, elleri titriyor, g¼zleri ikide bir hep yaşarıyormuş. Girip çıktığı evlerde, katıldığı toplantılarda, bulunduğu mek¼nlarda durup dururken buhranlara kapılıyormuş, artık yerinde duramıyormuş, oralardan çılgıncasına fırlayıp gidiyormuş...

Hem edebi toplantılar olmaksızın yaşayamıyormuş, hem de edebi toplantılara katlanamıyormuş...

Y¼z¼n¼n solgunluklarını, yıpranmışlığını ağır bir makyajla ¼rtmeyi deniyormuş. Eskisinden çok daha fazla sigara içiyormuş ve sigaralarını uzun ağızlıklar takmadan içiyormuş, birini yakıp, birini s¼nd¼r¼yormuř. Başka konular, edebi, siyasi, içtimai konular konuşulurken o s¼z¼ ille aşka, sonu meçhul aşklara getiriyormuş. Bu salonlarda yalnızca aşkın acıları, h¼sranları konuşulsun istiyormuş...

Kendisinden rica edildiğinde yeni Şiirlerini okuyormuş ve bu yeni Şiirlerin hepsi aşkı Fuzuli'ye yaraşık bir g¼n¼l k¼sk¼nl¼ę¼yle dile getiriyormuş. O artık Nedimv¼ri Őuhlukları b¼sb¼t¼n unutmuş, b¼sb¼t¼n yalnızmış... ¼nk¼ aşık olduğu evli bey, galiba yuvasına d¼nmek istiyormuş. Şukufe Nihal Hanım hislerini gizleyemediğinden bu yasak aşk herkes tarafından konuşuluyormuş. Yasak aşk dile d¼řm¼ř. S¼zler,

⁶⁹ AYDOğAN Osman, "T¼rk edebiyatının açmamış bir ieği; Őuk¼fe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

dedikodular, kınayılar Şükufe Nihal Hanım'ın kulağına çalındıkça, o, hislerini, hasretlerini hiç dinginleyemiyormuş. Sevdiği adamın adını sayıklayacak kertelere geliyormuş ve onu kimse anlamıyormuş. O artık bu aşkı... Aşkı kendi kendine yaşıyormuş."

Şükufe Nihal'deki bu halet-i ruhiye aşkın soyluluğunu ve soysuzluğunu yansıtır. Bu haleti ruhiye Attila İlhan'ın bir şiirini anımsatır; *'Sevmek kimi zaman rezilce korkuludur'*⁷⁰

1962 yılında başına talihsiz bir olay geldi, kızından dönüp caddeyi karşıdan karşıya geçerken araba çarptı. Kaza sonucu birçok ameliyatlar geçirdi. Sol bacağı kısa kaldı ve yatağa mahkum kaldı. Çok sevdiği kızı Günay'ın hayata gözlerini yumması (1969) da yaşamla ilişkisinin tamamen kopmasına neden oldu.

Yurtdışında felsefe öğrenimi gördükten sonra Taksim ve Osmanbey'de İstanbul'un en tanınmış iki kitabevini açan ilk eşinden olan oğlu Necdet Sander, annesinin bu durumuna çok üzüyor ve onu böyle görmemek için "yüreğim dayanamıyor" diyerek yanına uğramaz, annesiyle alâkasını keser. Kız kardeşleri Bedai Taş ve Muhsine Akkaş da artık yaşlanmışlardı, sık gelemiyorlardı huzurevine. Şükufe Nihal zamanla konuşmayı tamamen kesti.

Hayatın zorlaşması sonucu yakın arkadaşları Hasene Ilgaz (CHP Çorum Milletvekili) ve İffet Halim Oruz'un açtıkları Bakırköy'deki huzurevine yerleşir. Yalnızlığı ve hüznü olanca şiddetiyle yaşadığı ve belki de geçmişin muhasebesini yaptığı son durağıdır huzur evi...

Şükufe Nihal yaşamı boyunca hep mükemmel aşkı aramıştır. Şükufe Nihal'in "Bir Şey Unuttum" isimli şiirindeki şu dizeleri sanki huzur evindeki hesaplaşmasını anlatır:

⁷⁰ AYDOĞAN Osman, "Türk edebiyatının açmamış bir çiçeği; Şükûfe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

"Yalnız,
Gönlümde bir acı var, adını bulamadım;
Kırık gibi kanadım!
Bir şey mi kaybettim, ne? Ellerim bomboş gibi.. .
Bir yakuttan kadeh ki varlık çatlamış gibi .. .
Ses mi, çiçek mi desem;
Işık mı, renk mi desem;
Sanki, geçtiğim yolda bir şey unuttum!..."

Huzur evinde bütün ilişkileriyle hesaplaşır. Evlilikleriyle, kendine âşık olan herkesle iç hesaplaşması yapar. Bunlar arasında Nazım Hikmet, Fâruk Nâfiz ve Ahmet Kutsi Tecer de vardır. Bir tek, aşkı uğruna ölümü seçen ve yakın dostlarına, "Tek aşkımdur. Beni tek seven de odur. Nasıl ziyan ettim bu büyük aşkı" diye dert yandığı Osman Fahri'yle hesaplaşamaz. Son nefesini verdiği 24 Eylül 1973 yılına kadar onu düşünür ve 26 Eylül 1973 günü Rumelihisarı Aşiyân Mezarlığı'na gömülür. Son nefesine kadar Osman Fahri'yi hayalinde yaşatır ve ona duyduğu aşkla hayata veda eder.⁷¹

Soner Yalçın kitabında Şükufe Nihal için adı okullara verilmiş diye yazsa da, adını sadece Ankara Yenimahalle Şentepe'deki bir okul taşımaktadır. Şükufe Nihal İlköğretim Okulu, İstanbul Bahçelievler'de de bir sokak adını taşımaktadır; "Şükufe Nihal Sokağı".

Pek bilinmez, dile getirilmez ama, İstanbul'un Sultanahmet meydanında Halide Edip Adivar mandacılığı savunurken, İstanbul'un Fatih semtinde ise, Şükufe Nihal on binlerce vatansız ülkemizde ilk kez, "Bizim en büyük düşmanlarımız emperyalizmdir, ABD emperyalizmidir. İngiliz emperyalizmidir. Tüm dünya emperyalistleridir." diye haykırıyordu...⁷²

Aşkı sadece ruhunda yaşıyordu. O aşkın sahibi ise sevdası uğruna ölümü seçen Osman Fahri'ydі. Yakın dostlarına, "Tek aşkımdur. Beni tek seven de odur. Nasıl ziyan ettim bu büyük aşkı" diye dert yandı hep. "Yakut Kayalar" adlı romanının kahramanıydı Osman Fahri. Onun aşkı uğruna mecnun oluşu, ideal aşkı arayan romantik Şükufe Nihal'e şiirler yazdırdı:

"Sana mecnun dediler
Mukaddestir gözümde
Cinnet, o günden beri..."

Hafızasını kaybedene kadar
düşüncesinde, dilinde,
kalemimde hep Osman
Fahri vardı...

⁷¹ AYDOĞAN Osman, "Türk edebiyatının açmamış bir çiçeği; Şükufe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

⁷² AYDOĞAN Osman, "Türk edebiyatının açmamış bir çiçeği; Şükufe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

Son Olarak

Hâlîde Nusret "Bir Devrin Romanı" isimli kitabında (Panama Yay. 2018) birinci elden Şükufe Nihal'den bahseder. Şükufe Nihal ve Hâlîde Nusret İstanbul Kız Lisesinden yakın arkadaşlardır. Hâlîde Nusret kitabında Şükufe Nihal'i şöyle anlatır; "Çok zevkli döşenmiş evinde tertiplendiği toplantılarda devrin genç, yakışıklı pek çok şair ve yazarı onun etrafında fır dönüyorlardı. Güzeldi, zarifti, kültürlüydü, üniversite bitirmiş nâdir kadınlardan biriydi."

Şükufe Nihal Başar'ın hayatına bakıldığında, onun yalnızca eserler veren bir şair ve yazar değil, duygularını, hayal kırıklıklarını, özlemlerini ve arayışlarını da edebiyatın malzemesine dönüştüren güçlü bir ruh olduğu görülür. Faruk Nafiz'in zarif mısralarında, Nazım Hikmet'in coşkun gençliğinde, Ahmet Kutsi Tecer'in içli Anadolu sesinde, Osman Fahri'nin ince duyarlığında iz bırakan bu kadın, aslında her şeyden önce kendi hikâyesinin başkahramanıydı. Onun etrafında anılan aşklar, yalnızca gönül maceraları değil, bir devrin kültürel ve ruhsal iklimini de yansıtan hatıralardır.

Fakat Şükufe Nihal'i yalnızca sevilen ya da seven bir kadın olarak okumak eksik kalır. Çünkü o, aşkı yaşayan kadar sorgulayan, duygularının peşinden giden kadar onurunu koruyan, kırıldığı yerde yeniden ayağa kalkmayı bilen bir Cumhuriyet kadınıydı. Kaleminde sevda, çoğu zaman bir teslimiyet değil, kendini aramanın, var olmanın ve hayata karşı direnmenin başka bir adıydı.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, onun yaşamındaki isimler kadar, hatta onlardan daha fazla, kendi sesi kalmıştır. Şiirlerinde yankılanan o içli ve vakur ses... Zamanın içinden geçip bugüne ulaşan asıl miras da budur. Çünkü bazı insanlar aşklara konu olur, bazıları ise yaşadıkları her duyguyu sanata dönüştürerek zamana meydan okur. Şükufe Nihal Başar, işte o ikinci gruptandır.

Gazeteci Cevat Fehmi'nin "İzdivaçta aşk lâzım mıdır?" sorusuna "İzdivaçta aşk birinci şarttır" diye cevap veren Şükufe Nihal, aradığı aşk'ı hiç bir zaman bulamamış, bulsa da yaşayamamış biri olarak adı gibi açmadan, açamadan solan bir çiçek olarak bu dünyadan göçtü gitti.

Yolum uzundu biraz, kayalıklar çetindi
Sona yaklaşınca da gün bitti, akşam indi
Dediler; "Pek boş yere değil verdiğin emek,
Eriştin demek"
Hazırlık da bir büyük savaş bu yolculukta
Ne uçurumlar aşmak gerekmiş bir solukta
Bir cılız su başı da bulsam şimdi tasam yok
Dayandığım kayaya değemez ateş ve ok

Yalnız
Gönlümde bir acı var, adını bulamadım
Kırık bir kanadım
Bir şey mi kaybettim ne, ellerim bomboş gibi
Bir yakuttan kadeh ki varlık, çatlamış gibi

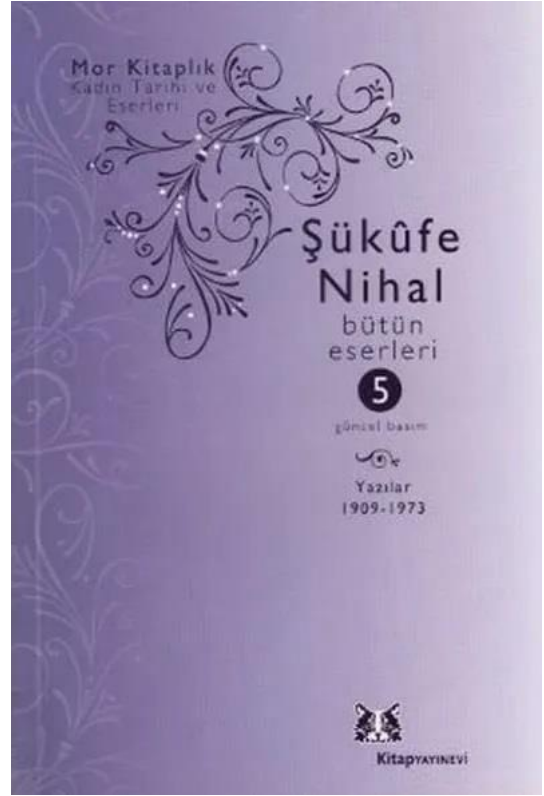
Ses mi çiçek mi desem
Işık mı renk mi desem
Sanki geçtiğim yolda bir şey unuttum.

Şükufe Nihal dalgalı denizlerin yolcusuydu hep. 1896'da İstanbul'da bir yalıda başlayan yaşamı 1973 yılında huzur evinde sona erene dek nice fırtınalar, nice mehtaplar, nice tanlar gördü.

Nazım Hikmet'in, Faruk Nafiz Çamlıbel'in, Ahmet Kutsi Tecer'in kalbine girdi. Sevdii, sevildi, uğruna intihar eden de oldu, şiirler yazan da... Daima ilklendendi, öncüydü, çünkü o bir savaşçıydı. İlk Türk üniversite mezunu kadın, liselere atanan ilk kadın öğretmen. Şair, yazar, gazeteci, kadın hakları savunucusu, mütareke yıllarında hatip, Kuvayı Milliyeci, döneminin aydın ve zarif kadını Şükufe Nihal.

"Şükufe" Farsça kökenli bir isimdi,
"Açmamış çiçek, tomurcuk" anlamına gelirdi...
Şükufe Nihal adı gibi açmadan solan
Bir çiçek olarak bu dünyadan göçtü gitti.

Artık ne o aşklar kaldı,
Ne de o Şükufe Nihal,
Ne de Osman Fahri, ne de Fâruk Nâfiz...
Hepsini unuttuk...

PRANGALARI ESKİTEN KADIN; LEYLA ERBİL

Leyla Erbil, edebiyat tarihimizde yarım kalmış sevdalar ve ince bir hüznü bırakan kadın yazarlardan biridir. Onun hayatına yakından bakıldığında yalnızca bir edebiyatçının aşkı değil, yalnızlığı, kırgınlığı ve tutkuyu aynı kalemde taşıyan bir ruhun izleri görülür. Çünkü bazı yazarlar eserlerini yalnızca masa başında değil, yaşadıkları hayatın tam ortasında yazarlar. Leyla Erbil de kelimelerini biraz gözyaşından, biraz İstanbul akşamlarından, biraz da içinden hiç dinmeyen duygusal fırtınalardan kurmuştur.

Cumhuriyet sonrası Türk edebiyatında kadın kalemlerin görünür olmaya başladığı yıllarda, Leyla Erbil, zarif üslubu, duygusal yoğunluğu ve insan ruhunun derinliklerine inen anlatımıyla dikkat çekmiştir. Onun eserlerinde aşk yalnızca romantik bir duygu değil, insanı değiştiren, yaralayan, olgunlaştıran ve bazen de sessizce tüketen bir kader hâline dönüşür. Bu nedenle Erbil'in edebi dünyası incelendiğinde, yaşadığı ilişkilerin, gönül kırgınlıklarının ve hayatına giren insanların satır aralarında bıraktığı izler açıkça hissedilir.

Leyla Erbil'in sanatçı kimliği, yalnızca yazdığı eserlerle değil, dönemin edebiyat çevreleriyle kurduğu ilişkiler, entelektüel duruşu ve kadın duyarlılığını incelikle işleyen anlatımıyla da önem taşır. O, erkek egemen edebiyat dünyasında sesini yükseltmek yerine, derinleşmeyi, hissettirmeyi ve kalıcı olmayı tercih eden yazarlardandır. Belki de bu yüzden onun adı büyük gürültülerle değil, edebiyatın içli ve zarif hafızasında yaşamaya devam etmektedir.

Leyla Erbil'in sanatçı kişiliği, yaşadığı aşkların eserlerine yansması ve edebiyatımızda bıraktığı izler, dönemin kültürel atmosferi içinde önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü

bazı hayatlar yalnızca yaşanmaz, aynı zamanda edebiyata dönüşür. Leyla Erbil'in hayatı da bunlardan biridir.

Leyla Erbil, Türkiye'nin önde gelen kadın çağdaş yazarlarından biridir. Altı roman, üç öykü derlemesi ve bir deneme kitabı kaleme aldı. 2002 yılında PEN International tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterilen ilk Türk kadın yazar oldu.⁷³ Erbil, Türk Sanatçılar Birliği ve Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucularından biriydi.

⁷³ Türkiye'nin son derece 'sıradışı' ve durmaksızın yaratıcı yazarı Leyla Erbil vefat etti ." 21 Temmuz 2013.

Üç çocuklu bir ailenin ikinci çocuğu olan Leyla Erbil, 12 Ocak 1931'de İstanbul'da Emine Huriye Hanım ve Hasan Tahsin'in çocuğu olarak dünyaya geldi. Kadıköy Kız Okulu'nda okudu ve İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde öğrenim gördü. Üniversitenin ilk yılından sonra 1951 yılında ilk eşi Aytek Şay ile evlendi. Kısa süren bu evlilik, Erbil'in eğitimine ara vermesine neden oldu, boşanmalarından kısa bir süre sonra üniversiteye geri döndü. 1953 yılında Scandinavian Airlines'da sekreter ve tercüman olarak çalışırken ikinci eşi Mehmet Erbil ile tanıştı ve son yılında eğitimine bir kez daha ara verdi. Birkaç ay sonra evlendiler ve daha sonra eğitimine devam etmedi. Çift İzmir'e taşındı ve Leyla Erbil 1960 yılında tek kızı Fatoş Erbil-Pınar'ı dünyaya getirdi. Daha sonra İstanbul'a geri döndü.⁷⁴

Erbil'e 2005 yılında Langerhans hücreli histiyositoz teşhisi konuldu ve sekiz yıl boyunca hastalığıyla cesurca mücadele etti. Ancak 2013 yılında bu mücadeleyi kaybetti. 19 Temmuz 2013'te, hastalığının yan etkileri olan karaciğer yetmezliği ve solunum problemleri nedeniyle tedavi gördüğü İstanbul Hastanesi'nde 82 yaşında hayatını kaybetti.

1960'larda, o dönemde en etkili sosyalist parti olan Türkiye İşçi Partisi'nin Sanat ve Kültür Ofisi'nde çalıştı ve partinin faaliyetlerine katıldı. Bu parti, 1988'de Türkiye Komünist Partisi ile birleşerek bağımsız bir parti olarak varlığını sona erdiren kadar bu partide görev yaptı. Erbil, 1970 yılında Türk Sanatçılar Birliği'nin kurucu üyelerinden biri oldu. Dört yıl sonra, 1974'te Türkiye Yazarlar Sendikası'nın kurucu üyesi oldu. Kurucu üye olarak, arkadaşlarıyla birlikte sendikanın anayasasını hazırladı. Bu dönemde aynı zamanda PEN Yazarlar Birliği'nin de üyesiydi.

1999'da Erbil, Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin (ÖDP) milletvekili adayı oldu. Partinin idealleriyle bazı anlaşmazlıklar yaşadıktan sonra Erbil partiden ayrıldı. 2002 yılında Erbil, PEN Yazarlar Birliği tarafından Nobel Edebiyat Ödülü'ne aday gösterildi ve böylece bu kategoride ödüle aday gösterilen ilk Türk kadın oldu. Eserleri İngilizce, Fransızca ve Almanca dillerine çevrilmiştir. Cemal Süreya editörlüğünü yaptığı Papirüs adlı edebiyat dergisine katkıda bulunanlar arasındaydı.⁷⁵

Leyla Erbil ve Ahmed Arif Aşk

Ahmed Arif, Leyla Erbil'le tanıştığı sıralarda ikisi de yalnızdır ve yaşları gençtir. Bu dönemlerde mektuplaşmalar sürer. Zaman içerisinde Leyla Erbil eşi Mehmet Bey ile tanışır ve Ahmed Arif'e ancak dost olabileceklerini söyler. Ahmed Arif ise düşün hediyesi olarak "Suskun" şiirini yazar. Aradan yıllar geçer Ahmed Arif mektuplarını yollamaktan vazgeçmez ancak Leyla Erbil'den karşılık bulamaz. Ahmed Arif 1967 yılında eşi Aynur Hanım'la evlenir ve bu evliliğinden bir oğlu dünyaya gelir. Ahmed Arif ömrü boyunca mektuplarında Leyla hanıma aşkını söylemekten ve onu beklediğini ifade etmekten asla vazgeçmez fakat Leyla Erbil her zaman Ahmed Arif'e dostça yaklaşmıştır. 1954-1959 yılları arasında mektuplarını yazan Ahmed Arif son

⁷⁴ ARSİYA İzlem, "Leyla Erbil: Modern okuyucu ve Türk edebiyatı üzerindeki etkileri", 18 Mart 2015.

⁷⁵ SUVAĞCI Adem, "Papirüs Dergisi", edebifikir.com, 19 Mart 2019.

mektubunu 1977'de göndererek bu süreci sonlandırmıştır ve bir daha mektup yazmamıştır.

Ahmed Arif, Türk edebiyatımıza öncülük etmiş isimlerdendir. Birçok derginin düzenlenmesine katkısı olmuştur. Güçlü kalem ve yoğun, saf duygularla yaşadığı beşeri aşkı ile aklımıza kazınmış önemli şairlerimizdendir. Leyla Erbil ise güçlü kalem, farklı bakış açısı ve geniş bir hayal dünyasına sahip olan kadın edebiyatçılarımız arasında önemli bir yere sahiptir. Bu ikiliyi bir arada anmamız ise Ahmed Arif'in bitmeyen ve gün geçtikçe devleşen aşkıdır. Arif, o kadar temiz duygularla Erbil'e açılır ki farklı cümleler kurmuş olsa sapkınlığa çekilebilecek boyuttadır. Hem Arif'in kaleminin güzelliği hem aşkının naifliği hem de Erbil'in bunları güzel bir üslupla karşılıyor olması ikisinin arasındaki bu durumun korunmasına katkı sağlıyor. Şimdi sizi Ahmed Arif ve Leyla Erbil arasındaki dostluk bağı ve bu tek taraflı aşk ile baş başa bırakıyoruz.

Şair Ahmed Arif, Leyla Erbil'e 60'tan fazla mektup yazdı. Ama her defasında yazdığı bütün mektuplar cevapsız kaldı. Leyla Erbil'e olan aşkıyla bilinen Ahmed Arif, "Hasretinden Prangalar Eskittim" adlı şiir kitabını yazdı. Ahmed Arif'in ölümsüz eseri, her biri birer klasik haline gelmiş şiirlerden oluşan 'Hasretinden Prangalar Eskittim' kitabındaki şiirlerin önemli bir bölümünü ünlü yazar Leyla Erbil'e yazıldığı bilinmektedir.

Ahmed Arif ve Leyla Erbil arasında edebi yönden yol göstermek için başlayan diyalogları zamanla tek taraflı aşka dönüşmüştür. Bu ikili tanıştıklarında iki tarafta becardı ve mektuplaşmaları 1954 yılında başlamıştı. Sonrasında Leyla, Mehmet Erbil ile evlenmiştir. Bu evlilik Arif'in mektup yazmasına, Erbil ile irtibat halinde olmasına en önemlisi de aşkını söylemesine engel olmamıştır. Arif, bıkmadan usanmadan her fırsatta sevgisini dile getirmiştir. Bunu da o kadar nahif bir şekilde yapmıştır ki başka birisi bu cümleleri kuruyor olsa sapkınlık olarak adlandırılabilirdi.

Ama herkes bir Ahmed Arif değildir. O Leyla'sını incitmemiştir. Erbil'in evlendiğini öğrendiğinde sitemini hem mektuplarında hem de kendini en iyi anlatma şekli olan şiirlerinde belirtmiştir. Erbil'e, Leylâm, dostum, kardeşim, kızdıysa zalim Leyla, özlediyse Leylim Leylim gibi daha birçok şekilde hitap etmiştir.

Ahmed Arif'in oğlu Filinta Önal ve Leyla Erbil birleşerek ikili arasındaki mektupların yayımlanmasına onay vermiştir. Erbil'in mektuplarına ulaşılmasa da Arif'in mektupları sayesinde diyaloglarına ortak oluruz. Mektuplar sayesinde dostluklarına, Arif'in aşkına, fikir alışverişlerine, birbirlerine gönderdikleri hediye kitaplara, yazıları konusunda destek almalarına kadar birçok detaya şahitlik ediyoruz.

Ahmed Arif, Leyla Erbil'e delicesine aşık olsa da onun değer verdiği herkese değer vermiştir. Erbil'in annesine bayramlarda ulaşması, hürmetlerini iletmesi, kızı Fatoş'un gözlerinden öpmesi ve en önemlisi de enişteye selam diyerek Mehmet Erbil'e selam söylemesi bu saygının en büyük kanıtıdır. Arif, Erbil'i çok sevse de tek taraflı aşk yaşasa da sırf dostluğunu kaybetmemek için saygı çerçevesinde irtibat kurmuştur. Erbil, 1977 yılında Londra'ya taşınana kadar mektuplaşmaları devam etmiştir. Taşınma ile son mektup gönderilmiş ve sessizce veda etmiştir. Neredeyse her mektubunu "*Gözlerinden öperim.*" diye bitiren Arif bu mektupta bu cümleyi kurmamıştır. "*Filinta, Fatoş ablasının gözlerinden öpüyor.*" diyerek bitirmiştir. Tek taraflı böylesine büyük bir aşk olsa da iki tarafın eşleri de engel olmamıştır. İkilinin diyaloglarına eşler de saygı göstermiş ve bilindiği kadarıyla herhangi bir sorun çıkmamıştır.

Günümüze kadar gelmiş olan ilk mektup 1954 yılına ait mektuptur. Arif, Leyla'nın ona az mektup göndermesine sitem ederek "*Leylâ, Zalim Leylâ!*" şeklinde seslenmiştir. Arif'in 4 mektup gönderip Leylâ'nın sadece bir mektup göndermesine sinirlenmiş ve sitemini tatlı bir üslupla iletmiştir.

"... Evleneceksin demek? Herhal çocuğu sevdin! İnşallah mesut olursun canım. Ama müstakbel kocan bana yazdığına kızmayacak cinstendir inşallah. Yoksa seni kaybetmek, sesini duymamaktansa gebereyim daha iyi olur. ..."

Evleneceği dedikoduları ilk geldiğinde 2 Ekim 1954 tarihli mektubunda kendisini suçlamış ve "*Suskun*" şiirini düğün hediyesi olarak iletmiştir. (23/04/1955 tarihli mektupta şiirin tam halini armağan ettiğini belirtmiştir.) Şiirin son kısmını bu mektuba yazmış ve bir şeyler anlamasını istemiştir. Mektubun bir kısmı ve şiirin son kısmı şu şekildedir:

2 Ekim 1954

" Demek, seni o kadar üzmüş, kırmışım ki buna mecbur oldun... Görüyorsun ya, önce otokritik! Bitti değil mi, sevgili dost? Benim yiğit, benim bahâsız kardeşim."

" ...

Ruhum,

Mısrâ çekiyorum,

Haberin olsun.

Çarşıların en küçük meyhanesi bu,

*Saçları yüzümde, kardeş, çocuksu.
Ah, canımda o ölüm namussuzu..
Ahmedinin işi, ilk rast gidiyor.
İlktir dost elinin hançersizliği.
Ağlıyor,*

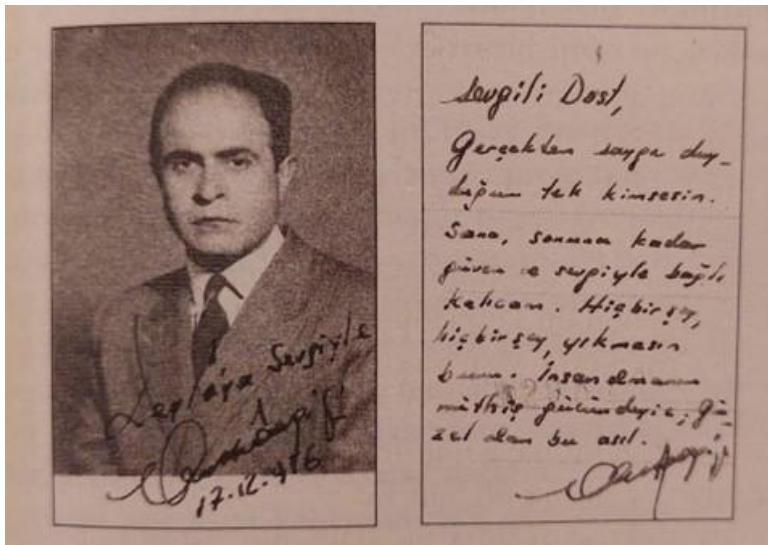
Ahmed Arif, Leyla Erbil'e her türlü sıfatla hitap etmiştir. *Zalim Leylâ, Erbil Hanım, Leylâcım, Leylâ Dost, Azizim Leylâ* ve kitaba da ismini veren *Leylim* gibi bir sürü değişik şekilde hitaplarda bulunmuştur. *Leylim Leylim: Ahmed Arif'ten Leyla Erbil'e Mektuplar* kitabını incelediğimizde aralarındaki diyalog konusunda birçok fikre sahip oluyoruz.

Arif, ne Leylâ'sından vazgeçmemiş ancak eşlere de saygısızlık yapmıştır. İki tarafında evli ve çocuklu olmasına rağmen saygı çerçevesinde yazmıştır. Mehmet Bey'e *Enişteye selam*" diyerek selam söylemiş, Leylâ'nın annesine bayramlarda hürmetlerini iletmiştir. Mektupları okuduğumuzda en çok göze çarpan durum neredeyse bütün mektuplarını "Gözlerinden öperim" diye bitirmesidir. Yine bir mektubunda bu durumu şu şekilde açıklıyor:

"Gözlerini öpemeyeceğim birine yazmak, mektup atmaktan tiksiniyorum. Bunu da böylece kabul edeceksin."

Leylim,

İngiltere'ye gittiğini gazetede okudum. Bu nedenle -dönüş zamanını bilmediğimden- sana teşekkürde geciktim. "Eski Sevgili" yi roman boyutlarında ele alabilirdin. Gene de çok güzel. Adını bana danışsaydın, Eski yerine Ölümsüz ya da Sonsuz olmasını isterdim. Uygunu, yakışığı budur çünkü. Neyse, bu konuda fırsat bulunca konuşuruz. Yahut yazışırız. Sana Dr. İsmail Beşikçi'nin imzalı kitabını gönderiyorum. İlgilenir, yararlanırsın. Başkaca ne desem? Filinta, beşini sürüyor. Bazen boynu bükük ve sonsuz mahzun, bazen şimşek gibi çakıp gürleyen bir çocuk. Fatoş ablasını ve seni öper. Ben de güzellik, sağlık ve mutluluğunun sonsuz olmasını dilerim. Fatoş'un gözlerinden öperim. Selâm ve sevgiler.

Ahmed Arif ve Leyla Erbil'in aralarındaki durum bu şekildedir. Bir tarafta hastalık derecesinde âşık olan ama karşı tarafı incitmekten çekinen Ahmed Arif, diğer tarafta ise dostluğunu ve edebi yönünü çok sevdiği için incitmek istemeyen Leyla Erbil. Ahmed, Leylâ'sını bulmuş ama ona kavuşamamıştır. Türk edebiyatımızda çokça yer verilmiş Leylâ vü Mecnûn örneğindeki gibi

Ahmed Arif bulmuş olsa da kavuşamamıştır. Ama arkalarında bu kadar güzel eserleri ve okurlarını hayatlarını araştırmaya iten mektuplarını bırakmışlardır.

" Bir daha dünyaya gelsem aynı hayatı, daha ustaca ve korkusuzca yaşarım. Ama bu sefer seni tanımakta gecikmem..."⁷⁶

Leylâ Hanım o yıllarda istemiyordu yayımlanmasını, "Ben öldükten sonra..." düşüncesi hâkimdi. Ahmed Arif'in ailesini incitmekten ya da "Leylâ Erbil bu büyük şairin aşkıyla gündeme gelmek istiyor" dedikodularından çekindiğini de söylemişti. Evet, körkütük âşık bir Ahmed Arif yazmıştı bu mektupları, aşkına karşılık bulma umuduyla ya da hayata tutunabilme güdüsüyle... Leylâ Hanım bu mektuplaşmalarda dostluk sınırını çizmiş ve bu sınırı gün geçtikçe derinleştirmişti. Ahmed Arif'in de bu konumu kabullendiği mektuplardan anlaşılıyor.⁷⁷

Leylâ Erbil, 19 Temmuz 2013'te İstanbul'da vefat etmiştir. Vefatının ardından Ahmet Arif'in kendisine yazdığı mektuplar *Leylim Leylim: Ahmet Arif'ten Leylâ Erbil'e Mektuplar* adıyla yayımlanmıştır.

Leyla Erbil ile Sait Faik

Leyla Erbil, 1950 yılında ilk eşinden yeni ayrılmış ve Ankara'ya taşınmıştır. Buraya taşındıktan sonra yolu Sait Faik ve Ahmed Arif ile kesişmiştir. İki usta isimde Erbil'in kalemine âşık olmuştur. Ama yalnızca kalemine âşık olmakla yetinmemiş kendisini de âşık olmuşlardır. Sait Faik zamanında aşkını itiraf edememiş ve Erbil ikinci kez evlenmiştir.

Yine tam da o yıllarda kendisi için bir başka dönüm noktası gerçekleşecek ve Sait Faik ile tanışacaktır. Bir söyleşinde bu tanışmanın kendisinde nelerin değiştirdiğini şöyle anlatır: "Ben onunla tanıştığımda (1953 sonu 1954 başı olmalı) hayranlığım doruktaydı. Utana sıkıla kendi şiir ve hikayelerimi okudum. Şiirlerimi eleştirdi, hikayelerimi övdü. Alıngan, sinirli, dürüst, utangaç, alabildiğine alçakgönüllü bir adam... Yüreklendirdi beni, ben de kararımı düzyazıdan yana koydum. Oysa aynı yıllarda Ahmed Arif şiirde ısrar ediyordu." Ahmed Arif'in değil Sait Faik'in önerisini tercih ederek öykü ve romana yönelse de şiir yok mudur hiç anlatımının o zengin çağrışımsal ve derinlikli yapısında? Aslında şiirden beslenerek kendi öykü ve roman dilini şekillendirdiği söylenebilir rahatlıkla. Sait Faik'in de Ahmed Arif'in de Leyla Erbil'e âşık olduğu söylendi hep, sonradan Ahmed Arif'in Leylâ Erbil'e yazdığı aşk mektupları da yayımlandı.⁷⁸

Sait Faik, konuştuğunda çağlayan Leylâ'dan etkilenmiştir. Bu ne enerji? Genç kız Sait Faik'i bırakmaya hiç de niyetli değildir. "Yazmanın inceliklerini öğretin bana. Yazdıklarımı okuyun lütfen, üzerinde çalışalım sonra, olmaz mı?" Sersemlemiş Sait Faik ne diyeceğini bilemez bir süre. Sonra aniden "Yazmak öğretilemez ki!" der. Leylâ

⁷⁶ SERTTAŞ Merve Nur, "Nahif Aşk: Ahmed Arif ve Leyla Erbil", <https://www.soylentidergi.com/>, 6 Temmuz 2024.

⁷⁷ "Leyla Erbil, Ahmed Arif'in kendisine gönderdiği aşk mektuplarının yayımlanmasını neden istemedi?", <https://www.insanokur.org/>, 24 Ekim 2018.

⁷⁸ USTA Bülent, "İyi ki doğdun 'tuhaf bir yazar' LEYLA ERBİL", <https://www.milliyetsanat.com/>, Şubat 2021.

sanki yapışmıştır hikâyeciye: "O halde yazdıklarımı getireyim, bir okuyun. Beni yönlendirin lütfen. Yazarlık yeteneğim var mı yok mu, söyleyin bana. Haftada bir-iki gün buluşalım, lütfen zaman ayırın bana. İyi bir öğrenci olacağım, söz!"

Sait Faik, deli gibi coşkulu Leylâ'nın karşısında çaresizdir. "Hayatımda hiçbir şeyin düzeni yoktur ki benim küçükhanım. Günleri bilmem, saat bile kullanmam ben" deyip kaçırmaya çalışsa da; "Olsun, ben sizi nasıl olsa bulurum" diyerek bitirir konuşmasını Leylâ. Şaşkın hikâyeciden istediğini almıştır. "Yanıma sadece şiir kitapları alsam, bütün dünyanın şiirlerini okumak ölene dek sürse!"⁷⁹

Yazar Ümit Fırat'ın anlatımına göre; hayatının son döneminde, sanırım tam da Ahmed Arif'in "hasretinden prangalar eskittiği" dönemde Sait Faik Abasıyanık da abayı yakmıştır Leyla Erbil'e. Sait Faik 25 yaş büyük olduğu Leyla Erbil'le tanıştığında tam tamına sekiz yıldan beri sirozla pençeleşiyordu, Leyla Erbil tanıştıklarında onun sirozdan mustarip olduğunu bilmiyordu, Sait Faik de bunu ona söylememişti. Yılmaz Varol'la yaptığı bir mülakatta büyük hikayeciyle tanışmasını şöyle anlatır Leyla Erbil:

Leyla Erbil 1977 yılında Arnavutköy Üvez Sokağa taşınır, 182 numaralı apartmanın üçüncü katına... Leyla Erbil'in dairesi silme ışık içinde, sabah akşam "gün eksilmiyor penceresinden."

Salah Bey'in demesine göre Leyla Hanım'ın salonunda, sol duvarda, pencereye yakın bir yerde, Sait Faik'in bir portresi asılıdır. Büyük hikayecinin ölümünden sonra Ressam Edip Hakkı'nın bir fotoğrafından büyüttüğü bir resimdir bu. Fotoğraf Robert Kolej'de bir edebiyat matinesinde çekilmiş. Sağda Leyla Erbil, solda Selma Tükel, ortada Sait Faik... Çalışma odasında da Sait Faik'le birlikte Orhan Veli'nin mezarı başında çekilmiş bir fotoğraf ile Balıkpazarı'nda, o yıllanmış Cumhuriyet Meyhanesi'nde ikisini yan yana gösteren bir başka fotoğraf daha vardır. Aynı odada Sait Faik'in kitapları özel bir yerde durur.

Sait Faik, 24 Şubat 1954 günü "Şimdi Sevişme Vakti" kitabını Leyla Erbil'e şöyle imzalamış:

"Canımı al istersen."

Ondan bir ay sonra 27 Mart 1954'te ise "Alemdağ'da Var Bir Yılan"a da şunları yazmış:

"Seni anlıyorum anlamasına. Anlamıyor gözükmem işime gelmediği içindir. Bu kitapta seni anladığımı ispat edecek hikayeler olmalı. Ama seni seviyorum. Sen de beni anla istersen."

⁷⁹ "Ahmed Arif'ten Sait Faik Abasıyanık'a Leyla Erbil'e mecnun olan şairler yazarlar", <https://www.odatv.com/>, 06 Ocak 2021.

Leyla Erbil'in çalışma odasındaki orta sehpanın üzerinde kalp şeklinde bir de çakmak var. Çakmağın üzerinde Nazım Hikmet'in yanlamasına bir yüz resmi var. Altında da Balaban'ın imzası... Leyla Hanım'a bu çakmağı bir gün Sait Faik Hisar vapurunda hediye etmiş. Ölümünden kısa bir süre önce, 1954 yılının Nisan ayında falan. "Alemdağ'da Var Bir Yılan" o sırada yayınlanmış.

Leyla Erbil o sırada Edebiyat Fakültesi'nde talebe... O gün okulu asmış, Sait Faik'le olmayı tercih etmiş. Vapurda camın kenarında karşı karşıya oturmuşlar. Sait Faik; Ahmed Arif nasıl bakıyorsa o sırada Leyla'ya, öyle bakıyor ona. Leyla'nın gözleri! Nice nice adamı mecnun etti o gözler! Ne kalpler delip geçti; bir onlar bilir bir de o kalplerin sahipleri!

Sait Faik ille de evlenmek istiyor onunla. O ise o havada hiç değil. O yüzden çakmağı alırken, belki de hayatının en gaddar lafı çıkar ağzından:

"Bu çakmağın işini kolaylaştıracağını sandın değil mi?"

O sırada Leyla "Yeşil Muşambalı Adam"la (Nevzat Özmeriç) "nişanlıdır" ama o yanlarında yok, oysa üçü hep beraber dolaşırlar. Bir gün Sait Faik sorar, "Peki ben neyim, o adam sevgilinse?" diye. Leyla şu cevabı verir:

"Sen dostumsun. Onu erkek olarak seviyorum. Seni seviyorum ama dostça. Büyük bir yazarsın. Öykülerinin vurgunuyum."

"Yeşil Muşambalı" ukala bir sosyalisttir, Sait Faik'in hikayelerini umursamıyor bile, hatta bulduğu her fırsatta ona sosyalizm üzerine nutuklar çekiyor, Nazım'ı övüp duruyor.

Bu nutuklar Sait Faik'in içinde bir şeyler kırar. Sait'in Leyla'ya verdiği çakmak, Nazım Hikmet'in ona armağanıdır. Bu çakmağı Leyla'ya vererek Nazım'ın onu ne kadar sevdiğini göstermek istiyor aslında ona.

Başka bir gün Küçüksu Çayırında Sait Faik aşkını tekrar Leyla Erbil'in ayakları dibine serer. Leyla çayırın öbür ucuna kaçır, içinden gelen gülmeleri bastırmak istercesine. Sait'e evet derse, her şeyin biteceğini düşünür Leyla. Sait de aynı kaygıları taşıyor aslında. Ne Leyla Sait'ten ne Sait Leyla'dan bir şey anlar. Belki de anlamak ikisinin de işine gelmiyordur.⁸⁰

Sait Faik de Leyla Erbil'e şiirler yazdı:

"Sana koşuyorum bir vapurun içinden;
Ölmemek, delirmemek için...
Yaşamak; bütün adetlerden uzak, yaşamak..."

⁸⁰ ELMASÇI Hürrem, "Herkesler Ahmed Arif'in Leyla Erbil aşkını biliyor... Ya Sait Faik'in kara sevdası...", <https://www.odatv.com/>, 13 Aralık 2025.

Hayır değil, değil sıcak;
Dudaklarının hatırası, değil,
Saçlarının kokusu, hiçbiri değil...
Dünyada büyük fırtınanın koptuğu böyle günlerde,
Ben O'nsuz edemem...
Eli elimin içinde olmalı,
Gözlerine bakmalıyım, sesini işitmeliyim.
Beraber yemek yemeliyiz, ara sıra gülmeliyiz.
Yapamam, O'nsuz edemem."

Bir soru üzerine ilk kitabı Hallaç'ın ikinci bölümünü Sait Faik'e niye adadığını şöyle açıklar: Keşke birinci bölümü de O'na adasaymışım. Cahillik işte! Zaten o ilk kitabı kime adayacağımı şaşırıyordum. 'Nothing is more real than nothing' alıntısıyla, ilk bölümünü de Beckett'e adadım. Beckett de ilk çarpıldıklarımındandır.

1969'da arkadaşları Hayati Asilyazıcı, Naci Çelik, Selim İleri, Demir Özlü ve Fikret Ürgüp ile birlikte Sait Faik Abasıyanık'ın mezarı başında bir araya gelmiş ve ödüllere katılmama kararı almıştır. Bundan sonra Leylâ Erbil bir daha hiçbir ödüle katılmamıştır.1969 yılında babasını kaybeden Leylâ Erbil, aynı yıl işinden ayrılmış ve hayatına yazar olarak devam etmiştir.

Leyla Erbil ve Metin Eloğlu

Ablası Mürvet Bilgin'in arkadaş grubundaki Metin Eloğlu, Selahattin Hilav ve Nevzat Özmeriç gibi aydınlarla tanışmıştır. Yazmış olduğu bir öyküyü yakın arkadaşı Metin Eloğlu'na okutmuştur. Eloğlu'nun yorumlarından sonra öyküyü "Uğraşsız" adıyla Salim Şengil'e göndermiş ve bu öykü 1956 yılında *Seçilmiş Hikâyeler* dergisinde yayımlanmıştır.

Leyla Erbil'i edebiyat dünyasıyla tanıştıracak asıl dönüm noktası İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'nde okumaya başlaması, yine aynı üniversitenin Coğrafya bölümünde okumakta olan ve Erbil'i ünlü ressam ve şair Metin Eloğlu, felsefeci ve denemeci Selahattin Hilav gibi isimlerle tanıştıracak olan ablası Mürvet

Bilgin olacaktır. Okula başlamasından bir yıl sonra Çerkes Ethem'in ağabeyi Çerkes Reşit Bey'in oğlu Aytek Şay ile evlenip öğrenimine ara verir, fakat bir yıl sonra boşanıp eğitimine kaldığı yerden devam eder.

Leyla Erbil'in ilk öykülerini yakın arkadaşı Metin Eloğlu okur. Bu ilk okumadan sonra cesaretlenen Erbil'in 1956'da Seçilmiş Hikâyeler Dergisi'nde "Uğraşsız" isimli ilk öyküsü yayımlanır. Yazar bu ilk adımın ardından Giderek, Dost, Yeni Ufuklar, Yeditepe, Papirüs, Ataç, Yelken gibi edebiyat dergilerinde yazar. Bu yıllar Leyla ve Mehmet Erbil'in Ankara'dan İzmir'e taşındığı zamana tekabül eder.

Yazar, ikinci öykü kitabı Gecede'yi (1968) Nurer Uğurlu ve Metin Eloğlu'nun da yardımlarıyla, kendisi bastırır ve Sait Faik Hikâye Armağanı için ödüle gönderir. Ancak ödül o yıl Orhan Kemal ve Faik Baysal arasında paylaşılır. 1969'da arkadaşları Hayati Asilyazıcı, Naci Çelik, Selim İleri, Demir Özlü, ve Fikret Ürgüp ile birlikte Sait Faik'in mezarı başında bir araya gelerek ödüllere katılmama kararı alan Leyla Erbil bir daha hiçbir ödüle katılmaz.

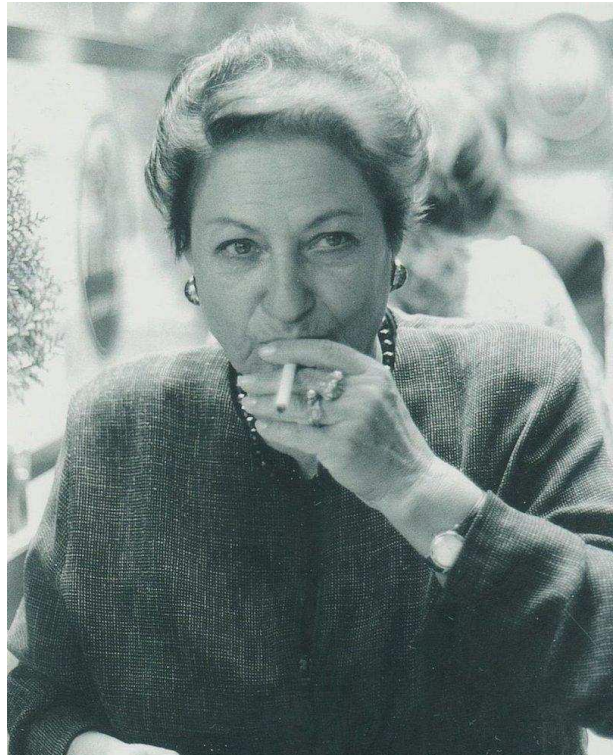
Leyla Erbil ve Edip Cansever

Leyla Erbil, 1957 yılında ise İzmir'e taşındı. İlk çocuğu Fatoş 1960 yılında dünyaya geldi. Aynı yılda ilk öykü kitabı olan Hallaç'ı yayımladı. Yapıtlarında modernist anlatı tekniklerini yoğun bir biçimde kullandı. Bireysel yalnızlık, intihar, umutsuzluk, tabular, bunalım, yabancılaşma ve cinsellik gibi meseleleri işledi. 1961 yılında İstanbul'a dönerek Türkiye İşçi Partisi'ne üye oldu ve Fethi Naci, Ahmet Oktay ve Edip Cansever gibi önemli edebiyatçılarla birlikte aktif siyaset yaşamına atıldı.

1961'de Türkiye İşçi Partisi'ne katılan Erbil, Fethi Naci yönetimindeki partinin Sanat ve Kültür Bürosu'nda Edip Cansever ve Ahmet Oktay ile birlikte çalışmalar gerçekleştirdi. Mektuplar, günlükler ve yayımlanmamak üzere yazılmış metinler meselesinde görüşler çeşitli. Herkesin de kendine göre haklı bir noktası var. Yakın zamanda Salinger üzerinden tartışılan bu mesele, Tanpınar'ın günlüğünün yayımlanmasında, Kafka külliyyatının kendisinde ve Edip Cansever'in reddettiği kitabın tekrar gün yüzüne çıkarılmasında konuşulmuştu.

Son Olarak

Leyla Erbil, Türk edebiyatında yalnızca güçlü bir yazar değil, aynı zamanda dönemin erkek egemen sanat çevrelerine kendi sesiyle meydan okuyan cesur bir edebiyatçı olarak iz bırakmıştır. Onun hayatına giren Ahmed Arif, Sait Faik Abasıyanık, Metin Eloğlu ve Edip

Cansever gibi isimler, yalnızca birer aşk ya da dostluk hikâyesinin kahramanı değildir. Bu ilişkiler, edebiyatın, yalnızlığın, tutkunun ve kırılğan insan ruhunun birbirine karıştığı bir dönemin aynasıdır.

Erbil, yaşadığı her ilişkiyi bir hatıradan öteye taşımış, onları düşünsel bir sorgulamaya, edebi bir direnişe ve insan ruhunu çözümleyen metinlere dönüştürmüştür. Ahmed Arif'in tutkulu sevgisi, Sait Faik'in kırılğan dünyası, Metin Eloğlu'nun bohem ruhu ve Edip Cansever'in derin yalnızlığı, Leyla Erbil'in hayatında sadece iz bırakmamış, onun kaleminin sertliğine, duyarlılığına ve cesaretine de dokunmuştur.

Edebiyat tarihimizde çoğu zaman erkek şairlerin gölgesinde anlatılan aşk hikâyelerinin aksine, Leyla Erbil kendi hikâyesinin merkezinde duran bir kadın olmuştur. O, sevilen değil yalnızca, düşünen, sorgulayan, reddeden ve kendi yolunu çizen bir sanatçıdır. Bu yüzden Leyla Erbil'in hayatındaki ilişkiler, magazinsel ayrıntılar olarak değil, Cumhuriyet dönemi edebiyatının ruhunu anlamak için önemli insani ve kültürel kesitler olarak değerlendirilmelidir.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, Leyla Erbil'in edebiyatımıza bıraktığı en büyük miras yalnızca romanları ve öyküleri değildir. O, aynı zamanda tutkularıyla yaşayan, acılarıyla yüzleşen ve bütün bunları edebiyatın estetiğine dönüştüren güçlü bir kadın hafızasıdır. Bu hafıza, Türk edebiyatında hâlâ canlılığını koruyan hüznü ama son derece kıymetli bir iz olarak yaşamaktadır.

Google'a "Leyla Erbil" yazdığınızda Leyla isimli birçok günümüz mankeni, popüler isimle ve hatta leylak çiçeği çıkıyor, "Leyla Erbil" yazmıyor en başlarda. Günümüz insanının edebiyata, sanata, insana iyi gelen ne varsa ona olan uzaklığımızla bu da toplum olarak bizim ayıbımız sanırım. Acı, hem de çok acı...

KADERİNİ ÇİZEMEYEN KADIN ELA GÖZLÜ PARS; AYŞE CELİLE HİKMET

Nazım'ın annesi, Yahya Kemal'in Sessiz Gemisi, Oktay Rifat'ın teyzesi

Cumhuriyet'e giden yolda çalkantılı bir dönüşüm yaşayan İstanbul, yalnızca siyasal ve toplumsal değişimlerin değil, aynı zamanda güçlü sanat ve edebiyat çevrelerinin de merkezi olmuştur. Bu atmosfer içinde öne çıkan isimlerden biri olan Ayşe Celile Hikmet, hem bir ressam hem de dönemin entelektüel çevreleriyle kurduğu ilişkiler sayesinde dikkat çeken özgün bir figürdür. Sanatla yoğrulmuş yaşamı, onu yalnızca bir sanatçı olarak değil, aynı zamanda dönemin kültürel hafızasında iz bırakan bir kadın kimliğiyle de ön plana çıkarır.

Nazım Hikmet'in annesi olarak bilirse de, Ayşe Celile Hikmet'in hayatı bu tanımın çok ötesine uzanır. Onun sanat anlayışı, duygusal dünyası ve yaşadığı ilişkiler, dönemin estetik ve düşünsel iklimini anlamak açısından önemli ipuçları sunar. Özellikle Yahya Kemal ile yaşadığı derin ve karmaşık bir aşk, yalnızca iki kişinin hikâyesi değil, aynı zamanda bir dönemin ruhunu yansıtan edebi ve duygusal bir kesişim noktasıdır.

1920'lerden 1950'lere uzanan süreçte İstanbul'un sanat çevrelerinde etkin bir yer edinen Ayşe Celile Hikmet, resimleri kadar yaşadığı hayatla da konuşulmuş, zarafeti, bağımsız duruşu ve duygusal derinliğiyle çevresindeki sanatçılar üzerinde güçlü bir etki bırakmıştır. Bu durum, onun hem sanatçı kimliğini hem de edebiyat ve aşk ekseninde şekillenen yaşamını yansıtmış ve dönemin kültürel dokusu içinde Ayşe Celile Hikmet'i biçimlendirmiştir.

Yaşamı

Ayşe Celile Hikmet (Uğuraldım) daha çok nü ve portreler çalışmış ressamdır. Kendi portresiyle, oğlu Nazım Hikmet'in, torununun, yeğeni Oktay Rifat'ın portreleri başarılı

eserleri arasındadır.⁸¹ 1880 yılında, babasının görevi nedeniyle buldukları Selanik'te, dünyaya geldi. Annesi, Alman kökenli Osmanlı generali Mehmet Ali Paşa'nın (Karl Detroit) kızı olan Leyla Hanım, babası ise dilci ve eğitimci Hasan Enver Paşa'dır.⁸²

Dedesi Mahmut Celalettin Paşa ise daha sonradan Türk tebaasına geçmiş bir Polonyalı'dır. Polonya'daki iç savaş sırasında 13 yaşında ülkesinden kaçan ve İstanbul Boğazı'ndan gemi ile geçerken gemiden atlayıp yüzerek karaya varan, zekası ve çevikliği ile Ali Paşa'nın dikkatini çeken bu çocuk, kısa bir süre sonra Ali Paşa'nın evlatlığı olarak alınır. Ali Paşa'nın kızı ile evlenmesinden sonra ise Osmanlı'nın en üst seviyeli paşalarından biri haline gelmesi pek de zor olmaz.

Celile Hanım'ın annesi Leyla Hanım'ın babasının da diğer dedesi gibi bir hikayesi vardır fakat o Almanya'dan İstanbul'a sığınmıştır ve çok önemli bir paşa olmuştur. Enver Paşa ve Leyla Hanım'ın kızı olan Celile Hanım, ailesinden gelen sanat merakı ile de zamanının bir kadın için tahmin edilemeyecek ve yapılamayacak bir mesleğinde ilk adımlarını atmaya başlar.

Evde özel öğrenim göyerek yetiştirildi. Babasının Sultan Abdülhamit'in yaveri olduğu sırada saray ressamı Fausto Zonaro'dan resim dersleri alma fırsatı buldu. Resim çalışmalarında kuşağının diğer kadın ressamı gibi portreler üstüne yoğunlaştı. "*Hamamda çıplak*" en çok kullandığı konulardan birisi idi. Pastel renklerin hakim olduğu resimler yaptı ve daha çok dost ve akrabalarını resmetti. Gençlik yıllarında Celile Enver adı ile (babasının adı ile) tanındı.⁸³

Hikmet Bey, Osmanlı'nın ünlü valilerinden Nâzım Paşa'nın (1840–1926) oğludur. Diyarbakır, Halep, Konya ve Sivas valilikleri yapmış olan Nâzım Paşa, aynı zamanda Selanik'te görev alan son Osmanlı valisidir. Hikmet Bey Mekteb-i Sultani'yi (Galatasaray Lisesi) bitirince Hariciye Nezareti'nde (Dış İşleri) memur olarak çalışmaya başlar. 1905 yılında görevinden istifaya zorlanınca ailesini yanına alarak Halep'e babasının yanına taşınır.

İstanbul'a döndüklerinde önce bir mandıra kurar, ancak başlangıçta iyi giden işleri bir iki yıl içinde bozulur. 1909'da İkinci Meşrutiyet ilan edilince, yeniden devlette tercüman olarak görev alır. Celile Hanım'dan boşandıktan kısa bir süre sonra da Hariciye Nezareti'ndeki görevinden istifa eder. Bir müddet Alemdar gazetesinde idare müdürü olarak çalışır, hemen ertesinde Kadıköy'deki Süreyya Paşa Sineması'nın ilk müdürü olur ve ölene kadar bu işi sürdürür. Hikmet Bey'in Cavide Hanım'la yaptığı evlilikten de Fatma Melda ve Metin isimli iki çocuğu daha vardır.

Nâzım Hikmet ressam Celile Hanım (1880-1956) ile hariciye memuru Hikmet Nâzım Bey'in (1876-1932) oğludur. 1900 yılında evlenen çiftin ilk çocuğu olan Nâzım Hikmet, babasının görev yaptığı, annesinin de doğum yeri olan Selanik'te dünyaya

⁸¹ "19. yy. sonu ve 20. yy başında kadın ressamlarımız", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 20 Haziran 2015.

⁸² KALYONCU Cemal A, "Nâzım değil, imajı cezalandırıldı". Aksiyon, İstanbul, Feza Publications, 29 Kasım 2014.

⁸³ "İlk Kadın Ressamlarımızdan Nazım Hikmet'in Annesi Celile Hikmet Hanım ve Kırık Bir Aşk Hikayesi, Lebriz.com sitesi, Erişim tarihi:28.06.2011.

gelir. 1905'te doğan ikinci çocukları İbrahim Ali, ertesi yıl ne yazık ki kuşpalazından hayatını kaybeder. 1907 yılında kızları Samiye'yi kucağına alan Celile Hanım ve Hikmet Bey, 1917'de geçimsizlik nedeniyle ayrılırlar.⁸⁴

19. yüzyılın sonlarında Celile Hikmet resimleri ile olduğu kadar güzelliği ile de tüm İstanbul'un diline destandır. İstanbul sosyetesinin en çok konuşulan kadınıdır. 1900 yılında Şair Nazım Paşa'nın oğlu Hikmet Bey ile evlendi ve *Celile Hikmet* adını aldı. Hikmet Bey, Selanik'te Hariciye Nezareti'nde memur idi. İleride Türk şiirinin önemli isimlerinden birisi olacak ilk çocukları Nazım, 1901'de Selanik'te dünyaya geldi. 1905'te doğan ikinci çocuğu İbrahim Ali, ertesi sene kuşpalazından öldü. Hikmet Bey'in işi nedeniyle ailecek taşındıkları Halep'te iken Samiye adını verdikleri kızı dünyaya geldi (1907).

Şiddetli geçimsizlik nedeniyle 1917'de Hikmet Bey'den ayrıldı. İlk eşi Hikmet Bey'den ayrılmak üzere olduğu sırada tanıştığı ünlü şair Yahya Kemal ile büyük bir aşk yaşadı, ancak bu ilişki arzu ettiği gibi evlilikle sonuçlanmadı. Yahya Kemal ile ayrılıklarının üzüntüsü ile İstanbul'dan ayrılıp Paris'e gitti ve orada resimle ilgilendi. İstanbul'a döndükten sonra karma sergilere katıldı, kişisel sergiler açtı, dönemin en aktif kadın ressamı arasında yer aldı. İbrahim Bey adında bir kaymakamla kısa süren bir evlilik yaptı. Soyadı Kanunu'ndan sonra "Uğuraldım" soyadını aldı.

1938'de cumhurbaşkanı Atatürk'e orduyu ayaklanmaya kışkırtmaya çalıştığı gerekçesiyle 28 yıl 4 ay hapis cezasına çarptırılan oğlu Nazım için o dönemin milletvekili Yahya Kemal'e adalet isteyen mektup yazdı, fakat hiçbir sonuç alamadı. 1950'de hapis hayatının on ikinci yılına giren oğlunun başladığı açlık grevine destek vermek ve oğlunun serbest bırakılması için Galata Köprüsü üzerinde tüm İstanbul'da ses getiren pankartlı eylem yaparak imza topladı ve kendisi de açlık grevine başladı.⁸⁵ Nazım Hikmet, yakın dostu Adalet Cimcoz'a Bursa Cezaevi'nden yazdığı bir mektupta annesi Celile Hanım'dan şu şekilde bahsetmektedir:

"Adalet,

Sana annemi anlatayım. Anam gençliğinde güzel bir kadındı. Fakat oğlu diye söylemiyorum, objektif olarak konuşuyorum anamın güzelliği sıcak değil, soğuk bir güzellikti. Bunda belki gözlerinin birbirinden çok uzak olmasının dahilidir. Sonra anamın güzelliği XIX. asır güzelliğidir. Zaten anamda, ondokuzuncu asır Fransız burjuva zevki hakimdir. Ressamlığı da öyledir. Evinin perdeleri ve bibloları da öyleydi. Yani güzelliğinde ve zevkinde düz ve soğuk hatların göze çarpmasına rağmen bilhassa renk bakımından müthiş bir rokokoluk vardır. Düşün ki babam anamı, anamla kabili kıyas olamayacak kadar entipüften kadınlarla aldattı. Bu kadınların bir kısmını tanıdım. Bunlar güzel değil fakat sıcaktılar. Annem cesur kadındı gençliğinde. Ben cesur olmayı biraz da ondan öğrendim. Anam ömrünün sonuna kadar biraz delişmen bir çocuk olarak kalacaktır. Ben de, delişmenlik dozu az olmak şartıyla onun gibi çocuk kalmaya mahkumum. Anam inanmasını bilen kadındır. Resme bir dindar gibi inanır. Sonra anam, bana öyle geliyor ki, bütün delişmenliği ve bebek güzelliği

⁸⁴ Celile Hanım ile Hikmet Bey, <https://www.naziminhikayesi.com/>, Er. Tar. 01.05.2026.

⁸⁵ "İlk Kadın Ressamlarımızdan Nazım Hikmet'in Annesi Celile Hikmet Hanım ve Kırık Bir Aşk Hikayesi, Lebriz.com sitesi, Erişim tarihi:28.06.2011.

*altında, bir türlü ortaya vuramadığı müthiş ihtiraslı bir et taşıyordu. Annem bedbaht bir kadındır. Ve ömrümün üzerinde anamın bedbahtlığını ben taşır dururum. Sana bir şey söyleyeyim mi, anamı o kadar gizliden gizliye severim ki, ömrümde ilk defa yalnız sana ondan bahsediyorum. Annemle ahbap olursan, hala boyalar içinde, yani hem paleti, hem yüzü gözü boyalı, inanmış, bedbaht, fakat dehşetli çalışkan ve her şeye rağmen yaşamak isteyen, bir şeyler yaratmak için çırpınan, ihtiyar, nazik bir kadınla dost olursun. Beni unutma Adalet.*⁸⁶

Peçe takmayı reddeden, erkekli kadınlı toplantılara katılan Celile Hanım, zamanının ötesinde sıra dışı bir kadındır. Oğlu Nâzım Hikmet'in edebiyat ve resme olan ilgisini de beslemiştir. Celile Hanım, Nâzım Hikmet'in açlık grevi sırasında yaptığı eylemlerle de ulusal ve uluslararası basında geniş yer bulmuştur.

Son yıllarında gözlerini kaybeden sanatçı, 1956'da Ankara'da öldü. Hayatı, *Ela Gözlü Pars Celile* (2016) adıyla Osman Balcıgil tarafından kitaplaştırılmış, Ali Yalçiner tarafından *Celile* adıyla oyunlaştırılmıştır.

Celile Hanım ve Yahya Kemal Aşkı

Yahya Kemal Beyatlı, dönemin edebiyat alanındaki etkili isimlerinden biri ve önemli bir bürokratıdır. Arapça ve Farsçaya vakıf ince üslubu, söz söyleme sanatındaki ustalığıyla Türkçeyi mısralarına müzik notası gibi işlermiş. "kitapsız şair", "kelime sihribazı" lakaplarıyla da bilinen Yahya Kemal, 1923 de Urfa milletvekilliği, elçilik, danışmanlık ve başyazarlık yapmıştır.⁸⁷

⁸⁶ ŞEN Umut Berhan, "Nazım Hikmet'in Annesi Celile Hanım'ın Atatürk'e Yazdığı Mektup", <https://bilimdili.com/>, 2 Kasım 2018.

⁸⁷ ÖREN Harika, "Celile'nin Göğsündeki Çiçek", <https://anayurtgazetesi.com/>, 04 Haz 2018.

Celile hanım ise, hem güzelliği ve entelektüelliği ile hem de yaptığı resimleri ile dönemin İstanbul sosyetesini kendisine hayran bırakan bir kadındı. Dahası Celile hem bir paşa kızı hem de bir paşa geliniydi. Hasan Enver Paşa'nın kızı olan Celile'nin kocası Hikmet Bey de, Mehmet Nazım Paşa'nın oğluydu. Devir onların devriydi. Abdülhamit tahtta, paşalar da onun emrindeydi.

Ancak zamanın ruhu değişir, Jön Türkler ve İttihat-Terakki önderliğinde 1908'de Hürriyet devrimi gerçekleşir, Osmanlı aydınlanma ve modernleşme yolunda ilk büyük adımını atar. Osmanlı topraklarında Meşrutiyet rüzgarları esmeye başlar. Değişen devirle birlikte söz konusu paşaların düzeni de zamanı da geçmeye başlar. Paşazadelerin aileleri ve çevreleri de bu değişimden payını alır.

Celile böyle bir dönemde eşi Hikmet Bey'den ayrılır ve Büyükada'ya yerleşir. Aynı dönemlerde Yakup Kadri Karaosmanoğlu ile bir görüşmelerinde Yahya Kemal ile tanışır. Güzelliği ile herkesi büyüleyen Celile Hanım, elbette Yahya Kemal'i de etkiler ve bir süre sonra bu ikili arasında tutkulu bir aşk başlar.

Ancak bu ilişki kolay yaşanamayacaktır. Çünkü Yahya Kemal aynı zamanda dönemin ünlü okulu Bahriye Mektebi'nde Nazım Hikmet'in öğretmenidir. Bu nedenle Nazım'ın vereceği tepkilerden çekinir. Sadece Nazım'ın değil, çevresinin alacağı tutumdan da endişe eden Yahya Kemal, Celile hanımla görüşmeye devam eder.⁸⁸

Yahya Kemal aşkını nasıl tutkuyla yaşadığını, bir kıskançlık krizinin ardından Yakup Kadri'ye şöyle anlatır:

"Kış için Nişantaşı'nda bir daire kiralamıştı. Bu evi ikimiz için dayayıp döşeyeceğinden söz ediyordu. Ev için uğraşmaya gitmişti. Ben Büyükada'daydım. Savoy'un lobisinde otururken, arka tarafımda Berlin büyükelçimizin İstanbul'da büyük bir davet vereceğine dair konuşmalar duydum. Kulak kabartınca, davet sahibinin Celile'nin akrabası olan Hakkı Paşa olduğunu anladım. Paşanın ne kadar çapkın bir adam olduğunu biliyordum. Müthiş bir acıyla sarsıldım. İskeleyle koştum. Son vapur

⁸⁸ CEBECİ Sevim, "Nazım, annesine aşık olan hangi ünlü şairi tehdit etti?", <https://www.internethaber.com/>, 12.07.2016.

gitmişti. Berbat bir hava vardı. Sandalcılar karşıya geçirmeye yanaşmadılar. Çok para teklif edince, biri kabul etti. Yolu yarılammıştık ki lodos şiddetini iyice artırdı. Sandalcı küfür etmeye başladı. Ölümü kıl payı atlatıp Maltepe'ye ulaştık. Araba aradım, bulamadım. Tren yoluna çıktım ve Bostancı'ya kadar koştum. Kan ter içinde kalmıştım. Karakola gittim ve hastamın olduğunu söyledim, bir araba bulmalarını rica ettim. Buldular. Üsküdar'dan bir kayıkla Beşiktaş'a geçtim. Ve oradan, doğru Nişantaşı. Celile'nin oturduğu apart- manın kapıcısını kaldırdım, evde olup olmadığını sordum. Evde olduğunu söyledi. İnanmadım. Çıkıp bakmasını istedim. Hizmetçiye sormuş evde olup olmadığını. Evdeymiş. Apartmanın karşısındaki meyhanede sabaha kadar içtim. Sabahleyin, toz toprak içinde dairesine çıktım. Sarmaş dolaş olduk."

Celile evlenme planları yapmaya başlar. Ancak Yahya Kemal bu evlilikten korkar. Yahya Kemal arkadaşı Yakup Kadri'ye bu korkularından, endişelerinden söz eder. Böylesine tutkuyla seven, kıskançlık krizleri geçiren adamın bu sözleri şaşırtıcıdır:

"Bu kadar dile düşmüşmüş, bir kadınla hayatımı birlertirmem yakışık alır mı? Ne der sonra herkes benim için?"

Yaklaşımı sadece şaşırtıcı değil, çirkindir de... Çünkü döneminde son derece saygı duyulan bir kadın olan Celile Hanım'ın dile düşmüş bir tarafı olmadığı gibi, hakkındaki tek söylenti de (o da dar bir çevrede) Yahya Kemal'le olan ilişkisidir.⁸⁹

Yahya Kemal ayrıca Celile'nin beklediği hayatı ona veremeyeceğinden de korkar. Kendi anlatımına göre, tek başına kaldığı zamanlarda sürdürdüğü, "özgürlük hali"nin sona ereceği kabusu da üzerine basar zaman zaman. Sonuçta Yahya Kemal çekip gider. Bu kaçıştır. Soylu bir şaire pek yakışmayan bu davranış dönemin edebiyat çevrelerinde şaşkınlıkla karşılanır.

⁸⁹ ÖREN Harika, age.

Yahya Kemal, Celile Hanım'a olan bağıllığını ve kıskançlığını şu şekilde anlatıyor;

"O günlerde Berlin Büyükelçisi Hakkı Paşa İstanbul'a dönecek lafı çıktı. Hakkı Paşa, benimkinin uzaktan akrabası oluyordu ve İstanbul'a geldiğinde geceler düzenler, İstanbul'un bütün güzel kadınlarını çağırırdı. Benimki de oralara gidecek diye içim burkuluyordu. Hatta kendisine bu endişemi söylemişim. Gitmeyeceğine yemin etmişti.

Bir gece Ada Oteli'nde otururken, yandaki iki kişinin "Berlin Büyükelçisi bu gece davet veriyor. İstanbul'daki bütün güzel kadınlar davetli" lafını ettiklerini duydum. Müthiş bir acıyla yerimden kalktım. İskeleyle doğru gittim. Son vapur çoktan kalkmıştı. Sert bir lodos esiyordu. Deniz karmakarışık, ancak ne olursa olsun, sandalla Maltepe'ye geçmeye karar verdim.

Sandalcılara gittim, yanaşmıyorlardı. Çok para verince biri ikna oldu. Açıldık, bir süre sonra lodos büsbütün arttı. Denizde çalkalanıp duruyorduk. Sandalcı bana küfretmeye başlamıştı. Ölmek üzereydik, ama ben sadece sevgilimin katıldığı geceyi düşünerek müthiş bir kıskançlık duyuyor ve bir an önce orada olmak istiyordum. Sırılsıklam Maltepe'ye gelebildik.

Hemen bir kahvehaneye gidip, araba bulmaya çalıştım. Yoktu. Bunun üzerine Maltepe'den Bostancı'ya yürümeye karar verdim. Tren yoluna çıkarak koşmaya başladım. Maltepe-Bostancı arasının bu kadar uzun olduğunu o zamana kadar fark etmemiştim.

Kan ter içinde Bostancı'ya geldim. Vakit hayli geçti. Karakola gittim. "Bana bir araba bulunuz hastam var" dedim. Aradılar taradılar birini buldular. Yine bir sürü para verdim. Arabayla yola koyuldum. Kadıköy, oradan Üsküdar. Karşıya geçtim. Doğru Nişantaşı! Sevgilimin oturduğu apartmanın kapıcısı ahbabımdı. Penceresini vurarak onu uyandırdım. "Benimki evde mi" diye sordum? Adam halime bakıp şaşırıldı: "Evde, bu akşam çıkmadı!" dedi, "Ne diyorsun?" diye bağırdım.

Sözüne inanamıyordum. "Çık bir bak! Evde mi?" diye adamı zorladım. Adam çarnaçar çıktı. Bir münasebetle hizmetçisine sormuş uyuyor! Demiş. Geldi haber verdi. Sanki dünyalar benim oldu. Apartmanın karşısında bir arabacı meyhanesi vardı. Orada sabaha kadar içtim. Sabahleyin, doğru eve çıktım. Benim halim berbat. Toz toprak içinde olduğumu görünce şaşırıldı ve hemen anladı. Sarmaşdolaş olduk.

Şair, büyük edip olmaktan daha öte önemli üç şey var: Birincisi evlenip bir yuva kurmak, ikincisi bir ev sahibi olmak, üçüncüsü bir tarafta kimseye muhtaç olmayacak kadar parası bulunmak. Ben bunların üçünü de yapamadım. Akşam oldu mu dostlar dağılır, evlerine gider. Ben şu otel odasında yalnızlığı bütün dehşetiyle duyarım. Ne şiir, ne kitap ve ne dostlarım beni bu korkunç yalnızlıktan çekip alabilirler..."

Yahya Kemal hem tutkulu hem de kıskançtır. Ruhunu bir burgaç gibi sıkın, "Bunca yıllık kocasını bırakan kadın, bir gün beni de bırakır" korkusudur belki de... "Kırpikleri süzgün o ihanet dolu gözler / Rikkatle bakarken bile bir fırsatı gözler" şaire göre...

Yahya Kemal deli gibi aşıkta, ama evlenmekten hayatı boyunca korkmuştu. Belki, böylesi bir kadına hiçbir zaman sahip olamayacağını bilmekten, belki o beraberlikte ters bir olaydan ürkemektен, belki de genç Nazım Hikmet'ten ve etraf ne der diye ürkemektен?

O günlerde Celile Hanım, Yahya Kemal'e bir mektup yazdı, şöyle diyordu: "Bugün Pazar belki gelirsın diye üç vapurunu pencerede bekledim. Gelmedin mahzun oldum. Verdiğın konferansa gelmedim. Kalabalıktır memnun olmazsın diye, fakat hep aklım sende idi. Çok çok göreceğım geldi. Beni niye aramadın. Sana gücendim canımın içi, pek göreceğım geldi... Ben o günden beri yani Salı gününden beri evdeyim, dikış dikiyorum. Evimiz için çalışıyorum..."

Celile Hanım'ın beklediğı evlilik hiçbir zaman olmayacaktı. Yahya Kemal hep kaçacaktı o evlilikten...

Heybeliada'da okuyan genç Bahriyeli Nazım, hafta sonları okuldan çıkar annesinin yanına gelirdi. Yahya Kemal o günlerde genç birer Bahriyeli olan Nazım Hikmet ve Necip Fazıl'ın bulunduğú öğrenci grubuna şiir dersleri verirdi.

Yahya Kemal hafta sonları "Genç Nazım Hikmet'e Türkçe ile şiir dersleri" verirken, İstanbul'un en güzel kadınlarından olan, ressam Celile Hanım'la yakınlaştı. Nazım'a verdiğı derslerden arta kalan zamanlarda Celile Hanım ile Yahya Kemal sanat ve edebiyat ile süren uzun sohbetlere başlamışlardı.

Bir süre sonra bu ilişkinin kokusu Nazım'ın ve Necip Fazıl'ın öğrencisi olduğú Bahriye mektebinde duyuldu. Dedikoduların ayyuka çıkması üzerine Yahya Kemal bir süre okula gelmedi. Geldiğinde karşısında öğrencisi Necip Fazıl'ı (Kısakürek) buldu. Hocası olan Yahya Kemal'e şöyle dedi; Necip Fazıl: "Hocam, kibrit suyu içerek intihara kalkıştığınızı duyduk... Sınıfın bu durumdan duyduğú derin üzüntüyü size aktarmak isterim..."

Hocasına yönelik bu ironi dolu alaycı ve dalga geçen üslup, bir Deniz Harp Okulu öğrencisi Bahriyeli için kabul edilmez bir davranıştı. Necip Fazıl "Aşk ilişkisini alaycı bir şekilde ima eden" sözleri nedeniyle, okulda "Kodes" adı verilen tahta dolabın içinde cezaya gönderildi.

Ne ki bu Fransızca'yı ana dili gibi konuşan, piyano çalan, natürmort resimler yapan dünya güzeli, sanatçı genç kadın Celile ile Yahya Kemal'in aşkı ateşinden bir şey kaybetmiyordu.

Nazım Hikmet'ten çekinen şairin korktuğú başına gelmiştir. Bir gün Celile Hanım'larda Nazım'a ders verdikten sonra cebinde dörde katlanmış pusulayı okuyunca, başından aşağı kaynar sular dökülmüş gibi hisseder. Pusula'da şöyle yazmaktadır:

“Muallimim olarak girdiğiniz bu eve, babam olarak giremeyeceksiniz.”

Notu bırakan genç Nazım Hikmet'tir ve pusula örtük ama net bir tehdit içirmektedir. Bu olay Yahya Kemal'i çok etkilemiş. Nazım'a ders vermekten vazgeçmiş. Bir müddet sonra Celile Hanım kocasından boşanmış. Yahya Kemal'le evlilik hazırlıklarına başlamışlarsa da Yahya Kemal'in kıskançlığı ilişkilerini zorlamaktaymış. Evliliklerine giden son adımlarda delicesine sevdiği, kıskandığı, kadına bir mektup yazan Kemal, evlenmekten vazgeçtiğini bildirmiş. Terk edilme korkusundan mı, Nazım Hikmet'in tavrından mı, adı dillerde dolaşan bir kadınla evlenmekten mi korktuğu bilinmemiş. Celile Hanım, annesi Leyla Hanımı da araya sokmasına ve tüm gayretine rağmen aralarındaki gönül bağı evliliğe döndürmeyi başaramamış.

Yahya Kemal'i evliliğe ikna edemeyen Celile Hanım adeta yıkılmış. Resim sanatını ilerletmek bahanesiyle Paris'e gitmiş. Türkiye'den uzaklaşırken, Yahya Kemal Sirkeci Garı'nda O'nu uğurlamaya, vedalaşmaya gelmiş. 1917 yılından sonra bir daha görüşmemişler. Celile Hanım sonraları biriyle evlenmişse de çok kısa süre sonra ayrılmış.⁹⁰

Yahya Kemal ve Nazım Hikmet'in bu talihten yoksun ilişkileri beni hep düşündürmüştür. Usta şairlerden, küçük yaşlarda şiir dersleri alan genç şair adaylarının, onların üslubundan birkaç şey yansıtması beklenir. Ama Nazım Hikmet'in Yahya Kemal'e duyduğu kin, onu şiir hocasından ve onun şiir anlayışından epey bir uzaklaştırmıştır. Bir tarafta aruz ölçüsünü Türkçe potasında eriterek mükemmel yakın bir seviyede kullanan Yahya Kemal, diğer tarafta ise, neredeyse bütün şiirlerinde, ne heceye ne de aruza yer veren, fütürist Nazım Hikmet. Belki de o her açıdan Yahya Kemal'den uzaklaşmak istedi, ihtimaldir ki her zaman içten içe ona ve şiirine bir düşmanlık besledi ve bu denli zıt bir yol seçti kendine.

Sanat için sanatı benimsemiş, toplumsal sorunlara değinmeyen bir Yahya Kemal olmaktansa, görüşlerini topluma yansıtmak, kendi davasını dillendirmek için kullandı o şiirini. İhtimâldir ki, toplumdan çok uzakta, kendi fildişi kulesinde yaşayan bir Yahya Kemal olmaktansa, toplumla iç içe, vatani ve milleti için yıllarını ceza evlerinde geçiren bir vatan şairi olmayı yeğledi. Uzun lafın kisası, eğer bugün Nazım dünyanın en büyük şairleri arasında gösteriliyorsa, bugün o Mavi Gözlü Dev, dünyanın birçok yerinden okunuyor, sevgili dostu Mayakovski gibi fütürizm akımı denince akla gelen ilk şairlerden oluyorsa, çocukken yaşadığı bu hayal kırıklığının bir etkisi vardır. Onu çocukluğunda yiyip bitiren, babasından eden bu yasak aşk, bu Güzel Yüzlü Şairi dünyanın en iyileri arasına, unutulmazlar arasına sokmuştur.

Evet, belki bu çok hayali bir iddia ama, hepimiz çocukluğumuzda yaşadığımız şeyleri bilinç altımızda taşıyoruz. Bir ihtimaldir ki Nazım Hikmet de, Yahya Kemal'i ve ona beslediği nefreti hiç aklından çıkaramadı. Neticede, Yahya Kemal, ne onun şiirini etkileyebildi, ne de onun babası olabildi...⁹¹

⁹⁰ ÖREN Harika, age.

⁹¹ ÖREN Harika, age.

Celile Hanım ile Yahya Kemal'in ayrılıklarının üzerinden yıllar geçer, herkes kendi yoluna gider. Yahya Kemal elçilik göreviyle bir süre Avrupa'da kalır, sonra milletvekili olarak Meclis'e girer. Celile Hanım Paris'te resim çalışıp İstanbul'a döner, İbrahim adında bir paşazade ile kısa bir evlilik geçer başından.

Ayrılıklarından 19 yıl sonra, 1938'de yeniden bir mektup yazar Yahya Kemal'e... Ama ne aşk vardır bu kez içinde ne de tutku. Oğlu Nazım Hikmet büyük bir şairdir artık ve dünya görüşü nedeniyle dönemin iktidarı tarafından hapislerde süründürülmektedir.

Cumhuriyetin 15'inci yılı nedeniyle bir af tasarısı gündemdedir, o sıralarda Bursa Hapishanesi'nde bulunan Nazım da bu aftan yararlansın diye destek bekler Yahya Kemal'den. "Maziden gelen bir ses" olarak imzaladığı mektubunda "Onu himaye ederek kanayan bir anne yüreğini kurtarınız" diye yalvarır. Ama cevap alamaz. Ne evet ne hayır... Yahya Kemal susmayı seçer.

Bir başka rivayet daha vardır. Artık gözleri zor seçen Celile Hanım, 1950 yılında oğlunun hapisten kurtulabilmesi için Galata Köprüsü'nde açlık grevine başlar. Köprüden geçen Yahya Kemal onu görür ama görmezden gelir, geçip gider.⁹²

Yahya Kemal aile adamı olduğu, yuva kurmayı çok istediği halde evlenmemiş. Yerleşik düzen kuramamış. Sadece ruhunun yalnızlığını dizelerine dökmekle yetinmiş. Celile Hanımı tutkulu bir aşk ile sevmiş ama içinde O'nun olmadığı bir yaşamı seçmiş.

Celile Hanım Büyükkada'dan İstanbul'a her gidişinde, Yahya Kemal için ada boşalır, hüznünlere düşmüş. İşte böyle bir günde, ateşli tutkusu, bedenini dağlayan kıskançlığına yenik düştüğü anda hareket eden vapurun ardından 'Yazın adada oturan Sonbaharda İstanbul'daki evine göçen bir kadına deli gibi aşık oldum. Ada O'nun ile dolar, O gidince bomboş kalırdı. 3 yıl süren büyük bir aşka tutuldum' diye yazmış.

Yahya Kemal'in ölümünden sonra bir kitabı arasından çıkan zarfta, iki yapraklı kuru çiçek ve bir de not varmış. "Bu zarf içindeki hatıra, 19 Ağustos 1930' da Sirkeci Garı'nda gece saat 10'da Paris'e uğurladığım aziz kadının göğsündeki çiçektir. Bunu ömrümce muhafaza edeceğim." İçinde bunlar yazmaktaymış. Yahya Kemal, Celile'yi hatırasını ölümüne kadar saklayacak değerinde sevmiş ama varlığını görmezden gelecek kadar da nefret etmiş.

Celile Hanım 1956'da göçüp gider bu dünyadan, Yahya Kemal ise ondan iki yıl sonra... Geriye edebiyat dünyasında dilden dile dolaşan, hüznünlü bir aşk hikayesi kalır.

Yahya Kemal'in Sessiz Gemi'si "*hep ölüme yazılmış bir şiir olarak*" bilinir. Oysa demir alıp bu limandan kalkan gemi. Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol dizeleri. Yahya Kemal'in hayatındaki en büyük aşkı olan Celile'sinin Ada'dan gemiyle İstanbul'a uzaklaşması esnasında yaşadığı çaresizliği anlatır. Ölümdür elbette Sessiz Gemi'nin konusu...

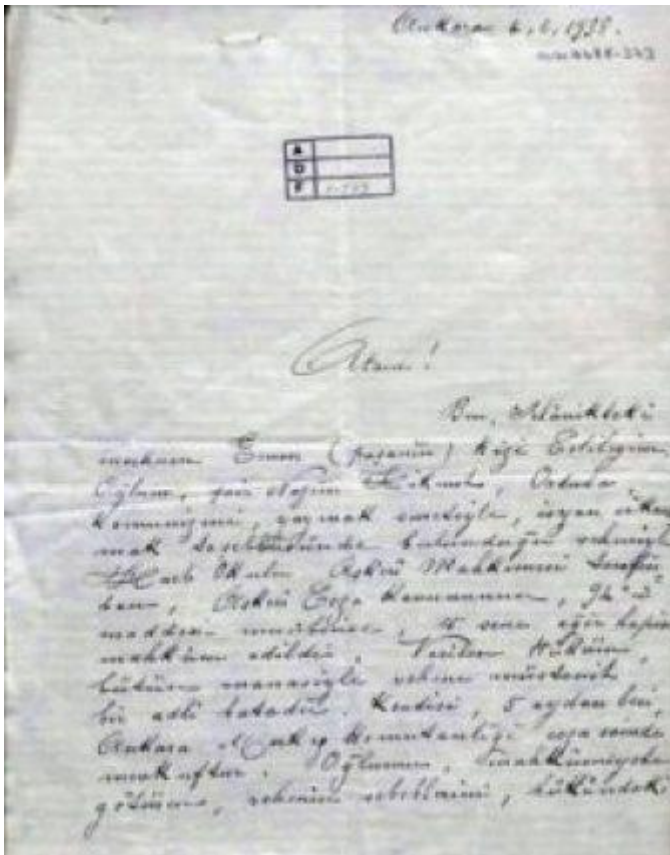
⁹² ÖZKARTAL Miraç Zeynep, age.

Ama aşkta aranan ölümdür ve Celile'nin ardından ada limanında bakakalan Yahya Kemal'den esintiler içerir...

"Artık demir almak günü gelmişse zamandan...
Meçhule giden bir gemi kalkar bu limandan...
Hiç yolcusu yokmuş gibi sessizce alır yol...
Sallanmaz o kalkışta ne mendil ne de bir kol...
Rıhtımda kalanlar bu seyahatten elemli...
Günlerce siyah ufka bakar gözleri nemli...
Biçare gönüller!.. Ne giden son gemidir bu...
Hicranlı hayatın ne de son matemidir bu...
Dünyada sevilmiş ve seven nafile bekler...
Bilmez ki giden sevgililer dönmeyecekler...
Birçok gidenin her biri memnun ki yerinden...
Birçok seneler geçti dönen yok seferinden..."

1950 yılında, Nazım hapishanede açlık grevi ilan edince annesi Celile Hanım (artık gözleri görmeyen Celile Hanım) elinde "Oğlum kurtarın" pankartıyla Galata Köprüsü'nde imza toplamaya başlar. Nazım'ın ölüm orucunu duyan insanlar, Türkiye'den, dünyanın muhtelif yerlerinden, Avrupa'dan, Amerika'dan, Sovyetler Birliği'nden şairin kurtulması için yoğun çaba sarf ederler. Celile Hanım görmeyen gözleriyle açlık grevi yaparken Galata Köprüsü'nden geçen Yahya Kemal Celile Hanım'ı görmezden gelip destek imzası da vermez ve hızla oradan uzaklaşır.

İşte, hayatı roman veya sinema filmi olabilecek Celile Hanım'ın, Atatürk'e ve İsmet İnönü'nün eşi Mevhibe Hanım'a yazdığı mektuplar:

Nazım Hikmet'in
annesi Celile Hanım'ın 4 Haziran
1938'de Atatürk'e yazdığı mektup:

"Atam!

Ben, Selânik'teki merhum Enver Paşa'nın kızı Celile'yim. Oğlum şair Nâzım Hikmet, orduda komünizmi yaymak suretiyle isyan çıkartmak teşebbüsünde bulunduğu vehmiyle Harbokulu Askeri Mahkemesi tarafından Askeri Ceza Kanunu'nun 94. maddesi mucibince 15 sene ağır hapse mahkûm edildi. Verilen hüküm bütün mânâsiyle vehme müstenid bir adli hatadır. Kendisi beş aydan beri Ankara Merkez Komutanlığı Cezaevi'nde mevkuttur.

Oğlumu mahkûmiyete götüren vehmin sebeplerini, hükümdeki kanuni ve maddi hataları birebir anlatıp sizi yormak ve kıymetli vakitlerinizi istaf etmek istemem. Yalnız istirhamım şudur:

Harbiye Okulu'ndaki dava dosyasını Ankara Merkez Komutanı Demir Ali veya Ankara Garnizon Komutanı Mustafa Kemal Gökçe'ye yahut sizce itimadı hâiz bitaraf herhangi bir kimseye tedkik ettiriniz. Eğer oğlumun suçlu ise ve hükmün isabetli olduğuna kanaat getirilirse buna ben de kani olacağım ve mahkûm olduğu cezayı çekmesine isteye isteye katlanacağım.

Ancak, bitarafâne yapılacak bir tedkik, oğlumun mâsum olduğu halde adli hatâya kurban gittiğini göstereceğine emn bulunuyorum. Bu takdirde vatan hainlerine karşı bile göstermek büyüklüğünde bulunduğunuz ulûvv-ı cenâbı oğlumdan esirgemeyeceğiniz muhakkaktır; çünkü Nâzım ne bir vatan haini ne memleketinin ordusuna kassetmiş bir cânidir.

O, sadece Türk Dilî'nin emsâli arasında kıymetli bir hizmetkârı ve istikbalde senin yarattığın tarihi altın harflerle yazacak kalemlerden biridir. Felsefeyi akidesinin kendisini komitacı bir bolşevik tanınacak şekilde yanlış anlaşılmasının verdiği vehme kurban gitmiştir.

Mustarip bir ana sıfatıyla en büyük emelim, oğlumun mâsumiyetine sizin de kanaat getirmeniz ve onu affa lâyük görmenizdir. İstirhamlarımın reddedilmeyeceğine güvenerek, minnetle ellerinizden öperim büyük Atam.

Celile. Yenişehir'de merhum Bay Samih Rifat evinde"

(Cumhurbaşkanlığı Arşivi, 01019688-373, 374 ve 375)

Celile Hanım, 12 Nisan 1939'da Mevhibe İnönü'ye yazdığı mektup

"Sayın Bayan İsmet İnönü, Hanımefendimiz!

Şair Nâzım Hikmet'in anasıyım, oğlum vehim kurbanı olarak adli bir hataya uğradı ve askeri mahkemece 28 sene ağır ceza hapsine çarptırıldı.

Çektiği sefalet, eskiden beri duçar olduğu siyatiği belkemiğine sızdırdı, şimdi de kalp başladı.

Tamamen suçsuz olduğu için, hususi bir affa uğraması yolunda Büyük Millet Meclisi'ne bir istida ile müracaat ettim.

İsmet İnönü gibi adalet muhibbi bir Ulu Şefimizin devrinde bigünah oğlumun daha fazla hapislerde çürümemesi için yardımınızı analık şefkatinizden dilerim efendim. Nâzım Hikmet'in bedbaht anası Celile"⁹³

(Cumhurbaşkanlığı İsmet İnönü Arşivi; yer no: 2/12-32, fihrist no: 7791-2)

Ayşe Celile Hikmet'in yaşamı, yalnızca bireysel bir sanat ve aşk hikâyesi olarak değil, aynı zamanda bir dönemin ruhunu yansıtan çok katmanlı bir anlatı olarak değerlendirilmelidir. Onun resimleri, duygularının ve iç dünyasının tuvale yansıyan izleri olarak varlığını sürdürürken, Yahya Kemal ile yaşadığı ilişki ise edebiyat tarihinin en zarif ve en hüzünlü karşılaşmalarından biri olarak hafızalarda yer edinmiştir.

Bu bağlamda Ayşe Celile Hikmet, ne yalnızca "bir şairin annesi" ne de sadece "bir aşkın öznesi"dir. O, kendi başına bir sanatçı, bir entelektüel ve dönemin erkek egemen sanat dünyasında var olmayı başarmış güçlü bir kadın figürdür. İstanbul'un 1920-1950 yılları arasındaki kültürel atmosferinde bıraktığı iz, hem görsel sanatlar hem de edebiyat çevreleri açısından dikkate değerdir.

Ayşe Celile Hikmet'in hayatı, sanat, aşk ve yalnızlık ekseninde şekillenen bir varoluşun ifadesidir. Onu anlamak, yalnızca bir bireyin hikâyesini değil, aynı zamanda bir dönemin estetik ve duygusal dünyasını da anlamak demektir. Bu nedenle Ayşe Celile Hikmet, Türk sanat ve edebiyat tarihinin kenarında kalmış bir figür değil, yeniden keşfedilmeyi hak eden güçlü bir merkezdir.

⁹³ ŞEN Umut Berhan, age.

BİR DİNAZOR'UN AŞKLARI; MİNA URGAN

Bazı insanlar yaşadıkları dönemin içinde kalır, bazılarıysa dönemi aşarak bir hafızaya dönüşür. Mina Urgan, Türk edebiyatı ve düşünce dünyasında tam da böyle bir isimdir. O, yalnızca Shakespeare çevirileri yapan bir akademisyen, İngiliz edebiyatının güçlü bir yorumcusu ya da anıları milyonlarca okur tarafından sevilen bir yazar değildir. Aynı zamanda Cumhuriyet döneminin en özgür kadın figürlerinden biri, İstanbul'un eski edebiyat mahfillerinin canlı hafızası ve birçok şairin, yazarın, tiyatrocunun hayatına dokunmuş sıra dışı bir entelektüeldir.

Mina Urgan'ın edebi kişiliği, klasik anlamda bir "romancı" ya da "şair" kimliğinden farklıdır. Onun kalemi, yaşanmışlıkların, gözlemlerin, kültürel birikimin ve insan sevgisinin iç içe geçtiği samimi bir anlatıya dayanır. Özellikle Bir Dinozorun Anıları ile Türk okuru, akademik dünyanın yüksek duvarlarının ardındaki gerçek Mina Urgan'la tanışmıştır. Rakı sofralarında saatlerce edebiyat konuşan, İstanbul'un eski tramvaylarını özleyen, dostluklara tutkuyla bağlanan, aşklar yaşamış ama hiçbir zaman özgürlüğünden vazgeçmemiş bir kadınladır...

Onun yazılarında edebiyat yalnızca kitaplardan ibaret değildir, hayatın kendisidir. Şiir, sokakta yürüyen bir insanın yüzünde, roman, eski bir Beyoğlu akşamında, tiyatro ise dost meclislerinde yapılan uzun tartışmalarda gizlidir. Bu yüzden Mina Urgan'ın anlatısı akademik olmaktan çok insandır. Okur, onun satırlarında yalnızca bilgi değil, bir dönemin ruhunu bulur.

Cumhuriyet'in ilk kuşak aydınları arasında yetişen Mina Urgan, Batı edebiyatını çok iyi bilen, Fransızca ve İngilizceye hâkim, dünya kültürüyle beslenen bir isimdir. Ancak onu farklı kılan şey yalnızca entelektüel birikimi değildi. Erkek egemen bir kültür ortamında korkmadan konuşabilmesi, siyasetten sanata kadar her konuda fikir üretebilmesi ve kendi hayatını kendi kurallarıyla yaşayabilmesiydi. Belki de bu yüzden çevresindeki birçok şair ve yazar onda yalnızca bir dost değil, anlaşılması zor, etkileyici ve büyüleyici bir kadın görüyordu.

Mina Urgan'ın adı yıllar boyunca pek çok edebiyatçıyla birlikte anıldı. Ahmed Arif'ten Cahit Sıtkı Tarancı'ya, Orhan Veli Kanık'tan başka birçok sanatçıya kadar uzanan bu yakınlıklar kimi zaman gerçek dostluk, kimi zaman hayranlık, kimi zaman da edebiyat çevrelerinin bitmeyen söylentileri olarak kaldı. Fakat kesin olan bir şey vardı. Mina Urgan, yaşadığı dönemde yalnızca fikirleriyle değil, kişiliğiyle de iz bırakıyordu.

Onun aşk anlayışı da alışılmış romantizmin dışındaydı. Mina Urgan için aşk, yalnızca duygusal bir bağlılık değil, zihinsel bir yakınlıktı. Belki de bu yüzden hayatına giren insanların çoğu şair, tiyatrocü, yazar ya da düşünce insanıydı. Çünkü o, bir insanın önce zihnine âşık olunabileceğine inanıyordu. Dostluk ile aşk arasındaki ince çizgide yürüyen ilişkileri, onun hayatında çoğu zaman büyük fırtınalardan çok derin izler bırakan sessiz yakınlıklar olarak kaldı.

Bugün Mina Urgan'a bakıldığında yalnızca bir edebiyat tarihçisi görülmez. O, Cumhuriyet kültürünün, eski İstanbul'un, kaybolan entelektüel zarafetin ve özgür düşüncenin sembollerinden biridir. Yazdığı anılar, yaptığı çeviriler ve ardında bıraktığı

hikâyeler sayesinde hâlâ yaşamaktadır. Çünkü bazı insanlar öldükten sonra unutulmaz, bir dönemin vicdanı ve hafızası hâline gelir. Mina Urgan da Türk edebiyatı içinde tam olarak böyle bir yerde durmaktadır.

Yaşamı

Mina Urgan, İngiliz edebiyatının en önemli eserlerini Türk edebiyatına kazandırdı. Thomas Malory, Henry Fielding, Balzac, Aldous Huxley, Graham Greene, William Golding, John Galsworthy ve Shakespeare'in eserlerini çevirmenin yanı sıra yazdığı *Bir Dinozorun Anıları* ve *Bir Dinozorun Gezileri* isimli iki kitabıyla da okuyucudan büyük ilgi gördü. Urgan, "Elizabeth Devri Tiyatrosunda Soytarılar" adlı çalışmasıyla doçent ve 1960'ta profesör oldu. Aynı yıl, Türkiye İşçi Partisi'ne girdi ve İngiliz edebiyatı profesörü olarak sürdürdüğü öğretim üyeliğinden 1977 yılında emekli oldu. Özgürlük ve Dayanışma Partisi'nin kurucu üyeliğini yaptı. 15 Haziran 2000 günü, 85 yaşında öldü. Çalıştığı İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü onun anısına her yıl bir öykü yarışması düzenlemektedir.⁹⁴

1 Mayıs 1915 tarihinde İstanbul'da dünyaya geldi. Babası Fecr-i Ati şairi Tahsin Nahit Bey, annesi Şefika Hanım'dır. Babasını 2 yaşındayken yitirdi. Annesinin ikinci eşi Falih Rıfkı Atay'dı. Ve Falih Rıfkı Atay'ın himayesinde büyüdü. Şimdiki adı Robert Kolej olan Arnavutköy Amerikan Kız Koleji'ndeki öğreniminden sonra İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi Bölümünü bitirdi. Aynı fakültenin İngiliz filolojisi bölümünde doktorasını da yapan Urgan, "Elizabeth Devri Tiyatrosunda Soytarılar" isimli çalışmasıyla 1949'da doçent unvanını aldı. 1960 yılında ise profesör olarak öğretim üyeliği görevine devam eden yazar, 1977'de İstanbul Üniversitesinden emekli oldu.

⁹⁴ https://tr.wikipedia.org/wiki/M%C3%AEna_Urgan, Er. Tar. 01.05.2026.

Urgan, çevirmen ve yazar olarak vasıfları, geniş bakış açısı, Türkçe ve İngilizceye hâkimiyeti, edebiyata kazandırdıkları ile duayen olarak görüldü. İlk cildi 1986'da, 5. ve son cildi 1993'te kitap raflarındaki yerini alan İngiliz Edebiyatı Tarihi adlı çalışması başta olmak üzere, Thomas More, Shakespeare, Virginia Woolf üstüne yaptığı incelemelerle düşünce dünyasında çitayı yükseltti. Türk edebiyatını birçok önemli başvuru kitabıyla tanıştıran yazar, özellikle "Edebiyatta Ütopya Kavramı ve Thomas More" adlı çalışmasıyla hayatı özgürlük ve barış teması çerçevesinde yorumladı ve bu çalışma büyük ses getirdi.

Yazarın 1995'te Virginia Woolf, 1997'de D.H. Lawrence isimli inceleme kitapları yayınlandı. Ancak Urgan'ın, eserlerinin ve Türkiye için öneminin geniş bir okuyucu kitlesi tarafından keşfedilmesi ancak 1998 yılında

anılarını yazdığı zaman gerçekleşti.

Mina Urgan, 1960 yılından itibaren siyasete girmiştir. 1961 yılında, sonradan TKP ile birleşen, TİP'i kuran insanlardan biridir. İlerleyen yıllarda ÖDP (Özgürlük ve Dayanışma Partisi; günümüzdeki adı SOL Parti'dir) ile meclise girmeye çalışsa da, partisi meclise girebilmek için gerekli olan %10 oy oranına ulaşamadığı için parlamentoya girememiştir.⁹⁵

Kendi anlatımına göre, yirmi yaşında daha solculuğa kaymıştır. Siyasal hayatı hakkında *Bir Dinozor'un Anıları* isimli bir kitap yazmıştır.

Urgan'ın seksen üç yıllık bir ömrün anı ve tanıklıklarını bir araya getirdiği ve yakın tarihi anlattığı *Bir Dinozorun Anıları* 74 baskı yaparak çok satan kitaplar arasına girdi. Ardından Urgan yeni kitabı *Bir Dinozorun Gezileri*'ni kaleme aldı ve bu kitap da büyük ilgi gördü. *Bir Dinozorun Anıları*, anıların eksenine Mina Urgan'ı oturtmakla birlikte Atatürk'ten Halide Edip'e, Necip Fazıl, Abidin Dino, Neyzen Tevfik, Sait Faik, Halet Çambel, Vedat Günyol ve Yahya Kemal'den Ahmet Haşim'e sayısız tanıklık ve bu tanıklık aracılığıyla çizdiği panoramayla da çok önemli bir belge niteliği kazanmıştır. *Bir Dinozorun Gezileri*'nde ise, başta Mavi Yolculuk ve Bodrum olmak üzere, Anadolu, Paris, İngiltere, İtalya, Sovyet Rusya ve Amerika'ya "dinozorca" (az parayla) yaptığı yolculukları, eksilmeyen yaşama sevinci ve gülümseten izlenimlerle aktardı. İki kitabı

⁹⁵ "Mina Urgan - Türk Dili ve Edebiyatı". www.turkedebiyati.org. 15 Eylül 2024.

da büyük satış rakamlarına ulaşmış olan yazar, bu durumu ironik biçimde şu şekilde açıklamıştı:

"Kitaplarımın nasıl bu kadar sattığını anlamadım, hâlâ da anlamıyorum. Nasıl satar benim kitabım. O kadar aykırıyım ki bu topluma. Çok satıyorum, acaba çok mu bayağı yazıyorum. Acaba yanlış bir şey mi yaptım?"⁹⁶

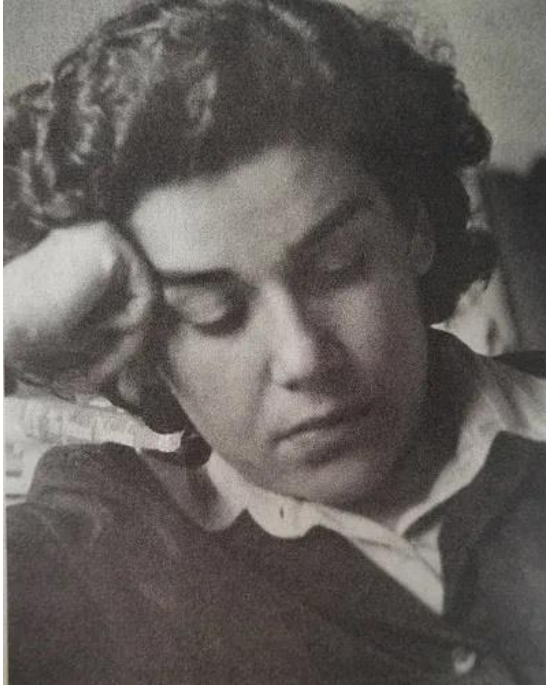
Mina Urgan ve Cahit Irgat Aşkı

Mina Urgan ile Cahit Irgat arasındaki evlilik, Türk edebiyat ve tiyatro çevrelerinin dikkat çeken birlikteliklerinden biri olarak görülür. Bu evlilik yalnızca iki sanat insanının bir araya gelişi değil, aynı zamanda 1940'lı ve 1950'li yılların entelektüel İstanbul çevresinin ruhunu da yansıtan bir ilişkidir.

Ancak bu birliktelik, büyük romantik bir aşk hikâyesinden çok, sanat, özgürlük, mücadele ve güçlü karakterlerin çatıştığı bir ilişki olarak anlatılır. Mina Urgan ile Cahit Irgat'ın evliliği 1949 yılında gerçekleşti. Bu evlilikten iki çocuk dünyaya geldi; Mustafa ve Zeynep Irgat. Mustafa Irgat daha sonra şiir ve resim alanında önemli bir isim olurken, Zeynep Irgat tiyatro oyunculuğuyla tanındı.⁹⁷

Cahit Irgat dönemin oldukça hareketli, bohem ve mücadeleci sanatçılarından biriydi. Şairlik, tiyatroculuk, sinema oyunculuğu ve yönetmenlik yapıyordu. Maddi sorunlar, politik baskılar ve tiyatro hayatının düzensizliği onun yaşamını sürekli etkiliyordu. Mina Urgan ise İstanbul Üniversitesi'nde akademik kariyer yapan, Batı edebiyatına hâkim, disiplinli ama aynı zamanda son derece özgür ruhlu bir kadındı.

Bu nedenle karakter olarak birbirlerinden oldukça farklı iki insan oldukları söylenebilir.

Mina Urgan, anılarında Cahit Irgat'tan tamamen kötü söz etmez. Onun yetenekli, etkileyici ve duyarlı biri olduğunu kabul eder. Fakat ilişkilerinin uzun ömürlü olmamasında hem ekonomik sıkıntıların hem de yaşam tarzı farklılıklarının etkili olduğu düşünülür.

Cahit Irgat'ın hayatı oldukça çalkantılıydı. Siyasi nedenlerle soruşturmalar geçirdi, tiyatrolardan uzaklaştırıldı, ekonomik zorluk yaşadı ve sürekli iş değiştirdi. Kendisinin bir söyleşide söylediği şu sözler onun hayatını özetleyen ifadelerden biri olarak görülür:

"Anarşist dediler kovdular. Nihilist dediler kovdular. Komünist dediler kovdular."⁹⁸

⁹⁶ <https://www.turkedebiyati.org/sairler/tahsin-nahit.html>, 18 Nisan 2021.

⁹⁷ "Cahit Irgat Kimdir?", <https://www.turkedebiyati.org/>, Er. Tar. 01.05.2026.

⁹⁸ ÇEKİRGE Pınar, "Anarşist Dediler Kovdular, Nihilist Dediler Kovdular, Komünist Dediler Kovdular: "Cahit Irgat", <https://tiyatrodergisi.com.tr/>, 5 Haziran 2023.

Bu zor yaşam koşullarının evliliği de etkilediği anlaşılır. Bazı biyografi kaynaklarında Mina Urgan ile Cahit Irgat'ın ilişkisinin başlarda yoğun bir çekim içerdiği, ancak zamanla iki tarafın da bağımsız karakterleri nedeniyle yıprandığı belirtilir. Özellikle Mina Urgan'ın klasik evlilik anlayışına uzak durduğu, bireysel özgürlüğüne çok önem verdiği sık sık vurgulanır.

Evlilikleri uzun sürmedi ve çift daha sonra boşandı. Ancak tamamen kopuk bir düşmanlık yaşadıklarına dair güçlü bilgiler yoktur. Daha çok "aynı dünyaya ait ama aynı ev hayatına uygun olmayan iki insan" görüntüsü ortaya çıkar. Cahit Irgat daha sonra başka evlilikler de yaptı. Özellikle Cahide Sonku ile yaptığı evlilik dönemin magazin ve sanat dünyasında çok konuşuldu. Mina Urgan ise hayatının ilerleyen dönemlerinde daha çok akademik çalışmaları, çevirileri ve siyasi duruşuyla ön plana çıktı.⁹⁹

Mina Urgan'ın oğlu Mustafa Irgat'ın genç yaşta ölümü ise onun hayatındaki en büyük acılardan biri oldu. Pek çok okur, Mina Urgan'ın anılarındaki duygusal derinlikte bu kaybın etkisini hisseder.

Bu evlilik hakkında dikkat çeken bir başka nokta da şudur: Her iki isim de Türkiye'de "alışılmış hayatlara" sığmayan karakterlerdi. Biri tiyatronun ve şiirin bohem dünyasında yaşayan politik bir sanatçı; diğeri akademide çalışan ama son derece özgür ruhlu bir kadın entelektüeldi. Bu yüzden ilişkileri bugün hâlâ "dönemin sıra dışı sanatçı evliliklerinden biri" olarak anılır.

Mina Urgan ve Cahit Sıtkı Tarancı

Mina Urgan ile Cahit Sıtkı Tarancı arasında yaşanmış olduğuna dair kesin biçimde belgelenmiş, doğrulanmış bir aşk ilişkisi bulunmamaktadır. Ancak Türk edebiyat çevrelerinde yıllardır konuşulan bazı yakınlık iddiaları, duygusal hayranlık yorumları ve edebi dostluk söylentileri vardır. Bu konu daha çok anılar, mektuplar ve dönemin edebiyat çevresindeki anlatılar üzerinden şekillenmiştir; tarihsel olarak kesinleşmiş bir "ilişki" olarak kabul edilmez.

Mina Urgan, özellikle Bir Dinozorun Anıları adlı anı kitabında gençlik yıllarında tanıdığı birçok şair ve yazar hakkında samimi gözlemler aktarır. Ancak Cahit Sıtkı Tarancı ile doğrudan yaşanmış bir aşkı açık biçimde anlatmaz. Buna rağmen bazı edebiyat araştırmacıları, Tarancı'nın Mina Urgan'a karşı özel bir ilgi duyduğu ihtimalini dile getirmiştir. Bunun temel nedeni Tarancı'nın bazı mektuplarında ve dost çevresindeki anlatılarda Mina Urgan'dan övgüyle söz edildiğine dair yorumlardır.

Cahit Sıtkı Tarancı'nın hayatında aşk önemli bir tema olsa da, onun belgelenmiş duygusal ilişkileri daha çok şiirlerindeki "hayali kadın", yalnızlık ve erişilemeyen aşk imgesi üzerinden okunur. Şairin özel hayatına dair en önemli kaynaklardan biri olan Ziya'ya Mektuplar ve Evime ve Nihal'e Mektuplar içinde Mina Urgan'la yaşanmış açık bir romantik ilişkiye dair net ifadeler bulunmaz.¹⁰⁰

⁹⁹ "Cahit Irgat Kimdir?", <https://www.biyografi.net.tr/cahit-irgat-kimdir/>, Er. Tar. 01.05.2026.

¹⁰⁰ "Cahit Sıtkı Tarancı", <https://en.wikipedia.org/>, Er. Tar. 01.05.2026.

Edebiyat çevrelerinde bu söylentilerin çıkmasının bir nedeni de Mina Urgan'ın gençlik yıllarında dönemin birçok önemli şairiyle yakın dostluklar kurmuş olmasıdır. Orhan Veli Kanık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Nurullah Ataç ve başka birçok edebiyatçıyla entelektüel dostlukları vardı. Mina Urgan'ın özgür kişiliği, kültürel birikimi ve dönemin erkek egemen edebiyat çevresindeki etkileyici varlığı nedeniyle birçok şairin ona hayranlık duyduğu bilinir. Ancak bu hayranlıkların hepsi romantik ilişki anlamına gelmez.

Engin Topuz'un "Nazi İşgalinden Bisikletle Kaçan Türk Şairler" başlıklı çalışmasında Mina Urgan ve Cahit Sıtkı Tarancı arasındaki bir yaşamışlığı şu şekilde anlatıyor;

İleride Türkiye İşçi Partisi liderliğini yapacak olan Mehmet Ali Aybar(1908-1995), İngiliz edebiyatının en önemli eserlerini Türk edebiyatına kazandıracak olan Mina Urgan(1915-2000), 1961 Anayasasının hazırlanmasına katılacak olan hukukçu Ragıp Sarıca(1912-1993) bu öğrenciler arasındaydı. Ve bir de iki genç Türk şair vardı: Cahit Sıtkı Tarancı(1910-1956) ve Oktay Rifat(1914-1988).

O sırada havayolu veya trenle şehri terk etmek güçtü. Bir an önce Paris'ten ayrılmak için çare aradılar. Bisikletle ayrılma fikrinin ilk nasıl çıktığını Mina Urgan şöyle anlatıyor:

"Oradaki Türklerle ne yapacağımızı düşündük. Mehmet Ali o sıralarda çok kullanılan bir tandemle, yani iki kişilik uzun bir bisikletle güneğe doğru gitmemizi önerdi. Bisikletin ön kısmında Mehmet Ali, arka kısmında ben pedal çevirecektim. Çocuk için yapılan orta kısmına da, ikimiz gibi sporcu olmayan sevgili Ragıp Sarıca'yı oturtacaktık."

Ragıp Sarıca için böyle bir çözüm bulmalarının sebebi onun bisiklet kullanmayı bilmemesiydi. Daha sonraki günlerde Ragıp Sarıca'ya arkadaşları bisiklet kullanmayı öğrettiler. Mina Urgan Paris'te bir süre daha kalıp trenle döndü, diğerleri bir grup oluşturup Almanlar askeri tesisleri bombalarken yıkıntılar arasından Paris'i terk ettiler.

.....
Cahit Sıtkı, Mina Urgan ile Paris'te tanıştı. Mina Urgan onu şöyle tanımlıyor:

"Cahit Sıtkı, nerdeyse benim boyumda, ufak tefek bir adamdı. Hiç biçimsiz değildi; ufak boyuttaydı sadece. Bir Çinlininkiler gibi çekik kara gözleri vardı. Herkes için, ikide

*birde, 'çok iyi yüreklidir, sevgi doludur' derler ama, gerçekten öyle olan çok az sayıda insan vardır aslında. Cahit Sıtkı o ender insanlardan biriydi.*¹⁰¹

Bazı biyografi ve anı yazılarında, Cahit Sıtkı'nın Mina Urgan'dan etkilendiğine dair üstü kapalı yorumlar yapılmıştır. Özellikle Galatasaray Lisesi ve İstanbul edebiyat çevresindeki ortak arkadaşlıklar nedeniyle yollarının kesiştiği belirtilir. Fakat bu konuda tarihsel belge niteliğinde aşk mektupları, karşılıklı açıklamalar ya da doğrudan tanıklıklar ortaya konmuş değildir.

Bu nedenle akademik ve biyografik açıdan bakıldığında en doğru ifade şudur: Mina Urgan ile Cahit Sıtkı Tarancı arasında aynı dönemin edebiyat çevresinde gelişen bir tanışıklık ve kültürel yakınlık vardır. Tarancı'nın Mina Urgan'dan etkilenmiş olabileceğine dair yorumlar bulunmaktadır. Ancak aralarında yaşadığı kesinleşmiş, belgelenmiş bir aşk ilişkisi yoktur. Konu daha çok edebiyat dedikoduları ve yorumları düzeyindedir.

Mina Urgan ve Ahmed Arif

Mina Urgan ile Ahmed Arif arasında yaşanmış kesin ve uzun süreli bir "aşk ilişkisi" olduğuna dair resmi ya da tam anlamıyla doğrulanmış biyografik belgeler yoktur. Ancak ikili arasında güçlü bir duygusal yakınlık, karşılıklı hayranlık ve dönem dönem romantik çağrışımlar taşıyan bir ilişki olduğu, hem anılar hem de edebiyat çevrelerindeki anlatılar üzerinden uzun yıllardır konuşulur.

Bu konuda en önemli kaynaklardan biri Mina Urgan'ın anılarıdır. Özellikle *Bir Dinozorun Anıları* ve devam niteliğindeki *Bir Dinozorun Gezileri* içinde Ahmed Arif'ten sevgiyle söz ettiği bölümler bulunur. Mina Urgan, Ahmed Arif'i çok sevdiğini, onun insan sıcaklığından etkilendiğini anlatır; fakat doğrudan "aşk yaşadık" şeklinde açık bir ifade kullanmaz.

Ahmed Arif'in Mina Urgan'a duyduğu hayranlık ise dönemin tanıklıklarında daha belirgin görünür. Ahmed

¹⁰¹ TOPUZ Engin, "Nazi İşgalinden Bisikletle Kaçan Türk Şairler", <https://www.manisahaberleri.com/>, 22.03.2024.

Arif'in çevresindeki bazı isimler, şairin Mina Urgan'a karşı özel bir ilgisi olduğunu dile getirmiştir. Bunun temel sebeplerinden biri, Mina Urgan'ın dönemin aydın çevrelerinde son derece etkileyici bir figür olmasıdır. Çok iyi eğitim almış olması, özgür yaşam tarzı, güçlü mizahı ve entelektüel kişiliği özellikle şairler üzerinde derin etki bırakmıştır.

Ahmed Arif'in duygusal dünyası düşünüldüğünde bu yakınlık şaşırtıcı görülmez. Çünkü Ahmed Arif'in şiirlerinde tutkulu, ulaşılmaz ve derin kadın figürleri önemli yer tutar. Şairin hayatında platonik ya da yarım kalmış duygusal bağların büyük etkisi olduğu bilinmektedir. Özellikle Leylim Leylim adlı mektup kitabı, onun aşkı nasıl yaşadığını anlamak açısından önemlidir. Ancak bu mektuplar daha çok Leyla Erbil'e yöneliktir ve Mina Urgan'a yazılmış romantik mektuplar kamuoyuna yansımamıştır.

Edebiyat çevrelerinde anlatılan bazı hatıralarda Ahmed Arif'in Mina Urgan'ın yanında daha heyecanlı, daha duygusal bir tavır sergilediği aktarılır. Hatta bazı sözlü anlatımlarda Ahmed Arif'in Mina Urgan'a "hayranlık derecesinde bağlı" olduğu ileri sürülür. Fakat bunların çoğu yazılı belgeye değil, dönemin edebiyat mahfillerindeki tanıklıklara dayanır.

Bu ilişkiyi değerlendirirken dönemin kültürel atmosferini de düşünmek gerekir. 1940'lerden 1970'lere uzanan İstanbul ve Ankara edebiyat çevrelerinde kadın-erkek dostlukları çoğu zaman romantik söylentilere dönüşebiliyordu. Mina Urgan gibi özgür ve dikkat çekici bir kadın figürünün çevresinde pek çok aşk dedikodusu oluşmasının nedeni de buydu. Onun adı zaman zaman Orhan Veli Kanık, Ahmet Hamdi Tanpınar, Cahit Sıtkı Tarancı gibi isimlerle de anılmıştır. Ancak bunların önemli kısmı belgelenmiş ilişkiler değil; entelektüel yakınlıklar ve duygusal etkilenmeler düzeyindedir.

Ahmed Arif ile Mina Urgan ilişkisi için bugün edebiyat tarihçilerinin çoğunun vardığı ortak sonuç şudur: aralarında güçlü bir dostluk ve duygusal yakınlık vardır. Ahmed Arif'in Mina Urgan'dan etkilenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Fakat kesinleşmiş, açık biçimde belgelenmiş bir aşk ilişkisi olduğuna dair doğrudan kanıt yoktur. Konu daha çok anılar, tanıklıklar ve edebiyat çevresi söylentileri üzerinden değerlendirilmektedir.

Son Olarak

Belki de Mina Urgan'ı bu kadar unutulmaz yapan şey, hayatını büyük bir korkusuzlukla yaşamış olmasıydı. O, ne yalnızca bir akademisyen olarak üniversite kürsülerinde kaldı ne de yalnızca kitapların arasında yaşayan bir edebiyat insanı oldu. Yaşamın tam içine karıştı, dostluklar kurdu, aşklar yaşadı, kırıldı, sevdi, kayıplar gördü ama hiçbir zaman kendi ruhundan vazgeçmedi. Bu yüzden onun hayatına giren insanlar da sıradan isimler değildi. Cahit İrgat gibi fırtınalı bir sanatçıyla yaptığı evlilik, dönemin bohem sanat çevrelerinin bütün karmaşasını taşıırken, Cahit Sıtkı Tarancı ve Ahmed Arif gibi şairlerle kurduğu duygusal yakınlıklar, edebiyat dünyasında yıllarca konuşulan ince ve kırılğan izler bıraktı.

Ancak Mina Urgan'ın hayatındaki ilişkileri yalnızca magazinsel bir merakla okumak eksik kalır. Çünkü onun çevresinde oluşan çekim, güzellikten ya da romantik söylentilerden çok daha derin bir yerden geliyordu. İnsanlar onda; özgürlüğü, zekâyı, kültürü ve cesareti görüyordu. Erkek egemen bir dönemde kendi fikirlerini korkmadan söyleyebilen, dünya edebiyatını büyük bir ustalıkla yorumlayan, rakı sofralarında şiir tartışabilen bir kadın olması, onu yalnızca sevilen değil, hayranlık duyulan bir figüre dönüştürdü.

Belki de bu yüzden Mina Urgan'ın hayatındaki aşklar hiçbir zaman tam anlamıyla başlayıp biten hikâyeler olmadı. Onlar daha çok yarım kalmış cümleler, eski İstanbul akşamlarında unutulmayan bakışlar, dostlukla aşk arasında gidip gelen sessiz yakınlıklardı. Çünkü onun hayatında duygular kadar düşünceler de önemliydi. Bir insanın yalnızca kalbine değil, zihnine de dokunmak gerektiğine inanıyordu.

Ve bütün bu yaşanmışlıkların ötesinde, Mina Urgan'ın Türk edebiyatına bıraktığı asıl miras; samimiyetidir. Özellikle Bir Dinozorun Anıları ile birlikte okurlar, kusursuz görünmeye çalışmayan, hayatı bütün çelişkileriyle anlatabilen gerçek bir aydınla karşılaştı. O, anılarında kendisini yüceltmedi; hatalarını, kırgınlıklarını, dostluklarını ve yalnızlığını saklamadan anlattı. Belki de bu nedenle milyonlarca insan onun satırlarında kendi hayatından bir parça buldu.

Bugün Mina Urgan'a bakıldığında yalnızca bir çevirmen, akademisyen ya da yazar görülmez. O; kaybolan İstanbul'un, eski edebiyat sohbetlerinin, içten dostlukların ve düşünerek yaşamının sembollerinden biridir. Arkasında yalnızca kitaplar değil, anlatılmaya devam eden bir hayat bıraktı. Çünkü bazı insanlar öldükten sonra yalnızca hatırlanmaz, bir dönemin ruhuna dönüşür. Mina Urgan da Türk edebiyatında tam olarak böyle bir yerde yaşamayı sürdürmektedir.

YARIM KALMIŞ DUYGULAR ve MUAZZEZ AKKAYA

Türk edebiyatının en çok anlatılan, en çok efsaneleştirilen hikâyelerinden biridir bu: gençlik yıllarında aynı iklimde soluk alan üç kalp... Şair Sezai Karakoç'un adına Mona Roza şiirini yazdığı, Cemal Süreyya'nın¹⁰² uğruna soyadından bir harf eksilttiği Muazzez Akkaya. Bir yanda zarafetiyle hafızalara kazınan Muazzez Akkaya, öte yanda kelimeleri iç yangınından doğan iki genç şair; Sezai Karakoç ve Cemal Süreyya.

Bu hikâyenin ne kadarı hakikattir, ne kadarı zamanın şiire dönüştürdüğü bir hatıradır, kesin bilmek güç. Fakat bazı olaylar belgelerden çok söylencelerle yaşar, çünkü onların doğrusu arşivlerde değil, insanların kalbinde saklıdır.

Ankara'nın öğrencilik yılları... Koridorlarda yankılanan ayak sesleri, kahvehanelerde tüten sigara dumanı, defter aralarına saklanan şiirler... O yıllarda Muazzez Akkaya, yalnız güzelliğiyle değil, vakarı, mesafesi ve zarif duruşuyla da dikkat çeken bir genç kadındı. Ona bakanlar sadece bir yüz görmüyor, erişilmez bir sükûnet görüyordu.

Sezai Karakoç, içine kapanık ve derin bir ruhtu. Sevgiyi yüksek sesle değil, sessizliğin içinde yaşayan adamlardandı. Hisleri gösterişsizdi, fakat kökleri toprağın altına inen ağaçlar gibi derindi. Muazzez Hanım'a duyduğu ilgi, bir gençlik hevesinden çok, ruhunda açılmış bir pencere gibiydi.

Cemal Süreyya ise daha dışa dönük, daha oyunbaz, daha dünyaya karışık bir yaratılıştı. Kelimeler onun elinde gülümser, acı bile zarafet kazanırdı. O da aynı kadına ilgi duyduğunda, kader iki şairi aynı duygunun kıyısına getirmiş oldu. Cemal Süreyya tarafında ise başka bir ton vardır. O, acıyı bile ironinin içinden geçirerek

anlatan bir şairdi. Duygularını gizlemezdi ama onlara teslim de olmazdı. Eğer bu hikâyede yenilmişse bile, yenilgiyi zarif bir cümleye çevirecek yaratılıştaydı. Onun aşk anlayışı, biraz yara alıp biraz gülümsemektir. Bu yüzden bu olay onda bir dramdan çok, insan kalbinin şaşırtıcı halleri olarak kalmış gibidir.

Çoğu anlatıda erkek şairlerin duyguları konuşulur, oysa hikâyenin ortasında bir kadın vardır. Muazzez Akkaya'nın duyguları çoğu zaman başkalarının anlatımıyla gölgelenmiştir. Oysa iki büyük şairin ilgisinin odağında olmak, romantik görünse de ağır bir yük

¹⁰² "Y" harfi atılana kadar yazarın soyadı "Süreyya" olarak yazılmıştır.

olabilir. Bir insan, başkalarının şiirinde yaşarken kendi sessizliğine mahkûm kalabilir. Belki de bu hikâyenin en yalnız kişisi oydu.

Muazzez Akkaya için yazılan Mona Rosa (Tek Gül) şiiri. Mona Roza, edebiyat tarihimizde yalnızca bir aşk şiiri değildir, aynı zamanda suskunluğun, ulaşılmaz güzelliğin ve içe gömülmüş bir kalbin yankısıdır. Sezai Karakoç bu şiirde sevdâyı yüksek sesle değil, titreyen bir fısıltıyla anlatır. Çünkü bazı aşklar bağırılmaz, insanın içinde sessizce büyür.

Bu şiiri okuyan herkes önce bir kadın adı duyar gibi olur, fakat biraz ilerleyince anlar ki Mona Roza yalnız bir kişi değildir. O, gençliğin kaybedilmiş zamanı, erişilemeyen güzellik, insanın el uzatıp dokunamadığı bütün hayallerdir. Şairin gözünde sevgili, etten kemikten bir varlık olmaktan çıkar, neredeyse bir efsaneye, bir bahar sabahına, bir rüyaya dönüşür.

Şiirin en güçlü tarafı, açık bir aşk itirafı gibi görünmesine rağmen içinde derin bir hüznün taşımasıdır. Çünkü burada sevgi kadar imkânsızlık da vardır. Seven kalp konuşmak ister, fakat gurur sus der. Yaklaşmak ister, fakat kader mesafe koyar. İşte bu yüzden şiirin her dizesinde bir yaklaşma ve geri çekilme hâli hissedilir.

Şiirin akrostiş olduğu, ilk yayınından tam 30 yıl sonra fark edilir. Mehmet Çınarlı'nın anlattığı keşif hikayesi oldukça ilginçtir. "Aradan yıllar geçtikten sonra, Çınarlı ile bir arkadaşı bir araya gelir ve şiirin beğenilmeyen kısımlarının çıkartılırsa daha güzel olacağını konuşurlar. Arkadaşı şiiri bozmanın mümkün olmadığını çünkü şiirin bir kadının baş harfleriyle yazılmış bir akrostiş olduğunu söyler." 14 bendin ilk dizelerinin ilk harfleri yan yana getirildiğinde ortaya çıkan isim, M-U-A-Z-Z-E-Z A-K-K-A-Y-A-M. Bu keşif, şiirin sadece estetik bir eser olmadığını, aynı zamanda gizli bir aşk mektubu olduğunu gösterir.

2000'li yıllarda internetin yaygınlaşmasıyla şiir yeniden keşfedildi. "MUAZZEZ AKKAYAM" ismiyle akrostiş edilen şiir internet ortamında paylaşıldı. Şiir çok beğenildi, dillerde, gönüllerde yer etti, hikayeler, efsaneler anlatıldı. Bu dönemde şiir, sadece edebiyat çevrelerinden çıkıp geniş kitlelere ulaştı. Muazzez Akkaya ise esin kaynağı olduğu Mona Roza şiirinden uzun yıllar boyunca haberdar olmadı. Şiirin kendisi için yazıldığını öğrenmesi, büyük bir sürpriz olmuştu. 70 yıl boyunca bu gerçeği bilmemesi, o dönemin iletişim koşullarını da gözler önüne seriyordu.

Belki de tüm hikayenin en dokunaklı bölümü, Muazzez'in Sezai Karakoç'u vefatından bir ay kadar önce Fenerbahçe sahilinde görmesi ama tanıyamamasıydı. "Karşıdan yürüyor ve o kadar dikkatli bana bakıyordu ki... Ama beyaz saçları, sakalları olunca tanıyamadım. Bir süre sonra gazetede vefat ilanını görünce onun Sezai Karakoç olduğunu anladım. Eğer o olduğunu bilseydim, bir kafede oturup beraber bir kahve içmek isterdim." İnsanın yüreğine bir kağıt kesiği gibi çizik atan bu sahne, zamanın ne denli acımasız olduğunu gösteriyordu.

Bu aşk hikayelerinin kahramanı olan Muazzez Akkaya, 1930 yılında Sakarya'nın Geyve ilçesinde Dünyaya geliyor. Babası Hamit Akkaya'nın Kurtuluş Savaşı'nda görev aldığı,

İstiklal Madalyası'nın bulunduğu, ailesinin Cumhuriyet'in kıymetini bildiği ve okumak isteyen kız evlatlarına hep destek olduğu biliniyor.

Ciddi yokluk ve zorluklarla mücadele etmiş bir aile olduklarını söyleyen Akkaya, "Bizler İstiklal Harbi'nden yeni çıkmış genç Cumhuriyet'in çocukları, gururlu bir nesildik. Genç kızlara, kadınlara değer veren Cumhuriyet'le birlikte çok mutluyduk." diyor.

Kandilli Lisesi'ni bitirmesinin ardından 1949'da Mülkiye Mektebi'nin yatılı sınavını kazanan ilk kız öğrenci olduğunu ama o dönem kız yatakhaneleri olmadığı için okula evden gidip geldiğini anlatan Akkaya, ilk senesinde iki kız olarak başladıkları üniversite yıllarında zorlanmadığını, sonrasında 8 kız öğrenci arkadaşıyla güzel anılar biriktirdiklerini ifade ediyor.¹⁰³

Cemal Süreya'nın "Y" Harfi

Türk edebiyatının en meşhur efsanelerinden biri, Cemal Süreya'nın soyadındaki ikinci "y" harfinden vazgeçmesinin hikayesidir. Bu konuda yıllarca çeşitli rivayetler dolaştı, ancak gerçek hikaye Muazzez Akkaya'nın ağzından 70 yıl sonra netlik kazandı. "Bir iddiaya girmişler, onun sonucunda soy isminden bir harf attığı doğru. Hangimiz daha ileride olursak diğeri bir şeyinden vazgeçecek diye iddiaya girmişler. Bu olay olduğunda Mülkiye'nin kafesinde arkadaşlarımızla oturuyorduk. Arkadaşlarım yanlarında Sezai Karakoç'la gelmişti. Aynı masadaydık. Sonra diğer arkadaşlar kalkıp gidince ve masada sadece Sezai Karakoç'la benim kaldığımı görünce Cemal Süreya, soy isminden bir harfi sildirmiş."

Bu anlatım, efsanenin gerçek boyutunu gözler önüne seriyordu. İki şairin aralarındaki rekabet, sadece edebi bir yarış değil, aynı zamanda gençlik heyecanıyla yaşanan duygusal bir mücadeleydi. "Kim Muazzez'in gönlünü çecek bakalım" diye iddiaya tutuşan iki genç, aslında bir dostluğun ve rekabetin güzel örneğini de veriyorlardı.

Muazzez Akkaya, Sezai Karakoç ve Cemal Süreya'nın kendisine olan sevgisine ilişkin, "Cemal Süreya daha çok cebime şiirler koyardı. Sonra sınıfa girince aynı şiiri

¹⁰³ <https://www.indyturk.com/>

tahtada da görürdüm. Şiirlerin ona ait olduğunu sonradan öğrendim. Ben o dönem bu şekilde bir arkadaş edinmeyi, ilerletmeyi hiç düşünmedim." diye konuştu.

Cemalettin adını Cemal şeklinde kısaltan, Süreyya soyadını kullanmaya başlayan, Seber soyadını zamanla bırakan Cemal Süreya'nın ilk şiirlerinde adının Cemal Süreyya şeklinde geçtiği bilinmektedir. İkinci Yeni akımının bir diğer önemli temsilcisi olan Ülkü Tamer, arkadaşı Cemal Süreya'nın soyadındaki 2. "Y" harfini bir iddia sonucu kaybettiğini aktarmıştı.

Cemal Süreya'nın soy ismindeki 2. "Y"yi atma hikâyesi ise Sezai Karakoç ile Muazzez Akkaya üzerine girdiği iddia ile ilgili değildir. Elma şiirinin ve soyadından harf atması hikayesinin aslı ise Cemal Süreya'nın ifadeleriyle şöyledir:

"O zaman çok güvenirdim belleğime. Telefon numaralarını falan kaydetmezdim. Belki de kaydetmediğim için kalırdı. Ona dedim ki, eğer bu böyleyse, ismimden bir harf atarım dedim. Kaybedince, ismimde harf aradım, iki tane olandan birini atmak daha uygun geldi."

Soyadından ikinci "y" harfini atmasının sebebi Cemal Süreya'nın anlatımına göre, arkadaşıyla bir telefon numarası üzerine girdiği iddiayı kaybetmesidir. Söz konusu telefon numarası da (güvercin kanadından kısaltılarak elde edilmiş bir sözcük olan) Üvercinka olarak hitap ettiği kişinin telefon numarasıdır. Şakir Diclehan, Eyyüp Azlal'la söyleşisinde Cemal Süreya'nın Şevket Süreyya Aydemir'in "oğlu" olarak bilinmek istemediği için Süreyya yerine Süreya soyismini kullandığını kendisine söylediğini belirtmektedir.

Cemal Süreya, 1956 yılında kaleme aldığı "Elma" şiirinde, soyismindeki "y" harflerinden birini attığını ilân etmiştir. Elma adlı şiirini "*adımın bir harfini atıyorum*" mısrasıyla tamamlar Cemal Süreya.

Şimdi sen çırılçıplak elma yiyorsun
Elma da elma ha allahlık
Bir yarısı kırmızı bir yarısı yine kırmızı
Kuşlar uçuyor üstünde
Gökyüzü var üstünde
Hatırlanacak olursa tam üç gün önce
soyunmuşsun
Bir duvarın üstünde
Bir yandan elma yiyorsun kırmızı
Bir yandan sevgilerini sebil ediyorsun
sıcak
İstanbul'da bir duvar
Ben de çıplağım ama elma yemiyorum
Benim öyle elmalara karnım tok

Ben öyle elmaları çok gördüm ohooo
Kuşlar uçuyor üstümde bunlar senin elmanın kuşları
Gökyüzü var üstümde bu senin elmandaki gökyüzü
Hatırlanacak olursa seninle beraber soyunmuştum
Bir kilisenin üstünde
Bir yandan çan çalıyorum büyük yaşamaklara
Bir yandan yoldan insanlar geçiyor çoğul olarak
Duvarda bir kilise
İstanbul'da bir duvar duvarda bir kilise
Sen çırılçıplak elma yiyorsun
Denizin ortasına kadar elma yiyorsun
Yüreğimin ortasına kadar elma yiyorsun
Bir yanda esaslı kederler içinde gençliğimiz
Bir yanda Sirkeci'nin tren dolu kadınları
Adettir sadece ağızlarını öptürürler
Ayaküstü işlerini görmek yerine
Adımın bir harfini atıyorum

Cemal Süreya'nın Muazzez Akkaya'ya olan sevgisi, Sezai Karakoç'unkinden farklı bir karakter taşıyordu. Daha gizli, daha üstü kapalı bir yaklaşım sergileyen Süreya, şiirlerini gizlice genç kızın cebine bırakıyor, sonra da aynı şiirleri tahtada yazıyordu. "Cemal Süreya benimle gelip konuşmaya hiç çalışmadı" ifadesi, Süreya'nın daha çekingen, belki de daha romantik bir yaklaşım sergilediğini gösteriyordu.

ve Sezai Karakoç

Yıkılmış ve yeniden doğmaya çalışan toplumun, bir kültürün, yıkılmış, çalışan bir şehrin, yeniden yapılmaya Diyarbakır Ergani'nin ve savaşın, siyasi, sosyal, ekonomik yıkıntıların içinde doğrulmaya çalışan bir çilenin bir ferdi olarak, Zülküfül Dağı eteğinde o küçük kasabada, mayıs ayı başlarında, dünyaya geldiğini söyler Sezai Karakoç. Ergani'de Zülküfül Dağı'nın sahip olduğu manevi ruhun kedisinde uyandırdığı çağrışımlar, bağbozumları, çocukluğuna ait anılar, yöre halkının anlattığı hikayeler gibi pek çok şey şiirine ve sanat hayatına yön verir.

Sezai, çocukluk yıllarında şiir yazmak gibi bir düşünceye sahip değildir aslında. Ama şiir yazmak onun kaderinde vardır. Küçük yaşlardan itibaren ruhun ektiği şiir tohumları, filizlenmeye yeşerip göğermeye başlar.

Sezai, kavruk ve mahcup bir delikanlı olarak 1950 yılında Gaziantep Lisesini bitirdikten sonra felsefe okumak istediği için İstanbul'a gider. Babasının isteği ve tavsiyesi, İlahiyat Fakültesine devam etmesidir. Ancak kendi imkanlarıyla okuyamayacağını anlayınca, parasız yatılı kısmı bulunan Ankara Siyasal Bilgiler Fakültesinin sınavlarına girer, Sezai sınavı 13. sırada kazanır ve babasının da razı olduğu eğitimi almak için Ankara'ya gider.

Sezai Karakoç, Ankara Siyasal Fakültesi Maliye Bölümü'nde ikinci sınıftayken aşkın ruhunda yarattığı etkinin yansıması sonucu ortaya çıkan "Mona Rosa" adlı şiirini kaleme alır. "Mona Rosa" Latince "Tek Gül" anlamına gelir. Fakat şiirin halk

arasında bilinen ismi ve Türkçe telaffuzu ise "Mona Roza" şeklindedir. Karakoç'un hayatının bu dönemi kaderin onun için planladığı kusursuz bir plandır.¹⁰⁴

Neden sonra başlar okula dersler devam ederken şairimim gönlünü kaptırır bir muhacir kızına ve işte bütün mesele başlar, başlar ki ne başlar. Sonu olmayan bir başlangıçtır. Kısa bir süreden sonra dayanamaz ve kendini o kıza açmaya karar verir. Uzun bir tasavvurdan sonra istediği gibi yapar ve gönlünde biriktirdiği aşkı artık kaldıramaz olmuştur. Teklifine ret cevabı alma riski yüksek olduğu halde bırakır kendini uçsuz bir ummana. İsteddiği cevabı alamamıştır, bu samimi Anadolu çocuğu kırılmıştır işte o an. Lakin bu kırgınlık uzun sürmez (çünkü uzun daha başlamamıştır.) azimle tekrar deneyecektir. Lakin istediği gibi hiç olmayacaktır. Ve bu hep böyle sürer gider. Ta ki gelir, gelir ve bir yerde tıkanır işte bu tıkanıdığı yer 4. sınıf olur. Ama o samimi delikanlı hiç pes etmemiştir. Tam dört yıl hep istemiştir onu kendinden. Ama istediği hiç olmamıştır. Belki de bir gün olacaktır.! Artık okul bitmek üzeredir. Tam dört yıl geçmiştir.¹⁰⁵

20 Nisan 1952 Pazar günü, şiirini yazdıktan sonra Ankara'daki sınıf arkadaşlarıyla Söğütözü'ne giden Sezai Karakoç, arkadaşlarının ısrarıyla şiirini okudu. Bu tarih, edebiyat tarihimiz açısından önemli bir gün olacaktı. O günkü bahar gezintisinden döndükten sonra akşam kendileriyle birlikte kır gezisine katılan ve Mülkiye'de Yeşilay Cemiyeti Başkanı olan, üçüncü sınıftan arkadaşı Cevat Geray yanına geldi. "Sezai o şiirini rica edebilir miyim?" diyerek, şiiri kendisinden aldıktan sonra Karakoç'tan habersiz bir şekilde Hisar Dergisi'ne götürdü.

¹⁰⁴ <https://caydegirmenicpal.meb.k12.tr/>

¹⁰⁵ <https://mbirgin.com/?c=Cevap&TopicID=1038&t=monarozavehikayesi>

Sezai Karakoç'un aşka bakışı, onun bütün sanat anlayışının temeline oturuyordu. "Aşk bazen mihrapta imam olarak bazen elinde bir kitap olarak, bazen filozof olarak ve bazen de büyük bir sanatkâr olarak ortalıkta dolaşır" diyecekti yıllar sonra. Onun için aşk sadece beşerî bir duygu değil, metafizik bir yolculuğun başlangıcıydı. Karakoç'un o dönemki tutumu net ve kararlıydı: "Ben hecede ısrar ediyordum. 'Gül' kavramını yeniden diriltmenin gereğini düşünüyordum hep. 'Mona Rosa' böyle doğdu. Modern bir Leyla ile Mecnun denemesiydi bu."

Derginin, genç şairin şiirini kısaltma teklifini reddetmesi, aslında akrostiş yapısını koruma arzusundan kaynaklanıyordu. Şiirin her bendinin belirli bir harfle başlaması gerekiyordu ve bu yapı bozulduğunda gizli mesaj da kaybolacaktı. İlhan Geçer'in aktardığı yayın hikayesi şöyleydi: "Mülkiye öğrencisi bir şair delikanlı 'Mona Roza' adlı bir şiir getirdi bize. Şiir güzel ama çok uzun, tam on dört bağlamdan, on dört beşlikten oluşuyor. Rica ettik, 'kısaltman mümkün mü, ya da biz kısaltabilir miyiz?' dedik. Diretti: 'Hayır ya verdiğim haliyle yayımlayın ya da hiç yayımlamayın!' Çaresiz, olduğu gibi yayımladık."

Bu hikâyede en çok hissedilen şey, Sezai Karakoç'un içe akmış hüznüdür. O, duygusunu bağırarak yaşayanlardan değildi. Sevmek onda biraz beklemektir, biraz susmaktır, biraz da olmayacağını bilerek kalpte taşımaktır.

Mona Rosa şiirindeki mısralara gizlendiği gibi, Gevye'li bir muhacir kızıdır. Ve sadece Mona Rosa'nın değil Sezai Karakoç'a ait "Ping-Pong Masası" şiirinin de ilham perisidir.

"Ha Sezai ha ping-pong masası
Ha ping-pong masası ha boş tüfek
Bir el işareti eyvallah ve tak tak
Gözlerin ne kadar güzel ne kadar iyi
Ne kadar güzel ne kadar sıcak
Tak tak tak tak tak tak tak"¹⁰⁶

Erdoğan Alkan'ın Cemal Süreya'dan aktardığı sözler, bu durumu özetliyordu: "Bilirsin güzel kızlar Mülkiye'yi kazanamaz. Geyveli bir kız vardı sınıfımızda, Muazzez Akkaya. Güzelce, neşeli. Az konuşan, durgun, içe dönük, Diyarbakırlı taşra çocuğu Sezai'yi onun bu şen şakrak hali çekti. Eğlenmeyi, dans etmeyi, gülüp oynamayı seven bir kızdı. Onu hiç elinde bir kitapla görmedim. Şiirmiş, yazınmış, sanatmış, o taraklarda bezi yoktu. Umurunda olmadı Sezai'nin aşkı. Hoş Sezai de peşinden koşmadı. Bilirsin düşkündür onuruna. 'Mona Roza' şiirini yazarak aşkını noktlayıp yüreğindeki mezara gömdü."

Sezai Karakoç'la yaşananları bir röportajda Muazzez Akkaya kendi bakışından anlatıyor. Sezai Karakoç'un ise daha ısrarcı bir tavrının bulunduğu vurgulayan Akkaya, o dönem yaşananları şu sözlerle dile getirdi.

"Büyüklerimizin kafamıza çiviyle çaktıkları bazı fikirler var, 'erkek yaşça büyük, hanımı ondan küçük olmalı' gibi. Annem-babam, çevremdeki herkes de böyleydi. Sezai

¹⁰⁶ Muazzez Akkaya'nın Ping-Pong şampiyonudur.

Karakoç da benden 1-2 yaş kadar küçüktü, benim için ilk handikap oydu zaten. Bu nedenle ihtimalini bile düşünmedim çünkü kafamda yaş konusu yerleşmişti.

Sezai Karakoç'la da detaylı hiçbir diyalogunun olmadığını vurgulayan Akkaya, "Üniversite 2. sınıftaydık. Yazdığı şiirleri bana vermek için çok uğraşıyordu, ben mecburen tekrar ısrar etmesin diye alıyordum. Ama dediğim gibi o zamanlar okuldan biriyle arkadaş olmayı, ikisinden birini tercih etmeyi hiç düşünmedim. Okul sonrası seçtiğim eşim, o da Mülkiye mezunu olan rahmetli Orhan Giray'la çok mutlu bir hayatım oldu, 4 güzel evlat yetiştirdik" ifadesini kullandı.¹⁰⁷

Sezai Karakoç şiirini; "O dönemde şiirlere yabancı isim verme geleneği vardı. Birde bu serbestiler gül ile dalga geçince bende "monna rosa" koydum şiirin adını. Tek gül anlamında bir şey. Tamamıyla kendimi denemek için yazdım şiiri. Akrostiş şiir yazma modası vardı birde. Genç şairler çok hevesliydi akrostiş şiirler yazmaya. Ben de gencim tabi, hem hece ölçüsüyle olsun hem de akrostiş olsun diye bir şiirde ben kaleme aldım." şeklinde aktarıyor.

Bir gün Mülkiyede o zaman ikinci sınıftayım Ankara'nın meşhur bir kırı var Söğütözü diye oraya gittik. Bir bahar günüydü 20 Nisan. Yazdığım şiirden birkaç yakın arkadaşım haberdardı. O kır gezisinde oku diye tutturdular. Tabi diğerleri de oku dinleyelim deyince ısrarlı oldular okudum. Tabi beğendiler. Sonra döndük akşam. Öbür gün bizimle birlikte kır gezisine katılan 3. sınıflardan bir arkadaş vardı yanıma geldi. Kendisi Mülkiye de Yeşilay başkanı idi. Ben de içkiye karşı diye severdim bu kişiyi.

Bu geldi "Sezai o şiiri rica edebilir miyim" dedi. Verdim ben de. Aradan on ya da on beş gün geçmedi dönemin Hisar dergisi yöneticileri geldiler. Beni çağırttılar okuldan, oturduk konuştuk. O arkadaş şiirimi bunlara ulaştırmış. Şiirimi çok beğendiklerini söylediler, bir de ya acaba şurasını şöyle mi değiştirsek böyle mi yapsak diye bana soruyorlardı. Şiir güzel de bunlar büyük edebiyatçılar ya illa bir yanlış bulmaya çalışıyorlar. (gülüyor) şiirin yayınlanması konusunda hiçbir şey konuşmadık ki ben şiirimin yayınlanmasını asla istemiyordum. Ama 1952 Haziran'ında Hisar dergisinde

¹⁰⁷ <https://www.indyturk.com/>

şiiir yayınladılar. Bana yayınlanmasından bahsetmediler. Çok beğenildi şiiir. Sonra Hisar'a birkaç şiiir daha verdim sonra da vermedim. Çünkü fikirlerime uymayan bir dergiydi sadece edebiyat yapıyorlardı. Şiiir yayınlandı elden ele dağıldı. Şiiiri herkes çok beğendi. Ama kimse 30 sene boyunca akrostiş olduğunu fark etmedi. Ben şiiirimi kıta olarak yazdığım için kimse anlamamıştı akrostişi.

Bir gün Hisar dergisi kapanınca, Hisar dergisini anmak isteyenler bir araya gelmişti Ankara'da. O buluşmada Hisar dergisinin sahibine bir arkadaşı benim şiiirim üzerine konuşulurken "o şiiir akrostiş" demiş. Tabi Hisar'ın sahibi şaşırmış "ya olur mu öyle şey diye". Ta 30 yıl sonra tartışmaya başlamışlar. Hadi bakalım demişler şiiire. Sonra incelemişler akrostişi fark etmişler tabi.

Sonra o dergi sahibi bunu radyo da anlattı "şiiir akrostiştir" diye. Tabi bu durum benim kulağıma da çalındı. Ama sanmayın o adam şiiiri inceleyip de şiiirimin akrostiş olduğunu anladı. Bu olaydan iki hafta önce bir yakın arkadaşına şiiirin akrostiş olduğunu açıklamıştım. O da yakınına paylaşmış. Öyle öyle derken çıktı durum ortaya. Yoksa bir 30 sene daha beklerlerdi şiiiri anlamak için.

Şiiirin akrostiş olduğu çözüldü. Sonra da herkes bir rivayet uydurdu. Şiiiri mülkiye de okumuşum da birisi intihar etmiş. Ne şiiiri Mülkiye de okudum. Ne de birisi intihar etti. Şairinin reddettiği şiiir diyorlar. Hepsi uydurma. Birisi benim yüzümden intihar etse ben yaşayabilir miyim? İşte böyle bir daha bu şiiirle ilgili hiçbir şey söylemeyeceğim ilk ve son..."

İşte Sezai Karakoç'un dilinden o hikâye: ne Muazzez Akkaya'nın ismini andı Sezai Karakoç ne de bir aşktan bahsetti. Belki o zihinlerdeki hikâyelerin hepsini yıkıp geçti. Ne nedir bilinmez ama Sezai Karakoç'un dilinden "Monna rosa" böyle..."

MONA ROSA

Mona Rosa. Siyah güller, ak güller.
Geyve'nin gülleri ve beyaz yatak.
Kanadı kırık kuş merhamet ister.
Ah senin yüzünden kana batacak.
Mona Rosa. Siyah güller, ak güller.

Ulur aya karşı kirli çakallar,
Ürkek ürkek bakar tavşanlar dağa.
Mona Rosa bugün bende bir hal var.
Yağmur iri iri düşer toprağa,
Ulur aya karşı kirli çakallar.

Açma pencereni perdeleri çek,
Mona Rosa seni görmemeliyim.
Bir bakışın ölmem için yetecek.
Anla Mona Rosa ben bir deliyim.
Açma pencereni perdeleri çek.

Zeytin ağaçları, söğüt gölgesi,
Bende çıkar güneş aydınlığına.
Bir nişan yüzüğü bir kapı sesi.
Seni hatırlatır her zaman bana.
Zeytin ağaçları, söğüt gölgesi.

Zambaklar en ıssız yerlerde açar
Ve vardır her vahşi çiçekte gurur.
Bir mumun ardında bekleyen rüzgar,
Işıksız ruhumu sallar da durur.
Zambaklar en ıssız yerlerde açar.

Ellerin, ellerin ve parmakların
Bir nar çiçeğini eziyor gibi.
Ellerinden belli olur bir kadın,
Denizin dibinde geziyor gibi.
Ellerin, ellerin ve parmakların.

Zaman ne de çabuk geçiyor Mona.
Saat onikidir söndü lambalar
Uyu da turnalar girsin rüyana,
Bakma tuhaf tuhaf göğe bu kadar.
Zaman ne de çabuk geçiyor Mona.

Akşamları gelir incir kuşları,
Konarlar bahçemin incirlerine.
Kiminin rengi ak kiminin sarı.
Ah beni vursalar bir kuş yerine.
Akşamları gelir incir kuşları.

Ki ben Mona Rosa bulurum seni
İncir kuşlarının bakışlarında.
Hayatla doldurur bu boş yelkeni.
O masum bakışların su kenarında.
Ki ben Mona Rosa bulurum seni.

Kırgın kırgın bakma yüzüme Rosa.
Henüz dinlemedin benden türküler.
Benim aşkım uymaz öyle her saza.
En güzel şarkıyı bir kurşun söyler.
Kırgın kırgın bakma yüzüme Rosa.

Artık inan bana muhacir kızı,
Dinle ve kabul et itirafımı.
Bir soğuk, bir mavi, bir garip sızı
Alev alev sardı her tarafımı.
Artık inan bana muhacir kızı.

Yağmurdan sonra büyülmüş başak,
Meyvalar sabırla olgunlaşmış.
Bir gün gözlerimin ta içine bak
Anlarsın ölümler niçin yaşarmış.
Yağmurdan sonra büyülmüş başak.

Altın bilezikler o kokulu ten
Cevap versin bu kuş tüyüne.
Bir tüy ki can verir gülümseyen,
Bir tüy ki kapalı geceye güne.
Altın bilezikler o kokulu ten.

Mona Rosa. Siyah güller, ak güller.
Geyve'nin gülleri ve beyaz yatak.
Kanadı kırık kuş merhamet ister,
Ah senin yüzünden kana batacak.
Mona Rosa. Siyah güller, ak güller.

Yıllar sonra Muazzez Akkaya ile yapılan bir söyleşide; Karakoç ve Süreya'ya yakınlık gösterecek, umut verecek bir davranışta da bulunmadığının altını çizen Akkaya, üniversitede sosyal, enerji dolu bir öğrenci olduğunu ve pinpon oynamayı çok sevdiğini aktardı.

Muazzez Akkaya, "Bana yazılan şiirleri zaman içinde ne yazık ki kaybettim, buna gerçekten üzülüyorum. Evlenirken problem olmasın diye düşünerek ablamın evinde bir yere koymuştum. Sonra da eşimle bir sorun yaşamayalım diye geri almadım. Maalesef orada da şiirler zamanla telef oldu. Buna gerçekten üzülüyorum, keşke o şiirleri saklasaydım." şeklinde konuştu.

Sezai Karakoç ve Cemal Süreya'nın kendisine olan sevgisini eşi Orhan Giray'ın hiç dile getirmediğini anlatan Akkaya, "Rahmetli eşimle çok mutlu günler geçirdik, iyi ki de onu seçmişim. Eşimle bu konuları hiç konuşmadık ama belki de haberi vardı. Çünkü bana küçük bir şiir de yazmıştı. Dizeleri hatırımda, ezberimde, 'İsterim ömrümce, buldum ben gönlümce/Gözlerimde yaş, arzuyla demlenince' böyle bir şiirdi. Belki çok küçük bir şiir ama emek verip, buna uğraşması benim için çok kıymetliydi." Dedi.

Mülkiye'nin ardından hukuk okuduğunu, 30 yıl boyunca Hazine avukatlığı yaptığını ve bir yandan da dört çocuk büyüttüğünü belirten Akkaya, tüm zorluklarına karşın işini bırakmayı hiç düşünmediğini söyledi.

Yanına aldığı, maddi zorluklar içerisindeki bir genç kızın desteğiyle çocuklarını büyüttüğünü vurgulayan Akkaya, bugünün kız çocuklarına da "Kız çocuklarının muhakkak eğitimlerini alması, çalışmaları ve kendi ayakları üzerinde durmaları lazım." önerisinde bulundu.

Zaman içerisinde dört evladından birini kaybettiğini, İstanbul'da yaşadığını, torunlarıyla vakit geçirmeyi ve kitap okumayı çok sevdiğini aktaran Akkaya, aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarında görev aldığını, sosyal yaşamdan hiç kopmadığını ve hayatını renklendirmek için çabaladığını sözlerine ekledi.¹⁰⁸

Muazzez Akkaya'nın kızı da yaptığı bir aktarımda annesi ile ilgili olarak; "Annem Mülkiye'de okumuş. Öğrenciliğinde çok güzel bir kadıymış. Grace Kelly tipinde. Pingpong şampiyonu olmuş okulda. Bugün anneme Sezai Karakoç'un aşkını ve şiirini sordum. Annemin bu aşktan ve şiirden haberi olmamış. Ama şunu anımsıyor: Paltosunun cebinde şairi meçhul aşk şiirleri bulmuş! Babamla evlenirken babama bu şiirlerden söz etmiş, babam da şiir yazmaya kalkışmış annem için ama tabii ki çocukça şiirler olmuş bunlar. Annem Hazine avukatlığından emekli oldu. Maliye Bakanlığı'nda çalışırken babamla tanışıp aşk evliliği yapmışlar. 48 sene harika bir evlilikleri oldu. Maalesef geçen hafta babamı kaybettik." ifadelerini kullanıyor.

Son Olarak

Muazzez Akkaya'nın 7 Haziran 2025'te vefatıyla, Türk edebiyatının en büyük aşk hikayelerinden birinin son tanığı da dünyaya gözlerini yumdu. Yaklaşık bir yıl önce safra kesesi kanseri teşhisi konulan ve bir süre tedavi gören Muazzez Akkaya Giray, İstanbul'daki evinde hayata gözlerini yumdu. Onun vefatıyla, sadece bir kadın değil, aynı zamanda bir dönemin, bir aşkın ve bir şiirin son tanığı da kaybedildi.

Hayat üç insanın kaderlerinin bir araya getirerek birbirlerinden bağlantısız ama ilişkili tarihin en etkileyici aşk hikayelerinden birini yaşatmıştı bu üç gence. Ve ömürleri

¹⁰⁸ <https://www.aa.com.tr/>

boyunca bu aşkın aziz hatırasına zerre kadar leke sürmeden yaşadılar ve sıkıcı bir filmden çıkar gibi, sessizce çıkıp gittiler. Sezai Karakoç, karşılıksız aşkını sanatsal bir zafere çevirdi. "Aşk cellâdından ne çıkar mademki yar vardır" mısrasında özetlediği anlayış, tüm şiir serüveninin temelini oluşturdu. Cemal Süreya, iddiayı kaybetmesine ve soyadından bir harf çıkarmasına rağmen, bu deneyimden güçlenerek çıktı. "Süreyya"dan "Süreya"ya dönüşen ismi, aslında onun sanatsal kimliğinin de dönüşümünü simgeliyordu. Muazzez ise sadece iki şairin ilham perisi olmakla kalmadı, aynı zamanda kendi döneminin ileri görüşlü kadınlarından biri oldu.

Bu hikayenin vereceği en büyük ders, hiçbir duygunun boşa gitmediği olsa gerek. Sanat böyle bir şeydi işte, sonsuzluğa silinmez bir şekilde yazı yazmak demekti! Acılar sanata, hayal kırıklıkları güzelliğe, karşılıksız aşklar ölümsüz eserlere dönüşüyor her seferinde. Mona Rosa hikayesi, aşkın en güzel paradoksunu da içinde barındırıyor: "Kavuşamayan aşk, kavuşandan daha ölümsüz oluyor her seferinde" belki de bu yüzden merhum Veysel "Kavuşamazsın aşk olur" diyordu. Sezai Karakoç'un Muazzez'e kavuşamaması, aşkından bir şey eksiltmedi, çünkü hayatı boyunca evlenmedi Karakoç. Ama onu büyük bir şair yapan merdivenin ilk basamağını oluşturdu.

Evet yıllar boyu, nesilden nesile fotokopi kağıtlarıyla geçen ve her genç kızın kendisine de böyle bir şiir yazılmasını arzu ettiği "Mona Rosa, siyah güller, ak güller" mısraları, bundan sonra da genç kalplerde yankılanmaya, aşkın gücüne inanan ruhları beslenmeye devam edecek. Ve belki de bir gün, yeni bir Sezai, yeni bir Muazzez için yeni bir şiir yazacak. Kim bilir; belki de aşkın ve sanatın en büyük sırrı buydu!¹⁰⁹

Bu aşk üçgeni, bir beraberlik hikâyesinden çok bir eksiklik hikâyesidir. Kimsenin tam kazanmadığı, kimsenin tam kaybetmediği bir gençlik hatırası... Ama edebiyat bazen mutlu sonlardan değil, yarım kalmış duygulardan doğar. Belki de bu yüzden yıllar geçse de insanlar bu hikâyeyi konuşur. Çünkü bazı aşklar yaşanmaz, yalnızca şiir olur.

Monna Rosa...

Belki bir aşk şiiriydi...

Belki de içinde kaybolan bir aşkın sessiz çığılığıydı. Kim bilir...

¹⁰⁹ <https://tahtagemi.net/iki-sairin-aski-mona-rosa/>

BOHEM BİR CUMHURİYET KADINI; ADALET CİMCOZ

Adalet Cimcoz, Türk sanat ve edebiyat dünyasının en sıra dışı kadın figürlerinden biridir. O, doğrudan büyük romanlar yazan ya da şiir kitapları yayımlayan bir edebiyatçı olmamasına rağmen, Cumhuriyet dönemi kültür hayatının görünmeyen ama çok güçlü taşıyıcılarından biri olmuştur. Çevirileri, sanat çevreleri üzerindeki etkisi, kültürel birikimi, sanatçılarla kurduğu ilişkiler ve özellikle Beyoğlu merkezli entelektüel çevrelerde oynadığı rol sayesinde Türk sanat tarihinde özel bir yere sahiptir.

Adalet Cimcoz'un kişiliğini anlamak için önce yaşadığı dönemin kültürel atmosferine bakmak gerekir. 1940'lı ve 1950'li yılların İstanbul'u, özellikle Beyoğlu çevresi, ressamların, şairlerin, tiyatrocuların ve çevirmenlerin iç içe yaşadığı bir kültür merkeziydi. İşte Adalet Cimcoz bu dünyanın tam merkezindeydi. Onun evi ve çevresi, dönemin sanatçıların buluşma noktalarından biri hâline gelmişti.

Adalet Cimcoz yalnızca kültürlü bir kadın değil, aynı zamanda çok güçlü bir sanat sezgisine sahip bir isimdi. Resimden tiyatroya, şiirden dünya edebiyatına kadar geniş bir alanda bilgi sahibiydi. Bu yönüyle dönemin birçok erkek sanatçısı üzerinde ciddi etki bıraktığı anlatılır. Özellikle Orhan Veli Kanık, Fikret Mualla, Bedri Rahmi Eyüboğlu gibi isimlerle kurduğu yakın ilişkiler, onun sanat çevrelerindeki ağırlığını gösterir.¹¹⁰

Adalet Cimcoz'un en önemli katkılarından biri çevirmenliğidir. Özellikle Fransız edebiyatından yaptığı çevirilerle Türkiye'de modern dünya edebiyatının tanınmasına katkı sağlamıştır. Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde çeviri faaliyetleri, Türkiye'nin

¹¹⁰ https://archives.saltresearch.org/?utm_source=chatgpt.com, Er. Tar. 01.05.2026.

kültürel dönüşümünün en önemli parçalarından biriydi. Adalet Cimcoz da bu sürecin etkin isimlerinden biri oldu.

Onun çevirilerinde dikkat çeken özellik, yalnızca dili çevirmek değil, metnin ruhunu Türkçeye taşıyabilmesidir. Bu nedenle birçok edebiyatçı onun çevirilerini "edebi zevki güçlü" çalışmalar olarak değerlendirir.

Aynı zamanda dönemin yayınevleri ve sanat çevreleriyle yakın ilişkiler kurarak kültürel üretimin görünmeyen emekçilerinden biri hâline gelmiştir. Bugün adı çoğu zaman büyük şairlerin gölgesinde anılsa da, aslında Cumhuriyet dönemi kültür hayatının arka planındaki önemli taşıyıcılardan biridir.

Adalet Cimcoz'un kültür hayatımıza katkısı yalnızca edebiyatla sınırlı değildir. Türkiye'de profesyonel dublaj sanatının gelişmesinde öncü isimlerden biri olarak kabul edilir. 1940'lardan itibaren yabancı filmlerin Türkçeleştirilmesinde aktif rol aldı. Özellikle kadın oyuncuların seslendirilmesinde büyük başarı gösterdi. Türk sinemasında dublaj sanatının henüz yeni geliştiği yıllarda onun sesi büyük dikkat çekiyordu. Bu yönüyle Adalet Cimcoz, yalnızca yazılı kültürde değil, işitsel kültürde de etkili olmuş bir isimdir.

Adalet Cimcoz'un asıl etkisi belki de doğrudan eser üretiminden çok, sanat çevrelerine verdiği ilhamda görülür. O, dönemin sanatçılarının hayatında "anlayan kadın", "entelektüel dost", "sanat hamisi" gibi bir yere sahiptir.

Özellikle ressam Fikret Mualla ile olan yakınlığı çok dikkat çekicidir. Fikret Mualla'nın kırılğan ve taşkın ruh hâlini anlayabilen nadir insanlardan biri olduğu anlatılır. Aynı şekilde Orhan Veli Kanık ile kurduğu duygusal ve zihinsel yakınlık da yıllarca edebiyat çevrelerinde konuşulmuştur. Bu durum, onun yalnızca "sanatçıların çevresindeki bir kadın" değil; doğrudan sanat atmosferini şekillendiren bir figür olduğunu gösterir.

Adalet Cimcoz'un en dikkat çekici özelliklerinden biri özgürlüğüdür. Cumhuriyet'in erken döneminde, erkek egemen sanat çevrelerinde kendi kimliğiyle var olabilmiş kadınlardan biridir. Güçlü mizah anlayışı, zekâsı, hazırcevaplığı ve kültürel donanımı sayesinde bulunduğu ortamda hemen fark edilen bir figüre dönüşmüştür.

Onun yaşamı, aynı zamanda İstanbul'un kaybolan bohem kültürünün de bir parçasıdır. Beyoğlu meyhaneleri, sanat toplantıları, uzun gece sohbetleri ve dönemin entelektüel atmosferi Adalet Cimcoz'un kişiliğinde somutlaşır. Bugün Adalet Cimcoz'a bakıldığında yalnızca bir çevirmen ya da ses sanatçısı görülmez. O; Cumhuriyet dönemi İstanbul'unun kültürel belleğinde yaşayan önemli kadın figürlerinden biridir.

Belki çok sayıda kitap yazmadı ama birçok sanatçının hayatında iz bıraktı. Belki adı büyük şairler kadar bilinmedi ama onların dünyasını besleyen insanlardan biri oldu. Türk edebiyatı ve sanat tarihi içinde Adalet Cimcoz'un değeri tam da burada yatar: görünmeden etkileyen, konuşmadan yön veren, üretimin arkasındaki kültürel ruhu taşıyan insanlardan biri olmasıdır.

Yaşamı

Adalet Cimcoz, Türk dublaj ustası, mütercim, sanat eleştirmeni, dedikodu yazarı. Almandan yaptığı çeviriler, gazetelerde "Fitne Fücür" adıyla yazdığı dedikodu yazıları ile tanındı. Yerli filmlerde Türkân Şoray, Belgin Doruk, Muhterem Nur, Sezer Sezin, Fatma Girik ve Filiz Akın'ın seslendirmelerini yaptı. 1951'de kurduğu Maya Sanat Galerisi ile Türkiye'deki sanat galerine öncülük etti.

1910 yılında Çanakkale'de doğdu. Babası topçu subayı Hüseyin (Tayfur) Bey, annesi Alman bir hanım olan Alice (Aliye) Hanım'dır. Ailenin Hayri ve Ferdi adlı iki oğlundan sonra üçüncü çocuğudur.¹¹¹

1912'de Balkan Savaşı'nın çıkması üzerine babası eşini ve üç çocuğunu savaşın şiddetinden korunmaları amacıyla Berlin'e gönderdi. Üç kardeş 1912 yılından 1924 yılına kadar anneleriyle Berlin'de kaldı ve ilk ve ortaokulları Berlin'de tamamladı. Cumhuriyetin ilanından sonra Türkiye'ye döndüler.¹¹²

Adalet Hanım, 1930'lu yıllarda Toprak Mahsulleri Ofisi'nde tercüman olarak çalıştı. Dublaj sanatçısı olan ağabeyi Ferdi Tayfur vesilesiyle seslendirme yapmaya başladı. Seslendirdiği ilk film, "King Kong" idi. Yabancı filmlerde seslendirme yaparak başladığı dublaj sanatçılığını, 1950'deki Çete filminden itibaren yerli filmlerde seslendirme yaparak sürdürdü Türkân Şoray, Belgin Doruk, Muhterem Nur, Sezer Sezin, Fatma Girik ve Filiz Akın'ın seslendirmelerini yaptı.

1939'da avukat Mehmet Ali Cimcoz ile evlenerek Cimcoz soyadını aldı. I. Mahmut devri Osmanlı sadrazamlarından Topal Osman Paşa'nın ve Mora Sancak beylerinden İbrahim Paşa'nın torunu olan Mehmet Ali Cimcoz, sanata meraklı ve devrin sanatçıları ile yakından ilişkileri olan bir insandı. Adalet Cimcoz, eşi vesilesiyle sanata ilgi duymaya başladı sanat çevresini yakından tanıdı. Evlendikten sonra memurluğu bırakıp sadece sanatla ilgilendi.

Sabahattin Eyüboğlu ve Azra Erhat onu dergilere eleştirel yazmaya ve çeviriler yapmaya teşvik etti. Bertolt Brecht, Knut Hamsun, Georg Büchner, B. Traven, Lope de Vega, Franz Kafka, Max Frisch gibi yazarların kitaplarını Almandan Türkçeye çevirdi. Kafka'dan Milena'ya Mektuplar çevirisiyle, 1962 Türk Dil Kurumu Çeviri Ödülü'nü aldı. Yeditepe, Varlık ve Yeni Ufuklar gibi edebiyat dergilerinde şiir, öykü ve kitap tanıtım yazıları yazdı.

¹¹¹ "Türk Sinemasının Görünmeyen Kahramanı 'Dublaj Kraliçesi': Adalet Cimcoz". Onedio. 25 Temmuz 2018.

¹¹² "Tempo - Yaşam tarzına derinlik katmak isteyenler için..." web.archive.org. 14 Mart 2022.

1951'de Türkiye'nin ilk özel sanat galerisi Maya'yı Beyoğlu'nda kurdu. Galeri beş yıl boyunca yaşamayı başardı. O yıllarda henüz oluşmakta olan İstanbul sosyetesinin görgüsüzlüğüyle, zevksizliğiyle ince ince alay eden yazılarını Hafta, Salon, Tasvir, Aydede gibi gazetelerde yayımlayan Adalet Cimcoz, Türkiye'de dedikodu yazarlığının öncüsü oldu. Köşesinin adı Fitne Fücûr'du.¹¹³

Adalet Cimcoz, 13 Mart 1970'te kanser hastalığı nedeniyle İstanbul'da öldü.

Yazar Mine Söğüt, sahaf vitrinlerinden fotoğraflarını toparlayarak Adalet Cimcoz: Bir Yaşam Öyküsü Denemesi (2018) adlı kitabı yazmıştır.

Adalet Cimcoz ve Orhan Veli

Adalet Cimcoz ile Orhan Veli Kanık arasındaki ilişki, edebiyat tarihimizin en hüzünlü, en belirsiz ama en çok merak edilen duygusal yakınlıklarından biri olarak anılır. Bu ilişki hiçbir zaman tam anlamıyla açık bir aşk hikâyesi olarak yaşanmadı. Daha çok yarım kalmış bir yakınlık, zihinsel çekim, hayranlık ve derin bir dostluk olarak hafızalarda yer etti. Ancak dönemin mektupları, tanıklıkları ve anıları incelendiğinde, Orhan Veli'nin Adalet Cimcoz'a sıradan bir dosttan çok daha farklı duygular beslediği hissedilir.

1940'lı yılların İstanbul'u... Beyoğlu'nun henüz ışığını kaybetmediği, edebiyatın kahvelerde, meyhanelerde, küçük sanat çevrelerinde yaşadığı yıllar... İşte bu dönemde Adalet Cimcoz, İstanbul'un kültür hayatının en dikkat çekici kadınlarından biridir. Yalnızca güzelliğiyle değil, zekâsı, kültürü, sanat bilgisi ve çevresinde yarattığı etkiyle tanınır. Ressam Aliye Berger'in kardeşi olan Adalet Cimcoz, aynı zamanda Türkiye'nin ilk önemli dublaj sanatçılarından biri, çevirmen ve sanat çevrelerinin merkezindeki isimlerden biridir.

Onun Beyoğlu'ndaki evi ve çevresi, dönemin şairleri, ressamı ve yazarları için bir

¹¹³ "Adalet Cimcoz. sinematurk. 3 Temmuz 2009".

buluşma noktası gibidir. Bedri Rahmi Eyüboğlu, Sabahattin Eyüboğlu, Melih Cevdet Anday, Oktay Rifat gibi isimlerin bulunduğu bu çevrede Orhan Veli de sık sık yer alır. Ve zamanla Adalet Cimcoz ile arasında özel bir yakınlık oluşur.

Orhan Veli'nin kadınlarla ilişkileri genel olarak karmaşık ve biraz da kırılığandır. Şiirlerinde çoğu zaman gündelik hayatın sıradan kadınlarını anlatsa da, gerçek hayatında ulaşılması zor, güçlü ve kültürlü kadınlardan etkilendiği görülür. Adalet Cimcoz da tam olarak böyle bir figürdür. Şairin ona duyduğu ilgi yalnızca fiziksel bir çekim değil, zihinsel bir hayranlıktır aynı zamanda.

Bu yakınlığın en önemli izleri mektuplarda ve dost anlatılarında görülür. Orhan Veli'nin Adalet Cimcoz'a yazdığı mektuplarda yoğun bir içtenlik vardır. Yer yer kıskançlığa yaklaşan kırgınlıklar, özlem duygusu ve duygusal bağımlılık hissedilir. Şairin bazı dostları, Orhan Veli'nin Adalet Cimcoz'a gerçekten âşık olduğunu düşünür. Fakat Adalet Cimcoz'un bu ilişkiye daha mesafeli yaklaştığı yönünde yorumlar da vardır.

Adalet Cimcoz'un kişiliği burada belirleyici olur. O, dönemin alışılmış kadın figürlerinden farklıdır. Bağımsızdır, kültürlüdür, erkek sanatçıların dünyasında ezilmeden var olabilir. Bu durum Orhan Veli gibi duygusal açıdan hassas bir şair üzerinde büyük etki bırakır. Şairin onun yanında hem huzur hem huzursuzluk hissettiği söylenebilir. Çünkü Adalet Cimcoz biraz ulaşılmazdır.

Bazı araştırmacılar Orhan Veli'nin "Anlatamıyorum" şiirindeki duygusal sıkışmışlık hâlini, kısmen Adalet Cimcoz'a duyduğu karmaşık hislerle ilişkilendirir. Bu kesin bir bilgi değildir, fakat şairin aşkı çoğu zaman tam olarak yaşayamayan bir ruh hâline sahip olduğu düşünülür.

Adalet Cimcoz ile Orhan Veli'nin yakınlaşması ülkemizin ilk özel sanat merkezi olan Maya Sanat Galerisi'nin kuruluş yıllarına denk gelir. Maya Sanat Galerisi, sıkça kullanılan tanımla ifade edersek "Türkiye'nin ilk uzun soluklu özel sanat galerisi"nin kuruluş hikayesini, sanat dünyamıza katkıları oldukça önemlidir. Kurucusu Adalet Cimcoz Maya Sanat Galerisi'ni şu şekilde tanımlıyor;

"Maya'da her sanat kolunun yeni ve ilerisi toplandı. Ressamı, heykelticisi, şairi, hikâyecisi, müzisyeni, tiyatrocusu, mimarı, fotoğrafçısı el ele verdi. Hepsi kendi dillerinde ustaca ve cömertçe laflar etti. Maya bu bütünlüğüyle bir eser olmuştu. Benim denememdi, ama benim eserim olamazdı Maya..."

Maya'nın kurucusu olarak her ne kadar karşımıza dublaj sanatçısı, çevirmen Adalet Cimcoz çıksa da aslında yakın dostları Orhan Veli ile Sabahattin Eyüboğlu da aynı heyecan ve çabayla onunla bu hayalini paylaşmıştı. Eyüboğlu'nun ifadesiyle "zengin çağrışımlı, dile hoş gelen Maya ismini ve amblem için bir Şarköy kiliminden Maya kuşunu bulup çıkardıklarında" Adalet Cimcoz sevincinden havalara uçmuştu. Eşi Mehmet Ali Cimcoz, yıllar sonra Azra Erhat'la yaptığı bir söyleşide Maya'nın kuruluş sürecini şu cümlelerle aktarıyordu: "...Maya bir acayip kuruluştu. Hattı zatında Maya'nın kuruluşunda Adalet öne çıktı, ona yol gösterildi, fakat arkasında Sabahattin vardı, Orhan Veli vardı. Orhan Veli kimlerden ne alabiliriz diye bir sigara paketinin

arkasına bir liste yazmıştı. Dur bakayım o listeyi bulabilirsem göstereyim sana, bilirsin ya Orhan Veli her şeyi, şiirlerini bile sigara paketlerinin arkasına yazardı...”

Gerçekten de Orhan Veli'nin el yazısıyla hazırlanmış bir sigara paketi kapağını, bir yığın belgenin arasından bulup Azra Erhat'a göstermişti Mehmet Ali Cimcöz. Bu küçük kâğıtta, dönemin ünlü ya da henüz tanınmamış ressam ve heykeltıraşlarından oluşan 18 kişilik bir liste yer alıyordu. O günlerde henüz kimse adlarını duymamışken Orhan Veli onları çoktan keşfetmişti.

Sonra anlatısını şöyle sürdürmüştü Mehmet Ali Cimcöz: “Evet... Orhan'la Sabahattin'di Maya fikrini ortaya koyan, Adalet onlara uydu, onların önerilerini uygulamaya girişti. Orhan Veli kendisi de bir görev almıştı: Anadolu'dan folklorik eşyalar getirecekti, kilimler, çoraplar, heybeler... Tünel'deki evimizde 1950 yılı sonlarında bu konular görüşülüyordu her akşam. Maya nerede açılacak diye düşünüyorduk, bir dükkân olsun istemiyorduk, sokak üstünde, herkesin geçip girebileceği... Bir apartmanın birinci katı olabilirdi...”

Maya Sanat Galerisi, haberin üstünden birkaç gün geçtikten sonra 1950 yılının aralık ayında sanatseverleri selamladı. Galerinin daha ilk sergisinde Bedri Rahmi Eyüboğlu, Eren Eyüboğlu, İbrahim Çallı, Cemal Tollu, İbrahim Balaban ve Agop Arad gibi isimler yer almış; Fikret Adil, Azra Erhat, Ahmet Hamdi Tanpınar, Sait Faik olmak üzere dönemin önde gelen isimleri açılışa katılmıştı. Bu heyecanlı kalabalıkta sadece bir kişi eksikti. Orhan Veli, Azra Erhat'ın ifadesiyle “Bir sabah alıp başını gitmiş, Maya'yı ve dünyayı Orhan'sız bırakmıştı”. 4 Kasım 1950'de aramızdan ayrılan şairi temsilen bir şiiri yer almıştı ilk sergide...¹¹⁴

Maya, satışlardan komisyon da alan ilk özel sanat galerimiz olarak, kısa sürede şairler, yazarlar, akademisyenler ve bohemlerin buluşma noktasına dönüşecektir. Serginin ilk tanıtım bültenini Orhan Veli kaleme alır. “Galerinin amblemi, Cimcoz'un yakın arkadaşları edebiyatçılar tarafından, yoğun düşüncelerle ortaya çıkarılan, aynı zamanda dile hoş gelen Maya ismine uygun, Sabahattin Eyüboğlu'nun da Anadolu eserlerine verdiği önemden olsa gerek, eski Türk halı motiflerinde bulunan bir Uçan geyik motifidir.” Bir dönem galerinin yöneticiliğini Orhan Veli üstlenir. Galeri 1950-55 yılları arasında birçok önemli sergiye kapılarını açar.¹¹⁵

İkili arasındaki ilişkinin tam anlamıyla bir sevgililiğe dönüşüp dönüşmediği bugün hâlâ net değildir. Açık ve belgeli bir aşk ilişkisi kanıtlanmış değildir. Ancak dönemin tanıklıkları, mektuplar ve duygusal yoğunluk taşıyan ifadeler bu ilişkinin sıradan bir dostluk olmadığını düşündürür.

Orhan Veli'nin ölümünden sonra Adalet Cimcoz'un büyük üzüntü yaşadığı da anlatılır. Şairin genç yaşta ölümü, onu tanıyan birçok insan gibi Adalet Cimcoz üzerinde de derin bir iz bırakmıştır. Çünkü Orhan Veli yalnızca bir şair değil, yaşadığı çevrede herkesi etkileyen, kırılğan, neşeli, yoksul ama büyüleyici bir ruhtu.

¹¹⁴ SÖĞÜT Mine, “Adalet Cimcoz-Bir Yaşamöyküsü Denemesi”, Yapı Kredi Yayınları.

¹¹⁵ ŞİMŞEK Ali, “Sabahattin Ali'nin Gülümsemesi ve Maya”, <https://ekdergi.com/>, 1 Nisan 2018.

Bugün Adalet Cimcoz ile Orhan Veli arasındaki ilişki, Türk edebiyatında tamamlanmamış duyguların en zarif örneklerinden biri gibi durur. Büyük ilanlarla yaşanmış bir aşk değil, meyhane masalarında uzayan sohbetler, yarım bırakılmış cümleler, İstanbul gecelerinde hissedilen yalnızlıklar ve söylenemeyen duyguların hikâyesidir bu.

Belki de tam bu yüzden hâlâ unutulmazdır. Çünkü bazı aşklar yaşanıp bitmez, eksik kaldığı için hafızada yaşamaya devam eder.

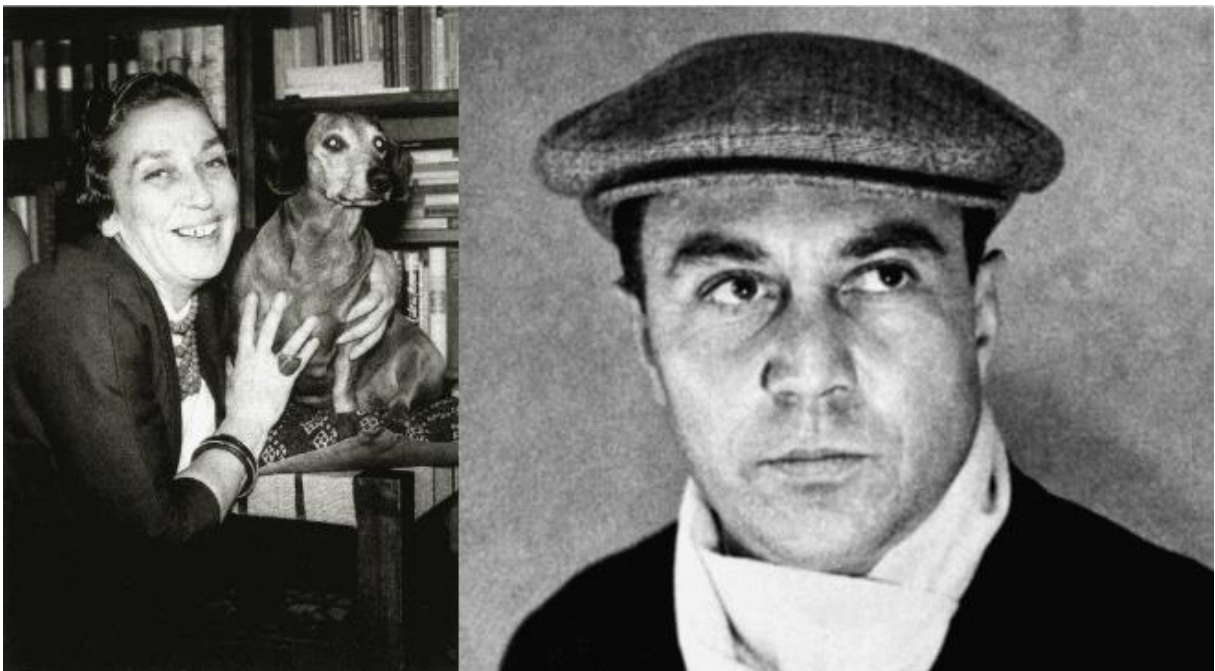
Adalet Cimcoz ile Fikret Mualla

Adalet Cimcoz ile Fikret Mualla arasındaki ilişki, Türk sanat tarihinin en kırılğan, en tutkulu ve en trajik yakınlıklarından biri olarak anlatılır. Bu hikâye klasik anlamda düzenli yaşanmış bir aşk değil, daha çok sanatın, yalnızlığın, deliliğe yaklaşan bir ruh hâlinin ve karşılıksız bağlılığın iç içe geçtiği karmaşık bir duygusal bağdır. İkilinin ilişkisi zaman zaman dostluk, zaman zaman tutku, zaman zaman da birbirini tüketen bir bağımlılık gibi görünür.

1940'lı yılların İstanbul sanat çevresi... Beyoğlu henüz bohem ruhunu kaybetmemiş, meyhaneler ressamlarla, şairlerle, tiyatrocularla dolu... İşte bu dünyanın merkezinde iki sıra dışı insan vardır: Adalet Cimcoz ve Fikret Mualla.

Adalet Cimcoz yalnızca güzel bir kadın değildir. Kültürlüdür, zeki, özgür ruhlu ve sanat çevrelerinde etkili bir isimdir. Çeviriler yapar, dublaj sanatçılığı yapar, ressamlarla, şairlerle aynı masalarda oturur. Erkek egemen sanat çevresinde ezilmeyen, aksine birçok sanatçıyı etkileyen bir kadın figürüdür. Bu yönüyle dönemin pek çok sanatçısının hayranlığını kazanır.

Fikret Mualla ise tam anlamıyla fırtınalı bir ruhtur. Büyük yeteneği kadar taşkınlığı, yalnızlığı, öfkesi ve kırılğanlığıyla tanınır. Paris'e gitmeden önce İstanbul'da yaşadığı

yıllarda sık sık sanat çevreleriyle iç içedir. Fakat hiçbir yere tam olarak ait değildir. İçki, yoksulluk, ruhsal çöküntüler ve sürekli savrulan bir hayat onun kaderi hâline gelmiştir.

İşte Adalet Cimcoz ile yakınlığı tam da bu karmaşanın içinde doğar.

Fikret Mualla'nın Adalet Cimcoz'a büyük bir hayranlık duyduğu birçok kaynakta ve anıda dile getirilir. Bu yalnızca fiziksel bir çekim değildir. Mualla, Adalet Cimcoz'da kendisini anlayabilecek nadir insanlardan birini görür. Çünkü Adalet Hanım, sanatçının taşkın ruhundan korkmayan, onun dehasını fark eden insanlardandır.¹¹⁶

Adalet Cimcoz'un sahibi olduğu Maya Sanat Galerisi, yalnızca tabloların sergilendiği bir mekân olarak kalmamıştır. Azra Erhat, Sabahattin Eyüboğlu, Fikret Mualla, Cevat Şakir gibi entelektüellerin buluşma noktası olarak, fikirlerin çarpıştığı bir vahaya dönüşmüştür. Ressamlar, şairler, gazeteciler, mimarlar, fotoğrafçılar burada bir araya gelerek, Anadolu aydınlanması, klasikler ve modern sanat üzerine derin tartışmalar yürütmüştür. Galeride düzenlenen küçük kokteyller ve sohbetler, İstanbul'un bohem ve entelektüel hayatının kalbi haline gelmiş, Paris'te zor şartlarda yaşayan Fikret Mualla'nın Türkiye'deki ilk ciddi sergilerinden biri burada açılmıştır.

Bazı anlatılara göre Fikret Mualla, Adalet Cimcoz'a yoğun bir tutkuyla bağlanmıştır. Hatta kıskançlığa varan duygusal tepkiler gösterdiği söylenir. Ancak bu ilişkinin dengeli bir aşk yaşantısına dönüşmesi mümkün olmaz. Çünkü Fikret Mualla'nın ruh hâli sürekli dalgalanır. Zaman zaman son derece neşeli, üretken ve sevgi dolu; zaman zamansa öfkeli, yıkıcı ve karanlıktır.

Adalet Cimcoz ise onun bu savruluşunu hem şefkatle hem de mesafeyle izler. Aralarında güçlü bir yakınlık vardır ama Adalet Cimcoz çoğu zaman ilişkide dengeyi koruyan taraftır. Bu nedenle bazı yorumcular, Fikret Mualla'nın Adalet Cimcoz'u hayatındaki "ulaşılamayan kadın"lardan biri olarak gördüğünü düşünür.

İkilinin ilişkisini önemli kılan bir başka unsur da sanat üretimidir. Fikret Mualla'nın çevresindeki kadınlar çoğu zaman onun resimlerinde, ruh hâlinde ve yalnızlığında iz bırakmıştır. Adalet Cimcoz da bu figürlerden biridir. Mualla'nın Beyoğlu kadınlarını, meyhaneciler ve hüznü şehir insanlarını resmederken taşıdığı duygusal tonun arkasında biraz da yaşadığı kırılmalı ilişkilerin olduğu düşünülür.¹¹⁷

Bazı tanıklıklarda Fikret Mualla'nın Adalet Cimcoz'un yanında sakinleştiği, hatta çocuklaşan bir hâle büründüğü anlatılır. Çünkü Mualla'nın hayatında güven duygusu çok azdır. Adalet Cimcoz ise ona zaman zaman bu güven hissini verebilen birkaç kişiden biridir.

Fakat bu hikâyenin sonu mutlu olmaz.

Fikret Mualla zamanla Paris'e gider ve hayatının geri kalanını büyük ölçüde yalnızlık, yoksulluk ve ruhsal çöküntüler içinde geçirir. İstanbul'daki dostlukları da zamanla

¹¹⁶ "Adalet Cimcoz Anlatıyor", Yapı Kredi Yayınları, 2009.

¹¹⁷ URGAN Mina, "Bir Dinozorun Anıları", Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789753638326, İstanbul, 1998.

anılara dönüşür. Adalet Cimcoz ise onu hiçbir zaman tamamen unutmayan isimlerden biri olur. Mualla'nın kırılğan ruhunu anlamaya çalışan, onun yeteneğini gerçekten gören insanlardan biri olarak hafızalarda yer eder.

Bugün Adalet Cimcoz ile Fikret Mualla arasındaki ilişki, Türk sanat tarihinin "yaralı yakınlıkları" arasında anılır. Bu; düzenli yaşanmış bir aşk hikâyesi değil, birbirini derinden etkileyen iki yalnız insanın hikâyesidir. Bir tarafta ruhu sürekli taşan bir ressam, diğer tarafta o taşkınlığı anlayabilecek kadar güçlü bir kadın vardır.

Belki de bu yüzden ilişkileri bugün hâlâ ilgi çekmektedir. Çünkü bazı insanlar birbirlerinin hayatında kısa süre kalır ama ömür boyu silinmeyecek izler bırakır. Adalet Cimcoz ile Fikret Mualla'nın hikâyesi de tam olarak böyle bir hikâyedir: biraz aşk, biraz merhamet, biraz yalnızlık ve çokça hüznün...

Son Olarak

Adalet Cimcoz, yalnızca bir dönemin tanığı değil, o dönemin ruhunu taşıyan ender insanlardan biriydi. Onun hayatına bakıldığında, şiirle resim arasında kurulmuş ince bir köprü görülür. Bir yanında bohem sofralarının dumanlı geceleri, diğer yanında çeviri masasına eğilmiş yalnız bir kadın vardır. Şairlerin, ressamların, yazarların arasında yaşarken bile, aslında kendi iç yalnızlığını sessizce büyüten bir Cumhuriyet entelektüelidir o.

Aşkları ise hayatındaki sanat kadar karmaşık ve derindi. Kimi zaman bir şairin dizelerinde saklandı, kimi zaman bir ressamın fırçasında, kimi zaman da eski İstanbul gecelerinde unutulmuş birkaç kadeh rakının buğusunda kaldı. Onun yaşadığı ilişkiler yalnızca romantik yaklaşımlar değildi, aynı zamanda düşünsel, sanatsal ve ruhsal ortaklıklardı. Belki de bu yüzden, çevresindeki erkekler onu yalnızca güzel ya da çekici bir kadın olarak değil, konuşması, zekâsı, kültürü ve melankolisiyle hafızalarda yer eden bir insan olarak hatırladı.

Bugün geriye dönüp bakıldığında, Adalet Cimcoz'un adı yalnızca birkaç büyük sanatçıyla yaşadığı yakınlıklarla anılmamalıdır. Çünkü o, Türkiye'de modern sanat ortamının oluşmasında rol oynayan, dünya edebiyatını Türkçeye taşıyan, sanat çevrelerini bir araya getiren güçlü bir kültür insanıdır. Yaşamındaki kırgınlıklar, yarım kalmış aşklar ve bohem yalnızlıklar ise onun hikâyesini daha insani, daha gerçek ve daha dokunaklı kılar.

Belki de Adalet Cimcoz'un hayatını en iyi anlatan şey, ardında bıraktığı büyük eserlerden çok, insanların hafızasında bıraktığı duygudur. Çünkü bazı insanlar kitaplardan değil, hatırlanış biçimlerinden ölümsüzleşir. Adalet Cimcoz da Türk sanat ve edebiyat tarihinin tam böyle unutulmayan kadınlarından biri olarak yaşamaya devam edecektir.

KÜÇÜK BALTA İLE BÜYÜK BİR ORMANDA YOL AÇAN KADIN PERİDE CELAL (EMİNE PERİDE YÖNSEL)

Peride Celal, edebiyatımızın en zarif ama en yalnız seslerinden biridir. Onun romanlarında yalnızca aşk anlatılmaz, kırgınlık, tutku, ihtiras, hayal kırıklığı ve insan ruhunun gizli çatışmaları da bütün çıplaklığıyla hissedilir. Uzun yıllara yayılan edebiyat hayatı boyunca Peride Celal, özellikle kadın ruhunun derinliklerine eğilen anlatımıyla Türk romanına bambaşka bir duyarlık kazandırmıştır. O, aşkı yalnızca romantik bir duygu olarak değil, insanın kaderini değiştiren, kimi zaman yıkan, kimi zaman olgunlaştıran güçlü bir yaşam hâli olarak görmüştür.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatının dönüşüm yıllarında yazmaya başlayan Peride Celal, bir yandan popüler romanların geniş okur kitlesine ulaşmış, diğer yandan zamanla psikolojik derinliği yüksek eserleriyle edebiyat çevrelerinin saygısını kazanmıştır. Özellikle kadın karakterlerinin iç dünyasını işleyiş biçimi, onu döneminin birçok yazarından ayırır. Onun kahramanları sever, aldanır, bekler, susar, kıskanır ve çoğu zaman kendi yalnızlıklarının içinde kaybolur. Bu nedenle Peride Celal'in eserleri, yalnızca bir dönemin aşk anlayışını değil, kadınların toplumsal baskılar altında yaşadığı duygusal sıkışmışlığı da yansıtır.

Ancak Peride Celal'in hayatı da romanlarından bütünüyle ayrı değildir. Yaşadığı tutkular, hayal kırıklıkları, ilişkiler ve duygusal kırılmalar, eserlerinin satır aralarında hissedilir. Onun edebiyatında aşk çoğu zaman mutlu sonla bitmez, aksine insanın iç dünyasında derin izler bırakan bir yara gibi büyür. Belki de bu yüzden Peride Celal, aşkı en incelikli ve en hüzünlü biçimde anlatan kadın yazarlardan biri olarak kabul edilir.

Peride Celal'in edebi kişiliğini, romanımıza yaptığı katkıları, hayatındaki tutkuları ve

gönül ilişkilerini birlikte değerlendirerek, onun neden hâlâ edebiyatımızda en güçlü kadın kalemlerinden biri olduğunu anlamak gerekir.

Yaşamı

Peride Celal, 1916 yılında İstanbul'da dünyaya geldi. Annesi Zeliha Mirat Türel, babası Mehmet Celalettin Erem'dir. Anne ve babasının kendi doğumundan önce ayrılmış olması nedeniyle çocukluğunun büyük bir bölümü üvey babasının savcılık yaptığı Anadolu kentlerinde, özellikle de Karadeniz'de geçti.

İlköğrenimini Haydarpaşa İlkokulu'nda tamamlayan yazar, İstanbul Sainte-Pulchérie Fransız Okulu'nda iki yıl yatılı okuduktan sonra üvey babasının görevi nedeniyle, yeniden Anadolu'ya gitme zorunluluğu doğunca öğrenimini yarıda bıraktı. Klasik eğitimi tamamlayamamış olması yazarlık hayatı boyunca onun psikolojik olarak olumsuz etkiledi.¹¹⁸

İlk öyküsü Sedat Simavi'nin Yedigün Dergisi'nde Ak Kız'ın Hikâyesi adıyla 27 Kasım 1935'te P. Gençay imzasıyla yayımlandı. Daha sonra Son Posta, Cumhuriyet, Tan ve Milliyet gazetelerinde öyküler, röportajlar yayımladı. Yazı hayatında sırasıyla "Peride Gençay", "Peride Celâl" ve "Peride Celal Bayburtlu" imzalarını kullandı. Tan gazetesine tanıştığı Peyami Safa'nın yardımıyla yazarlığını dil açısından geliştirdi ve Fransızca dersleri aldı.

Yazarlık hayatında ilerlemek için İstanbul'da yaşayan anneannesinin yanına taşınan

yazar, geçimini sağlamak için her gün öykü yazdı; bir yandan da İstanbul Elektrik Şirketi'nin Neşriyat bölümünde sekreter olarak çalışmaktaydı. İlk romanı Sönen Alev, 1935 yılında Son Posta gazetesinde tefrika edildi ve 1938'de kitap olarak yayımlandı. Bunu, kent soylu kadınların aşklarını serüvenimsi bir kurgu ile konu edinen bir dizi roman takip etti; "pembe romanlar" yazarı olarak tanındı. Romanlarında duru bir dil kullandı. 1935-1954 yılları arasında gazete ve dergilerde yazdığı dört yüz civarındaki -bir-iki sayfalık- öyküsü ve yirmiye yakın romanıyla, 1940'lı yıllarda günlük gazetelerin tirajını arttırmasında etkili oldu. Geçimini sağlamak için yazdığını söylediği bu romanları benimsemedi.¹¹⁹

¹¹⁸ "Peride Celal", Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2 Nisan 2012.

¹¹⁹ https://www.todayszaman.com/arts-culture_renowned-author-peride-celal-passes-away-at-97_318597.html, Er. Tar. 01.05.2026.

Peride Celal, edebiyat hayatının ilk on beş yıllık döneminde popüler aşk romanları kaleme almış, 1950'lerde yazarlığında bir dönüşüm geçirerek daha gerçekçi, bireyin içsel sorunlarının derinlemesine irdeleyen romanlar yazmıştır. 1977'den sonra romana ara verip öyküye yönelen Peride Celal'in Türk edebiyatında post-modern romanın yaygınlaştığı dönemde kaleme aldığı Kurtlar romanı çeşitli eleştirmenler tarafından başyapıtı olarak değerlendirilir.¹²⁰

Cumhuriyetçi ve çağdaş kimliğini annesi vasıtasıyla kazanan Peride Celal'in, eserlerinde de bu kimliğini yansıttığı görülmektedir. Her zaman çağdaşlıktan yana olan Peride Celal, Türk kadınının elindeki değerleri Atatürk'e borçlu olduğunu her fırsatta dile getirmeye çalışır. Edebiyata annesinin kütüphanesinden okuduklarıyla merak sarar. Yazarlığa çok küçük yaşlarda şiir yazarak başlayan Peride Celal, daha sonra yazdıklarını beğenmeyip öykü yazmaya başladığını dile getirir. Neler okuduğuna ve yazmaya nasıl başladığına dair sorulara; "Çocukluğumda masallar, hikâyelerle başladım. Bütün çocuklar öyledir sanıyorum. Ucuza alınan kitaplardı birçoğu. Sonra annemin kitaplığına elimi attım. Annem, zamanına göre, okumuş bir kadındı. Ve çok çok güzel bir kitaplığı vardı. Balzac, Stendhal, Çehov ilgimi çekmişti. Onları okumaya başladım. Bu okumalardan sonra o şiirler filan bitti. Ben de yazsam mı acaba, diye kendime soruyordum (...)" cümleleriyle cevap vermektedir.

Yazar, Selim İleri ile yaptığı söyleşide Türk yazarlardan Yakup Kadri Karaosmanoğlu, Halide Edip Adıvar gibi yazarların hepsini çok severek okuduğunu dile getirir. Ufuk Esin yazarın eserlerindeki akıcılık ile ilgili olarak Peride Celal'in Ahmet Mithat Efendi ve Reşat Nuri Güntekin'den izler taşıdığını söyler. Eserlerinde Türkçeyi güzel kullanması yazarın eserini oluştururken en çok dikkat ettiği konuların başında gelmektedir.¹²¹

Peride Celal ve Atıf Yönsel

Peride Celal ile avukat Atıf Yönsel'in hayatı ve evlilikleri, Cumhuriyet dönemi İstanbul'unun kültür çevrelerinde şekillenmiş, aşk, kırgınlık, edebiyat ve toplumsal değişimlerle iç içe geçmiş bir hikâye olarak değerlendirilebilir. Özellikle Peride Celal'in romanlarında görülen duygusal

¹²⁰ "Peride Celal", Türkiye Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2 Nisan 2012.

¹²¹ ANDAÇ, Feridun (1996). " 'Ak Kız'dan 'Mektup'a Peride Celal". *Hürriyet Gösteri*. S. 192. s. 17-22.

yoğunluk, kadın ruhuna dair gözlem gücü ve aşkın insan hayatındaki yıkıcı etkilerine dair anlatımı düşünüldüğünde, özel yaşamındaki deneyimlerin edebiyatına önemli ölçüde yansıdığı görülür.

Peride Celal, genç yaşta yazmaya başlayan ve kısa sürede geniş bir okur kitlesi kazanan bir yazardı. İlk dönem romanlarında daha popüler, duygusal ve romantik bir çizgi izlese de zamanla psikolojik derinliği yüksek eserler vermeye başladı. Özellikle kadınların aşk, evlilik ve yalnızlık içindeki ruh hâllerini anlatmadaki başarısı, onu Cumhuriyet dönemi Türk romanının önemli isimlerinden biri hâline getirdi. Onun eserlerinde aşk çoğu zaman mutluluğa ulaşan bir duygu değil, insanı değiştiren, yaralayan ve olgunlaştıran bir kader gibi işlenir.

Peride Celal'in özel hayatı da bu duygusal atmosferden bağımsız değildir. Hayatında yaşadığı ilişkiler, hayal kırıklıkları ve gönül bağları, romanlarının satır aralarında hissedilir. Gençlik yıllarında adı çeşitli edebiyat çevrelerinde anılmış, özellikle dönemin güçlü erkek yazarlarıyla kurduğu dostluklar dikkat çekmiştir. Nazım Hikmet ile arasındaki yakınlık da bu bağlamda sık sık konuşulmuş, ancak bu ilişkinin boyutları konusunda kesin biyografik veriler sınırlı kalmıştır.

Peride Celal'in hayatındaki en önemli ve daha sakin dönemlerden biri ise avukat Atif Yönsel ile yaptığı evlilikle ilişkilendirilir. Atif Yönsel, edebiyat çevresinden çok hukuk dünyasına ait bir isimdi. Bu nedenle ilişkileri, Peride Celal'in daha hareketli ve bohem gençlik yıllarından farklı bir denge arayışını temsil eder. Kaynaklarda Atif Yönsel'in daha sakin, düzenli ve koruyucu bir kişiliğe sahip olduğu, Peride Celal'in ise duygusal ve içe dönük yanını dengeleyen bir eş olduğu anlatılır.

Uzun yıllar Anadolu'da bulunduktan sonra 1944-1947 yılları arasında İsviçre'de kalan Peride Celal, bu süre zarfında kendini iyi bir şekilde yetiştirip geliştirmiştir. 1947 yılında Türkiye'ye döndükten sonra avukat Atif Yönsel ile evlenmiş ve otuz bir yıl bu evliliği sürdürmüştür. 1978 yılında eşi vefat etmiştir. Eşinin ölümünden sonra İstanbul'da tek başına yaşayan Peride Celal, yazılarına devam etmiştir.

1935-1949 yılları arasında yazdığı ve eleştirmenler tarafından "pembe romanlar", "tıraj lokomotif" olarak adlandırılan eserleri İsviçre'de edindiği deneyimin de katkısıyla geride bırakan Celal, romancılığında bir dönemeç olarak kabul edilen döneme 1954 tarihli Üç Kadının Romanı'yla girdi. Ancak bu giriş, 1935-49 döneminde yazdığı eserlerin gölgesinden kolayca kurtulamadığı için oldukça sancılı oldu. Geçmişte eleştirmenlerin "küçük hanım yazarı" gibi ithaflarına maruz kalan, yeni romanlarına gerekli şansın verilmediği için üzüntü duyan yazarın, kendine güvenini tekrar kazanmasında Atif Yönsel ile yaptığı evliliğin önemli bir etkisi olmuştur. Artık maddi kaygılarla yazmak zorunda olmadığına dair Yönsel'in kendisine verdiği moral desteği ve yüreklendirmeler sayesinde yazmaya devam eden Celal, "kendinden hoşnut" olarak yazdığı ilk roman olarak adlandırdığı Gecenin Ucundaki Işık'ı 1967'de yayınladı. Ancak eleştirmenlerin beğenisini toplayan ilk romanı 1977'de yayınlanan Üç Yirmidört Saat oldu. Bu eseriyle, 1977 Sedat Simavi Vakfı Edebiyat Ödülü'nü Fazıl Hüsnü Dağlarca ile paylaştı.

Ancak Peride Celal'in hayatında evlilik, hiçbir zaman yalnızca toplumsal bir kurum olarak görülmez. Onun romanlarında olduğu gibi kendi yaşamında da aşk ile evlilik arasında ince bir gerilim hissedilir. Kadınların duygusal ihtiyaçları ile toplumun beklentileri arasındaki çatışma, onun hem özel hayatında hem eserlerinde tekrar eden bir tema hâline gelmiştir. Bu nedenle Atıf Yönel ile ilişkisi de yalnızca biyografik bir ayrıntı değildir.

Öte yandan, Peride Celal'in özel hayatı üzerine yazılmış çalışmaların önemli kısmı, onun duygusal ilişkilerini zaman zaman romantize etmiştir. Son yıllarda yapılan akademik değerlendirmelerde ise Peride Celal'in yalnızca aşklarıyla değil, Türk romanına kazandırdığı psikolojik derinlik, kadın bakış açısı ve anlatım gücüyle değerlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

Atıf Yönel ile ilişkisi de bu çerçevede, Peride Celal'in hayatındaki daha sakin ama duygusal anlamda önemli bir dönem olarak kabul edilir. Bu evlilik, onun yazarlığını tamamen belirleyen bir unsur olmasa da, hayatındaki kırılmalar ve duygusal arayışlarla birlikte düşünüldüğünde anlam kazanır. Çünkü Peride Celal için aşk, çoğu zaman huzurdan çok, insan ruhunu tanımanın başka bir yoluydu.

Peride Celal ve Nazım Hikmet

Peride Celal ile Nazım Hikmet arasındaki ilişki, Cumhuriyet dönemi edebiyat çevrelerinde uzun yıllar merak uyandırmış, dostluk, hayranlık, duygusal yakınlık ve edebi etkileşim ekseninde konuşulmuş ilişkilerden biridir. Ancak bu ilişkiyi değerlendirirken, doğrulanmış biyografik bilgiler ile sonradan oluşmuş edebiyat çevresi söylentilerini birbirinden ayırmak gerekir. Eldeki kaynaklar, ikili arasında güçlü bir yakınlık ve karşılıklı etkilenme olduğunu gösterse de, uzun süreli ya da açık biçimde belgelenmiş bir aşk ilişkisini kesin biçimde doğrulamaz.

Peride Celal genç yaşta edebiyat dünyasına girdiğinde, Nazım Hikmet Türkiye'nin en etkili ve en tartışmalı edebiyat figürlerinden biriydi. 1930'lu ve 1940'lı yılların İstanbul kültür ortamında gazeteciler, romancılar, şairler ve tiyatro insanları sık sık aynı çevrelerde bulunuyordu. Peride Celal de henüz genç bir kadın yazar olarak bu dünyanın içine girmiş, güzelliği, zarafeti ve yazı yeteneğiyle dikkat çekmeye başlamıştı.

Çeşitli kitap, röportaj ve anılarda, Nazım Hikmet'in Peride Celal'e karşı özel bir ilgi duyduğu yönünde çeşitli anlatılar yer alır. Özellikle Peride Celal'in anılarında ve onun hakkında yazılmış biyografik değerlendirmelerde, Nazım Hikmet'in genç yazarı desteklediği, onunla yakından ilgilendiği ve edebi gelişimini dikkatle izlediği belirtilir. Bu yakınlık, dönemin edebiyat çevrelerinde zamanla romantik söylentilere dönüşmüştür.

Peride Celal'in kendisi de bazı röportajlarında Nazım Hikmet'ten büyük etkiyle söz eder. Nazım'ın yalnızca şairliğiyle değil, kişiliği, konuşma tarzı ve insan üzerindeki etkisiyle de çevresindeki insanları büyülediğini anlatır. Özellikle genç kadın yazarlar üzerinde karizmatik bir etkisi olduğu dönemin pek çok tanıklığında dile getirilmiştir. Bu nedenle Peride Celal ile arasındaki ilişki, yalnızca sıradan bir arkadaşlık olarak görülmemiştir.

Bazı anlatılarda Nazım Hikmet'in Peride Celal'e mektuplar gönderdiği, onun yazılarını dikkatle takip ettiği ve aralarında duygusal yoğunluğu olan bir yakınlık bulunduğu ileri sürülür. Ancak bu konuda doğrudan yayımlanmış kapsamlı mektup arşivleri veya kesin biyografik belgeler oldukça sınırlıdır. Bu yüzden araştırmacılar genellikle "duygusal yakınlık", "karşılıklı etkilenme" veya "edebi dostluk" gibi daha temkinli ifadeler kullanır.

Bu ilişkinin önemli yönlerinden biri de Peride Celal'in sonraki romanlarında hissedilen melankolik aşk anlayışıdır. Eleştirmenler, onun eserlerindeki kırılığın erkek figürleri, ulaşılması zor aşklar ve yoğun duygusal gerilimlerin, gençlik yıllarında yaşadığı hayranlık ve duygusal etkilenmelerle bağlantılı olabileceğini söyler. Nazım Hikmet gibi güçlü bir figürün genç bir kadın yazar üzerindeki etkisi de bu bağlamda değerlendirilir.

Nâzım Hikmet'le dostluğu üzerinde siyasal baskılara yol açınca 1944'te yurttan ayrılarak İsviçre'ye gitti. Türkiye'nin Bern Basın Ataşeliği'nde üç yıl sekreter olarak çalıştı. Peride Celal için kendisini geliştirme dönemi olan İsviçre yıllarında Cumhuriyet gazetesi için "İsviçre Mektupları" genel başlığı ile öykü ve yazılar hazırladı.

1948 yılı aynı zamanda Nâzım Hikmet ile kuzeni Münevver Andaç'ın mektuplaşmaya başladığı senedir. Peride Celal, Nâzım'ın mektuplarının annesiyle oturduğu eve geldiğinden bahsetmektedir. Hatta anne zaman zaman kızına geldiği düşüncesiyle bu mektupları okur ve "dili" nedeniyle azarlar. Anlaşılan "harareti" zamanla artan aşk mektuplarıdır bunlar ve Peride Hanım, Münevver Hanım'ın mektup sırdaşdır. Münevver Andaç, Nâzım Hikmet'i Bursa Cezaevi'nde ziyaret etmeye karar verdiği zaman yanında Peride Celal ile Nâzım'ın da kuzeni olan, Sare Okçu'nun kızı Ayşe Baştınar vardır. Hep birlikte Bursa'ya giderler, bir otele yerleşirler.

Münevver Hanım kararını verir, kocası Nurullah Berk'ten ayrılır, açlık grevi ve tahliyesi sonrasında Nâzım'ın yanında olur. Nâzım açlık grevindeyken af kampanyasına imza verenler arasında Peride Celal de vardır. "Özgürlük" sonrası yeni döneminde, Peride Celal de sınırlı sayıdaki dost çevresi içindedir. Kadıköy'de birkaç apartman ötelinde oturmaktadır. Celal, bir gün Nâzım'ın da izniyle eniştesi Ali Naci Karacan'ı akşam yemeğine davet eder, yenilir içilir, Nâzım şiirlerinden okur. Karacan bu buluşmadan çok etkilenir.

Henüz bir yıl geçmişken, Nâzım'a askerlik celbi gelir. Askerde öldürüleceği haberleri ortalıkta dolaşmaktadır. Hazırlanması için süre tanınır ancak bir kefil gerekmektedir. Münevver Hanım'ın ricasıyla, Peride Celal askerlik şubesine giderek kefil olur. Anlaşılan, 1950'de yayın hayatına başlamış, Milliyet gazetesi kurucusu Karacan'ın karısının yeğeni Peride Hanım'ın "kefaleti" etkili olmuştur, kendisi de tanınan ve okunan bir yazardır ayrıca. Nâzım Hikmet gerekli hazırlıkları tamamlaması kaydıyla bırakılır.

Kısa süre sonra da memleket dışına çıkar. Kaçtığıının anlaşılması üzerine Peride Celal mahalle karakolundan gelen bir sivil polis eşliğinde ifadeye götürülür, burada azarlanır, terslenir, konuyla ilgili Münevver Hanım'dan bilgi getirmesi şartıyla

saliverilir. Birkaç gün sonra eniştesi Karacan'la Emniyet Müdürlüğü'ne giderler. Mesele halledilir, kefalet işi "sümen altı" olur. İstanbul Emniyet Müdürü karakolu arayıp, kendisinin bundan sonra rahat bırakılmasını söyler. Bu noktada şunu da belirtmek gerekiyor. Nâzım'a Peride Celal'in kefil olduğu pek bilinmez, bu konu sonraki yıllarda şair hakkındaki kitaplarda da yer almamaktadır.

Peride Celal'in kaleme aldığı Kırkinci Oda, dili, kurgusu vs. açısından belli bir seviyeyi tutturmuş bir roman olsa da bu yazının konusu "edebiyat eleştirisi" değil, edebiyat tarihi içerisinde bir döneme ışık tutmaya yardımcı olmak, meraklısı için "dönemin kişilerini" tekrar ve yeni bir bakışla anmaya, anlamaya çalışmak. Okuyan herkesin fark edebileceği gibi Semiha, Peride Celal'in kendisidir, Ayşe Münevver Andaç, yazar ise Nâzım Hikmet'tir. Roman boyunca, Semiha, Ayşe'nin özgürlük tutkusuna ve hayatını yeniden kurma cesaretine adeta hayrandır ama romanın pek çok yerinde Ayşe'ye deyim yerindeyse inceden inceye "öfkelerini" de görürüz. "Bencil, kendinden başka kimseyi düşünmeyen, bir gün heykelinin dikileceğini düşünen" bir "dişi" olarak tasvir edilir.¹²²

Dostlukları uzun yıllar sürdü. Nazım Hikmet 1950'lerde onun için "Küçük baltasıyla büyük bir ormanda yol açıyor." demişti. Öte yandan, Nazım Hikmet'in hayatında aynı dönemde birçok kadın bulunması ve ilişkilerinin sık sık edebiyat çevrelerinde konuşulması nedeniyle, Peride Celal ile olan yakınlığın da zamanla romantize edildiği düşünülür. Cumhuriyet dönemi kültür ortamında kadın yazarların özel hayatı çoğu zaman erkek yazarlardan daha fazla magazinleştirilmiş, duygusal ilişkiler edebi kimliklerinin önüne geçirilmiştir. Peride Celal'in adı da bu nedenle çeşitli aşk söylentileri içinde anılmıştır.

Yine de, Peride Celal ile Nazım Hikmet arasındaki ilişkinin tamamen sıradan bir tanışıklık olmadığı açıktır. Aralarında güçlü bir edebi çekim, karşılıklı dikkat ve duygusal yoğunluk bulunduğu, dönemin anıları ve edebiyat çevresi anlatılarında hissedilir. Ancak bunu kesin biçimde belgelenmiş büyük bir aşk hikâyesi olarak sunmak tarihsel açıdan doğru olmaz.

Kurtlar romanında birçok siyasi figür ve olay da konu edilmiş. Peride Celal, Münevver Andaç ile arkadaştı ve bu vesileyle Nazım Hikmet'le arkadaş oldu. Nazım'ın yurt dışına kaçmasında payı olduğu düşünülerek siyasi baskılara maruz kaldı ve bu süreçte üç yıl İsveç'te yaşadı. Peride Celal oldukça siyasi bir ortamda yaşadı ve yazdı. Sol çevreden yazarlar, eleştirmenler, arkadaşlar onun 'neyi' yazdığıyla fazlasıyla ilgiliydi. 'Kadın işi' birtakım romantik hikayeleri bırakıp toplumsal içerikli eserler yazması yönünde psikolojik baskı uyguladıklarını *Kurtlar* romanının satır aralarından anlıyoruz. Peride Celal bu güçlü dip dalgaya karşı koymuş mudur? Peki yazarlığının ilk on beş yılında yazdıklarını sahiplenmek istememesinde bu dip dalganın payı yok mudur?¹²³

¹²² AYDEMİR Sezin, "Kırkinci Oda'yı açmak: Peride Celal-Münevver Andaç", <https://www.k24kitap.org/kirkinci-odayi-acmak-peride-celal-munevver-andac-1601>, 12 Nisan 2018.

¹²³ YILMAZ Özlem Narin, "Peride Celal: Yazdıklarıyla barışamayan yazar", <https://www.edebiyathaber.net/>, 27Ağustos 2024.

Peride Celal ve Diğer Anlatılar

Peride Celal ile bazı edebiyatçılar ve sanatçılar ile ilgili edebiyat çevrelerinde zaman zaman konuşulmuş, daha çok edebi yakınlık, karşılıklı ilgi ve duygusal çekim ekseninde değerlendirilen ilişkilerden söz edilmiştir. Ancak bu konularda, diğer birçok edebiyat çevresi anlatısında olduğu gibi, doğrulanmış belgeler ile sonradan oluşan söylenti ve yorumları birbirinden ayırmak gerekir. Eldeki kaynaklar, Peride Celal ile çeşitli sanat insanları ile arasında bir tanışıklık ve yakınlık olduğunu düşündürse de, uzun süreli ve açık biçimde belgelenmiş bir aşk ilişkisine dair kesin bilgiler oldukça sınırlıdır.

Peride Celal'in adı, Cumhuriyet dönemi edebiyat çevrelerinde sık sık Yusuf Atılgan, Attila İlhan ve Orhan Kemal gibi önemli isimlerle birlikte anılmıştır. Ancak bu anlatıların

önemli bir kısmı, doğrulanmış biyografik belgelerden çok dönemin edebiyat çevresi hafızasına, anılara ve sözlü kültüre dayanmaktadır. Bu nedenle bu ilişkileri "kesin aşk hikâyeleri" olarak değil, edebi yakınlık, karşılıklı etkileşim ve zaman zaman romantize edilmiş söylentiler çerçevesinde değerlendirmek gerekir.

Çeşitli anılara, röportajlara ve internet ortamına yansıyan yazılara göre sanatçı Yusuf Atılgan, edebiyatçı Orhan Kemal ve şair Attila İlhan arasında yakınlaşmalar olduğu ifade edilmektedir. Bu ilişkiler, edebiyat çevrelerinde zaman zaman konuşulmuş; daha çok edebi yakınlık, karşılıklı ilgi ve duygusal çekim ekseninde değerlendirilen ilişkilerden birkaçı olarak nitelendirilmektedir. Ancak bu konuda da, diğer birçok edebiyat çevresi anlatısında olduğu gibi, doğrulanmış belgeler ile sonradan oluşan söylenti ve yorumları birbirinden ayırmak gerekir. Eldeki kaynaklar, bu sanatçılar arasında bir tanışıklık ve yakınlık olduğunu düşündürse de, uzun süreli ve açık biçimde belgelenmiş bir aşk ilişkisine dair kesin bilgiler oldukça sınırlıdır.

Peride Celal, Türk romanında özellikle kadın psikolojisini derinlemesine işleyen, duygusal kırılmaları ve aşkın birey üzerindeki etkisini güçlü biçimde anlatan bir yazardı. Buna karşılık Yusuf Atılgan, modern bireyin yalnızlığını ve iletişimsizliğini

merkezine alan ie donk romanlarıyla one ıktı. Benzer ekilde Attila İlhan ile Peride Celal arasındaki ilişki de çoğu zaman Şiirsel bir çekim ve entelektüel etkileşim ekseninde değerlendirilir. Attila İlhan'ın Şiirlerinde yoğun aşk teması, Őehirli yalnızlık ve melankoli dikkat çekerken; Peride Celal'in romanlarında kadın karakterlerin duygusal kırılganlığı one çıkar. Orhan Kemal ile Peride Celal arasındaki ilişki ise daha çok edebiyat çevresi dostluğu ve karşılıklı sayĐı çerçevesinde anlatılır.

Son Olarak

Peride Celal, Türk edebiyatında yalnızca güçlü romanlarıyla değil, kadın ruhunu merkeze alan anlatım biçimi, psikolojik derinliği ve insan ilişkilerine getirdiği incelikli bakışla kalıcı bir yer edinmiştir. Onun edebiyatı, aşkı yalnızca romantik bir duygu olarak değil, insanın kendini keŐfetme, kırılma ve donŐme süreci olarak ele alır. Bu yonuyle Peride Celal, Türk romanında kadın karakterlerin i dünyasını en sahici biçimde yansıtan yazarlardan biri olmayı başarmıştır.

Hayatı boyunca yaŐadĐı duygusal deneyimler, edebi üretiminin arka planında hissedilen bir atmosfer yaratmıŐ, aşk, yalnızlık ve bağlılık temaları onun eserlerinde sürekli yeniden Şekillenmiştir. Ancak bu noktada onemli olan, onun edebi kimliğini yalnızca ozel hayatı üzerinden okumak yerine, bu deneyimlerin yazınsal üretimde nasıl donŐtĐn gorebilmektir. Çünkü Peride Celal için aşk, bir biyografi unsuru olmaktan çok, insanı anlatmanın en güçlü yollarından biri hâline gelmiştir.

Sonuçta Peride Celal, hem edebiyatımızda kadın bakış açısını güçlendiren onemli bir yazar hem de duyguların karmaŐıklıĐını estetik bir dile donŐtren bir anlatıcıdır. Onun romanlarında yer alan kırılganlık, tutku ve yalnızlık, yalnızca kişisel yaşamının izleri değil, aynı zamanda bir donemin toplumsal gerçekliğinin de yansımalarıdır. Bu nedenle Peride Celal'in edebi mirası, yalnızca aşk hikyeleriyle değil, insan ruhunun derinliklerine yaptĐı yolculukla birlikte değerlendirilmelidir.

KIRIK CÜMLELERİN YAZARI; SEVİM BURAK

Sevim Burak, Türk edebiyatının en özgün, en deneysel ve en zor sınıflandırılan yazarlarından biridir. Yaşadığı dönemde geniş okur kitlesi tarafından tam anlamıyla anlaşılmasa da, özellikle ölümünden sonra modern Türk edebiyatının öncü isimlerinden biri olarak kabul edilmiştir. Onun edebiyatı, parçalanmış bilinç, yalnızlık, yabancılaşma, kadınlık, ölüm korkusu ve insan ruhunun karanlık tarafları üzerine kuruludur.

1965 yılında yayımlanan Yanık Saraylar, Türk edebiyatında adeta bir kırılma noktası kabul edilir. Bu kitapta yer alan öyküler, klasik olay örgüsünü parçalar, bilinç akışı, iç konuşma, tekrarlar, sessizlikler ve kopuk zaman yapılarıyla ilerler. O dönem birçok okur ve eleştirmen tarafından "anlaşılmaz" bulunmasına rağmen, sonraki yıllarda postmodern ve modernist anlatının en önemli örneklerinden biri olarak değerlendirilmiştir.

Ardından gelen Afrika Dansı, Palyaço Ruşen ve tiyatro metinleri, onun edebiyattaki sınırları zorlayan tavrını daha da ileri taşıdı. Özellikle kadın karakterlerin parçalanmış ruh hâli, toplum dışına itilmiş insanlar ve ölüm duygusu eserlerinin merkezinde yer aldı.

Sevim Burak'ın edebiyata en büyük katkılarından biri, Türkçeyi alışılmış kullanım biçimlerinin dışına çıkarmasıdır. O, dili yalnızca bir anlatım aracı değil; parçalanıp yeniden kurulan canlı bir yapı gibi kullandı. Bu yönüyle birçok eleştirmen onu Bilge Karasu, Oğuz Atay ve Ece Ayhan gibi modernist isimlerle birlikte değerlendirir.

Eserlerinde özellikle yalnızlık ve dışlanmışlık, kadın kimliği ve toplum baskısı, ölüm korkusu, çocukluk travmaları, bellek parçalanması ve şehir hayatının insan ruhunda yarattığı yabancılaşma gibi temalar ön plana çıkar.

Sevim Burak'ın yaşantısı da eserleri kadar çalkantılıydı. Hayatı boyunca ekonomik sıkıntılar, sağlık problemleri ve anlaşılmama duygusuyla mücadele etti. Ancak yazmaktan hiç vazgeçmedi. Metinleri üzerinde aylarca, hatta yıllarca çalışıyor, sayfaları kesip biçiyor, yeniden kuruyor ve yazıyı adeta fiziksel bir nesneye dönüştürüyordu.

Onun edebiyatı kolay okunan değil, insanın içine işleyen, rahatsız eden ve uzun süre zihinde kalan bir edebiyattır. Belki de bu yüzden Sevim Burak, Türk edebiyatında yalnızca bir yazar değil, kendi karanlığından benzersiz bir dil çıkarabilmiş ender sanatçılardan biri olarak yaşamaya devam etmektedir.

Zeliha Sevim Burak, tiyatro, roman, anı-mektup gibi türlerde eserleri bulunan sanatçı, en çok öykücü kimliği ile ön plana çıkmıştır. Mevcut edebiyat topluluklarının hiçbirinin içinde yer almamış, kendi edebiyat dilini oluşturmaya çalışmış bir yazardır. Eserlerinde gerçeküstüçülük akımının izlerini görmek mümkündür.¹²⁴

¹²⁴ KOÇAKOĞLU Bedia, "Sevim Burak'ın Suskun Mekanı", Kuzguncuk, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI, İstanbul, 6-9 Kasım 2008.

Bir Sevim Burak söyleşisinde, kendisini şu şekilde anlatıyor; 1931'de, İstanbul'da doğdum. 21 yaşına kadar Kuzguncuk'un tepesindeki evimde babaannem ve büyükbabamla geçirdim. Bu yüzden çocukluğumla büyüklüğüm arasında büyük fark yok gibidir. Aile çevremizde, çocuktan çok yaşlı komşular, yaşlı akrabalar bulunduğu için, onların arasında, yaşlı bir insan gibi yetiştim. İlkokulu Kuzguncuk'ta, ortaokulu Tünel'deki Alman Lisesi'nde bitirdim. Öğrenimim bu kadardır.

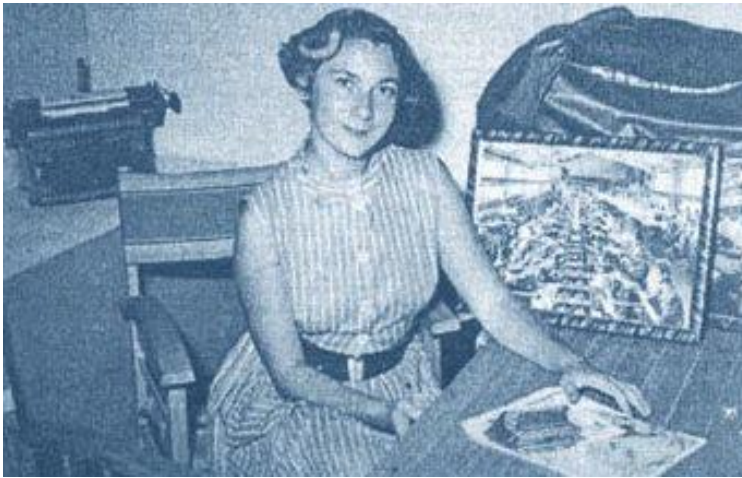
26 Haziran 1931'de İstanbul, Ortaköy'de dünyaya geldi. Babası bir gemi kaptanı olan Mehmet Seyfullah Burak; annesi 1910'lı yıllarda Bulgaristan'dan göçmüş Yahudi asıllı bir ailenin kızı olan ev hanımı Aysel Kudret Hanım (Marie Mandil)'dır. Ailenin ikinci çocuğudur.

İlkokula 1938 yılında babasının görevi nedeniyle buldukları Çanakkale'de başladı. İlköğrenimini Kuzguncuk'taki Süleyman Şefik Paşa Nakkaştepe 45. İlkokulu'nda tamamladı. 21 yaşına kadar yaşadığı Kuzguncuk, hikâyelerinde azınlık kültürünün yaşlı insanlarına ağırlık vermesinde etkili oldu. Ortaokulu Alman Lisesi'nde tamamladıktan sonra okul hayatına son verdi.

Annesini 17 yaşında iken kaybetti. İlk evliliğini 18 yaşında, keman sanatçısı Orhan Borar ile yaptı (1949). 1950'de Olgunlaşma Enstitüsü'nde mankenliğe başladı. Dönemin Amerikan Büyükelçisi Mc Ghee'nin öncülüğünde düzenlenen kültür etkinlikleri kapsamında Amerika'ya giderek, orada defilelere çıktı. Amerika dönüşünde kendine ait bir modaevi ve atölye açtı.¹²⁵

Orhan Borar ile evliliğinden oğlu Karaca Borar dünyaya geldi (1955). Bu evliliği sırasında romancı Peyami Safa ile bir aşk yaşadığı iddia edilir. Yakınlarına Peyami Bey ile ilişkisini arkadaş olarak koruduğunu söylemiştir. Sanatçının öykü dünyasının şekillenmesinde bu ilişki etkili oldu; eserlerinde kahramanları da bu ilişkiye benzeyen yasak aşklar yaşadı. 1958 yılında ilk eşinden boşandı. Bu dönemde amatör hikayeler yazmaya başladı.¹²⁶

İkinci evliliğini ressam Ömer Uluç'la yaptı. Bu evlilikten Elfe Uluç adındaki kızı dünyaya geldi. 1960 İhtilalinden sonra bozulan ekonomi nedeniyle işyerini kapattı ve tamamen hikâye yazarlığı üstüne yoğunlaştı.

İlk hikâye kitabı "*Yanık Saraylar*"ı 1965'te yayımladı. Kapalı ve alışılmadık biçimsel üslubu nedeniyle kitap çok tartışıldı. Sait Faik Ödülü'ne aday oldu, ancak ödülü alamadı. Kitabının afroz edildiğini düşünen Burak, bu kitaptan sonra on yedi yıl

¹²⁵ AKPINAR Bahar "Sevim Burak, Her Şeye Rağmen'in Yazarı" İzinsiz Gösteri, Sayı 227, Ekim 2010.

¹²⁶ ULUÇ Elfe, "Sevim Burak", 26 Haziran 2022.

boyunca edebiyat piyasasından çekildi. Bu süre içinde "*Mach 1*" adını verdiği romanı üzerinde çalıştı.¹²⁷

Yazar, çocukluğunda geçirdiği kalp romatizması tekrarladığı için 1970'li yıllarda bir tedavi sürecine girdi; ancak eşinin Nijerya'ya atanması üzerine olması gereken kalp kapakçığı ameliyatını geciktirerek 1976'da Nijerya'ya gitti ve bir buçuk yıl orada yaşadı. Bu dönem dışında tüm yaşamını İstanbul'da geçirdi. 1980 yılında İstanbul'da bir ameliyat geçiren Sevim Burak, ameliyata girerken aldığı karar sonucu Ömer Uluç'tan ayrıldı. Kızı Elfe Uluç diyor ki: "Ömer Uluç'un Afrika'ya gitmesi geciktirmemiş, tam tersi ameliyat için imkan sağlamış, bu sayede İngiltere'de Hammersmith Hastanesi'nde o dönem için maddi olarak çok zor olan ilk açık kalp ameliyatı olmuştur. Boşanması da ameliyatın ardından değil, yıllar sonra başka saiklerle olmuştur."

Yeniden yazılarını yayımlamaya başlayan sanatçı, 1982 yılında "*Sahibinin Ses*" adlı oyunu yayımladı. Aynı yıl "*Palyaço Ruşen*" isimli öyküsüyle Sabahattin Ali Öykü yarışmasına katıldıysa da, hak ettiğini düşündüğü bu ödülü alamadı ve tepki olarak hikâyelerini yayımlayacak antolojiden çekti. 1983'te "*Afrika Dansı*" adlı öykü kitabı yayımlandı. Çok farklı teknikler denediği bu kitap, edebiyat dünyasında büyük tartışmalara neden oldu. Aynı yıl "*Everest My Lord (İşte Baş, İşte Gövde, İşte Kanatlar)*" adlı kitabını yazdı ve romanını yazmayı sürdürdü.¹²⁸

Yeni bir kalp ameliyatı geçirmek üzere yattığı Haseki Hastanesi'nde 31 Aralık 1983 günü ameliyat edilemeden hayatını kaybetti. 5 Ocak 1984 günü Kuzguncuk Camii'nde kılınan cenaze namazının ardından Nakkaştepe Mezarlığı'na defnedildi.

"*Everest My Lord (İşte Baş, İşte Gövde, İşte Kanatlar)*" (1984) adlı oyunu ve son öykü kitabı "*Palyaço Ruşen*" (1993) ölümünden sonra yayımlandı. Ayrıca oğluna yazdığı mektuplar "*Mach 1'dan Mektuplar*" adıyla kitaplaştırıldı (1990).

Sevim Burak ile Peyami Safa Aşkı

Ünlü romancı Peyami Safa, kendisinden özel edebiyat dersleri alan (sonradan meşhur hikâyeci) Sevim Burak'a deli gibi aşık olmuş... Kuzguncuk'da oturan güzelin evinin önüne gidip var gücüyle aşk naraları atarmış... Bu iddia; Bedia Koçakoğlu'nun kaleme aldığı, *Aşkın Şizofrenik Hali: Sevim Burak* adlı kitapta dile getirildi.

Peyami Safa ile Sevim Burak; 1947 yılındaki bir güzellik yarışmasında tanışıyor. Sefa yarışmada jüri üyesi, Burak ise isimsiz bir yarışmacı...

Burak'ın inişli çıkışlı hayat hikâyesi var: 16 Haziran 1931'de İstanbul'da doğmuş. Yahudi asıllı Anne Marie Mandil ile kaptan Mehmet Seyfettin Burak'ın kız... Annesi çok iyi derecede Fransızca ve İspanyolca konuşuyor. Küçük Sevim; 10 yaşında yakalandığı kalp rahatsızlığının etkisini hayatının sonuna kadar taşıyor. Beyoğlu Olgunlaşma

¹²⁷ DODURKA Zeynep Berra, "Dünyalarını Kaybetmişlere Yazan Sevim Burak", BÜ'de Kadın Gündemi, Sayı 19, Güz 2010.

¹²⁸ DODURKA Zeynep Berra, age.

Enstitüsü'ne giderken okuldaki defilelere katılıyor. Dönemin ünlü terzilerinden Cemal Gürün'ün keşfi ve özel gayreti ile Amerika'daki defilelerde güzelliği ve iri gözleri ile hayranlık uyandırıyor. Amerikalı bir hayranının deyişi ile, 'Ayaklarından büyük gözleri olan Türk güzeli Sevim Burak...' şeklindeki başlıklarla gazete haberlerine konu oluyor.

Mankenliğin yanında boş zamanlarında Beyoğlu'nda tanınmış bir kitapçıda çalışıyor. Tezgâhtarlığı sırasında Yaşar Kemal, Orhan Kemal, Sait Faik, Salah Birsal... gibi döneminin ünlü kalem erbabıyla tanışıyor. Çevresinin ve yaşadıklarının etkisiyle hikâye denemeleri yazıyor.

Peyami Safa o günlerin en ünlü gazeteci/köşe yazarı... Sevim Burak yarışmada dereceye giriyor, aralarında dostluk başlıyor. Burak; bütün cesaretini topluyor; yazdığı denemeleri Safa'ya getirip fikrini öğrenmek istiyor. Haftada bir gün özel ders alıyor; böylece usta yazarın gözetiminde edebiyat dünyasında emin adımlar atıyor. Ancak güzel, genç, iki yabancı dil çok iyi bilen ve edebiyat meraklısı genç kadın, Safa'nın kalbini çalıyor. - Burak'ın oğlu Karaca Borar'a göre! - Sevim Burak; Peyami Safa'ya fazla yüz vermiyor. Safa ise sevgisine beklediği karşılığı bulamayınca taşkınlık yapıyor, Burak'ın Kuzguncuk'taki evinin önüne gelip nara atıyor, 'Sevim, Sevim...' diye bağıyor. İlişki başlar ve bütün hızıyla sürerken, Peyami Safa Nebahat Safa ile Sevim Burak ise müzisyen Orhan Borar ile evli...

Peyami Safa, Sevim Burak'a 'Ruhum...' diye başlayan mektuplar yazıyor; 'Senden gözyaşlarıyla ayrılacağımı ne biliyorsun?' şeklindeki cümlelerle duygularını belirtiyor.

Aşkın Şizofrenik Hali: Sevim Burak adlı çalışma edebiyat dünyamızda saklı kalmış hoş bir aşk hikâyesini gün ışığına çıkarıyor.¹²⁹

Türk Edebiyatının önemli yazarlarından Peyami Safa'nın 1947 yılında, manken-yazar Sevim Burak ile yaşadığı gizli aşkı 62 yıl sonra kaleme alındı. Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Bölümü araştırma görevlisi Bedia Koçakoğlu, Peyami Safa ve Sevim Burak'ın aşkını kaleme aldı. Bedia Koçakoğlu, Sevim Burak'ın

oğlu Karaca Borar'dan aldığı aşk mektuplarını ve yakınları ile yaptığı görüşmeleri 'Aşkın şizofrenik hali, Sevim Burak' adlı kitabında yer verdi. Peyami Safa ve Sevim Burak'ın 1947 yılında tanıştıklarını belirten Bedia Koçakoğlu, "Karaca Borar'dan annesinin Peyami Sefa ile yaşadığı gizli aşka ait mektuplarını aldım. Sevim Burak ile Peyami Safa ilk, mankenlik

¹²⁹ İNCE Ali Hikmet, "Peyami Safa'nın Gizli Aşkı", <http://www.alihikmetince.com/>, 19 Nisan 2019.

yarışmasında tanışıyor. Peyami Safa'yı yarışmada jüri üyesi olarak karşısında gören Sevim Burak, daha önceden derlediği öyküleri Peyami Safa'ya gösteriyor. İkili arasında başlayan dostluk aşka dönüşüyor. Tabii bu aşk yaşanırken Sevim Burak, keman sanatçısı Orhan Borar ile evlidir. Peyami Safa, zaman zaman Sevim Burak'ın, Kuzguncuk'taki evinin önüne gidip aşk naraları atmış. Mektuplarında sürekli 'ruhum' diye hitap ediyor. Hatta Peyami Safa bir mektubunda sevgilisine 'Senden gözyaşları ile ayrılacağımı ne biliyorsun?' diyerek duygularını dile getirmiş" dedi.¹³⁰

Sevim Burak ile Özdemir Nutku

Sevim Burak ile Özdemir Nutku arasındaki ilişki, Türk edebiyat ve tiyatro çevrelerinde uzun yıllar konuşulan, yoğun duygular, mektuplar ve sanat tutkusu ile örülü bir yakınlık olarak bilinir. Bu ilişki yalnızca romantik bir aşk değil, aynı zamanda iki yaratıcı insanın birbirinin zihnine ve sanatına dokunduğu karmaşık bir bağlıdır.

Sevim Burak ile Özdemir Nutku'nun ilişkisi gençlik yıllarında başladı. Nutku'nun tiyatroya ve edebiyata duyduğu ilgi, Sevim Burak'ın ise henüz kendi özgün dilini kurmaya başladığı dönemlerdi. Burak'ın çevresindekiler tarafından "alışılmışın dışında" görülen kişiliği, kırılgan, tutkulu ve zaman zaman fırtınalı ruh hâli, Nutku üzerinde derin bir etki bıraktı. Özdemir Nutku'nun anılarında ve çeşitli söyleşilerinde Sevim Burak'tan yoğun duygularla söz ettiği bilinir.¹³¹

Bu ilişkinin en önemli tarafı, Sevim Burak'ın duygularını doğrudan gündelik bir aşk diliyle değil, parçalı, iç içe geçmiş ve zaman zaman halüsinatif bir anlatımla yaşamasıdır. Onun mektuplarında aşk, yalnızca sevme hâli değil, korku, terk edilme endişesi, yalnızlık ve yaratma sancısıyla birlikte görülür. Özellikle daha sonra yayımlanan "Mektuplar" ve "Mach I'dan Mektuplar" kitaplarında Burak'ın insan ilişkilerine yaklaşımını görmek mümkündür.

¹³⁰ "Kuzguncuk'ta aşkı için naralar atardı", Odatv.com, 27 Mayıs 2009.

¹³¹ "Sevim Burak'ı mektuplarından okumak", <https://www.k24kitap.org/>, Er. Tar. 01.05.2026.

İlişkileri zamanla inişli çıkışlı bir hâl aldı. Sevim Burak'ın yoğun iç dünyası, sağlık sorunları ve yazıya neredeyse takıntılı bağlılığı nedeniyle ilişkilerinde huzurlu bir denge kurmakta zorlandığı anlatılır. Özdemir Nutku ise daha disiplinli, akademik ve tiyatro merkezli bir yaşam sürüyordu. Bu farklılıklar aralarındaki bağı hem besledi hem de yıprattı.

Ancak ayrılıklarına rağmen Özdemir Nutku'nun Sevim Burak üzerindeki etkisi sürdü. Burak'ın tiyatro metinlerine yönelmesinde ve dramatik yapı arayışlarında Nutku'nun tiyatro bilgisinin dolaylı etkilerinden söz edilir. Aynı biçimde Nutku da Sevim Burak'ın sıra dışı dilini ve yaratıcı enerjisini hayatı boyunca unutamamıştır. Sevim Burak'ın eserlerinde görülen parçalanmış bilinç, yoğun iç konuşmalar ve dramatik gerilim, yaşadığı duygusal ilişkilerin izlerini taşır.¹³²

Sevim Burak'ın aşk anlayışı zaten geleneksel değildi. O, aşkı huzur veren bir liman gibi değil, insanı dönüştüren, yaralayan ve aynı zamanda yaratıcılığı besleyen bir güç olarak görüyordu. Mektuplarında geçen şu düşünce, onun ilişkilere bakışını özetler gibidir:

“Hayat, iki kişinin birbirinin anlayacağı hikâyeler anlatmasından ibarettir.”

Bu nedenle Sevim Burak ile Özdemir Nutku arasındaki ilişkiyi sıradan bir aşk hikâyesi olarak değil, 1950'ler ve 60'ların İstanbul sanat çevresinde yaşanmış, edebiyat ve tiyatronun iç içe geçtiği tutkulu bir zihinsel ortaklık olarak değerlendirmek gerekir. Sevim Burak'ın yazısındaki kırılma, öfke ve yalnızlık duygularının ardında, yaşadığı bu yoğun ilişkilerin de önemli payı vardır.

Sevim Burak ile Bilge Karasu

Sevim Burak ile Bilge Karasu arasında yaşandığı kesin olarak belgelenmiş bir “aşk ilişkisi” olduğuna dair güvenilir biyografik ya da akademik kaynak bulunmamaktadır. Türk edebiyat çevrelerinde zaman zaman bu iki isim arasında özel bir yakınlık olduğu yönünde yorumlar yapılmış olsa da, mevcut kaynaklar onların ilişkisinin daha çok edebi dostluk, zihinsel yakınlık ve karşılıklı hayranlık temelinde geliştiğini göstermektedir.

Her iki yazar da 1950 sonrası Türk edebiyatının en özgün ve deneysel kalemleri arasında yer alıyordu. Geleneksel anlatı biçimlerini kırmaları, yalnızlık duygusunu merkez alan metinler üretmeleri ve “anlaşılmayan yazarlar” olarak görülmeleri, onları aynı edebiyat atmosferinde buluşturdu. Özellikle Sevim Burak'ın parçalı anlatımı ile Bilge Karasu'nun felsefi ve katmanlı dili arasında eleştirmenlerin sık sık dikkat çektiği bir akrabalık vardır.¹³³

¹³² GİRİTLİ Mehmet Zeki, “Sevim Burak'ın Protesto Tiyatrosu: Adorno Aracılığıyla Sevim Burak'ı Anlamak”, Tiyatro Eleştirisi ve Dramaturji Dergisi, Sayı: 3221 Haziran 2021.

¹³³ KOÇAKOĞLU Bedi, “Sevim Burak'ı Besleyen Damarlar”, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, Sayı: 17, 13 Şubat 2007.

Sevim Burak'ın çevresindeki birçok kişi gibi Bilge Karasu da onun sıra dışı kişiliğinden etkilenmişti. Burak'ın mektuplarında ve dönemin edebiyat çevrelerine ilişkin anlatılarda, Karasu'ya duyduğu düşünsel yakınlığın izleri sezilir, ancak bu yakınlık romantik bir ilişkiyi doğrulayacak açıklıkta değildir. İki yazarın ortak noktası, insan ilişkilerine dair kırılmalı ve derin bir duyarlılık taşımalarıydı. Bilge Karasu'nun dostluk ve yakınlık üzerine

düşünceleri, Sevim Burak'ın ruh dünyasıyla benzer bir yalnızlık ekseninde buluşur.¹³⁴

Edebiyat tarihçileri, bu iki isim arasındaki bağı çoğunlukla "edebi yoldaşlık" olarak tanımlar. Çünkü her ikisi de dönemin baskın gerçekçi anlatı anlayışının dışında kalmış, kendi iç seslerini kurmaya çalışan yazarlardı. Sevim Burak'ın "Yanık Saraylar"daki kırık atmosferi ile Bilge Karasu'nun "Troya'da Ölüm Vardı" ve sonraki eserlerindeki metafizik yalnızlık arasında duygusal bir akrabalık kurulmuştur. Bu nedenle onların ilişkisi, doğrudan bir aşk hikâyesinden çok, birbirini anlayabilen iki yalnız yazarın zihinsel yakınlığı şeklinde değerlendirilir.

Sevim Burak'ın hayatındaki ilişkiler genellikle yoğun duygusal dalgalanmalar içerirken, Bilge Karasu daha içe dönük ve kontrollü bir karakter olarak tanımlanır. Bu farklılık nedeniyle aralarında romantik bir birliktelik yaşandığı iddiası edebiyat çevrelerinde daha çok söylenti düzeyinde kalmıştır. Güvenilir biyografilerde ya da yayımlanmış mektuplarda, bunu kesin biçimde doğrulayan bir veri bulunmaz.

Bu yüzden Sevim Burak ile Bilge Karasu arasındaki bağı anlatırken, onları "aşk yaşayan iki yazar" olarak değil, Türk edebiyatında birbirinin yalnızlığını ve estetik arayışını sezebilen iki büyük modernist yazar olarak görmek daha doğru olur.

Sevim Burak ve Edip Cansever

Sevim Burak ile Edip Cansever arasında yaşandığı kesin biçimde belgelenmiş, uzun süreli bir "aşk ilişkisi" olduğuna dair güçlü ve doğrudan tarihsel kanıtlar bulunmamaktadır. Ancak ikisinin aynı edebiyat çevresinde yer alması, birbirlerinin sanatına duydukları ilgi ve dönemin tanıklıkları nedeniyle aralarında özel bir duygusal yakınlık olduğu yönünde yorumlar yapılmıştır. Bu konu daha çok edebiyat kulislerinde, anılarda ve dolaylı tanıklıklarda yer alır.

1950'li ve 60'lı yılların İstanbul edebiyat çevresi oldukça iç içe geçmiş bir dünyaydı. Beyoğlu, Taksim, Narmanlı Yurdu çevresi ve çeşitli meyhaneler, şairlerin,

¹³⁴ "Bilge Karasu", <https://www.goodreads.com/>, Er. Tar. 01.05.2026.

tiyatrocuların ve öykücülerin buluşma noktalarıydı. Sevim Burak da bu çevrede sıra dışı kişiliğiyle dikkat çeken bir isimdi. Edip Cansever ise İkinci Yeni şiirinin en derin ve melankolik şairlerinden biri olarak aynı çevrede bulunuyordu.

İki sanatçının ortak noktası, yalnızlığı ve insanın parçalanmış iç dünyasını sanatlarının merkezine koymalarıydı. Sevim Burak'ın "Yanık Saraylar"ındaki kırık bilinç hâli ile Edip Cansever'in şiirlerindeki varoluşsal sıkıntı arasında birçok eleştirmenin dikkat çektiği bir ruh akrabalığı vardır. Özellikle Cansever'in kadın karakterlere yaklaşımındaki kırılma ile Burak'ın metinlerindeki yalnız kadın figürleri arasında duygusal bir paralellik kurulmuştur.¹³⁵

Edebiyat çevrelerinde anlatılanlara göre Edip Cansever, Sevim Burak'ın sıra dışı zekâsından ve yazı dilinden etkilenmiştir. Burak ise Cansever'in şiirindeki iç sıkıntısını ve insan ruhuna yaklaşımını önemseyen yazarlardan biri olmuştur. Ancak bu ilişkinin boyutu konusunda net belgeler yoktur. Aralarında yoğun bir aşk yaşadığını doğrulayan mektuplar ya da açık biyografik kayıtlar yayımlanmamıştır.

Bazı araştırmacılar, Sevim Burak'ın insanlarla kurduğu ilişkilerin zaten klasik anlamda "romantik ilişki" kalıplarına sığmadığını vurgular. O, çevresindeki insanlarla çoğu zaman duygusal, zihinsel ve sanatsal bağları iç içe yaşayan bir karakterdi. Edip Cansever ile olan yakınlığının da bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiği düşünülür.

Edip Cansever'in şiirlerinde görülen yalnızlık duygusu, Sevim Burak'ın dünyasına da oldukça yakındır. Bu ortak ruh hâli nedeniyle, iki sanatçının birbirini derinden anladığı düşünülür. Fakat mevcut kaynaklar onların ilişkisini açık biçimde bir "aşk hikâyesi" olarak tanımlamaktan çok; modern Türk edebiyatının iki yalnız ve kırılma ruhu arasındaki özel bir yakınlık olarak yorumlamaktadır.

Son Olarak

Sevim Burak'ın hayatına giren Peyami Safa, Özdemir Nutku, Bilge Karasu ve Edip Cansever gibi isimler, yalnızca bireysel ilişkilerin değil, bir dönemin edebiyat ve düşünce ikliminin de önemli parçalarıdır. Bu ilişkilerin bazıları gerçek bir aşkın sıcaklığını, bazıları ise derin bir zihinsel yakınlığın sessizliğini taşımaktadır. Fakat hepsinin ortak noktası, Sevim Burak'ın benzersiz ruhuna ve sanatına temas etmiş olmalarıdır.

Sevim Burak için insan ilişkileri hiçbir zaman sıradan ve gündelik bağlar olmadı. O, insanları hayatına yalnızca bir sevgili ya da dost olarak değil; ruhunun kırık aynasında

¹³⁵ "Sevim Burak", <https://dergipark.org.tr/>, Er. Tar. 01.05.2026.

yankılanan sesler gibi aldı. Özdemir Nutku ile yaşadığı yoğun duygusal yakınlık, onun gençlik yıllarındaki kırılganlığını ve tutkusunu beslerken, Bilge Karasu ile kurduğu düşünsel bağ, modern Türk edebiyatının en yalnız iki zihnini birbirine yaklaştırdı. Edip Cansever ise şiirin ve yalnızlığın ortak dilinde Sevim Burak'a yaklaşan bir başka büyük ruhtu.

Bu ilişkilerin önemli yanı, magazinsel ayrıntılarından çok, Sevim Burak'ın sanatındaki izleridir. Çünkü o, yaşadığı her duyguyu yazıya dönüştüren bir yazardı. Kırgınlıklarını, terk edilmişlik hissini, tutkularını ve insanlardan kaçarken bile onlara duyduğu özlemi, parçalanmış cümlelerle, suskunluklarla ve benzersiz bir anlatımla edebiyatına taşıdı. Onun metinlerinde aşk çoğu zaman huzur veren bir duygu değil, insanı yaralayan, değiştiren ve yalnızlaştıran bir kader gibidir.

Bugün geriye bakıldığında Sevim Burak'ın hayatındaki bu ilişkiler, yalnızca kişisel hikâyeler olarak değil, edebiyatımızın en özgün kadın yazarlarından birinin iç dünyasını anlamaya açılan kapılar olarak değerlidir. Çünkü Sevim Burak, kendisini seven ya da anlamaya çalışan erkeklerin hikâyesinde kaybolan bir kadın olmadı. Tam tersine, onların hayatlarında iz bırakan, kendi yalnızlığını, acısını ve direncini edebiyata dönüştürerek ölümsüzleşen güçlü bir sanatçı olarak kaldı.

Ve belki de bu yüzden Sevim Burak'ın hayatındaki bütün ilişkilerin sonunda geriye tek bir şey kaldı: Yazının içinde yaşamaya devam eden derin bir yalnızlık.

TÜRK EDEBİYATININ EN ÜNLÜ KEDİSİ: EDİBE

Orhan Veli'nin o şiiri bilirsiniz:

“Çıkar mısın bahar günü sokağa
İşte böyle olursun
Böyle yattığın yerde
Düşünür düşünür
Durursun.”

Orhan Veli bu şiiri “Edibe” için yazmıştı. Edibe, Erol Güney'in kedisiydi. Erol Güney ise Orhan Veli'nin ve 20'nci yüzyıla damgasını vurmuş pek çok edebiyatçının yakın dostu. Tercüme Bürosu'nun, ilk mavi yolculuğun hayatta kalan son tanığı.

Edibe, gazeteci, yazar, çevirmen Erol Güney ve eşi Dora'nın kedisidir. Hikayemizin kahramanı Erol Güney; 1914'te cihan harbi başlarken Rusya'da, Odessa'da doğmuş. Rusya'da ihtilal patlayınca Musevi ailesiyle birlikte İstanbul'a göçmüş. Saint Joseph'te okumuş. Türk vatandaşlığına geçmiş. İstanbul Üniversitesi'nde Fransız ve İngiliz edebiyatı ile felsefe bölümünü bitirmiş.

Üniversitede Sabahattin Eyuboğlu'yla, Orhan Veli'yle, Mina Urgan'la, Güzin Dino'yla, Azra Erhat'la tanışıp arkadaş olmuş. Hocası Sabahattin Eyuboğlu onu Ankara'ya sürüklemiş. Rusya'dan İstanbul'a Yıl 1939... Yine bir savaş ve yeni bir hayat başlangıcı... Öğretmen olmak istiyormuş Güney... Ama saçma bir sebepten polis soruşturmasını geçemeyince hevesi kursağında kalmış. Birkaç dil bildiği için o dönem Hasan Ali Yücel'in Milli Eğitim Bakanlığı'nda Batı klasiklerini Türkçeye kazandırmak için kurduğu Tercüme Bürosu'nda çevirmen olarak göreve başlamış.

Tercüme Bürosu'nda yaptıkları çevirileri ve çalışmaları Erol Güney şöyle anlatıyor; “O yıl 29 Ekim'de İsmet Paşa 100 klasik kitap istedi bizden... Topçu ya, tek topla savaş kazanılmayacağını biliyor. Savaş cephesinde nasıl 100 top lazımsa, kültür cephesinde de 100 kitap lazımdı. Sıvıdik kolları...”

Büronun başında Nurullah Ataç vardı. Yardımcısı Sabahattin Eyuboğlu... Tercümanlardan bazıları: Orhan Veli, Necati Cumalı, Melih Cevdet Anday, Suut Kemal Yetkin. O dönem nikah şahitliklerini Melih Cevdet Anday ve Necati Cumalı'nın yaptığı bir düğünle Dora'yla evlendi, sonra da askerliğini yaptı Güney.

100 top, 100 kitap savaşın bittiği yıl İnönü'nün hedefine ulaştılar. 1945'te 105 klasik eser Türkçe yayımlandı. Orhan Veli, Moliere'in “Tartuffe”ünü tercüme etmişti. Nurullah Ataç, Choderlos de Laclos'un “Tehlikeli Alakalar”ını... Rusçadan çevrilen “Harp ve Sulh”, Zeki Baştımar imzalıydı ama kitabın çoğunu Bursa hapishanesinde yatan Nazım Hikmet çevirmişti. Güney ise o yıllarda Çehov'un “Vişne Bahçesi”ni, Gogol'ün “Müfettiş”ini, Gonçarov'un “Oblomov”unu Türkçeye kazandırdı. “Hayatımın en güzel yılları” dedi anlatırken.

“Günde 10-12 saat çalışıyorduk. Göbels “Kültürden söz edilince tabancamı çıkarıyorum” diyordu. Biz ise ona inat bir kültür inşa ediyorduk.” Tercümeler yağıyor.

O yıl, hem zaferlerini hem savaşın bitişini kutlamak için Halikarnas Balıkcısı'nın çağrısıyla tatile çıkmışlar. Sekiz kişi "Macera" adlı bir tekneye atlayıp İzmir'den yola koyulmuşlar. Cevat Şakir, Sabahattin Ali, Sabahattin Eyuboğlu, Bedri Rahmi, Necati Cumalı, Erol-Dora Güney ve ahtapot avcısı Paluka... Bu kadroyla yolculuk ettiğinizi düşünsenize... Mavi yolculukların ilki... Bir köşede Bedri Rahmi yolcuların eskizlerini çiziyor; geceleri "Heraklitos mu daha ilericidir Eflatun mu?" tartışması yapılıyor. Rakı içilip balık yeniliyor. İlk mavi yolculuk Yalnız Erol Güney yemek faslından iyi söz etmedi. Cevat Şakir eksik alışveriş yapmış. İki gün içinde rakı dışında tüm erzak tükenmiş. Onlar da kalan 12 gün boyunca sabah kahvaltısından gece yatana kadar, tuttıkları balıkları yiyip rakı içmişler. "Mavi yolculuk insanları anlamak için bir kılavuzdur" derler ya... Bir teknede iki hafta geçirince Güney de daha yakından tanımış dostlarını...

Bu topraklarda yapılan iyilikler karşılıksız kalır mı? Kalmaz elbette. Erol Güney'de, Demokrat Parti'nin gadrine ve zulmüne uğramış. "*Sovyetler Birliği, Türkiye ile ilişkileri iyileştirmek istiyor*" konulu yazısı sebebiyle 1955 yılında bir gece siyasi polis Ankara'da kendisini bir davette göz altına alıp, üzerinde smokinle apar topar Yozgat'a sürgüne götürmüştü. Erol Güney ve sivil polisler, sabah Yozgat çarşısının içinden geçerken casus olduğu haberi ortalığa yayılmış. Yozgat halkı ilk kez smokinli birini, üstelik bir casusu gördüğünden, üzerindeki tuhaf giysiye '*Casus üniforması bu elleham*' şeklinde anlam vermiş. Böylece Erol Güney'in adı politik tarihimizde "Casus Üniformalı Adam"a çıkmış. Sonrası bir yurtsuzluk ve göç hikayesi.

Erol Güney'in Kedisi; Edibe

Geldik yazının en keyifli bölümüne. Erol Güney adı iki kedili şirden ibarettir pek çok kişi için. O, şiirimizin en ünlü kedisi Edibe'nin babası olmasıyla da girmiş edebiyat tarihimize. Orhan Veli onun hakkında adları uzun iki şiir yazmış. İşte bu ünlü şiirler:

Erol Güney'in kedisinin bahar mevsiminde toplum meseleleri karşısında takındığı tavır anlatan şiiirdir. İlk şiiir Orhan Veli'nin kucağında uyuklayan kedinin, sokaktan geçen ciğer satıcısının sesini duyup, birden kapıya koşması ve ciğer alması için sahibine miyavlaması üzerine yazılmış. İkincisi, ise Mart ayında aşk yüzünden evde duramayıp dışarı kaçan ve başına bela alan Edibe'nin halini anlatmış.

*"Bir erkek kediyle bir parça ciğer
Dünyadan bütün beklediği
Ne iyi!"*

Erol Güney'in kedisinin hamileliğini anlatır bir şiiirinde de;

*"Çıkar mısın bahar günü sokağa
İşte böyle oturursun
Böyle yattığın yerde
Düşünür düşünür,
Durursun."*

Erol Güney, Edibe'yi daha minicikken Ankara'daki evlerinin sokağında bulmuş ve eve almış. Bu olayı şu şekilde anlatıyor;

"Çok akıllı bir kediymi ama son zamanlarda alzheimer gibi olmuştu. Sokak kedisiydi. Ankara'da Sağlık Sokağı'ndaki evimizin bahçesi vardı. Miyavlar ken buldum. Baharda çiftleşmek için sokağa çıkmasını istemezdim. Dışı kediler daha cana yakın oluyor. Karım Dora, İsrail'e benden sonra geldi. Bana çok büyük bir sürpriz yaptı. Edibe'ye de pasaport almış, getirdi. Ankara'da ciğerciler geçirdi sokaktan. "Ciğeer ciğeer" diye bağırlırlardı. Edibe öğrenmişti, tanırdı o sesi."

Dora Güney, Orhan Veli'nin her akşam kedilerini görmek için evlerine gelişini anlatırken şöyle demişti: *"Gayet güzel bir kediymi, sokaktan almıştık. İsmi Edibe idi. Ben de o zaman derdim ki, kitap yazmamıza gerek yok; çünkü kedimiz sayesinde Türk edebiyatına girdik."*

Aile bu kediciğe önce "Pusi" adını takmış. Ama Orhan Veli bu adı beğenmemiş ve: *"Adı Edibe olsun"* demiş. Kediye çok seven şair Edibe'yi her gün göremeden duramaz, ne kadar da keyifsiz olsa ona baktığında kendini tutamayıp gülermiş. Edibe de Orhan Veli'yi sever, gelince kucağına atlar ve uzun uzun okşamasına izin verirmiş.

Edibe oldukça da yetenekliymiş. Bir gece Erol Güney'in evinde Orhan Veli, Melih Cevdet, Sabahattin Eyuboğlu derin bir sohbette iken evin giriş kapısı gürültüyle açılır. Ancak kimse içeri girmez. O sırada askerlik meselesi yüzünden polisten çekinen Orhan Veli korkudan bembeyaz kesilir. Erol Güney gidip baktığında mutfak musluğundan su içmeye çalışan Edibe'yi görür. Sokakta susamıştır ve kapının koluna atlayıp içeri girmiştir.

Bir söyleşide Orhan Veli ile Edibe'nin yaşantısını anlatan Erol Güney;

"Tercüme dergisindeki işimiz bittikten sonra ilişkimiz bitmemiş, aksine dışarıda daha çok görüşür olmuştuk. Bol bol evimize gelirdi. Dora'yı çok severdi, Dora da onu çok severdi. Zaten bütün kadınlar onun kibarlığına hayrandı.

Benden ve Dora'dan başka sevdiği Bella ve kedimiz Edibe vardı. Diyebiliriz ki, ikisine de tutkundu. Gelir gelmez kedimiz Edibe, onun dizine atlardı. Orhan da uzun uzun onu okşardı. Bella ile uzun saatler bir arada kalırlardı. Pek konuşmazdı, ama hep seyredirdi. Bella, bakılması sevap olan bir kadındı. Bella'nın olgunluk sınavında veremediği tek ders olan geometriyi çalışması için teşvik etmeye uğraşırđı. Birlikte Sabahattin'e veya onun piyanist dostu Rojî'ye giderlerdi. Yani hep yanında olmaya çalışırdı.

ve devam ediyor Erol Güney;

"Anlaşılan Orhan, Bella'ya bakmaktan çok zevk alırdı. Sere serpe şiiri, ve yazdığı mektuplardan görülüyor ki onun tarafından bu iş daha çok platonik bir ilişki olmuştur. Zaten şunu da hesaba katmak lazım; Nahit Hanım'ın uyarısını. Kendisi açıkça, Bella'nın ismini vermeden, "Orhan'ı kimseye kaptırmam" demişti. Orhan'ın başka ilişkileri de olabilirdi. Ama Bella o sıralarda güzelliğiyle, gençliğiyle, saflığıyla çok cazibeli bir kızdı, ona karşı bir şey hissetmemek çok zordu. Orhan'dan başka ona aynı duyguları besleyen epey insan vardı.

Kedim Edibe'ye gelince, bilindiği gibi onun hakkında çok ilginç iki şiir yazmıştı. O şiirler sayesinde Edibe, Orhan'ın okuyucularının gözünde yaşıyor. Böylece Edibe de onun sahibi Erol Güney de unutulmadı. Yani Türkiye'de benim ismimi bilenler, ne yaptığım klasik tercümelerimi ne de Tercüme dergisindeki yazılarımı biliyor da, daha çok bu şiirlerden anımsıyorlar."

Kedim hakkında yazdığı iki şiir onun gerçeğe ne kadar bağlı olduğunu gösterir. Bir

gün Orhan bizde, Edibe de onun dizinde oturuyordu. Edibe birdenbire ayaklandı ve dışarıya çıkmak için hamle yapmaya çalıştı. Kapıya koşmuştu. Orhan ne olduğunu anlayamamıştı, açıkladım: "Ciğerci geçiyor, duyuyor musun; ondan bana ciğer alın demek istiyor" dedim. Ciğercinin sesini bizden çok önce duymuş ve tanımış olmasına da şaşırılmıştı, ama bunu aklının bir köşesine not etmişti.

Aradan birkaç ay geçti, bu sefer aşk yüzünden dışarı çıkmak istiyordu, gene Orhan vardı. Bu ikisini birleştirip hayatının başlıca şeylerinin bunlar olduğunu o birkaç mısrayla anlattı Orhan:

Bir erkek kediyle bir parça ciğer;
Dünyadan bütün beklediği.
Ne iyi!

Sabahattin Eyuboğlu da Edibe'ye çok bağlanmış ve aile 1956'de İsrail'e göç edeceği zaman Edibe'yi alıkoymak istemiş. Ancak Edibe de ailesiyle birlikte İsrail'e gitmiş ve uzun sayılacak bir yaşam sürdürüp 22 yaşında ölmüş. Ne yazık ki, Edibe'nin yayımlanmış iki fotoğrafı var.

Edibe'nin 22 yaşında ölmesinden sonra ailemize başka kedi almamaya karar vermiştik. Ama nasıl olduysa bundan iki üç yıl önce, genç ve dişi bir kedi evime girdi, çıkmak istemedi. Hoşuma gittiği için de onu benimsedim ve evde kalmasına izin verdim. Zaten yalnızdım, artık ailem yoktu ve evde bir canlıya gereksinim duyuyordum. Gene de bahçeye çok çıkardı, özgür bir kediydi. Ne olmuşsa olmuş, gebe kalmıştı ve tıpkı Edibe gibi davrandı; düşününe düşününe durdu. Ben de ona dedim ki: "Bak Orhan Veli'yi okusaydın, böyle olmazdın."

Sonuç olarak, bir dönemin edebiyat çevrelerinde adı anılan bir "kedi"nin, yalnızca bir evcil hayvan olmanın ötesine geçerek hafızalarda yer edinmesi, edebiyatımızın varlıklarla kurduğu o ince ve derin bağı gözler önüne serer. Erol Güneş'in kedisi Edibe, 1940'ların Ankara'sında ve İstanbul'unda dolaşan şiirin, sohbetin ve yalnızlığın sessiz tanığıdır. O, kelimelerle kurulan dünyaların eşliğinde duran, ama o dünyalara dokunabilen nadir varlıklardan biridir.

Şairlerin masalarında dolaşan bir gölge, dizelerin arasına sinen bir sıcaklık gibi... Özellikle Orhan Veli Kanık ile kurduğu o içten yakınlık, insan ile hayvan arasındaki sınırların kimi zaman ne kadar geçirgen olabildiğini gösterir. Çünkü şiir, yalnızca yazılan değil, hissedilen bir şeydir; ve Edibe, belki de bu hissin en saf, en dolaysız hâline temas etmiştir.

Bir kedi olarak varlığı, dönemin edebi atmosferine küçük ama anlamlı bir dokunuş yapar. Şairlerin yalnızlığına eşlik eden bir sessizlik, kalabalık meclislerde fark edilmeyen bir zarafet, yorgun dizelerin üzerine kıvrılıp onları ısıtan bir canlılık... Edibe, bu yönüyle yalnızca bir hatıra değil, aynı zamanda edebiyatın insan merkezli anlatısını genişleten, ona başka bir soluk kazandıran sembolik bir figürdür.

Belki de bu yüzden, bugün geriye dönüp bakıldığında Edibe, bir kediden çok daha fazlasıdır. Şiirin gölgesinde yaşayan, ama o gölgeye anlam katan bir varlık. Ve belki de en çok, şunu fısıldar bize. Edebiyat, yalnızca yazarların değil, o yazının etrafında sessizce var olanların da hikâyesidir.

SONUÇ YERİNE

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatı, salt bir rejimin, yeni bir devletin ya da köklü kurumların inşa edildiği bir modernleşme tarihi değildir. Bu dönem, aynı zamanda hissiyatın, ifadenin ve beşeri ilişkilerin de yeniden tanımlandığı, kabuk değiştirdiği sarsıcı bir laboratuvardır. Bu çalışma boyunca izini sürdüğümüz mektuplar, dizeler, ithamlar ve itiraflar, bizlere edebiyat tarihimizin en görkemli eserlerinin arkasında atan o insani kalbi, yani "aşkı" göstermiştir.

Cumhuriyet aydınının kalemi, hapislerde, sürgünlerde, yokluklarda ve ideolojik kavgaların tam ortasında en çok da aşktan beslenmiştir. Bu kitapta bir araya getirilen her hikaye, edebiyatımızın estetik zirvelerinin aslında nasıl birer mahrem yangından arta kalan küller olduğunu tescillemektedir. Cumhuriyet'in ilk kuşağı ve ardından gelen toplumcu yazar kadrosu için aşk, hiçbir zaman hayattan ve toplumsal gerçeklikten kopuk, steril bir fildişi kule sığınağı olmamıştır. Aksine, dönemin fırtınalı siyasi atmosferiyle iç içe geçmiş bir direniş biçimidir.

Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatına geriye dönüp bakıldığında, yalnızca metinlerin, akımların ve estetik tartışmaların değil, aynı zamanda derin, karmaşık ve çoğu zaman yarım kalmış aşklar tarihinin de yazıldığını görürüz. Bu dönem, bir bakıma kelimelerin kalp atışına dönüştüğü, şiirin, mektubun ve hatıranın insanın en mahrem duygularını taşıdığı bir çağdır. Ve bu çağın merkezinde, çoğu zaman bir kadının varlığı, yokluğu ya da hatırası durur.

Şairler, yazarlar ve sanatçılar için aşk, yalnızca yaşanan bir duygu değil, aynı zamanda varoluşlarını anlamlandıran, yazma eylemini tetikleyen ve çoğu zaman kaçamadıkları bir kader hâline gelmiştir. Bir kadına duyulan hayranlık, kimi zaman bir şiirin ilk dizesi olmuş, kimi zaman yıllarca sürecek bir iç konuşmanın başlangıcına dönüşmüştür. Yazılan mektuplar, gönderilmeyen cümleler, saklanan fotoğraflar ve hatırlanmaktan korkulan anılar... Hepsi edebiyatın görünmeyen ama en güçlü damarlarından birini oluşturur.

Bu kitap boyunca gördük ki, Cumhuriyet dönemi edebiyatında kadınlar yalnızca sevilen kişiler değil, aynı zamanda birer dönüştürücü güçtür. Onlar, şairlerin dilini incelten, yazarların bakışını derinleştiren, sanatçıların yalnızlığını biçimlendiren figürlerdir. Kimi zaman bir şairin hayatına kısa süreliğine girip ömür boyu sürecek bir etki bırakmış, kimi zaman da uzun bir birlikteliğin içinde aşkı gündelik hayatın sessizliğine dönüştürmüştür. Bazıları bir şiirin içinde saklı kalmış, bazılarıysa bir romanın kahramanı olarak yeniden doğmuştur.

Fakat bu hikâyelerin belki de en dikkat çekici yönü, aşkın çoğu zaman tamamlanmamış olmasıdır. Çünkü sanatçı için aşk, gerçekleştiği anda değil, eksik kaldığında, özleme dönüştüğünde, hatıralarla büyüdüğünde daha derin bir anlam kazanır. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi edebiyatında karşımıza çıkan birçok aşk hikâyesi, mutlu sonlardan çok, içsel yolculuklara, kırılmalara ve kabullenişlere açılır. Şair, sevdiği kadına kavuştuğunda değil, onu kaybettiğinde daha çok yazar. Çünkü kayıp, kelimeleri çoğaltır.

Bu noktada, bu çalışmada yer alan kadınların yalnızca "ilham perisi" olarak görülmesinin ne kadar eksik bir yaklaşım olduğu da ortaya çıkar. Onlar çoğu zaman kendi başına düşünen, yazan, üreten, direnen ve var olma mücadelesi veren güçlü bireylerdir. Erkek egemen bir edebiyat dünyasında hem varlıklarıyla hem de yokluklarıyla iz bırakmışlardır. Bazıları kendi kalemle edebiyat tarihine adını yazdırmış, bazıları ise başkalarının kaleminde ölümsüzleşmiştir. Ancak her durumda, onların etkisi yalnızca bir aşk hikâyesine indirgenemeyecek kadar derindir.

Cumhuriyet dönemi, aynı zamanda aşkın kamusal bir deneyim hâline geldiği bir dönemdir. Şairlerin aşkları yalnızca iki kişi arasında kalmamış, dergi sayfalarına, edebiyat sohbetlerine, meyhane masalarına ve dostluk ilişkilerine taşınmıştır. Aynı kadına âşık olan şairler, birbirlerinin şiirlerini okuyan ama kalplerinde farklı yangınlar taşıyan dostlar, bir aşkın etrafında şekillenen edebiyat çevreleri... Bütün bunlar, dönemin ruhunu anlamak için en az şiirlerin kendisi kadar önemlidir.

Belki de bu yüzden, Cumhuriyet dönemi edebiyatında aşk, yalnızca bireysel bir duygu değil, kolektif bir hafıza hâline gelmiştir. Bir şairin yazdığı dize, başka bir şairin kalbinde yankılanmış, bir kadının adı, farklı şiirlerde farklı biçimlerde yeniden doğmuştur. Böylece aşk, kişisel bir hikâye olmaktan çıkıp edebiyatın ortak diline dönüşmüştür.

Aşk, bu dönemde Türkçenin sadeleşme ve kendi kimliğini bulma sürecine de en büyük lojistik desteği sağlamıştır. Ağdalı Osmanlıca tamlamaların, klişeleşmiş gazel kalıplarının yıkılmasında aşkların birbirine yazdığı o "saf ve çıplak" mektupların payı büyüktür. Şair, sevgilisine içini dökerken yapay bir dile sığınamamış, sokağın, hayatın ve kalbin dilini edebiyata taşımıştır.

Garip akımıyla birlikte Orhan Veli'nin aşkı gündelik hayatın içine, nasırlı ayakların ve ucuz meyhanelerin arasına indirmesi, ardından İkinci Yeni'nin Cemal Süreya, Turgut Uyar gibi isimlerle aşkı imgenin, erotizmin ve varoluşçu bir sorgulamanın estetiğine bürümesi hep bu mahrem sarsıntıların sonucudur. Mektuplarda denenen samimi üslup, zamanla romanların, hikayelerin ve şiirlerin ana damarı haline gelmiştir. Mürekkep, kalpten akan kanın hızına yetişebilmek için hafiflemek ve sadeleşmek zorunda kalmıştır.

Bu kitapta bahsi geçen kadınlar -Tomris Uyar, Leylâ Erbil, Nahid Hanım, Şükufe Nihal, Mevhibe Meziyet ve diğerleri- sadece arkasından ağıt yakılan pasif birer "ilham perisi" değildir. Onlar bizzat edebiyatı dönüştüren, yazarı eleştiren, entelektüel üretimin merkezinde yer alan yoldaşlardır.

Özdemir Asaf'ın "Lavinya"sında somutlaşan o kaçış, Cemal Süreya ve Edip Cansever'in Tomris Uyar'a yazdığı şiirlerdeki o keskin zeka, Orhan Veli'nin Nahid Hanım'a yazdığı mektuplardaki edebi istişareler bunun en açık kanıtıdır. Cumhuriyet şairi, âşık olduğu kadında sadece fiziksel bir güzellik değil, kendisini tamamlayacak, sanatsal üretimini kıskırtacak bir zihinsel ortaklık aramıştır.

Bu çalışmanın sunduğu en önemli ufuklardan biri de Cumhuriyet dönemiyle birlikte edebiyattaki "kadın" imgesinin ve algısının geçirdiği radikal dönüşümdür. Divan

edebiyatının ulaşılamayan, soyut, ağlatmaktan zevk alan o mesafeli sevgilisi ya da Tanzimat'ın edilgen, aciz kadın karakterleri yerini artık ete kemiğe bürünmüş, entelektüel, sorgulayan ve erkeğin karşısında eşit bir özne olarak duran kadına bırakmıştır.

Bu kitabın sonunda vardığımız nokta şudur:

Cumhuriyet dönemi edebiyatında aşk, ne yalnızca bir kadına duyulan his, ne de yalnızca bir erkeğin kaleminden dökülen dizelerdir. Aşk, bir dönemin ruhudur. Bir şehrin akşamında, bir masanın etrafında, bir mektubun satır aralarında, bir şiirin suskunluğunda yaşayan bir duygudur.

Ve belki de en önemlisi, bu hikâyeler bize şunu hatırlatır:

Büyük edebiyat, çoğu zaman büyük aşklardan değil, yarım kalmış sevdalardan, söylenememiş sözlerden ve unutulmamış insanlardan doğar. Cumhuriyet dönemi şairleri ve yazarları, sevdikleri kadınları belki yanlarında tutamamış olabilirler, ama onları kelimelerin içinde ölümsüzleştirmişlerdir. Ve bugün biz o kelimeleri okurken, yalnızca bir şiiri değil, bir kalbin hâlâ atan izini de duyarız.

Sonuç olarak, Cumhuriyet dönemi Türk edebiyatında yaşanan bu büyük aşklar, yazılan mektuplar ve ithaf edilen şiirler, estetik birer lüks değil, yaşama ve yaratma istencinin ta kendisidir. Bu kitapta bir araya getirilen satırlar, bizlere bugün antolojilerde hayranlıkla okuduğumuz o kusursuz dizelerin hangi uykusuz gecelerin, hangi ayrılık acılarının ve hangi sarsıcı kavuşmaların eseri olduğunu hatırlatmaktadır. Edebiyatçılarımızın kalbini titreten o kadınlar olmasaydı, bugün ne Türkçenin o en güzel aşk şiirleri yazılabilir ne de insan ruhunun o en derin labirentlerine bu denli muazzam fenerler tutulabilirdi. Bu çalışma, kelimelerin bittiği yerde aşkın, aşkın tıkanığı yerde ise kelimelerin nasıl birbirinin imdadına koştüğünü gösteren tarihsel bir şahitliktir. Şairlerin ve yazarların mürekkeple yazdığı bu tarih, aşık oldukları kadınların hafızasında ve Türkçenin dize uçlarında sonsuza dek yaşamaya devam edecektir.

KAYNAKÇA

AKPINAR Bahar "Sevim Burak, Her Şeye Rağmen'in Yazarı" İzinsiz Gösteri, Sayı 227, Ekim 2010.

ALİ Filiz, "Yok Bi'şey, Acımadı ki", Yapı Kredi Yayınları, Say. 41-42, 2017.

ANDAÇ, Feridun (1996). " 'Ak Kız'dan 'Mektup'a Peride Celal". *Hürriyet Gösteri*. S. 192. s. 17-22.

ARGUNŞAH Hülya, "Bir Cumhuriyet Kadını: Şükûfe Nihal", İstanbul, Timaş Yay., 2011 (ikinci baskı), s. 72-78.

ARSİYA İzlem, "Leyla Erbil: Modern okuyucu ve Türk edebiyatı üzerindeki etkileri", 18 Mart 2015.

ARSLANBENZER Hakan, "Tomris Uyar: Minimalist ve hümanist bir yazar", <https://www.dailysabah.com/>, 23 OCAK 2016,

AYDEMİR Sezin, "Kırkıncı Oda'yı açmak: Peride Celal-Münevver Andaç", <https://www.k24kitap.org/kirkinci-odayi-acmak-peride-celal-munevver-andac-1601>, 12 Nisan 2018.

AYDOĞAN Osman, "Türk edebiyatının açmamış bir çiçeği; Şükûfe Nihal", <https://www.sehriyar.info/>

BASKIN Bahar, "II. Meşrutiyet'te Kadın Eğitime Yönelik Bir Girişim: İnas Darülfünunu", [journals.istanbul.edu.tr.](http://journals.istanbul.edu.tr/), 17 Eylül 2016.

BURHAN Ülkü, "Şiir hikayeleri", <http://blog.milliyet.com.tr/ulkuburhan>, 18.02.2009.

CEBECİ Sevim, "Nazım, annesine aşık olan hangi ünlü şairi tehdit etti?", <https://www.internethaber.com/>, 12.07.2016.

CELÂL Metin, "Cumhuriyet Gibi Kadın" Aslında Kimdi?, <https://www.edebiyathaber.net/>, 9 Temmuz 2025.

ÇEKİRGE Pınar, "Anarşist Dediler Kovdular, Nihilist Dediler Kovdular, Komünist Dediler Kovdular: "Cahit Irgat", <https://tiyatrodergisi.com.tr/>, 5 Haziran 2023.

DODURKA Zeynep Berra, "Dünyalarını Kaybetmişlere Yazan Sevim Burak", BÜ'de Kadın Gündemi, Sayı 19, Güz 2010.

ELMASÇI Hürrem, "Herkesler Ahmed Arif'in Leyla Erbil aşkını biliyor... Ya Saik Faik'in kara sevdası...", <https://www.odatv.com/>, 13 Aralık 2025.

ERGÜL Sıla. "Tomris Uyar ve Edip Cansever: Karşılıksız Bir Aşkın Şiirleri", <https://www.soylentidergi.com/>, 28.09.2024

ERTAN Yeşim, "Bir Şiirin Gölgesinde Kalan Büyük Aşk" Lavinya", <https://mobil.hitmagazin.com.tr/>, 12.09.2025.

GİRİTLİ Mehmet Zeki, "Sevim Burak'ın Protesto Tiyatrosu: Adorno Aracılığıyla Sevim Burak'ı Anlaak", Tiyatro Eleştirisi ve Dramaturji Dergisi, Sayı: 3221 Haziran 2021.

GÜLBAHAR Aleyna, "Huysuz Ama Çekici Halleriyle Edebiyat Dünyasının Dört Şairini Aşk Ateşine Atmış Bir Kadın: Tomris Uyar", <https://onedio.com/haber/>, 07.05.2020.

İNCE Ali Hikmet, "Peyami Safa'nın Gizli Aşkı", <http://www.alihikmetince.com/>, 19 Nisan 2019.

KALAFAT Haluk, "Orhan Veli'den "Sonuncu Aşkına" Mektuplar", <https://bianet.org/>, 15 Şubat 2019

KALYONCU Cemal A, "Nâzım değil, imajı cezalandırıldı". Aksiyon, İstanbul, Feza Publications, 29 Kasım 2014.

KARA Mesut, "Onu çekici yapan bu dünyaya metelik vermeme haliydi: Şukûfe Nihal Başar (2)", <https://www.evrensel.net/>, 8 Ağustos 2021.

KOÇ Duygu, "Öcü Geçmiş, Yüceltilen Bugün Ve Umutlu Gelecek: Türk Kadın Yolu Dergisinde Siyasi Söylem". Tarih Araştırmaları Dergisi (TAD). 39 (67). s. 592. 10 Nisan 2020.

KOÇAKOĞLU Bedia, "Sevim Burak'ın Suskun Mekanı", Kuzguncuk, Uluslararası Üsküdar Sempozyumu VI, İstanbul, 6-9 Kasım 2008

MÜJGAN Sevdâ, "Sevgi Soysal'ın Çocukluk ve İlk Gençlik Yılları", <https://bizimcagedebiyat.com/sevgi-soysalin-cocukluk-ve-ilk-genclik-yillari/>, 19 Ekim 2023.

ÖREN Harika, "Celile'nin Göğsündeki Çiçek", <https://anayurtgazetesi.com/>, 04 Haz 2018.

RAMAZANOĞLU , "Dört şair bir ilham: Tomris Uyar", <https://www.indyturk.com/>, 29 Mart 2026.

SERTTAŞ Merve Nur, "Nahif Aşk: Ahned Arif ve Leyla Erbil", <https://www.soylentidergi.com/>, 6 Temmuz 2024.

SÖĞÜT Mine, "Adalet Cimcoz-Bir Yaşamöyküsü Denemesi", Yapı Kredi Yayınları.

SUVAĞCI Adem, "Papirüs Dergisi", edebifikir.com, 19 Mart 2019.

ŞAHİN Gamze, "Tomris Uyar Kimdir: A'dan Z'ye Tomris Uyar", <https://www.soylentidergi.com/>, 12.07.2024.

ŞAHİN Seval, (2019), "Sevgi Soysal", Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü, 16 Ocak 2026.

ŞEN Umut Berhan, "Nazım Hikmet'in Annesi Celile Hanım'ın Atatürk'e Yazdığı Mektup", <https://bilimdili.com/>, 2 Kasım 2018.

ŞİMŞEK Ali, "Sabahattin Ali'nin Gülümsemesi ve Maya", <https://ekdergi.com/>, 1 Nisan 2018

ULUÇ Elfe, "Sevim Burak", 26 Haziran 2022.

URGAN Mina, "Bir Dinozorun Anıları", Yapı Kredi Yayınları, ISBN: 9789753638326, İstanbul, 1998.

USTA Bülent, "İyi ki doğdun 'tuhaf bir yazar' LEYLA ERBİL", <https://www.milliyetsanat.com/>, Şubat 2021.

TOPUZ Engin, "Nazi İşgalinden Bisikletle Kaçan Türk Şairler", <https://www.manisahaberleri.com/>, 22.03.2024.

TÜRKELİ Özgün, "Orhan Veli'nin Ankara'daki izlerinin peşinde bir yazar: Tolga Aydoğan", <https://lavarla.com/>, 15/08/2023.

TÜTÜNCÜ GÜNGÖR Zeynep, "Nahit Hanım · Şairleri Büyüleyen, Cumhuriyet'i Yeşerten Kadın", KalemKahveKlavye.

YALÇIN Zehra, "Tante Rosa Coffee Garden", Medya Çuvalı - Sanat, Düşünce ve Bilim Dünyası, 21 Mart 2025.

YILDIZ Meltem, (2024), "A'dan Z'ye Sevgi Soysal", Söylenti Dergi, 12 Temmuz 2024

YILMAZ Özlem Narin, "Peride Celal: Yazdıklarıyla barışamayan yazar", <https://www.edebiyathaber.net/>, 27Ağustos 2024.

YÜCE Sefa, (2007), "Sevgi Soysal'ın hayatı ve edebi eserleri", Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü,doktora tezi, 14 Haziran 2022.

ZORLUTUNA Halide Nusret, Bir Devrin Romanı, Ankara: KB, 1978, s.280.